

ÖZ-SİLM ÖZBEK-TÜRK LİSELERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

ЎЗБЕК ВА ТУРК
МАҚОЛЛАРИ
ИБОРАЛАРИ

ÖZBEK-TÜRK
ATA SÖZLERİ VE DEYİMLERİ
SÖZLÜĞÜ

Doç. Dr. İbrahim Yoldaşev
Tuncay Öztürk
Yüksel Öztürk

ÖZ-SİLM
ÖZBEK-TÜRK LİSELERİ

Taşkent - 1998

МУНДАРИЖА - İÇİNDEKİLER

Сўз боши	4
Ön söz	6
Ўзбек мақоллари	7
Türk atasözleri	39
Karşılaştırmalı Özbek ve Türk atasözleri	86
Ўзбек иборалари	97
Türk deyimleri	127

Босишга 24.03.98 й да руҳсат этилди. Бичими 70X90^{1/32}.
Офсет қоғозига офсет усулида босилди. Ҳажми 12 босма табоқ.
Жами 4000 нусха. К — 5886-98 рақамли буюртма.
Тайёр фотошакллардан Ижарадаги Тошкент полиграфия комбинатида
босилди. 700129, Тошкент ш., Навоий кўчаси, 30.

Ҳар бир халқ тилидаги мақол ва иборалар асрлар давомида жуда катта ҳаётий тажрибалар асосида сайқалланиб, турли воситалар билан келажак наслларга мерос қилиб қолдирилади. Шу сабабдан ҳам улар бебаҳо мерос ҳисобланади. Қолдирилган бундай бебаҳо меросни ўрганиш ёки ўргатиш, айниқса, тил ўрганиш билан боғлиқ бўлган ҳолларда ўзига хос масъулият ва чидам талаб қилади. Хусусан, Ўзбекистонда турк тилини ўргатиш жараёнида икки тилнинг бир-бирига бўлган яқинлиги туфайли бир қанча қулайликлар бўлгани ҳолда, ўзига хос қийинчилик билан ҳам юзма-юз бўлиниши табиийдир. Чунки асли бир бўлган бу икки қардош тилдаги мавжуд ўхшашликлар билан бирга унинг фарқли томонлари ҳам бордир. Кечмишдаги бир неча юз йиллик айрилиқ ва ижтимоий яшаш тарзидаги фарқли шартларнинг таъсири остида ҳар икки тилда ҳам бир-бирига боғлиқ бўлмаган ҳолда янги сўзлар, сўз бирикмалари вужудга келди. Бу фарқлиликларни имкон даражасида камайтириш ҳамда ўзбек-турк лицейларида турк ва ўзбек тилларини ўргатишга маълум даражада ҳисса қўшиш мақсадида ҳар икки тилдаги мавжуд мақоллар ҳамда иборалар ўрганиб чиқилди. Бундан асосий мақсад минглаб мақол ва иборалар ичидан энг фаолларини саралаб олиш эди. Ишга шу нуқтаи назардан ёндошган ҳолда мақол ва иборалар лугати яратилди. Лугатга кирмаган мақол ва ибораларни ўрганиш учун янада кенг ҳажмли лугатларга мурожаат қилиниши мумкин. Биз ишонамизки, тайёрланган мазкур мақол ва иборалар лугати ўзбек-турк лицейларида таълим олаётган ўқувчиларнинг муайян эҳтиёжларини қондиришга ёрдам бера олади. Лугатга ўзбек-турк лицейларида ўқитилаётган дарсликларда берилган мақол ва иборалар билан бирга ҳар икки тилда фаол қўлланимда бўлган мақол ва иборалар ҳам киритилгандир.

Ушбу лугатимиз, аини замонда, ўзбек тили ва адабиёти дарслари учун ҳам манба ҳисобланади. Шунингдек, ҳозирги кунда ўрта таълим сувияси учун мўлжалланган мақол ва иборалар лугатининг мавжуд эмаслиги ҳам ушбу лугатнинг нақадар аҳамиятли эканлигини яна бир бор исботлайди.

Мазкур лугат қуйидаги беш бўлимдан иборатдир:

1. Ўзбек мақоллари
2. Турк мақоллари
3. Муқоясавий ўзбек-турк мақоллари
4. Ўзбек иборалари
5. Турк иборалари

Лугат ўз ўрнида ҳар икки тил алифбосига кўра тузилди. Ҳар бир мақол ёки иборадан сўнгра уларнинг шу тилдаги изоҳи берилган бўлиб, у ўқувчининг муайян мақол ёки ибора маъносини янада яхши англашига хизмат қилади. Ушбу лугатни тузишда Ш. Шомақсудов ва Ш. Шораҳмедовларнинг “Нега шундай деймиз”, Т. Мирзаев, Б. Саримсоқов, А. Мусақуловларнинг “Ўзбек халқ мақоллари” ҳамда Ш. Раҳматуллаевнинг “Ўзбек тилининг фразеологик лугати” китобларидан унумли фойдаланилди.

Ушбу китобнинг дунё юзини кўришида моддий ва маънавий жиҳатдан ёрдам кўрсатган ўзбек-турк лицейлари Бош мудир Маҳмуд Бал жанобларига, ўринбосарлари М. Маъсуд Ата, Булент Эсер, Маҳир

Кўчар. Анвар Шариповларга, шунингдек, ҳамкасбларимиздан Мустафа Кирикчи, Сезгин Акчай, Меҳмет Шаҳин, Зекеря Юксал, Байрам Саатчи, Эсат Кўжагенч, Сурайё Анқара, Йилмаз Айтан, Абрурозиқ Рафиев, Жўра Худойбердиевларга катта миннатдорчилик билдираимиз.

Иброҳим ЙЎЛДОШЕВ филология фанлари номзоди
Тунжай ЎЗТУРК

ÖN SÖZ

Dillerin gizemli ve kilit kelimeleri olan deyimler ve ata sözleri belki de öğrenilmesi ve öğretilmesi en güç kelime gruplarıdır . Bunları sistemli ve devamlı bir şekilde muhatabımıza öğretmek son derece güç ve zaman alan bir konudur . İnsan ana dilindeki yüzlerce deyim ve ata sözünü, ancak gerçek öğretim yurdu olan ve bütün bir ömrü içine alan acısıyla tatlıyla yaşadığımız hayatta, bu kelime birliklerini gerçek anlamıyla öğrenmektedir . Zaten ata sözünün tanımını yaparken de bunu vurguluyoruz . Yani uzun hayat tecrübesini içine alan kısa ve özlü sözlerdir, diyoruz. Özbekistan'da Türkiye Türkçesini öğretirken benzerlikten dolayı çok kolaylıklarla karşı karşıya gelmemize rağmen aynı benzerlik bizi çok zor durumlarda bırakmaktadır. Çünkü kökü bir olan iki kardeş dildeki benzerlikler kadar tabii olarak ayrılıklar da mevcuttur. Birkaç yüzyılı içine alan ayrılık coğrafya ve yaşanan sosyal şartların tesiri ile yeni kelime ve kelime grupları meydana getirmiştir. Bu farklılıkları asgari seviyeye indirmek ve Özbek-Türk Liselerinde Türkiye Türkçesi ve Özbekçe öğretimine katkıda bulunmak amacıyla, ata sözleri ve deyimler sözlüğü derlendi. Bu derlemede dikkat ettiğimiz en önemli husus binlerce deyim ve ata sözü içerisinde en aktif olarak kullanılanları seçmek idi. Bu noktadan yaklaşılarak deyim ve ata sözlerini seçtik. Bu seçim dışında kalan deyim ve ata sözlerimiz için daha geniş ata sözleri ve deyimler sözlüklerine müracaat edilebilir. Ama biz inanıyoruz ki, hazırlanan bu deyimler ve ata sözleri sözlüğü orta öğrenimdeki daha doğrusu Özbek-Türk Liselerinde okuyan öğrencilerin acil ihtiyaçlarını rahatlıkla karşılayacaktır. Özbek-Türk Liselerinde okutulan ders kitaplarında geçen deyimler ve ata sözlerini kapsamakla birlikte her iki dildeki deyimler ve ata sözlerini de içine almaktadır. Bu sözlüğümüz aynı zamanda Özbek dili ve Edebiyatı dersleri için de kaynak eser olacaktır. Yakın zaman içinde orta öğretim seviyesine ayarlanmış bir deyimler ata sözleri sözlüğün de olmaması bu sözlüğün değerini bir kat daha artırmaktadır. Ata sözleri ve Deyimler sözlüğü beş bölümden oluşmaktadır.

1. Özbek ata sözleri
2. Türk ata sözleri
3. Özbek-Türk karşılaştırmalı ata sözleri
4. Özbek deyimleri
5. Türk deyimleri

Sözlük her iki dilin alfabesine göre dizilmiş olup aradığımız ata sözünü hemen bulabileceğiz. İkinci olarak bulduğumuz ata sözünün kendi dilinde izahını okuyarak deyim veya ata sözümüzü daha iyi anlayacağız.

Türkçe ve Özbekçe dersleri için hazırlanan, bu kitaba maddi ve manevi katkılarda bulunan başta Özbek-Türk Liseleri Genel Müdürü Mahmut Bal Bey'e yardımcıları M. Mesut Ata'ya, Bülent Eser'e, Mahir Koçar'a, Enver Şaripov'a, mesai arkadaşlarımız Mustafa Kırıkçı, Sezgin Akçay, Mehmet Şahin, Zekerya Yüksel, Bayram Saatçi, Esat Kocagöç, Süreyya Ankara, Yılmaz Aytan, Abdurazık Refiyev, Cora Hudayberdiyev Beylere teşekkürü bir borç biliyorum.

Doç.Dr. İbrahim YOLDAŞEV - Tuncay ÖZTÜRK

**ЎЗБЕК
МАҚОЛЛАРИ**

- **АВВАЛ ҰЙЛА, КЕЙИН СҰЙЛА.** Айтадиган ҳар бир сўзингни пухта ўйлаб айт. Ұйламай айтилган сўз шарманда қилиши, бошинга кўп савдолар солиши мумкин.
- **АДАБНИ БЕАДАБДАН ҲАРАКАТЛАРИДАГИ ҲАРАКАТЛАРИДАГИ** Беадабларнинг ҳаракатларидаги номақбул нарсалардан ўзимизни сақлаш орқали улардан адабни (одобни) ўрганишимиз мумкин.
- **АЁЗ, КЎРГАН КЎНИНГ УНУТМА, КЎН ЧОРИФИНГ ҚУРИТМА.** Бир киши паст даражадан юқори даражага кўтарилса-да, ўзининг эски кунларини унутмаслиги, ҳалдидан ошиб кетмаслиги, ўзидан кетиб қолмаслиги керак.
- **АЗАГА БОРГАН ХОТИН ҲАМ ДАРДИНИ АЙТИБ ЙИГЛАЙДИ.** Киши бирор кулфатга учраб, дард-ҳасратини айтиб, “юрагини бўшатиб” турганда яна бир одам келиб, у ҳам ўз дард-ҳасратини айта бошлайди.
- **АЙБИНИ БИЛГАН—АВЛИЁ.** Ҳар ким ҳам ўз айбини билмайди, билса ҳам тан ололмайди. Ўз айбини билиб, тан олиш кишининг мардлигини билдиради.
- **АЙБСИЗ ЁР ҚИДИРГАН ЁРСИЗ ҚОЛАР.** Йигит уйланиш учун қиз танлашда, қиз турмушга чиқиш учун йигит танлашда “У ери ундай экан, бу ери бундай экан”, деб инжиқлик қилаверса, рад этаверса, ахири ундан ҳам ёмонроғига дучор бўлади.
- **АЙТИЛГАН СЎЗ—ОТИЛГАН ҲАРАКАТ.** Жамоа орасида ёхуд айрим шахсларга бирор гапни айтишдан аввал уни обдон ўйлаб, атрофлича мулоҳаза қилиб олиш зарур. Чунки, кишининг оғзидан чиққан ҳар бир сўз, хоҳ яхши бўлсин, хоҳ ёмон, хоҳ ўринли-ю хоҳ ўринсиз бўлсин, уни асло қайтариб бўлмайди.
- **АЙТИШСАНГ СЎЗ ЧИҚАДИ, ТУРТИШСАНГ КЎЗ ЧИҚАДИ.** Киши бир-бири билан сўз талашганда икки тараф ҳам ўзига лойиқ сўз топа олади. Натижада гапдан гап чиқиб, жанжалга айланиб кетиши мумкин. Шунингдек, киши бир-бири билан туртишса (гарчи бу ҳазил бўлса ҳам) ахири бориб чинга айланиши, уришишга, муштлашишга олиб келиши мумкин.
- **АЙТСАМ ТИЛИМ КУЯДИ, АЙТМАСАМ-ДИЛИМ.** Киши ҳаётида шундай ҳоллар ҳам бўладики, ўзининг танг, ночор аҳволини бировга айтай деса, бунинг ҳар томонини ўйлаб, “Нима деркин, тўғри тушуниб, ҳамдард бўлармикан ё силтаб ташлармикан, тушунса хўп-хўп, тушунмаса ўзимга ноқулай бўлади, шармандам чиқади” деган мулоҳазаларга боради-да, айтмайди. Айтмайди-ю, лекин ич-ичидан ўртанади.
- **АЛДАГАННИ БОЛА ЯХШИ.** Йиғлаётган, хархаша қилаётган ё бирор жойга эргашаётган болани бирор гап билан ёки қўлига бирор нарса бериб осонгина тинчлантирсалар, кўндирсалар, шундай деб қўядилар.
- **АНДИШАНИНГ ОТИ—ҚЎРҚОҚ.** Баъзи одам сермулоҳаза бўлиб, нафсониятига тегиб айтилган гапга яраша аччиқ жавоб қайтаришнинг, қаттиқ-курум гапиришнинг, койиб ташлашнинг ўрни келган бўлса ҳам, узоқ-яқинни, орқа-ўнгини ўйлаб, индамай, ўзини тияди, андиша қилади. Баъзи одамлар эса бунинг фарқига бормамай, “мендан қўрқиб, индамай турибди” деб ўйлаб, андишасизлигини тобора ошириб, уни хафа қилади. Ана шундай пайтда “Андишанингни оти қўрқоқ бўпти-да” деб, киноя тарзида

шу мақолни ишлатадилар.

• **АНҚОВ БЎЛГАН КИШИНИНГ, МАЗАСИ ЙЎҚ ИШИНИНГ.** Халқ ўз мақолларида анқов, ялқов, овсар, телба, тентак одамлар устидан кулади. Аслида ҳам анқов одам ҳеч бир ишнинг уддасидан чиқа олмайди. Унга ҳеч бир ишни ишониб бўлмайди.

• **АРАВАНИ ОТ ТОРТАР, КЎЛАНКАСИН ИТ ТОРТАР.** От аравани тортиб келса ҳам ҳансирамайди, иш қилганини билдирмайди. Унинг ёнида ё орқасида бекордан-бекорга чопиб келган ит ҳансирайди. Шундай одамлар борки, ҳеч қандай иш қилмайди, фақат мақтанади. Бу мақол шу каби қуруқ мақтанчоқларга нисбатан ишлатилади.

• **АРЗОННИНГ ШЎРВАСИ ТАТИМАС.** Арзон, ориқ гўштнинг шўрваси татимсиз бўлади. Ота-боболаримиз мол харид қилишда энг яхши, энг сифатлисини олиш, арзон экан деб яроқсиз нарсага пул сарфламаслик лозимлигини уқтирганлар. Чунки, қиммат нарса шак-шубҳасиз ҳар жиҳатдан яхши бўлади, бир қанча арзон, лекин сифатсиз нарсанинг ўрнини босади.

• **АРИНИНГ ЗАҲРИНИ ЧЕКМАГАН—БОЛНИНГ ҚАДРИНИ БИЛМАС.** Бирор нарсани (молни, пулни) қийинчилик билан топмаган одам унинг қадрини билмайди, хор қилади, бўлар-бўлмасга сарфлаб юборади. Шунингдек, турмуш кечиришда илгари қаттиқчилик кўрмаган одам кейинги фаровон турмушнинг қадрига етмайди.

• **АРОҚ ИЧСАНГ МАСТ ҚИЛУР, АҲМОҚ БИЛАН ДЎСТ ҚИЛУР.** Бу мақолда ичкилик, ароқ ичишнинг ёмонлиги, инсонни тўғри йўлдан адаштириши, ёмон одамларга қўшиши таъкидланади.

• **АРПА-БУҒДОЙ ОШ ЭКАН, ОЛТИН-КУМУШ ТОШ ЭКАН.** Жавоҳирлар, олтин-кумушлар ҳар доим ҳам кишига бахт келтиравермайди. Вақти келганда унинг оддий тошдан фарқи қолмайди.

• **АРПА ЭККАН АРПА ОЛАР, БУҒДОЙ ЭККАН БУҒДОЙ ОЛАР.** Кимки одамларга яхшилик қилган бўлса, одамлардан ҳам яхшилик кўради, ёмонлик қилган бўлса, ёмонлик кўради.

• **АСАЛ—ҚИЛМАЙДИ КАСАЛ.** Асал минг дардга даво бўлиб, халқ табobatiда кенг қўлланилади.

• **АСЛИНИ БИЛМАЙ СЎЗ ДЕМАСЛАР, НАСЛИНИ БИЛМАЙ ҚИЗ БЕРМАСЛАР.** Халқимизда қиз узатиш, ўғил уйлантириш билан боғлиқ бўлган ҳолатларда қуда бўлувчи тарафлар бир-бирларининг наслларини сўраб-суриштириб, сўнгра қудачилик қиладилар.

• **АТАЛАДАН СУЯК ЧИҚИБДИ.** Одатда аталага гўшт солинмайди. Гўшт солинмагач, ундан суюк ҳам чиқмайди. Бу мақолни мажозий маънода зиқна, хасис одамдан иттифоқо бир саховатли иш чиқиб қолса, ёхуд ҳеч нарса билмайдиган одамдан бирор маънили сўз чиқиб қолса, таажжубланиб айтадилар.

• **АФТИНГ ҚИЙШИҚ БЎЛСА, ОЙНАДАН ЎПКАЛАМА.** Ўзинг айбдор бўлсангу, шу айбонгни биров сенга тўғридан-тўғри айтса, ундан хафа бўлиб, ўпкалаб юрма, аксинча тан ол, айбонгни тузатишга ҳаракат қил.

• **АЧЧИҚНИ АЧЧИҚ КЕСАР.** Ҳаётий қонуният шундай; илон-чаён чақса, илон-чаённинг заҳрини суртадилар; аччиқ гапга аччиқ гап билан жавоб қайтарадилар; урганни урадилар, сўкканни сўкадилар ва ҳ.к. Мазкур мақол билан ҳар бир иш ва ҳаракатнинг ўз муқобили борлиги ва шунга

риоя қилиш зарурлиги уқтирилади.

- **АЯГАН КЎЗГА ЧЎП ТУШАР.** Баъзи ҳолларда кўз қорачиғидек авайлаб, папалаб келинаётган нарсага, худди ўчакишгандек бирор шикаст этади, аямай, ўз ҳолига ташлаб қўйилган нарсага эса бало ҳам урмайди.
- **АҚЛ БИЛАН ОДОБ—ЭГИЗАК.** Халқимиз ўз мақолларида кишига жамиятда ўзини қандай тутиши зарурлиги юзасидан таълим берар экан, аввало, уни ақл, ахлоқ ва одоб эгаси бўлишга, виждонли, ор-номусли, соф кўнгилли, субутли бўлишга даъват этади.
- **АҚЛ—ОДАМНИНГ ОЛТИН ТОЖИ.** Халқимиз ўзининг бир гуруҳ мақолларида ақлни ва ақл эгаларини юксак даражада мадҳ этади, уларнинг ҳаётдаги ютуқларини кўрсатади, ақлсизлик, жоҳиллик, нодонлик, фаросатсизликни қоралайди.
- **АҲМОҚНИНГ КАТТА-КИЧИГИ БЎЛМАС.** “Аҳмоқ” кенг маънодаги сўз бўлиб, уни ақл-фаросатсиз, бадфеъл, безбет, дилозор, қуруқ мақтанчоқ, дайди, ношуд, нодон ва шу каби иллат эгаларига нисбатан қўллайдилар. Аҳмоқнинг ёшига қаралмайди. У каттами, кичикми барибир аҳмоқ. Шунинг учун у билан эҳтиёт бўлиб муомала қилиш керак.

Б

- **БАЛИҚ БОШИДАН САСИЙДИ.** Ҳар бир иш бошида чатоқ, хом қилинган бўлса, бора-бора баттар бўлаверади. Ҳар қандай бузилиш, емирилиш, инқироз, тартибсизлик, нотинчлик ва ҳ.к. аввало “юқори”дан бошланади.
- **БАЛЧИҚҚА ТОШ ОТСАНГ, БЕТИНГА САЧРАЙДИ.** Тинч ётган нарсани кўзғотиб, ўзига зиён қилиш бефойда. Ўздан каттага, мавқеи каттароқ одамга ёмон сўз иргитмаслик, таънали гап қилмаслик керак, бунинг зиёни ўзига уради.
- **БАХИЛНИНГ БОҒИ КЎКАРМАС.** Халқимиз бахил, зиқна, хасис, қизганчиқ одамларга азалдан ёмон назар билан қараб келган. Уларча мақолларда уларнинг нақадар пасткаш кишилар эканлиги, ўзлари бировга бир нима берса ҳам ичлари ачиши, ўлган-тирилганларига қарамай мол-дунё тўплашлари, аммо бу мол-дунёни бировдан тугул ўзларидан ҳам қизганишлари ва бундай иллатнинг ёмон оқибатлари кўрсатилади.
- **БАХТ—ТИЛАКДА ЭМАС, БИЛАКДА.** Қуруқ тилак билан, орзу-истак, умид билан бахтга эришиб бўлмайди. Инсон ўз кучини, билагини ишга солиб, меҳнат қилиши керак. Шундагина у бахтли бўлиши мумкин.
- **БАХТИЁР БЎЛСА ЗАМОН, НОШУКУР БЎЛМА—ЁМОН.** Жамиятда замон қанчалик тинч, осойишта, тўқ ва фаровон бўлмасин, барибир нолиб юрувчи одамлар ҳам йўқ эмас. Мазкур мақолни шундай ношукур, шахсларга қарата айтадилар.
- **БАҚАНИ БОССАНГ ҲАМ “ВАҚ” ЭТАДИ.** Бир одам бир одамга ҳадеб озор бераверса, бўлар-бўлмасга уни койиб, камситиб, кесатиқ ва ҳақоратли гаплар қилаверса, у одам аввалига чидаб, тишини-тишига қўйиб, индамай юраверади, аммо бир кунмас-бир кун ахири жонига теккандан сўнг, у ҳам ҳалиги одамга қаттиқ-қурум гапириб, койиб, сўкиб ташлайди. Мазкур мақол шунга ўхшаш ҳолларда ишлатилади.
- **БАҚИРОҚ ТУЯНИНГ БОРИ ЯХШИ, БАҚИРИБ ТУРГАНИ УНДАН**

ЯХШИ. Қартайиб қолган бўлса ҳам, отанинг бори (тирик бўлиб тургани) яхши. Чунки, у гарчи бақириб-чақириб, қаттиқ-қурум гапириб, койиб бўлса ҳам, фарзандларни нотўғри, номаъқул йўлдан қайтариб туради. Ўғил-қизлар оламдан ўтган оталарини ёдга олганларида, унинг аччиқ-аччиқ гаплар билан бўлса ҳам, берган панд-насихатларини қумсаганларида ҳам шу мақолни айтадилар.

• **БЕГОНА ТУПРОҚ—ДЕВОНА ТУПРОҚ.** Илгари деҳқонлар гўнг топилмаса (топилган чоғида ҳам), бошқа бегона ернинг тупроғини, шунингдек, эски деворларнинг тупроғини, олиб келиб ерга, экин тагига солардилар, ер чопганда бу бурчакнинг тупроғини нариги бурчакка иргитардилар. Чунки, “бегона” тупроқ ерни ҳосилдор қилади.

• **БЕЛИ БОҒЛИҚНИНГ ДИЛИ БОҒЛИҚ.** Ўрта Осиё халқларининг, жумладан, ўзбекларнинг бир одати қадималари борки, оила аъзоларидан, яқин қариндош-уруғларидан бирортаси вафот этса, белларини боғлайдилар. Бу - мотам аломати, таъзия нишонаси. гли, дили бошқа нарсага мойилланмай, фақат шу мотам қайғуси билан банд бўлади. қайғусига шерик бўл.

• **БЕЛИ ОҒРИМАГАННИНГ НОН ЕЙИШИГА ҚАРА.** Ўзи меҳнат қилмай, ўзгалар меҳнати эвазига келган нарсалардан фойдаланувчи, уларнинг қадрига етмай, шартта-шуртта сарфлаб юбурувчи текинхўр, анойи одамларга қарата шу мақолни айтадилар.

• **БЕМОР ЎЗИГА ЁҚМАГАН ОВҚАТГА ЎЧ БЎЛАДИ.** Ҳамма беморлар ҳам шундай бўлмайди, албатта. Бу мақолни ўзи касал бўлатуриб, шу касалига салбий таъсир қиладиган, ботмайдиган, аҳволини баттар оғирлаштирадиган овқатларни орқа-ўнгига қарамай еяверувчи, шундай ўзига ёқмайдиган овқатларни пишириб ё келтириб беришни сўровчи беморларга нисбатан киноя тарзида қўллайдилар.

• **БЕРСАНГ ЕЙМАН, УРСАНГ ЎЛАМАН.** Бу мақол ночор аҳволга тушиб, бировга муҳтож бўлиб қолган одам тилидан ҳам айтилади, ўзи меҳнат қилиб топишни хоҳламай, бировнинг инъом-эҳсонига умид боғлаб, тама қилиб юрувчи дангаса, ишەқмас одамларга нисбатан киноя тарзида ҳам қўлланилади.

• **БЕТГА АЙТГАННИНГ ЗАҲРИ ЙЎҚ.** “Агар биров сенинг айбингни, камчилигингни тўғри юзингга айтса, бундан хафа бўлма, ундан гина қилма. Чунки, унинг бу гапи сенга фойдадан ҳоли бўлмайди. Айбингни ўзингга айтмай, орқангдан бировларга айтса - бу ёмон, бунинг учун ундан қанча хафа бўлсанг арзийди”, демоқчи.

• **БЕТИМНИНГ ҚАЛИНИ—ЖОНИМНИНГ ҲУЗУРИ.** Беандиша, безбет, очкўз, султоҳ, еб тўймас одамнинг тилидан айтилган ва шундай одамга нисбатан киноя тарзида қўлланилади.

• **БЕШ ҚЎЛ БАРОБАР ЭМАС.** Одамлар бир-бирларидан фарқ қиладилар, улар орасида яхшилари ҳам, ёмонлари ҳам, ақлли ва ақлсизлари ҳам, одобли ва одобсизлари ҳам ва ҳ.к. бўлади.

• **БЕШ ҚЎЛ ОҒИЗГА СИҒМАС.** Беш панжангни оғзингга бирдан тикма. Ҳар бир нарсанинг ҳам меъёри бўлади. Ҳаммаси менга бўла қолсин, деб кўп нарсага ёпишсанг, катта-катта ейишга ҳаракат қилсанг, ўз жонингга жабр қилган бўласан, кўпчилик ўртасида обрўйинг тўкилиб, шарманда бўласан. Шунинг учун борига қаноат қилиш керак.

• **БЕҒАЛВА БОШ—БОШ ЭМАС.** Ишлари ва ташвишлари кўплигидан,

боши галвадан чиқмаётганидан куюнувчи, ҳасрат қилувчи одамларга: “Бундан хафа бўлманг, ҳаммининг ҳам бошида шундай галва бор, галвасиз бош ҳам бош эканми?!” деган маънода шу мақолни айтиб, тасалли берадилар.

- **БИЗНИКИ—ХАЛТАДА, СИЗНИКИ—ЎРТАДА.** Ўз нарсасини бировдан қизғанадиган, аммо бировнинг нарсасидан жон-жон деб фойдаланадиган муғамбир, айёр, анойи одамларга қарата қочирим тарзида айтилган.
- **БИЛГАНИНГ ДАРЁ БЎЛСА, БИЛМАГАНИНГ—ДЕНГИЗ.** “Мен биламан, кўп нарсани биламан, деб мақтанма, чунки ҳали билмаган нарсаларинг ҳам кўп, сендан ортиқ биладиганлар ҳам кўп” деган маънода қўлланилади.
- **БИР БАЛОСИ БЎЛМАСА, ШУДГОРДА ҚУЙРУҚ НА ҚИЛУР?** Бу мақол тулкининг тилидан айтилган. Тулки ёққа ўч бўлади. Ўтмишда овчилар уни тутиш учун қопқонни тупроққа кўмиб, устига бир парча думба ёғи қўйиб қўярдилар. Тулки уни ейман деб келиб, қопқонга илинади. Мазкур мақол шунинг натижасида юзага келган бўлиб, мажозий маънода одамларни ҳушёр, эҳтиёткор бўлишга ундайди.
- **БИР БОШГА—БИР ҲЛИМ.** Му мақол “Киши ахир бир кун ўлади. Шундай экан, кўрқоқлик қилиб, номардларча тирик қолгандан кўра, мардонаворлик билан ўлган яхшироқ”, деган маънода қўлланилади.
- **БИР ЙИГИТ ҚИРҚ ЙИЛДА БИНО БЎЛАДИ.** Йигит - бу ерда “чин инсон, ҳар тарафлама етук одам” маъносида ишлатилган. Киши дунёда қирқ йил, яъни анча яшагандан кейингина ҳар томонлама камол топади, ҳаётнинг паст-баландига тушунади, уйланиб, бола-чақали бўлиб, ҳақиқий ҳаёт йўлини топиб олади.
- **БИР КЕРАК БЎЛГАН НАРСА ИККИ КЕРАК БЎЛМАЙ ҚОЛМАС.** “Бирор асбобни ишлатиб, ишинг битгач, ташлаб юборма, яна бир кун керак бўлиб қолади” ёхуд “бир одамдан ишингни битказиб олгач, унга тескари қараб кетма, ишим битти, энди бу одамнинг менга кераги йўқ, деб у билан алоқангни узма, муомалангни бузма”, демоқчи.
- **БИР КҮН МИНГ КҮН БЎЛМАС.** Вақтинча бўлаётган қийинчиликка сабру тоқат қилиш керак.
- **БИР КҮН ТУЗ ИЧГАН ЖОЙГА—ҚИРҚ КҮН САЛОМ.** Яхшилик кўрган ерингни, одамнинг асло унутма, унга сира ҳам ёмонлиқни раво кўрма, уни ҳаммаша ҳурмат қил.
- **БИР КҮН ЖАНЖАЛ БЎЛГАН УЙДАН ҚИРҚ КҮН БАРАКА КЕТАР.** Оилада бўлар-бўлмасга жанжал қилавермаслик, айниқса эр билан хотин аҳил бўлиши зарурлиги уқтирилади.
- **БИР МАЙИЗНИ ҚИРҚ КИШИ БЎЛИБ ЕБДИ.** Бу мақол сахийлик, тотувлик, аҳиллик, ҳамжихатликка ундайди.
- **БИР ОЧЛИКНИНГ БИР ТЎҚЛИГИ БОР.** Ночор аҳволда қолганда умидсизликка тушмаслик керак. Балки яна яхши кунларнинг келиши учун умид билан меҳнат қилиш керак.
- **БИР ТОВУҚҚА ҲАМ ДОН КЕРАК, ҲАМ СУВ КЕРАК.** “Бола-чақани (айниқса, улар кўп бўлса) боқиш осон эмас. Ҳар бирига алақанча нарса керак. Бу нарсаларни муҳайё қиламан, деб ота-она озмунча қийналмайди.
- **БИР ҚИЗГА—ЕТТИ ҚУШНИ ОТА-ОНА.** Қиз ахлоқ-одоби, иффати билан гўзалдир. Унинг бундай бўлиб етилиши биргина ота-онанинг эмас, балки

кўпчиликнинг тарбиясига боғлиқ. Шундай экан бир қизга атрофдаги кўни-қўшнилари ҳам мураббийлик қиладилар.

• **БИРИККАН КУЧ—КУЧ, БИРИКМАГАН КУЧ—ПУЧ.** Инсон—жамият маҳсули. У якка ўзи, жамиятдан ажралган, жамият билан алоқа қилмаган ҳолда яшамаган ва яшай олмайди ҳам.

• **БИРНИ КЕССАНГ, ЎННИ ЭК.** Халқимизнинг бу ва бу сингари бир туркум мақолларида кўчат экиш, боғ қилишга тарғиб этилади.

• **БИРОВГА ЧОҲ ҚАЗИСАНГ, ЎЗИНГ ЙИҚИЛАСАН.** Инсон бировга ёмонликни раво кўрса, ўнга ўзи гирифтор бўлади.

• **БИРОВДАН ЎТГАННИ БИРОВ БИЛМАЙДИ.** “Бировнинг қийналганини бошқа биров ҳис қилмайди”, деган маънода қўлланилади.

• **БОЗОР КЎРГАН ЭЧКИДАН ҚЎРҚ.** Эчки бошқа чорва молларига қараганда анча айёр, чарс бўлади. Мабодо у бозорга олиб борилса-ю, сотилмай қолса, ўз жойига баттар айёрроқ бўлиб қайтади. Чунки у шаҳарга борган, бозорни, ғала-ғовурни, одатдагидан ташқари нарсаларни кўрган. Мазкур мақол айёр одамлар устидан кулинганди ёхуд айёр одамлардан сақланиш, эҳтиёт бўлиш зарурлиги уқтирилганда қўлланилади.

• **БОЛАГИНАМНИНГ БОЛАСИ—ҚАНДАК ЎРИКНИНГ ДОНАСИ.** Бу билан чол-кампирилар: “Болангга боласи ширин, агар сен болангнинг боласини жон-дилини билан севсанг, ардоқласанг, эркалатсанг, боланг бундан руҳланиб, сени янада севади, қадрлайди, иззат-ҳурматингни жойига қўяди”, демоқчи бўладилар.

• **БОЛАЛИ УЙ—БОЗОР, БОЛАСИЗ УЙ—МОЗОР.** Фарзанд—оиланинг бойлиги, қувончи, ота-онанинг таянчи. Фарзанд дунёга келиши биргина ота-она учун эмас, балки атрофдаги кишилар - қариндош-уруғ, ёр-биродар, кўни-қўшни, танийш-билишлар учун ҳам олам-олам қувонч бахш этади.

• **БОЛАЛИ УЙДА СИР ЁТМАС.** Бу мақол билан: “Боланинг олдида ёхуд болага оиладан ташқарига чиқмаслиги лозим бўлган сирли гапларни гапирмаслик керак”, демоқчи бўладилар.

• **БОЛАЛИК—ПОШШОЛИК.** Болалик—инсон умрининг энг ширин, ғам-ташвишлардан ҳоли бўлган энг бахтли даври. Мақолда бу қимматли давр жуда катта бойликка, ҳатто подшоликка ташбиҳ этилган.

• **БОЛАЛИЛАР БОШ БЎЛАР, БОЛАСИЗЛАР ЁШ БЎЛАР.** “Бола—оиланинг ҳам гули, ҳам булбули”, дейилади мақоллардан бирида. Болали бўлиш катта бахт бўлса, боласиз бўлиш катта бахтсизликдир.

• **БОЛАНИ ЁШДАН ЎРГАТ, ХОТИННИ БОШДАН ЎРГАТ.** Бу мақолда болани ёшлигиданоқ тарбия қила бошлаш зарурлиги, акс ҳолда тарбия таъсир қилмай қолиши кўрсатилган.

• **БОЛАНИ ИШГА БУЮР, КЕТИДАН ЎЗИНГ ЮГУР.** Одатда болага бирор иш буюрилса, ё чала қилиб келади, ё тўқади, ё синдиради...

• **БОЛАНИНГ ЭРКАСИ—БИТНИНГ СИРКАСИ.** Сирка битдан ҳам ёмон бўлади. Кишининг ундан ариниши қийин. Бу мақолда болани асло эрка қилиб ўстирмаслик лозимлиги уқтирилади.

• **БОР БОРИНИ ЕЙДИ, УЯТСИЗ ОРИНИ ЕЙДИ.** “Ор-номусли одам, озми-кўпми, ўзида борини еб, шунга қаноат қилади, бировниқидан тама қилмайди. Уяти йўқ беор одам эса ўзида бўлмаса ёхуд ўзида бўлса ҳам азбаройи суллоҳлигидан бировниқига кўз тикади, тилаб олиб ейди ва шу

- **БОРГА—БОР ДУНЁ, ЙЎҚА—ТОР ДУНЁ.** Кимнинг имкони, мол-дунёси бор бўлса, ҳамма нарсага қўли етади, аксинча бўлса, кўп қийинчиликлар чекиб, дунё унга тор бўлиб кетади.
- **БОТИРГА ТАЁҚ ҲАМ—ЯРОҚ.** Ботир, қўрқмас киши учун қуролнинг фарқи йўқ.
- **БОТИРДАН ЎЛИМ ҲАМ ҚЎРҚАДИ.** Жасурликка ундовчи бу мақол орқали халқимиз ўғлонларини янада ботир, қўрқмас бўлишга чақиради.
- **БОШ ОМОН БЎЛСА, ДЎППИ ТОПИЛАР.** Бу мақолни: “Киши учун энг зарур нарса, энг катта бойлик—тани соғлиқ. Соғлиқ бўлса, бошқа ҳамма нарсани топиш мумкин, аммо ҳеч бир нарса билан соғлиқни топиб бўлмайди”, деган маънода ҳам; бирор нарсага муҳтожликда, етишмовчиликдан ҳасрат қилган одамга тасалли берганда ҳам қўллайдилар.
- **БОШГА ТУШГАННИ КЎЗ КЎРАДИ.** Бирор мушкул аҳволга тушган одамга тасалли берганда, қийин аҳволни бошидан кечираётган одам ўзини ўзи юпатмоқчи бўлганда ва шу каби ҳолларда мазкур мақолни қўллайдилар.
- **БУГУНГИ ЧУМЧУҚ КЕЧАГИ ЧУМЧУҚҚА ЧУГУРЛАШНИ ЎРГАТАР.** Ўзидан каттага ақл ўргатувчи маҳмадоналарни мазах қилганда шундай дейдилар.
- **БУЛБУЛ ЧАМАННИ СЕВАР, ОДАМ ВАТАННИ.** Мақолларимизда ўзбек халқининг она-Ватанга бўлган чексиз муҳаббати, ҳурмати, садоқати ўзининг ўчмас изини қолдирган. Уларда Ватан улуғланади, ҳар ким ўз элида эркин нафас олиши, иззат-ҳурматда яшаши кўрсатилиб, Ватанни севиш, унга ҳамиша содиқ бўлиш зарурлиги уқтирилади.
- **БУРГА ТУТМОҚҚА ҲАМ БАРМОҚ ҲЎЛЛАМОҚ КЕРАК.** Меҳнатсиз, машаққатсиз ҳеч бир нарсага эришиб бўлмайди. Ҳатто кичик бир мақсадга эришмоқ учун ҳам озгина бўлса-да, ҳаракат қилиш керак бўлади.
- **БУРГАГА АЧЧИҚ ҚИЛИБ, КЎРПАГА ЎТ ҚЎЙМА.** Бу мақол зиён-заҳмат етказувчи арзимаган нарсани йўқотаман деб, кўп нарсадан ажраб қолмасликка, арзимаган нарсани деб, яқин кишиларни қаттиқ хафа қилмасликка, улардан юз ўтирмасликка даъват этади.
- **БЎЗЧИ БЕЛБОҚҚА ЁЛЧИМАС, КУЛОЛ—МЎНДИГА.** Бу мақол бевосита ўзлари яратган маҳсулотларнинг баъзида ўзларида ҳам топилмаган ҳолларда қўлланилади.
- **БЎЛАЛИ БОЛА БОШИДАН МАЪЛУМ.** Кишининг улғайганда ҳар ишга лаёқатли, истеъдодли бўлиши болалигиданоқ сезилиб туради.
- **БЎРИГА РАҲМ ҚИЛСАНГ, ҚЎЙНИНГ ШЎРИ ҚҮРИЙДИ.** Ёмон ва жоҳил кишиларга раҳм-шафқат қилмаслик кераклиги уқтирилади.
- **БЎРИНИ БЎРИЛИГИ УЧУН ЭМАС, ҚЎЙНИ ЕГАНЛИГИ УЧУН ЎЛДИРАДИЛАР.** Одамни шунчаки одамлиги учун эмас, кишиларга зиён-заҳмат етказгани, золим, қонхўр бўлганлиги учун жазолайдилар, ҳатто ўлдирадилар.
- **БЎРИНИНГ ЕСА ҲАМ ОҒЗИ ҚОН, ЕМАСА ҲАМ ОҒЗИ ҚОН.** Илгари хиёнат, жиноят қилиб, шунинг орқасида ёмон отлиққа чиққан одам кейинчалик бу ҳунарини ташлаган бўлса ҳам, кишилар бирор хиёнат ё жиноятни “сен қилгансан” деб унга тўнкасалар, шундай пайтда юқоридаги

В

- **ВАТАН ГАДОСИ—КАФАН ГАДОСИ.** Халқимиз бу каби мақолларда Ватанини севиш, унга содиқ бўлиш зарурлигини уқтиради, униб-ўсган ерни ношукурчилик қилиб ташлаб кетиш жуда ёмон ва хунук оқибатларга олиб боришини кўрсатади.
- **ВАТАНИНГ ТИНЧ—СЕН ТИНЧ.** Ватаннинг тинчлигини сақлаш, унинг дахлсизлиги, озодлиги ва мустақиллигини таъминлаш, она тупроқни душман оёғи остида топтатмаслик, вайрон бўлишига йўл қўймаслик Ватан олдидаги муқаддас бурчдир.
- **ВАҚТНИГ КЕТДИ—НАҚДИНГ КЕТДИ.** Инсон ҳаётида вақт энг қимматли саналади. Кўпни кўрган ота-боболар мақоллар ва ҳикматли сўзлар воситаси билан вақтнинг ҳар бир дақиқасидан ниҳоятда унумли фойдаланиб қолишга, бирор дақиқани ҳам зое ўтказмасликка даъват этганлар.

Г

- **ГАВҲАР КЎП БЎЛСА, ҚАДРИ БЎЛМАЙДИ.** Ҳар бир яхши нарсанинг ҳам ози яхши, қадрли бўлади. Кўп бўлса, кўнгилга уради, қадри кетади.
- **ГАП КЎП, КЎМИР ОЗ.** Гап ниҳоятда чўзилиб кетган пайтларда мазкур мақол қўлланилади.
- **ГАПНИ ГАПИР УҚҚАНГА...** Гапни уқадиган, жон қўлоғи билан тинглайдиган ва илтимосингни рад этмайдиган одамга гапир. Ярамас, ахлоқларга гапириб ҳам ўтирма, барибир уқдирилмайсан, гапинг зое кетади.
- **ГУЛ ТИКОНСИЗ БЎЛМАС.** Ҳар қандай яхши нарсанинг ҳам бир ёмон томони бўлади.

Д

- **ДАВЛАТ—ОҒИЗ БИРЛИҚДА.** Хоҳ онлада бўлсин, хоҳ жамоатда бўлсин, бир ёқадан бош чиқазиб, бир оғиздан сўз чиқазиб, иттифоқ бўлиб, бир-бирини тўғри тушуниб, қўллаб-қувватлаб, иноқликда иш кўриш катта давлат, муваффақият негизидир.
- **ДАВЛАТ ҲАМ—ЭГИЗ, МЕҲНАТ ҲАМ—ЭГИЗ.** Агар кишига омад келса, устма-уст (яъни, эгиз-эгиз, қўшалоқ бўлиб) келаверади, агар инсон машаққатга, омадсизликка йўлиқса, кетма-кет йўлиқаверди.
- **ДАВРАДАН ЖИМ ЧИҚИБ КЕТИШ ҲАМ—ДОНОЛИК.** Бирор жанжалли суҳбат даврасида, гапга аралашмай, ўз бошига ўзи галва орттирмай, жимгина чиқиб кетган киши ақлли, доно одамнинг ишини қилган бўлади.
- **ДАНГАСАНИНГ ИШИ БИТМАС, ЁЗ КЕЛСА ҲАМ ҚИШИ БИТМАС.** Дангаса одам доимо баҳона излайди. Турли баҳоналарни топиб бир ишни охиригача бажармайди.

- **ДАРАХТ БИР ЖОЙДА КҮКАРАДИ.** Ҳар ким ўзи яшаб турган ернинг шарт-шароитига кўникиши керак. Агар бу шарт-шароитларни ёқтирмай, иссиқ ўрнини ташлаб, яхшироқ ерни қидириб кетса, барибир қадр-қиммат топа олмайди. Ўз ерида қаноат қилса, бора-бора камолга етади, ривожланади.
- **ДАРД БОШҚА, АЖАЛ БОШҚА.** Касалга чалинган одамга шу мақол билан далда ва тасалли берадилар, унга умид бахш этадилар.
- **ДАРДИ БОРНИНГ ДАРМОНИ ЙЎҚ.** Мақолда дардга чалинган кишиларнинг дармонсиз ва оғир аҳволда бўлиши ифодаланади.
- **ДАРДИНГ БЎЛСА БЎЛСИН, ҚАРЗИНГ БЎЛМАСИН.** Бу мақолда қарздор бўлиб қолишнинг ёмон оқибатлари назарда тутилган.
- **ДАРДСИЗГА ДАРДИНГНИ АЙТМА.** Инсон бировга дард-ҳасратини айтавериб, унинг кайфиятини бузмаслиги лозим. Айтгани билан фойдаси йўқ. Чунки дарди йўқ киши дардlining аҳволини яхши ҳис қилолмайди.
- **ДАРОМАДГА ҚАРАБ—БУРОМАД.** Инсон ўз ҳолига қараб, даромадига, яъни киримига қараб буромад, чиқим қилиши керак. Тежамкор бўлиши лозим. Акс ҳолда, кейин ўзига қийин бўлади.
- **ДЕВОРНИНГ ҲАМ ҚУЛОҒИ БОР.** Мазкур мақол эҳтиёткорлик билан сўзлаш, сир сақлаш, ҳушёр, зийрак бўлишга чақиради.
- **ДИЛИ ТЎҒРИНИНГ ЙЎЛИ ТЎҒРИ.** Бу мақол кишини юксак ахлоқ ва одоб эгаси бўлишга, виждонли, ор-номусли, соф кўнгилли, субутли бўлишга даъват этади.
- **ДУНЁ ЙИҒИБ НЕТАРСАН, БИР КҮН ТАШЛАБ КЕТАРСАН.** Бу мақолни пул, мол-дунё тўплашга ҳирс қўйган, ўзгалар у ёқда турсин, ўзи учун ҳам сарф қилмайдиган зиқни, хасис одамларга нисбатан қўллайдилар.
- **ДУНЁ КЎРМАЙ, ДУНЁ КИШИСИ БЎЛМАЙСАН.** Инсон ҳаётлик даврида дунёни кўриб қолиши, бунинг учун вақти-вақти билан узоқ-яқинга саёҳат қилиб туриши тавсия қилинади.
- **ДУНЁНИ СУВ ОЛСА, ЎРДАККА НИМА ҒАМ?** Бу мақол беғам, бепарво, ўз қорним тўйса бўлди, ўзга билан нима ишим бор деб, оила ғами, эл-юрт ғамини емайдиغان, ҳамиша-ҳамрўз ялло қилиб юришни кўзлайдиган одамларга қарата айтилган.
- **ДУШМАН БИТСА ҲАМ, ДУШМАНЛИК БИТМАС.** “Душманни енгдим, қувиб юбсрдим, деб бамайлихотир юрма. Душман енгилса ҳам, душманлик алами ичида қолади, яна қайтадан ҳужум қилиш учун қулай пайт пойлайди. Шунинг учун ҳамиша ҳушёр ва сергак бўлиб тур, эҳтиёт чораларини кўр”, демоқчи.
- **ДУШМАНИНГ СИЧҚОНЧА БЎЛСА ҲАМ, КҮЧИНГ АРСЛОНЧА БЎЛСИН.** Душман кичкина, кучсиз, қўлидан нима ҳам келарди, деб ғафлатда қолма. Душман устидан сўзсиз ғалаба қозонмоқ учун содир бўлиши эҳтимолдан ҳоли бўлмаган урушга олдиндан пухта ҳозирлик кўр.
- **ДЎСТ АЧИТИБ ГАПИРАР, ДУШМАН—КУЛДИРИБ.** Чин дўстан фақат фойда тегади, у кишига ёмонлик соғинмайди, зиён-заҳмат етказмайди. Агар у қаттиқ-қурум гапирса ҳам, бундан хафа бўлмаслик керак. Чунки, у кишини нотўғри йўлдан қайтармоқ мақсадидагина, куюнганидангина шундай қилади.
- **ДЎСТ БОШГА БОҚАР, ДУШМАН—ОЁҚҚА.** Ҳақиқий дўстинг сенинг

камчилигингни кўрмасликка, кўрса ҳам бекитишга ҳаракат қилади, қалбаки дўстинг (душманинг) ютуғингдан, яхши томонингдан кўра камчилигингга кўпроқ аҳамият беради. Шунинг учун дўст-душмани яхши билиб ол ва шунга қараб муомаллада бўл.

• **ДЎСТ ҲИСОБИ ДИЛИДА.** Бу билан: “Ҳар қанча қалин дўст бўлсанг ҳам, олди-берди муомалангни тўғрилаб юр, дўстингнинг ҳақиға хиёнат қилма, токи икки ўртада кўнгил қоларлик, ажралиб кетишга сабаб бўларлик воқеа бўлмасин”, демоқчи бўладилар.

• **ДЎСТИНГ МИНГ БЎЛСА ҲАМ ОЗ, ДУШМАНИНГ БИР БЎЛСА ҲАМ КЎП.** Мақолда дўстлар кўп бўлса, тушмушнинг яхши ўтажаги ва аксинча дўстсиз кечирилган ҳаётнинг бемаънилиги уқтирилади, шунинг учун кўпроқ дўст орттиришга даъват этилади.

• **ДЎСТСИЗ БОШИМ—ТУЗСИЗ ОШИМ.** Дўстларсиз кечириладиган ҳаёт—бемаъни ҳаёт эканлиги таъкидланади.

Е

• **ЕБ ТЎЙМАГАН—ЯЛАБ ТЎЙМАС.** Бу мақол очкўз, баднафс одамларга нисбатан қўлланилади.

• **ЕГАН ОҒИЗ УЯЛАР.** Инсон унга берилаётган, унинг учун қилинаётган ҳар нарсани ҳам қабул қилавериши керак эмас. Чунки унга ҳады берган, инъом қилган киши бирор нарсани қилишни илтимос қилса, уялгандан йўқ дейолмайди, ҳаттоки, ноқонуний, ёмон ишларни ҳам бажаришга мажбур бўлиб қолади.

• **ЕЛКА ЯҒИРИ—ОТГА МЕРОС, ОТА “ЯҒИРИ”—ЎФИЛГА МЕРОС.** Бу мақолда “ота яғири” дейилганда отанинг ўз ўлимига қадар тўлаб улгуролмаган қарзлари назарда тутилган. Бу мақол билан оталарга: “Болачақага қарз қолдирма”, деб насиҳат қиладилар.

• **ЕР ТЎЙМАГУНЧА ЭЛ ТЎЙМАС.** Бу мақол ерни ўғитга тўйдириш, яхши ишлашга даъват этади.

• **ЕР—ҲАЗИНА, СУВ—ГАВҲАР.** Бунда ернинг қадрига етиш, уни қўлдан чиқармаслик зарурлиги уқтирилади.

• **ЕР ҲАЙДАСАНГ КЎЗ ҲАЙДА, КУЗ ҲАЙДАМАСАНГ ЮЗ ҲАЙДА.** Бобо деҳқонлар кўп йиллик тажрибалари натижасида ерни кузда ҳайдаш баҳорда ҳайдашга қараганда бениҳоя афзал эканлигига ишонч ҳосил қилганлар. Буни ҳозирги замон қишлоқ хўжалиги фани ҳар тарафлама исбот этган.

Ё

• **ЁВ ҚОЧСА, БОТИР КЎПАЯР.** Жангда мардлар, ботирлар билан бирга кўрқоқлар ҳам бўлади. Бундай кўрқоқларнинг аксарияти жангу жадал пайтида бирор пана жойда писиб ётади. Мардларнинг жасорати туфайли ёв қочгандан кейин эса писиб ётган жойларидан аста чиқиб келади.

• **ЁВЛАШМОҚ—ОСОН, ЯРАШМОҚ—ҚИЙИН.** Ёвлашиш, уришиб қолиш сал нарса билан бўлади-қолади. Уришиб қолгач эса ярашиш анча қийин бўлади.

• **ЁЗ: ЁПИНЧИҒИНГНИ ҚЎЙМА, ҚИШ: ЎЗИНГ БИЛАСАН.** Бу мақол

билан доимо эҳтиёткор бўлишга ундалади.

• **ЁЗДА БОШИ ҚАЙНАМАГАННИНГ ҚИШДА ОШИ ҚАЙНАМАС.** Инсон ёз жазирасига бардош бериб, офтобнинг тигида тер тўкиб ишласа, мўл ҳосил кўтаради, қишлик озукасини гамлаб олади, қишда ҳам қозонини куюқ қайнатаверади.

• **ЁЛГИЗ ОТНИНГ ЧАНГИ ЧИҚМАС, ЧАНГИ ЧИҚСА ҲАМ ДОНГИ ЧИҚМАС.** Бу мақолда танҳоликда кишининг бирор-бир мақсадга эришиши мушкуллиги, кўпчилик билан биргаликда бўлишнинг афзалликлари ифодаланган.

• **ЁЛҒОННИНГ УМРИ ҚИСҚА.** Халқимиз ростгўйликни инсоннинг энг яхши фазилатларидан бири, ёлғончилик, алдамчиликни эса энг ёмон иллатлардан бири деб билади. Ёлғон нарса эртами, кечми барибир очилиб қолади.

• **ЁН ҚЎШНИМ—ЖОН ҚЎШНИМ.** Бу ва бу каби бир қанча мақолларда қўшниларнинг фойдали томонлари, яхши-ёмон кунларда кишига ҳамдам ва ҳамдард бўлишлари кўрсатилади.

• **ЁНҒОҚ ОЛСАНГ—ЧАҚИБ ОЛ, ИПАК ОЛСАНГ—БОҚИБ ОЛ.** Мазкур мақол билан “Ҳар бир нарсани сотиб олаётганда унинг сифатини обдон текшириб, ўзининг ақлинг етмаса, биладиганлар билан маслаҳатлашиб, сўнгра ол. Акс ҳолда афсусланасан”, демоқчи бўладилар.

• **ЁПИҒЛИК ҚОЗОН ЁПИҒЛИК ҚОЛСИН.** “Бу гап шу ерда қолсин, ҳеч кимга айтма” ёхуд “Бу сир пинҳоний бўлиб қолсин, ҳеч ким ундан воқиф бўлмасин” демоқчи бўлганларида шундай дейдилар.

• **ЁТГАН ИЛОННИНГ БОШИНИ ҚЎЗҒАТМА.** Бу мақол билан сенга зиён-заҳмат етказмаётган душмanning, рақибнинг, бирор одамнинг ё ҳайвоннинг жигига тегиб, тегажоглик қилиб, унинг аччиғини чиқазмаслик кераклиги таъкидланади.

• **ЁШ КЕЛСА—ИШГА, ҚАРИ КЕЛСА—ОШГА.** Агар кишининг уйига бирор ёши катта киши келиб қолса, дарҳол дастурхон ёзиб уни меҳмон қиладилар. Агар бирор иш қилиб турган бўлсалару ёш қариндош-уруғлардан, ёр-биродарлардан келиб қолса, олдин уни ишга солиб, кейин меҳмон қилаверадилар. Таомилга кўра, бу айб саналмайди.

• **ЁШЛИК—БЕБОШЛИК.** Бу мақол болаларнинг ҳаддан ташқари шўхлиги, ё ношудлигидан хафа бўладиган, нолийдиган ота-оналарга айтилади.

• **ЁШЛИКНИНГ ҚАДРИНИ ҚАРИМАСДАН БУРУН БИЛ.** Инсоннинг ёшлиги абадий эмас, балки жуда ҳам тез ўтади. Қандай қилиб вақт ўтганини билмай қолади киши. Шундай экан, ёшликнинг қадрига етиш керак.

• **ЁҒОЧНИНГ БЎШИНИ ҚУРТ ЕЙДИ.** “Бўш-баёв, ўта мулоим, оғзи бўш, ким нима деса ушанинг гапига кириверадиган бўлсанг, одамлар манфаатлари йўлида сендан осонгина фойдаланадилар”, деган маънода қўлланиладиган мақол.

Ж

• **ЖАЛАДА ҚОЛГАН—ЁМФИРДАН ҚЎРҚМАС.** Бу мақолни. “Илгари қаттиқ қийинчиликлар кўрган одам унча-мунча қийинчиликдан қўрқмайди,

чидайди, бардош беради”, деган маънода қўллайдилар.

• **ЖАҲЛ—ДУШМАН, АҚЛ—ДУСТ.** Ота-боболар ўзларининг бир туркум мақолларида жаҳл, ғазаб, ғам, қайғу саломатлик душмани эканлигини уқтирганлар ва кишиларга худа-беҳудага газанланмасликни тавсия этганлар.

• **ЖОНДАН КЕЧМАСАНГ—ЖОНОНА ҚАЙДА, ТОҚҚА ЧИҚМАСАНГ—ДЎЛОНА ҚАЙДА?!** Роҳатга меҳнат-машаққатсиз эришиб бўлмаслигини уқтирувчи ва бу машаққатдан қўрқмасликка, унга бардош беришга, дадил ҳаракат қилишга даъват этувчи мақол.

• **ЖЎЖАНИ КЎЗДА САНАЙДИЛАР.** Ҳали бир ишни битирмай туриб ёхуд бир ишга эндигина қўл уриб, мақтанувчи одамларга нисбатан, иш битгандан кейин гапиринг-да, деган маънода қўллайдилар.

3

• **ЗАМОН СЕНГА БОҚМАСА, СЕН ЗАМОНГА БОҚ.** Бу мақол замоннинг тартиб-қоидаларига кўникиш, замонасоз бўлишга даъват этади.

• **ЗАР ҚАДРИНИ ЗАРГАР БИЛАР.** Ҳар бир нарсанинг кадр-қимматини, оғир-енгиллигини, яхши-ёмонлигини, паст-баландлигини ўша нарсага бевосита алоқадор бўлган кишиларгина яхши биладилар, бевосита алоқадор бўлмаган, кўрмаган, билмаган, иши тушмаган одамлар унинг қадрини ҳам, яхши-ёмонлигини ҳам билмайдилар, фаҳмлари ҳам етмайди.

• **ЗАҲАР СОЧГАН ИЛОН АЙЛАНИБ КЕТОЛМАЙДИ.** Хиёнат, жиноят қилган одам ўз-ўзидан хавфсираб, чўчиб юради-да, ўзини-ўзи билдириб қўйиб, қўлга тушади, бутунлай қочиб, қутулиб кета олмайди.

• **ЗОРИМИЗ БОР, ЗҶРИМИЗ ЙЎҚ.** Бировдан бир нима сўралганда у бўлатуриб бермаса, шерикчиликда бирор иш қилишмоқчи бўлганда, иккинчи томон унамаса ва шунга ўхшаш бошқа ҳолларда юқоридаги мақол қўлланилади.

• **ЗҶРДАН ЗҶР ЧИҚСА, ЗҶР ДУМИНИ ҚИСАР.** Итлар ўзидан зўрроқ итни кўриб қолсалар, думини қисиб, секин қочиб қолади. Бундай итлар зўравон, муштумзўр, шум, хирахандон, доимо “қўли қичиб” турадиган ва кучини ўзидан кичикларга, ожизларга кўрсатадиган, ўзидан кучлилардан қўрқиб қочадиган ё лаганбардорлик қиладиган одамларга ташбих этилган.

И

• **ИГНАДЕК ТЕШИКДАН ТҶЯДЕК СОВУҚ КИРАДИ.** Инсон озгина, кичкина камчиликка, хавф-хатарга бепарво қарамаслиги керак, шу кичик камчиликдан унга катта зиён-заҳмат етиши мумкин.

• **ИККИ ЁРТИ—БИР БУТУН.** Бу мақол кишиларни бирлашишга, ҳамкорлик қилишга даъват этади.

• **ИККИ ОТ ТЕПИШСА, ЎРТАДА ЭШАК ЎЛАДИ.** Бу мақол: “Икки одам уришиб қолса, ажратаман, яраштириб қўяман, деб уларнинг ўртасига тушган одамнинг шўри қуриydi, у ўз бошига ўзи бало орттиради”, деган маънода қўлланилади.

• **ИККИ ҚҶЁН ҚҶВЛАГАН—БИРИНИ ҲАМ ТҶТОЛМАС.** Бу мақол: “Бирданига катта манфаат кўриш ниятида бир йўла икки ишнинг кетига

тушма. Бундай қилсанг, иккаласининг ҳам урдасидан чиқа олмайсан” деган маънода қўлланади.

• **ИККИ ҚУЧҚОРНИНГ БОШИ БИР ҚОЗОНДА ҚАЙНАМАС.** Бир мамлакатда икки подшо, бир шаҳарда икки ҳоким, умуман, феъл-атвори бир-бириникига тамоман зид бўлган икки киши бир ерда ўзаро келишиб, тинч-тотув яшай олмайди.

• **ИЛОНГА СУТ БЕРСАНГ ҲАМ, ЗАҲАР ТОМАР.** Ёмонга қанчалик яхшилиқ қилинса ҳам, барибир миннатдор бўлмайди, аксинча, бу қилинган яхшиликдан ҳам бирор айб топиб, ўз ёмонлигини қилаверади.

• **ИНСОФ САРИ—БАРАКА.** Халқимиз инсофлилик ва одилликни энг яхши инсоний фазилатлардан деб билади, умрнинг баракаси ҳам, ҳаётдан кўрадиган моддий манфаатнинг баракаси ҳам, аввало, инсофдандир, деб ҳисоблайди.

• **ИТ ИТГА БУЮРАДИ, ИТ—ҚУЙРУҒИГА.** Бу билан: “Иш ёқмасга бирор иш буюргудай бўлсанг, ўзи қилишга эриниб, сен буюрган ишни ўзидан кичкинага буюради”, демоқчи бўладилар.

• **ИТ ИТЛИГИНИ ҚИЛМАЙ ҚУЙМАЙДИ.** Ёмон одам ҳар қаерда ҳам ёмонлигини қилмай қўймайди.

• **ИТ КЎЗИ ТУТУН БИЛМАС.** Бети қалин, ориятсиз, сурбет одам кишилар тарафидан ўз шаънига ҳар қанча аччиқ-тиззиқ гаплар айтилса ҳам пинагини бузмайди, без бўлиб тураверади.

• **ИТ ОТАСИН ТАНИМАС.** Бойликка эга бўлган ё бирор мансабга минган, шу туфайли кўзини шира босиб, шипиниб, кеккайиб, бошқалар туғул ҳатто отасини ҳам танимай қўйган ноқобил фарзандларга қарата киноя тарзида айтадилар.

• **ИТ ҚУТУРСА, ЭГАСИНИ ҚОПАР.** Баъзи ноқобил фарзанд ё шогирд вояга етиб, илм-ҳунарга ёхуд бирор мансабга, бойликка эга бўлгач, ўзини шу даражага етказган, таълим-тарбия берган, боққан, едириб-кийдирган, касб-ҳунар ўргатган одамни менсимай қўяди.

• **ИТ ҚУРҚОҚНИ ҚОПАДИ.** Бу мақол билан: “Бирор безори одамга дуч келиб қолсанг, унинг ташқи важоҳатидан, дўқ-пўписасидан қўрқма, унга бўш келма. У қўрқсанггина сени уради, сўкади. Бўш келмай, дадил-дадил гапирсанг, ўзингни бардам тутсанг, сендан чўчиб, орқасига қайтади, шаштидан гушади”, деган маънода насиҳат қиладилар.

• **ИТ ҲАМ ЁТАР ЖОЙИНИ ҚУЙРУҒИ БИЛАН СУПУРАДИ.** Ўзининг ётар-турар жойини ифлос, супуруқсиз ҳолда сақлайдиган бефаҳм, бефаросат, маданиятсиз одамларга танбеҳ берганларида ёхуд шундай одамлар устидан ихтезо билан кулганларида шу мақолни айтадилар.

• **ИТ ХУРАР—КАРВОН УТАР.** Бу мақол билан: “Аҳмоқ одамнинг сенга отган маза-бемаза гапига парво қилма, йўлингдан қолмай кетавер ё қилаётган ишингни давом эттиравер. У итга ўхшаб вовуллаб-вовуллаб қолаверади”, демоқчи бўладилар.

• **ИТГА—ИТ ЎЛИМИ.** Бунда “ит” деганда “душман” назарда тутилган ҳамда: “Душман сенинг еринга ёвуз ният билан бостириб келдими, уни сира ҳам аяб ўтирма, бос, янч, ўлдир!” демоқчи бўладилар.

• **ИТНИНГ ЮНГИНИ СИЛАСАНГ—ЁТИҒИГА СИЛА.** Ёмон, уришқоқ одамнинг гашига тегадиган, жаҳлини чиқарадиган гап гапирмаслик, ҳазил қилмаслик керак.

- **ИШЛАГАН—ТИШЛАЙДИ, ИШЛАМАГАН—КИШНАЙДИ.** Ишлаган одам ўз тирикчилигини таъминлайди. Ишламаган одам эса оч қолган отдай кишнайди, яъни дод-фарёд қилади, нолийди, қийналади.
- **ИШОНМАГИЛ “ДЎСТИНГГА” — СОМОН ТИҚАР ПЎСТИНГГА.** Ҳар кимни ҳам чин дўстим деб ўйлаб, сир-асрорини айтавермаслик лозим. “Дўст” ниқоби остида юрган душманинг сирингни билиб олгач, сени “сотиб”, роса адабингни бердириши мумкин.
- **ИШТОНИ ЙЎҚ ТИЗАСИ ЙИРТИҚҚА КУЛИБДИ.** Ўзининг катта айби бўла туриб, ўзгаларнинг арзимаган айбига кулувчи, масхара қилувчи одамларга нисбатан киноя тарзида қўлланилади.

Й

- **ЙИГИТНИНГ САЗОСИ СИНГУНЧА, ҲЎКИЗНИНГ ШОХИ СИНСИН.** Сазо—илтимос, илтижо. Ото-боболаримиздан қолиб келаётган одати-қадима борки, йигитларни ниҳоятда ҳурмат қиладилар, уларнинг сўзини ерда қолдирмайдилар. Мақолда ана шу нарса ўз ифодасини топган.
- **ЙИҚИЛГАН КУРАШГА ТЎЙМАС.** Бу мақолни бирор ишнинг уддасидан чиқа олмаган бўлса ҳам, ҳадеб беҳуда уринаверадиган одамга нисбатан киноя тарзида қўллайдилар.
- **ЙЎЛ АЗОБИ—ГЎР АЗОБИ.** Йўл, сафар ҳеч қачон енгил кечмайди. Инсон транспорт воситасида сафар қилса ҳам барибир чарчайди. Қадимда эса транспорт бўлмаган, одамлар пиёда, эшак, от, туяда сафарга чиққанлар. Шунинг учун йўлда кўп азоб-уқубат чекканлар.
- **ЙЎҚОЛГАН ПИЧОҚНИНГ СОПИ—ОЛТИН.** Бу мақол билан :“Аввало бировдан омонат олинган нарсани йўқотма, синдирма, узма, бузма. Акс ҳолда таомилга кўра, ўрнига ундан яхшироқ нарса беришинг керак бўлади. Чунки эгаси ўзининг йўқолган нарсасини “ана ундоқ эди, мана бундоқ эди” деб мақтаб, баҳосини ошириб, ўрнига тўлаган унча-мунча нарсангни назар-писанд қилмайди”, демоқчи бўладилар.

К

- **КАМБАҒАЛНИ ТУЯНИНГ УСТИДА ИТ ҚОПАДИ.** Зўрга кун кечираётган ёки иши тескари кетган фақирнинг бошига яна ташвиш келса, шу мақолни қўллайдилар.
- **КАРВОН ЎТАР, ИЗИ ҚОЛАР.** Бу билан: “Дунёдан қанчадан-қанча одам ўтган, ўтпти ва бундан кейин ҳам ўтаверади. Улар тарихда ё яхшилик билан, ё ёмонлик билан из қолдирадилар. Сен ўзингдан яхши из, яхши ном қолдиришга ҳаракат қил”, демоқчи бўладилар.
- **КАСАЛНИ ЯШИРСАНГ, ИСИТМАСИ ОШКОРА ҚИЛАДИ.** Ёмонликни, ёлгон гапни, ўғирликни, хиёнат, жиноятни ҳар қанча яширган билан барибир бир кун эмас, бир кун ошкора бўлмай қолмайди.
- **КАСАЛНИНГ КЕЛИШИ ОСОН, КЕТИШИ ҚИЙИН.** “Касалим чўзилиб кетди, тезроқ тузалиб кетолмаяпман”, деб безовталанадиган беморга юқоридаги мақол билан тасалли берадилар.
- **КЕККАЙГАНГА КЕККАЙГИН БОШИНГ КЎККА ЕТГУНЧА, ЭНКАЙГАНГА ЭНКАЙГИН БОШИНГ ЕРГА ТЕККУНЧА.** Бу мақолни:

“Ўзини катта олиб, сени “оёқ учи”да кўрсатадиган, назар-писанд қилмайдиган, менсимайдиган одамнинг олдида сен ўзингни ночор билиб, паст туриб, қисиниб-қимтиниб, андиша юзасидан индамай ўтирма, аксинча, ўзингни ундан ҳам баландроқ тут, бўш келма, сени менсимай, киноя қилиб, мазах-масхара қилиб айтадиган гапига яраша гап қил: сени иззат-хурмат қиладиган, хушмуомала, одамохун, камтарин кишини эса ундан ҳам ўтказиб иззат-хурмат қил, ширин сўзингни аяма, ўзингни ундан ҳам камтар тут”, деган маънода қўллайдилар.

• **КЕЛИННИ КЕЛАР ЙИЛДА КЎР.** Бу билан: “Келинни янгилгида мақтама, дарҳол ёмонлашга ҳам тушма. Уни келар йилда, яъни келаси йилда кўр. Шу бир йилда феъл-атвори маълум бўлади-қўяди”, демоқчи бўладилар.

• **КЕЛИННИ КЕЛГАНДА КЎР, СЕПИНИ ЁЙГАМГАНДА КЎР.** “Келин ота уйидан турмуш қурайдиган уйга келмасдан илгари унинг ҳусну жамолини, феъл-атворини, олиб келган сепини ёймасдан илгари унинг молини мақтама”, демоқчи бўлинган ушбу мақолни мажозан: “Ҳали бўлмаган, амалга ошмаган, натижаси чиқмаган, номаълум иш устидан мақтаниб юрма. Бу иш олдин бўлсин, ана ундан кейин мақтасанг арзийди”, деган маънода қўллайдилар.

• **КЕМАГА ТУШГАННИНГ ЖОНИ БИР.** Бирор фалокат-ҳалокатнинг, хавф-хатарларнинг олдини олишда, бартараф этишда ҳамма барабар ҳаракат қилиши, жой куйдириши, биров ишлаб, биров четга чиқиб турмаслиги лозим.

• **КЕРАКЛИ ТОШНИНГ ОФИРЛИГИ ЙЎҚ.** Керакли, фойдали нарса аввалига, четдан қараганда кераксиз, ортиқча бўлиб кўринса ҳам, аслида унинг аҳамияти жуда катта бўлади. Лозим бўлганда асқотади. Шунинг учун ҳам у нарсани ортиқча кўрмаслик керак.

• **КЕРАКСИЗНИ ОЛСАНГ, КЕРАКЛИНИ СОТАРСАН.** Ҳадеб кераксиз нарсаларни сотиб олаверса, кишининг пули қолмай, керакли нарсаларни сотишга мажбур бўлади.

• **КИЧКИНА ДЕМАНГ БИЗНИ КЎТАРИБ УРАМИЗ СИЗНИ.** Баъзилар бировнинг кичик жуссасига, кўримсизлигига қараб, уни менсимайдилар, назар-писанд қилмайдилар. Аслида эса у кичик, кўримсиз одам ўзини катта олган одамдан ё жисмоний жиҳатдан кучли, ё илми билан ўткир бўлиши мумкин.

• **КИЧКИНА ЮККА ҲАМ ТУЯ ТИЗ ЧЎКАДИ.** Инсон ҳар қанча моддий ва маънавий бойликка эга бўлса ҳам, ғуруриятга кетмаслиги, ўзини камтар тутиши лозим, шунда унинг обрў-эътибори янада ошади.

• **КИШИНИНГ ҲУРМАТИ—ЎЗ ҚЎЛИДА.** Оилада ҳам, одамлар орасида ҳам ҳурмат-эътиборга сазовор бўлиб юриш—аввало, кишининг ўзини қандай тутишига, гап-сўзига, хатти-ҳаракатига боғлиқдир.

• **КОСА, КОСАНИНГ ТАГИДА—НИМКОСА.** Бу мақол бирор нарсага шама қилинганда қўлланилади.

• **КОСОВ УЗУН БЎЛСА, ҚЎЛ КУЙМАС.** Бу мақол билан: “Ака-укаларинг, опа-сингилларинг, ёр-дўстларинг билан иноқ бўл. Яхши-ёмон кунларингда улар сенинг қувончингга ҳам, қайғунгга ҳам шерик бўладилар, қўлдан келган ёрдамларини аямайдилар”, демоқчи бўладилар.

• **КЎЁВНИ ПАЙҒАМБАРЛАР СИЙЛАБДИ.** Одатларимизга кўра куёв

жуда ҳам ҳурматлидир, уни эъзоз-ҳурмат қилиш керак. Чунки диний ривоятга кўра, Ҳазрати Муҳаммад пайғамбар (с.а.в.) ҳам куёвлари Ҳазрати Алини сийлаган эканлар.

• **КУНИНГДАН БИР КУНИНГ ҚОЛСА—ПАЛОВ Е, ПУЛИНГДАН БИР ПУЛИНГ ҚОЛСА—ПАЛОВ Е.** Палов— ўзбек миллий таомлари ичида энг биринчиси ва асосийсидир. Шунинг учун ҳам ўзбек мезбони уйига келган меҳмонни азиз кўрса палов дамлайди.

• **КЎЗ КЎЗГА ТУШСА, ЮЗ УЯЛАР.** Инсон бировнинг орқасидан ёмонламаслиги, бировнинг ҳақини емаслиги лозим. Чунки бир кунмас-бир кун бу нарса аён бўлиб қолади, кўз кўзга тушса, киши ўзи уялиб қолади, изза бўлади.

• **КЎЗ—ҚЎРҚОҚ, ҚЎЛ—БОТИР.** Ҳар қандай иш ҳам аввалига оғир кўринади. Аммо инсон бундан чўчимасдан, дадил ишга киришиши керак. Шундагина у бирор натижага, муваффақиятга эришиши мумкин.

• **КЎЗА КЎНДА СИНМАЙДИ, КУНИДА СИНАДИ.** Бу мақолни: “Ҳа, ҳеч ким кўрмаяпти-ку, билмаяпти-ку, деб ўйлаб, осонгина, мўмайгина бойлик, манфаат орттириш йўлида хуфёна ишларни қилиб юрган одам бир кун бўлмаса, бир кун қўлга тушиши, яширинча қилиб юрган ишлари фош этилиши, шармада бўлиши муқаррар”, деган маънода қўллайдилар.

• **КЎП ГАП—ЭШАККА ЮК.** Бу мақол орқали ота-боболар авлодларга гапни кўп гапирмаслик, сергап бўлмаслик, қисқа, лекин маъноли қилиб сўзлашлик зарурлигини қайта-қайта уқтирганлар.

• **КЎПДАН ҚУЁН ҚОЧИБ ҚУТИЛМАС.** Кўпчилик бирикиб, ҳамжиҳат бўлиб ишга киришса, ҳар қандай мушкул ишнинг ҳам уддасидан чиқа олади.

• **КЎР ТУТГАНИН ҚЎЙМАС, КАР—ЭШИТГАНИН.** Бу мақолни қачонлардир, кимдандир чала-чулпа эшитган бир гапга асосланиб, шуни ҳаммага маъқуллаб юрувчи, эътироз билдирсалар, уриб енгувчи одамларга нисбатан киноя тарзида қўллайдилар.

• **КЎР ҲАССАСИНИ БИР МАРТА ЙЎҚОТАДИ.** Бир нарсадан панд еган, зиён-заҳмат кўрган киши иккинчи марта ундан ўзини эҳтиёт қилиб юради.

• **КЎРМАГАННИНГ КЎРГАНИ ҚЎРСИН.** Озгина бойликка ёхуд муваффақиятга эришгач, ўзининг аввалги аявчли ҳолатини унутиб, шишиниб, босар-гусарини билмай қоладиган, бошқаларни менсимай қўядиган тақаббур одамларга нисбатан аччиқ киноя тарзида қўлланилади.

• **КЎРПАНГА ҚАРАБ ОЁҚ УЗАТ.** Инсон ўз ҳолига, маблагига, имкониятларига, мавқеёига қараб иш кўриши керак.

Л

• **ЛАЙЛАКНИНГ ЮРИШИНИ ҚИЛАМАН, ДЕБ ЧУМЧУҚНИНГ ЧАТАНОҒИ ЙИРТИЛИБДИ.** Ҳар ким, хоҳ жисмоний, хоҳ моддий, хоҳ маънавий тарафдан ўз ҳоли-қудратига қараб иш кўриши, қурби етмаган, қўлидан келмайдиган, удалай олмайдиган ишга уринмаслиги зарур.

М

- **МАНАМ ЭДИМ САНИНГДЕК, САНАМ БЎЛАСАН МАНИНГДЕК.** Инсон ўздан пастроқ даражада турувчи, фақирроқ, жисмонан заифроқ кишини ҳеч қачон камситмаслиги лозим, чунки эртага ўзи худди шу аҳволга тушиб қолмаслигига ҳеч ким кафолат беролмайди.
- **МАНИ НАФСИМ БАЛОДУР, ЁНАР ЎТГА СОЛОДУР.** Инсон ўз нафсига ҳеч қачон эрк бермаслиги лозим, чунки нафс ҳеч кимни яхши йўлга бошламайди. Аксинча тўғри йўздан оздиради, йўлдан уради, ҳалокатга бошлайди.
- **МАРД ХОТИНИН ҚАРИТМАС, БОТИР ОТИН ХОРИТМАС.** Аёл киши, хотин кишининг умр йўлдоши, унинг иккинчи яридир. Мард киши ўз аҳли аёли билан ҳар доним яхши муносабатда бўлиб, уни бўлар-бўлмасга хафа қилмайди, хўрламайди.
- **МАСЛАҲАТЛИ ТЎЙ ТАРҚАМАС.** Биргина тўй қилишда эмас, умуман ҳар бир ишда киши бошқалар билан маслаҳатлашмоғи, кенгашмоғи зарур ва фойдалидир.
- **МЕНДАН КЕТГУНЧА, ЭГАСИГА ЕТГУНЧА.** Бу мақолни кўзбўямачилик, палапартишлик билан наридан-бери иш қилиб, “усти ялтироқ, ичи қалтироқ” нарса тайёрлаб, тезроқ пулни ундириш ниятида бўлган кишиларга нисбатан киноя тарзида қўллайдилар.
- **МЕҲМОН—ОТАНГДАН УЛУҒ.** Халқимиз жуда ҳам меҳмондўстдир. Бу мақол ҳам шу нарсани ифода этади.
- **МИННАТЛИ ОШДАН БЕМИННАТ МУШТ ЯХШИ.** Қилинган яхшиликни миннат қилиш, яъни уни юзга солиш, ҳаммага гапириб юриш ёмон одатдир. Бундай яхшиликнинг боридан йўғи яхшироқдир.
- **МИНОРА СОЛГАН—МИНОРА БЎЙИ ЧУҚУР ҚАЗИР.** Хоҳ иморат қуришда бўлсин, хоҳ бошқа ишда бўлсин—ҳар бир нарсани, ҳар бир ишни пухта, чидамли, пойдеворини мустаҳкам қилиш зарур.
- **МОЛ АЧЧИҒИ—ЖОН АЧЧИҒИ.** Мол, пул топишнинг ўзи бўлмайди. Инсон ўз ҳаётий эҳтиёжларини таъминлайдиган маблағ топиш учун тер тўкиб, жонини койитиб меҳнат қилади. Шу тариқа торган мол-мулки ўзининг бир парчасига айланади. Уни йўқотганда ўзининг бир парчасини йўқотгандек ачинади.
- **МОЛ ЭГАСИГА ЎХШАМАСА, ҲАРОМ ЎЛАДИ.** Эрда хотиннинг, хотинда эрнинг, ўғил ё қизда ота-онанинг ёмон феъл-атвори, зиқна-хасислиги, дилозорлиги, қўрслиги бўлса, унга нисбатан шу мақолни аччиқ киноя тарзида айтадилар.

Н

- **НОЗ ҚИЛ НОЗБАРДОРИНГГА, ХАРИД ҚИЛ ХАРИДОРИНГГА.** Нозбардор—нозни кўтарувчи. “Нозингни, эркалинггни, ҳазил-мутойиба гап-сўзинг ё қилиггни кўтарадиган, тушунадиган, ҳаддинг сиғадиган одамга қил, акс ҳолда ўзинг гап эшитишинг мумкин. Бирор нарсангни сотадиган бўлсанг, ўша нарсанинг қадрига етадиган одамга сот”, деган маънода қўлланади.
- **НОН ПИШГУНЧА КУЛЧА КУЯДИ.** Акаси уйлангунча укаси ёхуд опаси

эрга теккунча синглиси шошиб кетади. Шундай ҳолларда мазкур мақолни, истеҳзо, ҳазил-мутойиба тарзида қўллайдилар.

О

- **ОБРУ МИСҚОЛЛАБ КЕЛАДИ, ҚАДОҚЛАБ КЕТАДИ.** Обру узоқ муддат давомида қиладиган яхшиликлар эвазига жуда аста-секинлик билан қозонилади. Аммо, ёмон хатти-ҳаракатлар қилгудай бўлса, дарҳол обру йўқотилади.
- **ОДАМ БЎЛИШ ОСОН, ОДАМИЙ БЎЛИШ ҚИЙИН.** Одамий—ҳақиқий одам, чин инсон, тамомий яхши хислатларни ўзида мужассамлаштирган киши. Бу ёруғ дунёда ҳар бир кимсани одамий бўлишга даъват этувчи мақол.
- **ОДАМ ЕГАНИНИ ҲЎКИЗ ЕСА, ЁРИЛИБ ЎЛАДИ, ОДАМ ҚИЛГАНИНИ ШАЙТОН ҚИЛСА, УЯЛИБ ЎЛАДИ.** Бу мақолни еб тўймас, очкўз, бадхўр, баднафс одамларга ва шайтондан ҳам баттар айёр, муғомбир, алдамчи, кўзбўямачи, қаллоб кишиларга нисбатан ишлатадилар.
- **ОДАМГА—ЛИБОС, ЭШАККА—ТЎҚИМ.** Ҳар ким ўзига ярашадиган кийим-кечак кийиши, озода, покиза кийиниб юриши, одамлар назарида ўзини ҳақир кўрсатиасликка ҳаракат қилиши лозим.
- **ОЗ ОШАГАН МОЙ ОШАР, КЎП ОШАГАН ЛОЙ ОШАР.** Инсон ҳеч қачон жуда кўп емаслиги лозим. Чунки бу нарса саломатликка жуда катта зарар етказади.
- **ОЙДА ҲАМ ДОҒ БОР.** Яхши деб ҳисобланган, ном олган, тан олинган ҳар қандай кимсанинг ва нарсанинг ҳам бирор жузъий камчилиги, нуқсони, айби бўлади, бўлмаслиги мумкин ҳам эмас.
- **ОЙНИ ЭТАК БИЛАН ЁПИБ БЎЛМАС.** Хиёнат, жиноят, айб, гуноҳ қилиб қўйган одам буни яширишга ҳарчанд уринмасин, барибир ошкор бўлади.
- **ОЙНИНГ ЎН БЕШИ ҚОРОНҒИ БЎЛСА, ЎН БЕШИ ЁРУҒ.** Мушкул аҳволга тушиб қолган кишиларга тасалли берганда, уларни юпатганда, сабр-тоқатта ундаганда қўлланилади.
- **ОЛАРДА ЁЛҒИЗ ОЛГАН БЎЛСАНГ, СОТАРДА ОТАНГ БИЛАН ҲАМ СОТОЛМАЙСАН.** Инсон бирор нарса сотиб олаётганда, савдо-сотиқда, жуда ҳам пухта бўлиши керак. Олаётган нарсасини кўзи билан кўриб, ақли билан ўлчаб, бошқалар билан маслаҳатлашиб, танлаб олиши лозим.
- **ОЛДИН ЎЗИНГГА БОҚ, KEYИН НОҒОРА ҚОҚ.** Мазкур мақол билан: “Ўз ҳолингга, моддий куч-қудратингга, чоғингга, имкониятингга қараб иш тут, тўй-зиёфат қил. Кучинг етмаган, қўлингдан келмайдиган иш устидан катта гапириб, одамлар ўртасида уялиб юрма”, деган маънода насиҳат қиладилар.
- **ОЛДИНГДАН ОҚҚАН СУВНИНГ ҚАДРИ ЙЎҚ.** Ҳаётда баъзан шундай бўладики, киши бирор эҳтиёжи чиқиб қолса, ўз яқинларига мурожаат қилмайди-да, бегонага, узоқдаги кишига мурожаат қилади. Бу унинг ўз яқинларига ишонмагани ё уларнинг қадрига етмагани оқибатидадир.
- **ОЛМА ПИШ, ОҒЗИМГА ТУШ.** Буни ишёқмас, дангаса, ўзи меҳнат қилиб кун кўришга ялқовлик қиладиган, “тайёрга—айёр” одамларга нисбатан ишлатадилар.

- **ОЛМОҚНИНГ БЕРМОҒИ ҲАМ БОР.** Халқимиз ҳалоллик ва тўғрилиқни, бировнинг ҳақиға хиёнат қилмаслиқни энг яхши инсоний фазилатлардан деб билади. Бировдан омонат олинган нарсани, қарзни қайтариб бермоқ албатта зарур деб ўқтиради.
- **ОЛТИН БАЛЧИҚҚА ТУШСА ҲАМ—ОЛТИН.** Яхши одам бошига бирор мусибат тушиб ё тухмага йўлиқиб, ночор аҳволга тушиб қолгани тақдирда ҳам, унинг яхшилигини билган, тан олган, қадрлайдиган одамлар ўртасида аввалги обрў-эътиборини, қадр-қимматини, иззат ҳурматини йўқотмайди.
- **ОЛТИН ОЛМА, ОЛҚИШ ОЛ, ОЛҚИШ ОЛТИН ЭМАСМИ?!** “Кишиларга яхшилик қил. Яхшилик қилсанг, эл орасида номинг қолади. Яхшилик қилиб, кўпчиликнинг олқишини олсанг, бу сенга олтиндан ҳам яхши фойдали бўлади”, деган маънода айтилувчи мақол.
- **ОНАНГНИ КИФТИНГДА ТУТСАНГ, СИНГЛИНГНИ БОШИНГДА ТУТ.** Бу мақол билан халқ сингилни ниҳоятда ҳурмат қилиш зарурлигини ўқтиради.
- **ОНАНГНИ ОТАНГА БЕПАРДОЗ КўРСАТМА.** Киши тиккан, ясаган, тайёрлаган буюмларнинг сифатли, чидамли, пишиқ-пухта бўлишидан ташқари пардозига, яъни ташқи кўрinishини яхшилашга, безағига ҳам зўр бериши, молини харидорга бепардоз кўрсатмасликка ҳаракат қилиши лозим.
- **ОНАНИНГ КўНГЛИ БОЛАДА, БОЛАНИНГ КўНГЛИ ДАЛАДА.** Отаналар, айниқса, оналар болалари учун ҳар нарсага тайёр бўладилар. Улар болалари учун қайгуришади, хавотирланишади. Болаларнинг эса, парвойи фалак бўлади.
- **ОРЗУГА АЙБ ЙўҚ.** Инсон ҳар доим умид билан, ишонч билан яшашни керак. Орзу-истаксиз инсон бўлмайди. Киши ўзи орзу қилган нарсасига эришиш учун ҳаракат қилиб, интилиб яшайди. Ҳаётнинг қизиги ҳам шунда.
- **ОСИЛСАНГ, БАЛАНД ДОРГА ОСИЛ.** Мазкур мақол билан: “Киройи бир иш қиладиган бўлсанг, осон, ўнғай, енгил-елпи, машаққатсиз битиб кетадиган тарафни кўзлама; ишни бирваракайига қил, яхши пишиқ-пухта, кўп, мўл-кўл бўлишини ўйла, бу йўлда ҳеч қандай қийинчиликдан кўрқма!” деган маънода насиҳат қиладилар.
- **ОСМОН УЗОҚ, ЕР ҚАТТИҚ.** Бу мақол ҳаддан ташқари оғир аҳволга, ноилжлик ҳолатига тушиб қолган кишилар томонидан айтилади.
- **ОТ—ЙИГИТНИНГ ҚАНОТИ.** От кучли, сабр-чидамли, содиқ, зийрак, ҳушёр ҳайвондир. У қўлга тез ўрганади, ўз эгасига жуда содиқ бўлади. Кўп мушкул вазиятларда ёрдам беради.
- **ОТ ТЕПКИСИНИ ОТ КўТАРАДИ.** Тенгқурлар, дўстлар бир-бирларининг қаттиқ-қурум гапларини, ҳазилларини кўтардилар.
- **ОТ ҚАРИСА—ОХУРДА, ИТ ҚАРИСА—ЧУҚУРДА.** Умри давомида кишиларга яхшилик қилиш нияти ва ҳаракати билан яшаган кишини одамлар қариган чоғида ҳам иззат-ҳурмат қиладилар. Ёмонлик қилган, одамларга озор етказган одам ёшлиги тугул, қариганида ҳам иззат-икромдан маҳрум бўлади.
- **ОТАЛАР СўЗИ—АҚЛИНИНГ КўЗИ.** “Оталар сўзи” деганда, биринчи галда мақоллар, ибратли ва ҳикматли сўзлар, иборалар назарда тутилади.

Уларнинг кишилик жамияти ва ҳар бир инсон ҳаёти учун нақадар қимматли аҳамиятга эга эканлигини жаҳон донишмандлари қадим-қадимдан эътироф этиб, уқтириб келганлар.

• **ОТГА ТАҚА ҚОҚҚАНДА, ҚУРБАҚА ОЁҒИНИ КЎТАРАР.** Бу мақолни биров нима қилса, шуни қилгиси, биров нима кийса, шуни кийгиси келадиган, бировга кўр-кўрона етишишга ҳаракат қиладиган одамларга нисбатан киноя тариқасида қўллайдилар.

• **ОТИ—УЛУҒ, СУПРАСИ—ҚУРУҒ.** Буни кўпинча ўзи донғи кетган бой бўлатуриб, хасислик қиладиган, “тўртта” одами бундоқ уйга чақириб, дастурхон ёзмайдиган, фақат ўзининг “фалончи”лигидан керилиб, мағрурланиб юрадиган одамларга нисбатан киноя тарзида қўллайдилар.

• **ОҒТОБ КИРМАГАН УЙГА ТАБИБ КИРАДИ.** Қуёш нури инсон саломатлиги учун жуда муҳим аҳамиятга эга. Шунинг учун ҳам дерза ойналарини ҳар доим тоза, покиза туттиш лозимки, уйга қуёш нури тушиб турсин.

• **ОЧ ҚОРНИМ—ТИНЧ ҚУЛОҒИМ.** Бу мақол билан: “Ҳаётингда ҳар қанча етишмовчилик сезганинг, қийналганинг тақдирда ҳам бировдан ҳадеб сўрайверма, тиланма. Негаки, бировнинг нарсаси миннатли бўлади. Оз бўлса-да, ўз меҳнатинг билан топилган ҳалол, беминнат нарсанга қаноат қил”, деган маънода насиҳат қиладилар.

• **ОШИНГ ҲАЛОЛ БЎЛСА, КЎЧАДА ИЧ.** Инсон тўғри, ҳалол бўлса, беҳавотир бўлади, ҳар кимдан, ҳар нарсадан чўчиб, ҳадиксираб ҳаёт кечирмайди.

• **ОШСИЗ УЙ БОР, УРИШСИЗ УЙ БЎЛМАС.** Мазкур мақол билан: “Тирикчиликда ҳар қандай уйда ҳам унча-мунча уриш-жанжал, гинахонлик бўлиб туради. Шунинг учун вақтинча бўладиган ва тез ўтиб, унутилиб кетадиган бундай келишмовчиликни деб турмушни бузиш ярамайди”, деган маънода эр-хотинга тасалли берадилар.

• **ОҒА-ИНИНГ ТОТУВ БЎЛСА—ОТ КЎП, ОПА-СИНГЛИНГ ТОТУВ БЎЛСА—ОШ КЎП.** Фарзандларнинг бир-бирлари билан иноқ, тотув, ҳамдard, ҳамнафас, меҳрибон бўлиб яшашларида жуда ҳам муҳимдир. Чунки бир-бирларига қийин пайтларда ёрдамчи, дастак бўладилар.

• **ОҒЗИ КЎЙГАН ҚАТИҚНИ ҲАМ ПУФЛАБ ИЧАДИ.** Бу мақол эҳтиётсизлик ё ношудлик билан бир иш қилиб қўйиб, панд еб қолган ё зиён-заҳмат кўрган, кейин ҳар бир ишда ниҳоятда эҳтиёткорлик қиладиган одамнинг ҳолатини ифода этади ва шундай одамларга нисбатан ишлатилади.

• **ОҒРИМАГАН БОШГА—ОЛТИН ТАЁҚ.** Баъзи кишилар ўзлари тинчгина, беғалва-беташвиш шуғулланиб турган касб-корига қаноат қилмай, ўзини ўтга-чўққа урадилар ва ўз бошларига ўзлари ташвиш ортириб оладилар. Бу мақол шундай кишиларга нисбатан айтилган.

П

• **ПИЁЗНИНГ ПЎСТИ КЎП, ЁМОННИНГ ДЎСТИ КЎП.** Ёмон, беадаб, беъмани, дайди, саёқ, “рост кўчани қўйиб, паст кўчадан юрадиган” одамнинг ўзига ўхшаган дўстлари, ҳамтовоқлари, улфатлари, шериклари ҳам кўп бўлади.

- **ПИЧОҚНИ ОЛДИН ЎЗИНГА УР, ОФРИМАСА БИРОВГА.** Киши бировга бирор-бир ёмонлик қилишдан аввал унинг ўрнига ўзини қўйиб кўриши керак. Бошқаларга зинҳор ёмонлик соғинмаслиги лозим.
- **ПОКЛИГИНГ—СОҒЛИҒИНГ.** Киши ҳар доим покиза, озода бўлиб юриши керак. Тоза юрадиган кишининг соғлиғи ҳам яхши бўлади.
- **ПУЛ БЎЛДИ—КУЛ БЎЛДИ.** Бу билан: “Ўзингга керак бўлиб, бир кунингга яраб турган ёки ҳозирча керак бўлмаётган, ammo бир кунмас-бир кун керак бўлиб қоладиган нарсангни сотиб юборма. Чунки, ундан орттирган пулинг унга-бунга сарфланиб, бот кунда йўқ бўлиб кетади, икки орада сотилган нарсангдан ажраганинг қолади”, деб насиҳат қиладилар.
- **ПУЛ БЎЛСА—ЧАНГАЛДА ШЎРВА.** Агар пул бўлса, ҳатто кимсасиз чангалда (чангалзор) ҳам шўрва топиб ичса бўлади, пул билан кўп муаммолар ечилади.
- **ПУЛ—ҚЎЛНИНГ КИРИ, ЮВСА КЕТАДИ.** Пул, мол-дунё боқий нарса эмас, кишининг қўлига келаверадиган, кетаверадиган нарса. Шундай экан, пулни қизганиб ўтирмасдан зарур нарсаларга ишлатиш лозим. Одамийликни, сиҳат-саломатликни эса ҳар қанча пулга ҳам топиб бўлмайди.

Р

- **РАНГ КЎР, ҲОЛ СЎР.** Киши биров билан муомала қиладиган бўлса, унинг ранги-рўйига, яъни соғ ё носоғлигига, кайфиятининг яхши ё ёмонлигига, унга айтадиган гап-сўзининг ўрними ё эмаслигига ва ҳ.к. қараб иш кўриши керак.
- **РАҲМАТ ОЛГАН ОМОНДИР, ЛАЪНАТ ОЛГАН ЁМОНДИР.** Бу билан: “Кишиларга яхшилик қилиб, яхши ахлоқ-одоби билан улардан раҳмат эшитган, уларнинг миннадорчилигига, иззат-эҳтиромига савовор бўлган киши эл-юрт ўртасида обрў қозонади. Аксинча, кишиларга ёмонлик соғинувчи ва ёмонлик қилувчи одам уларнинг лаънатига қолади”, дейилмоқчи.
- **РЕЖАСИЗ ИШ—ҚОЛИПСИЗ ҒИШТ.** Бу билан ҳар бир ишни олдиндан пухта ўйланган режа асосида қилмоқ зарур, акс ҳолда у иш кўнгилдагидек бўлиб чиқмайди, қайтадан қилишга тўғри келади”, демоқчи бўладилар.
- **РЎЗҒОР ТУШДИ БОШГА, ҚЎЛ ТЕГМАДИ ОШГА.** Бу билан рўзғор тебратиш осон эмаслигини қайд этиб, чидамли, бардошли бўлишга даъват этадилар ва бу борада қийналаётган одамга тасалли берадилар.

С

(Алла боқ! Ўзинг!)

- **САБР ТАҒИ—САРИҚ ОЛТИН.** Ота-боболар бу ва бу каби мақолларда кишининг ҳаётида сабр-тоқатли, чидамли, қаноатли бўлиши - нақадар яхши фазилат эканлигини таъкидлаб, бунинг акси қанчалар ёмон оқибатларга олиб келишини уқтирганлар.
- **САЁҚ ЮРГАН ТАЁҚ ЕР.** Саёқ юрмоқ, яъни ёмон йўлларга юрмоқ, бежо қадам ташламоқ, ноҳўя хатти-ҳаракатлар қилмоқ жуда аянчли оқибатларга олиб келади.
- **САНАМАЙ САККИЗ ДЕМА.** Киши ҳар бир ишни аниқ, равшан билиб,

ундан кейин қилиши керак. Бир нарсани гапиришдан аввал ҳар томонлама тарозига солиб, олди-кетини бундоқ ўйлаб гапириш мақсадга мувофиқ бўлади.

• **САРИШТАЛИ УЙ—ФАРИШТАЛИ УЙ.** Саранжом-саришта, йиғиштирилган, тартибли уй тоза, озода бўлиш билан бирга файзли ҳам бўлади.

• **САХИЙ ТОПСА, БЎЛИБ ЕР, БАХИЛ ТОПСА, БОСИБ ЕР.** Халқ ўзининг кўпгина мақолларида сахийлик, жўмардлик, очиқ қўллик нақадар олижаноб фазилат бўлса, бунинг акси бўлмиш бахиллик, зиқналик, хассислик, қизғанчиқлик шу қадар тубан иллат эканлигини турли тамсиллар воситаси ила ифода этиб, сахийликни улуғлайди, бахилликни қоралайди.

• **СЕМИЗ ҚЎЙНИНГ УМРИ ҚИСҚА.** Хиёнаткорлик, жинояткорлик, юлғилик, порахўрлик ва шу каби нопок, ҳаром-хариш йўллар билан топилган пуллар ҳисобига босар-тусарини билмай қоладиган одамнинг қилмишлари ошкор бўлиб, қўлга тушиб, тегишли жазосини олади.

• **СЕМИЗЛИКНИ ҚЎЙ КЎТАРАДИ.** Семизликни қўй кўтара олади, аммо одам кўтара олмайди. Ҳаддан ташқари семириб кетган одам касалга тез чалинади ва унча-мунча касалликни кўтара олмайди.

• **СИЗДАН—У ГИНА, БИЗДАН—БУ ГИНА.** Ё ошкора, ё хуфиёна, иш кўрувчи тамагир одамлар тилидан айтилган бу мақолни шундай одамларнинг ўзига нисбатан аччиқ киноя, кесатиқ мақомида қўллайдилар.

• **СИНАМАГАН ОТНИНГ СИРТИДАН ЎТМА.** Киши ўзини бало-қазодан, замонанинг турли ҳаводисларидан эҳтиёт қилиши, ҳамма вақт соқ, зийрак, ҳушёр бўлиб юриши зарур.

• **СИРИНГНИ СИРТГА ЧИҚАРМА.** Киши ўзининг ички сирларини сақлаши бениҳоя зарур, ўз сирини ошкор қилиб қўйганининг оқибатлари ёмон бўлиши мумкин.

• **СИЧҚОН СИҒМАС ИНИГА, ҒАЛВИР БОҒЛАР ДУМИГА.** Бу мақолни айтилмаган ёхуд ҳадди сиғмаган ерга бир ўзигина эмас, бола-чақасини ёки ўртоқларини ҳам бошлаб келувчи орсиз “меҳмон”ларга нисбатан айтадилар.

• **СИЧҚОННИНГ ЎЛГИСИ КЕЛСА, МУШУК БИЛАН ЎЙНАШАДИ.** “Бўладиган балога кўпинча кишининг ўзи сабабчи бўлади. ўзидан жисмоний, моддий ё мавқе жиҳатдан кучли бўлган, юқори турадиган одам билан олишади, унинг жаҳлини чиқаради”, деган маънода.

• **СОҒ ОЛМА ШОХИДАН ТУШМАС.** Бу мақол. “Бирор одам” қўлга тушибдими ё амалдан кетибдими - демак, унинг бирор сабаби, хиёнати, жинояти бор. “Соғ” бўлса, тўғри бўлса, ҳақ бўлса, бундай бўлмас эди”, деган маънода қўлланилади.

• **СУВ ЙЎҒИДА ТАЯММУМ.** Бу мақолни: “Яхшироқ нарса топилгунча ёмонроқ нарсанинг қадрига етиш, ундан фойдаланиб туриш лозим”, деган маънода қўллаганлар.

• **СУВНИ КЎРМАЙ, ЭТИК ЕЧМА.** Киши бирор ҳодиса, воқеанинг бўлиш бўлмаслигини аниқ билмасдан туриб, у ҳақда аниқ бир хулосага келмаслиги лозим.

• **СУЛАЙМОН ЎЛДИ, ДЕВЛАР ҚУТИЛДИ.** Бирор қаттиққўл киши, раҳбар, бошлиқ бирор сабаб билан бир ёққа кетса, ишга келмаса унинг

қўл остидагилар ўзларини бўш қўйиб, ишларини қилмай қўйишади. 7

• **СУТ БИЛАН КИРГАН—ЖОН БИЛАН ЧИҚАР.** Кишининг туғилишдан бўлган характери, одатлари ҳаёти давомида ҳеч ҳам ўзгармайди.

• **СЎНГГИ ПУШАЙМОН—ЎЗИНГА ДУШМАН.** Киши қиладиган ишини, гапирадиган гапини олдин обдон ўйлаб олиши, бошқалар билан маслаҳатлашиши, билмаганини сўраши лозим. Акс ҳолда оқибати чакки бўлиб чиқади. Кейин аттанг деб, пушаймон бўлиб ўтиришнинг ҳеч бир фойдаси йўқ.

• **СЎРАГАННИНГ БИР БЕТИ ҚОРА, БЕРМАГАННИНГ ИККИ БЕТИ ҚОРА.** Бу билан: “Биров сендан ҳожати учун бирор нарса сўрагудек бўлса, неча хижолатлар тортади, уялади. Шундай ҳолатдаги одамнинг ҳожатини имкони борича чиқар. Йўқ бўлса, афв мақомида йўқ дегин. Бор бўла туриб бермасанг, бу сенинг қизганчиқлигинг, зиқналигинг аломати бўлади”, деган маънода насиҳат қиладилар.

Т

• **ТАВАККАЛНИ ТОШГА УР, БАХТИНГДАН КЎР.** Бу мақол билан ҳар бир ишни қиларда иккиланиб ўтирмай, дадил ҳаракат қилиш кераклигини уқтирадилар, лекин ҳамма нарсанинг меъёри бўлгани каби, таваккалнинг ҳам меъёри бор. Ҳар бир ишда таваккал қилавериш, орқа-ўнгини ўйламаслик яхши оқибатга олиб бормади дейилмоқчи.

• **ТАКА БЎЛСИН, СУТИ БЎЛСИН.** Бу мақолни фойдани ниҳоятда яхши кўрадиган, фойда деса ҳаром-харишни, яхши-ёмонни фарқ қилмай иш кўраверадиган одамларга нисбатан киноя тарзида қўллайдилар.

• **ТАНИ СОҒЛИК—ТУМАН БОЙЛИК.** Бу мақолда соғлиқнинг нақадар муҳимлиги таъкидланган.

• **ТАРКИ ОДАТ—АМРИ МАҲОЛ.** Амри маҳол—амалга оширилиши гумон, жуда қийин, имкони бўлмаган иш. Бу мақол ёмон одамлар ўзларининг ярамас, беўхшов қилиқларини, одатларини ташламайдилар деган маънода қўлланилади.

• **ТАРОЗИГА ҚАРАБ ТОШ ҚЎЙГАН ЯХШИ.** Ҳар кимга ўз табиати, феъл-атворига қараб жавоб-муомалада бўлиш лозим. Баъзилар қаттиқроқ, оғирроқ ҳазилни, гапни кўтара олмайди, дарров хафа бўлиб, гина қилиб юради.

• **ТЕКИН ЕГАН—КЎЗГА ТИКАН.** Ўзи ишламай-кучламай, ўзи топмай, ўзгалар топганини безбетларча текиндан-текин еяверадиган одам бошқаларнинг кўзига шумшук кўринади, бамисоли тикандек қадалади.

• **ТЕКИНГА МУШУК ҲАМ ОФТОБГА ЧИҚМАЙДИ.** Бу мақолни “Сиздан у гина, биздан бу гина” қабилида иш кўрувчи порахўр, тамагир одамларга нисбатан киноя тарзида қўллайдилар.

• **ТЕНГ-ТЕНГИ БИЛАН, ТЕЗАК ҚОПИ БИЛАН.** Ҳар ким ўзининг тенг-тўши билан мулоқотда бўлиши, турмуш қуриши, дўстлашиши мақсадга мувофиқ бўлади.

• **ТЕРГА БОТГАН—ЗАРГА БОТАР.** Тер тўкиб, машаққат билан меҳнат қилган киши ўз меҳнатининг самарасини кўради, асло кам бўлмайди.

• **ТИЛ—ҚИЛИЧДАН ЎТКИР.** Киши жамиятда яшаркан, сўзлаш одобига ниҳоятда қаттиқ риоя қилиши, ҳамма нарсани гап деб гапиравермаслиги,

ўйлаб гапириши, бўлар-бўлмасга сўз қотмаслиги, тилини тийиб юриши зарур. Акс ҳолда ўзига зиён-заҳмат етказади.

• **ТИРИКЛИГИМДА ҚИЛМАДИНГ ШОД, ЎЛГАНИМДАН КЕЙИН ХОҶ ҚИЛУ, ХОҶ ҚИЛМАГИЛ ЁД.** Бу мақол билан халқ фарзандларга ота-онани кўз тириклигида иззат-ҳурмат қилиш, асло ранжитмаслик, дилини оғритмаслик зарурлигини уқтиради.

• **ТИРИКЧИЛИК ШЕРНИ ҲАМ ТУЛКИ ҚИЛАДИ.** Дунёда тирикчилик ўтказиш осон эмас. Тирикчилик кишини ҳар кўйга солади. Бундан хафа бўлиб, ўпқаланиб, ҳафсалани пир қилиб, тушқунликка тушиб юрмасдан, яшаш учун курашиш керак.

• **ТИРНОҚНИ ЭТДАН АЙИРИБ БЎЛМАЙДИ.** Ота-онани болаларидан, болаларни ота-онадан, туғишганлар ва яқин қариндош-уруғларни, чин дўсту қадрдонларни бир-бирдан айириб бўлмаслиги, айириш қийинлиги, айрилган тақдирда эса уларнинг қаттиқ изтироб чекишларини мажозий маънода ифодаламақчи бўлганда шундай дейдилар.

• **ТИРСАК ЯҚИН БЎЛСА ҲАМ, ТИШЛАБ БЎЛМАС.** Яқин қариндош-уруғдан ҳеч фойда тегмаса, ёрдам сўралганда у ёрдам бермаса, мажозан шу мақолни қўллайдилар.

• **ТОМА-ТОМА КЎЛ БЎЛАР.** Ҳар бир нарса кичик-кичик нарсалардан ташкил топади. Кичкина нарсалар ҳам йиғила бориб катта нарсага айланади.

• **ТОҒ ТОҒ БИЛАН ҚОВУШМАС, ОДАМ ОДАМ БИЛАН ҚОВУШАР.** Тоғлар жойида тургани учун бир-бири билан учрашмайди. Инсон эса кўп вақт ўтиб кетса ҳам учрашиши, кўришиши мумкин.

• **ТУЛКИ ЎЗ ҚУЙРУҒИН МАҚТАР.** Бу мақол арзиган-арзимаган нарсаси билан ҳамма ерда мақтаниб юривчи одамларга нисбатан истеҳзо тарзида қўлланилади.

• **ТУЯ БЎЙИГА ИНОНИБ, ЙИЛДАН ҚУРУҚ ҚОЛИБДИ.** Бу мақолни бойлигига, кучига, савлатига, амал-мансабига ва ҳ.к. инониб мағрурланиб кетган одамга нисбатан айтадилар.

• **ТУЯГА ЯНТОҚ КЕРАК БЎЛСА, БЎЙИНИНИ ЧЎЗАДИ.** Кишига бирор нарса керак бўлса, бирор нарсага эҳтиёжи бўлса, ўша эҳтиёжини қондириш учун ўзи ҳаракат қилиши лозим.

• **ТУЯНИ ЧЎМИЧ БИЛАН СУҒОРИБ БЎЛМАЙДИ.** Катта еб, катта ичиб, ўрганиб қолган одамни озгина, арзимаган нарса билан қаноатлантириб, кўнглини олиб бўлмайди.

• **ТУЯНИНГ ДУМИ КАЛТА БЎЛСА ҲАМ, ТУЛКИДАН ДУМ СЎРАМАЙДИ.** Бу билан кишини ор-номусли, чидамли, қаноатли бўлишга, ҳар қандай эҳтиёж туғилган чоғида ҳам бировдан, айниқса пасткаш одамдан бир нима сўрамасликка даъват этади.

• **ТУҶАЙГА ЎТ КЕТСА, ҲЎЛУ ҚУРУҚ БАРАВАР ЁНАДИ.** Замона нотинч бўлса, уруш бошланса, офат-фалокат рўй берса, ҳамма барабар азият чекади, зиён-заҳмат кўради, бало-қазога гирифтор бўлади.

У

• **УЗОҚДАГИ ҚУЙРУҚДАН ЯҚИНДАГИ ЎПКА ЯХШИ.** Бу мақол билан ота-боболаримиз нақднинг насиядан афзал эканлигини уқтириб, киши

унмайдиган нарсани ундираман деб бекорга овора бўлмаслиги, озроқ ва ёмонроқ бўлса ҳам, нақдга, бор нарсага қаноат қилиши лозимлиги юзасидан панд-насихат қилиб қолдирганлар.

• **УЗУМНИНГ ЯХШИСИНИ ИТ ЕЙДИ.** Ҳаётда баъзан шундай бўладики, яхши, ақлли-камолли, ҳусни-жамолли қиз ёмон, бадфеъл, бадбашара, нобоп одамнинг хотини бўлиб қолади.

• **УЙ СИРИ—ЁПИҚЛИК ҚОЗОН.** Бу билан: “Ҳар қандай уйнинг, оиланинг ҳам ўзига яраша сир-асрори бўлади. Уни ташқарига чиқармаслик, дуч келган одамга гапиравермаслик зарур”, демоқчи бўладилар.

• **УЙДАГИ ГАП КЎЧАГА ТЎҒРИ КЕЛМАЙДИ.** Бирор иш кутилгандек, ўйлангандек, олдидан тасаввур этилгандек бўлиб чиқмаган ҳолларда шу мақолни қўллайдилар.

• **УЯЛГАН—БУЮРГАНДАН ҚУРУҚ ҚОЛИБДИ.** Уялиш, орлиниш, тортиниш, камтар-камсуқум бўлиш керагу, лекин эви билан. Ўта уятчанлик, тортинчоқлик кишини кўп нарсадан маҳрум қилади.

Ф

• **ФАРЗАНД—ЖОНГА ПАЙВАНД.** Фарзанд оиланинг қувончи, ота-онанинг таянчи, бахти, иқболи, бебаҳо бойлигидир.

Х

• **ХАЛҚ БОР ЕРДА ҲАҚЛИК БОР.** Халқнинг, кўпчиликнинг куч-қудрати бениҳоя буюқдир. Халқ билан бирга бўлиш, ундан ажралмаслик, унинг иродасига қарши юрмаслик, унга хизмат қилиш ва содиқ бўлиш зарур.

• **ХИЗМАТГА—ТУҲМАТ.** Бу мақолни кишининг қилган хизматини, яхшиликларини тақдирламайдиган, дарҳол унутадиган, унга туҳматларни ёпиштирадиган ноинсоф, дилгир одамларга қарата киноя тарзида айтадилар.

• **ХОН КИЙИМИ ҲАМ ЎЛЧАБ БИЧИЛАДИ.** Кишининг мол-дунёси ҳар қанча ошиб-тошиб ётган бўлса ҳам, ортиқча исрофгарчилик қилмаслик лозим.

• **ХОТИНЛИ РЎЗҒОР ГҮЛДИР, ХОТИНСИЗ РЎЗҒОР ЧЎЛДИР.** Аёлнинг оила ҳаётида ўрни жуда ҳам муҳим ва воз кечилмасдир. Аёл—уй бекаси, пазанда, болаларнинг тарбиячисидир. Шундай экан, уни эъозлаб-ҳурматлаш ҳар бир эр кишининг бурчидир.

• **ХЎРОЗ ҚИЧҚИРМАСА ҲАМ ТОНГ ОТАВЕРАДИ.** “Мен аралашмасам, маслаҳат бермасам, фалон иш битмайди, бошқалар унинг уддасидан чиқа олмайдилар”, деб керилиб юрадиган манман одамга: “Кўп керилмай, ўз баҳонгни оширмай қўя қол. Бу иш сенсиз ҳам битиб кетаверади”, деган маънода таъзир берадилар.

Ч

• **ЧАЁННИНГ КАСБИ—ЧАҚИШ.** Ёмон, бадфеъл одамнинг қиладиган иши ҳам, ўйлайдиган ўйи ҳам, муроду мақсади ҳам кишиларга ёмонлик қилиш.

зиён-заҳмат етказишдир

• **ЧИЛЛАКИ ЧИЛЛАКИНИ КЎРИБ, ЧУМАК УРАДИ.** Одамлар бир-бирларидан ақл, илму ҳунар ўрганиб, бир-бирларидан ибрат, ўрнак олиб, камолотга эришадилар.

• **ЧИРАНМА ҲОЗ, ҲУНАРИНГ ОЗ.** Бу мақол вақтинча эришган муваффақиятларига керилувчи, ҳовлиқувчи одамларга нисбатан ишлатилади.

• **ЧИРОЙЛИ ҚИЗНИНГ НОЗИ БОР.** Қўлидан иш келадиган одамнинг нози, инжиқлиги бўлади. Киши бундан хафа бўлмай, раъйига қараб, фойдаланиб қолиши керак.

• **ЧУМЧУҚ СЎЙСА ҲАМ, ҚАССОБ СЎЙСИН.** Киши бировга бир иш қилдирадиган бўлса, у иш арзимаган бўлса ҳам, устасига, қўлидан келадиган одамга мурожаат қилиши керак.

• **ЧЎТИРНИНГ ҲАМ ЎЗИГА ЯРАША ҲУСНИ БОР.** Бу билан: “У ери ундай экан, бу ери бундай экан, деб бировнинг устидан кулма. Ҳар кимнинг ҳам ўзига яраша ҳусни бор”, демоқчи бўладилар.

Ш

• **ШОВЛА КЕТСА-КЕТСИН, ОБРЎ КЕТМАСИН.** Киши керак бўлганда обрўсини сақлаб қолиш учун сарф-харажатдан қочмаслиги лозим.

• **ШАМОЛ БЎЛМАСА, ДАРАХТНИНГ УЧИ ҚИМИРЛАМАЙДИ.** Табиатда ҳам, жамиятда ҳам рўй берадиган ҳар бир воқеа-ҳодисанинг муайян сабаби бор. Сабабсиз ҳеч қандай оқибат келиб чиқмайди.

• **ШАФ-ШАФ ДЕГАН БИЛАН ШАФТОЛИ ОФИЗГА ТУШМАС.** Роҳатта эришмоқ учун фақат истакнинг, орзу-ҳаваснинг ўзигина кифоя қилмайди, меҳнат, саъй-ҳаракат қилиш керак бўлади.

• **ШЕРНИНГ ЎЛИГИ ҲАМ ҲУРКИТАДИ.** “Қўрқоқ, “юраги йўқ” одам мард, ботир, жасур кишининг тириги тугул ўлигидан ҳам кўрқади”, демоқчи.

• **ШОЛИНИНГ ОРҚАСИДАН КЎРМАК ҲАМ СУВ ИЧАДИ.** Бу мақолни бир одам бошқа бир одам туфайли, унинг баҳонасида бир нимадан баҳраманд бўлиб қолса, яхши одам туфайли ёмон одам ҳам фойдаланиб, манфаатланиб қолса ва ҳоказо шу каби ҳолларда ё жиддий, ё ҳазил-мутойиба тарзида айтадилар.

Э

• **ЭҒАЧИМ ЭЛАКЛИ БЎЛДИ, ЭЛАГИ ТИЛАКЛИ БЎЛДИ.** Бу мақолни бирор нарсани вақтинча фойдаланиш учун сўраб келган одамга бор бўла туриб йўқ дейдиган, уни-буни баҳона қилиб, қуруқ қайтарадиган қизганчиқ, зиқна одамларга нисбатан киноя тарзида қўллайдилар.

• **ЭГИЛГАН БОШНИ ҚИЛИЧ КЕСМАС.** Киши мағрурлик, такаббурлик қилмай, ўзини нечоғлик камтар тутса, ширинсухан бўлса, ҳар қандай қаҳри қаттиқ одамнинг ҳам кўнглини ўзига нисбатан ийдира олади ва ҳар қандай хавфли, мушкул ҳолатдан ҳам омон-эсон қутулиб кета олади.

• **ЭЗГУЛИКНИНГ КЕЧИ ЙЎҚ.** Одамларга яхшилик қилишнинг, эзгу, хайрли ишлар қилишнинг эрта-кечи йўқ, кейин бўлса ҳам, кечроқ бўлса

ҳам, яхшилиқни, эзгуликни қилавериш керак.

• **ЭЛ ОҒЗИГА ЭЛАК ТУТИБ БЎЛМАС.** Киши ўз қилмишини гапириб, мазах қилиб юрганларга “гапирманглар, айтманглар” деб тақиқлай олмайди. Шунинг учун аввало кўпчиликнинг оғзига тушадиган ёмон иш, хатти-ҳаракат ва гап-сўз қилмаслик лозим.

• **ЭЛ ҚЎЗҒАЛСА, ТАХТ ҚЎЗҒАЛАР.** Оламда элнинг, халқнинг кучидан ҳам қудратлироқ куч йўқ. Шундай экан, халққа кўп жабр қилмаслик керак, акс ҳолда халқ оёққа туради.

• **ЭЛГА ҚЎШИЛСАНГ ЭР БЎЛАСАН, ЭЛДАН АЖРАСАНГ ЕР БЎЛАСАН.** Инсон якка ўзи, жамиятдан ажралган, жамият билан алоқа қилмаган ҳолда яшамаган ва яшаш олмайди ҳам.

• **ЭМА БИЛГАН ҚЎЗИ ИККИ ОНАНИ ЭМАР.** Эпчил, ишбилармон, уддабурон одам ҳар қандай кишининг ҳам кўнглини топиб, ишини битириб кета олади.

• **ЭР СЎЗИДАН ҚАЙТМАС, ШЕР—ИЗИДАН.** Бу билан йигит киши айтган ёки ваъда берган сўзини албатта бажариши кераклиги таъкидланган.

• **ЭР-ХОТИННИНГ УРИШИ — ДОКА РЎМОЛНИНГ ҚУРИШИ.** Мазкур мақолда аксарият эр-хотиннинг бир-бири билан тез-тез уришиб; жанжаллашиб туриши ва бирпасдан кейин яна ярашиб, апоқ-чапоқ бўлиб кетиши тез тугайдиган ҳолатларга ташбиҳ этилган.

• **ЭШАКНИНГ КУЧИ ҲАЛОЛ, ГЎШТИ ҲАРОМ.** Баъзи одам бировнинг кучидан, берган ёрдамидан фойдаланади-ю, ammo ўзини иззат-ҳурмат қилиш у ёқда турсин, менсимайди, одам ўрнида кўрмайди. Бу мақол шундай одамларга нисбатан кесатиб айтилади.

Ю

• **ЮГУРГАННИКИ ЭМАС, БУЮРГАННИКИ.** Инсоннинг тақдирида нима ёзилган бўлса, шу бўлади. Унинг пешонасига бирор нарсага эришиш ёзилган бўлса, эришади. Ёзилмаган бўлса, қанча ҳаракат қилмасин бўлмайди. Лекин бу инсон ҳеч нимага ҳаракат қилмаслиги керак экан деган маънони келтириб чиқармайди.

• **ЮЗТА “СИЗ-БИЗ”ДАН БИТТА “ЖИЗ-БИЗ” ЯХШИ.** Мазкур мақол: “Уйингга келган меҳмонга қуруқ мулозаматлар қилгунча, олдига топган тугтанингни, ноз-неъматингни қўйиб, кўнглини овла”, деган маънода қўлланилади.

• **ЮРГАН ДАРЁ, УТИРГАН БУЙРА.** Ота-боболар ёш бўғинларга ўз турмушини яхши кечириш юзасидан панд-насиҳат қиларканлар, ҳаётлик даврида дунёни кўриб қолишни, вақти-вақти билан узоқ-яқинга сафар қилиб туришни тавсия этганлар.

Я

• **ЯНГАМНИНГ ШЎРВАСИНИ ШИРИН ҚИЛГАН—АКАМНИНГ МАСАЛЛИФИ.** Бир кишининг ютуғу бевосита унинг ўзигагина боғлиқ эмас, балки унинг яқинларига, атроф-муҳитидагилар ҳам боғлиқдир.

• **ЯХШИ НИЯТ—ЯРИМ ДАВЛАТ.** Ҳаётда умидсизланмаслик, руҳни тетик

тутиб, кўнгилга яхши ниятларни, орзу-истакларни жо қилган ҳолда келажакка умид билан интилиб яшаш жуда муҳим аҳамиятга эгадир.

• **ЯХШИ ХОТИН—УМР БОЛИ, ЁМОН ХОТИН—ЖОН ЗАВОЛИ.** Бу мақолда аёлнинг оиладаги аҳамиятининг катталигига ишора қилинган.

• **ЯХШИДАН—ВАФО, ЁМОНДАН—ЖАФО.** Яхши одамлардан кишига ва жамиятга фойда тегади, ёмон одамлардан эса зиён-заҳмат етади.

• **ЯХШИНИ КЎРИБ ФИКР ҚИЛ, ЁМОННИ КЎРИБ ШУКУР ҚИЛ.** Бу мақол билан “Ҳаётда сендан ўзиб кетган, сендан яхши яшаётган одамларни кўриб фикр қил, улардан ибрат олишга ҳаракат қил, ҳаётда сендан ортда қолганларнинг, сендан ёмонроқ яшаётганларнинг ҳолини кўру, ўз турмушининг шукур қил”, дейилмоқчи.

Ў

• **ЎЗ УЙИМ—ЎЛАН ТЎШАГИМ.** Мазкур мақол билан: “Бировнинг уйида, юртида юмшоқ тўшақда ўтирганингдан кўра, тап-тақир ўлан тўшақда ўтирсанг ҳам, ўз уйинг яхши”, демоқчи бўладилар. Шунингдек мақолда ҳар кимга ўз уй-жойи, ўз она-юрти нақадар қимматли эканлиги ифодаланган.

• **ЎЗИМДАН ЧИҚҚАН БАЛОГА, ҚАЙГА БОРАЙ ДАЪВОГА?** Бу мақол ноқобил фарзандлардан ёки ўз яқинлари, сафдошлари, дўстлари ичидан чиққан хиёнаткорлардан шикоят қилиб айтилади.

• **ЎЗИНГА ЭҲТИЁТ БЎЛ, ҚЎШНИНГНИ ҲАМ ТУТМА.** Киши ҳар бир нарсасини аввало ўзи эҳтиёт қилиши лозим. Бирор нарсани йўқотиб қўйса ё қўйган жойидан тона олмай, бошқа бировдан кўрса, бу туҳмат унга қаттиқ ботади, ораги совуқчилик тушади.

• **ЎЗИНГА ЙЎҚ—ОЛАМДА ЙЎҚ.** Кўпинча шундай бўладики, бирор нарса кишининг ўзида бўлмаса, уни кимдан сўраса ҳам, йўқ бўлиб чиқаверади. Мазкур мақолни шундай пайтларда айтадилар.

• **ЎЗИНГНИ ЭР БИЛСАНГ, ЎЗГАНИ ШЕР БИЛ.** Бу мақол кишини камтарликка, бошқаларнинг куч-қудратини эътиборга олишга ундайди.

• **ЎЙНАШМАГИЛ АРБОБ БИЛАН, АРБОБ УРАР ҲАР БОБ БИЛАН.** Киши ўзидан хоҳ моддий, хоҳ жисмоний, хоҳ маънавий жиҳатдан кучли бўлган, амал-мартабаси юқори турадиган кишилар билан асло олишиб-тортишмаслиги керак. Акс ҳолда ўзига чатоқ бўлади.

• **ЎЛГАННИНГ УСТИГА—ТЕПГАН.** Ҳаётда баъзан шундай ҳоллар бўладики, киши ўлгудай қийналиб, ҳориб-чарчаб, танг ҳолга тушиб турган бир пайтда бошқа бир одам келиб, уни баттар қийинроқ бир ҳолга солиб қўяди, уни юпатиш, ҳамдард бўлиш, кўнглини овлаш, ёрдам бериш ўрнига дилига озор беради. Шундай пайтларда бу мақолни айтадилар.

• **ЎХШАТМАСДАН УЧРАТМАС.** Эр билан хотиннинг (шунингдек, қудаларнинг, икки дўстнинг ва ҳ.к.) характери ҳар жиҳатдан бир-бирига мос тушса, шу мақолни айтадилар.

• **ЎҚИГАН ЎҚДАН ОШАР, ЎҚИМАГАН ТУРТКИДАН ШОШАР.** Инсон ўз умрини мазмунли ўтказиш учун аввало ўзини ўраб турган борлиқни била билиши, юксак ақл ва тажриба эгаси бўлиши даркор. Бунинг учун эса илм олиши, ҳунар эгаллаши зарур.

- **ҚАЗИСАН, ҚАРТАСАН, АСЛИ ЗОТИНГГА ТОРТАСАН.** Ёмондан туғилган, ёмонлар даврасидан чиққан одам минг яхши бўлиб кетгани билан, барибир асли зотига тортади.
- **ҚАЙТИБ ОЧАР ҚОПҚАНГНИ ҚАТТИҚ ЁПМА.** Киши атрофидагиларга, айниқса кундалик жавоб-муомалада бўлиб турадиган, иши тушиб турадиган одамларга зинҳор ёмонлик қилмаслиги, қаттиқ-қурум гапирмаслиги лозим.
- **ҚАРИ БОР УЙНИНГ ЗАРИ БОР.** Бу мақолларда қарияларнинг бебаҳо хислатлари, яхшилик томонлари, оқилу донолиги, тажрибалилиги; меҳрибонлиги, адолат юзасидан иш кўриши қайд этилиб, уларни иззат-хурмат қилиш, яхши муомалада бўлиш, уларнинг панд-насиҳатларига қулоқ солиш зарурлиги уқтирилади.
- **ҚАРС ИККИ ҚЎЛДАН ЧИҚАДИ.** Икки киши уришиб, жанжаллашиб қолса: “Айб фақат унда ё бунда эмас, ҳар иккисида ҳам бор. Бўлмаса, бунақа келишмовчилик, уриш, жанжал чиқмасди”, деган маънода шу мақолни айтадилар.
- **ҚАРҒА БЎЛМА ҚАЙРИЛАСАН, ИССИҚ ЖОЙДАН АЙРИЛАСАН.** Баъзи одамлар ўзининг кадрдон шахрини, қишлоғини, эл-юртини ташлаб, фойда, манфаат орқасидан ҳали у шаҳарга, ҳали бу шаҳарга, ҳали у жойга, ҳали бу жойга кўчиб, умрини дарбадарликда ўтказди, ўзининг “иссиқ” жойидан маҳрум бўлади.
- **ҚАРҒА ҚАРҒАНИНГ КЎЗИНИ ЧЎҚИМАЙДИ.** Золим, қонхўрлар бошқаларга ҳар қанча жабр-ситам ўтказсалар ҳам, бир-бирларининг ёнларини олиб, қўллаб-қувватлайдилар.
- **ҚАТОРДА НОРИНГ БЎЛСА, ЮКИНГ ЮРДА ҚОЛМАЙДИ.** Кишининг чинакам дўстлари, ёр-биродарлари бўлса, ҳаётда қийналмайди, улар ҳар томонлама кўмаклашадилар, қўллаб-қувватлайдилар.
- **ҚИЗИМ СЕНГА АЙТАМАН, КЕЛИНИМ, СЕН ЭШИТ.** Баъзан шундай бўладиги, бир гапни (турли сабабларга кўра) тегишли одамнинг бевосита юзига айтмайдилар-да, унинг иштирокида (ёхуд у йўғида) бошқа бировга айтадилар. Тегишли одам зийрак, уқувли бўлса, бу гап унинг ўзига тегишли эканини дарров фаҳмлайди ва шунга кўра иш тутади.
- **ҚИНФИР ИШНИНГ ҚИРҚ ЙИЛДАН КЕЙИН ҲАМ ҚИЙИГИ ЧИҚАР.** Хиёнат, жиноятлар қилиб, мўмай даромадга эга бўлиб, аввалига катта-катта еб-ичиб, кайфу сафо қилиб юрган одам охир-оқибатда қўлга тушиб, жазосини тортади.
- **ҚИРҚИГА ЧИДАГАН ҚИРҚ БИРИГА ҲАМ ЧИДАЙДИ.** Кишини қийинчиликларга чидамли, бардошли, сабот-матонатли бўлишига даъват этувчи бу мақол бир нимадан қийналиб, изтироб чекаётган одамни юпатиб, унга тасалли берганда қўлланилади.
- **ҚОЗОНДА БЎЛСА, ЧЎМИЧГА ЧИҚАДИ.** Ҳар ким илм-билими, касб-ҳунарига яраша гапира олади, ёза олади, иш қила олади.
- **ҚОРА ТОВУҚ ҲАМ ОҚ ТУХУМ ҚИЛАДИ.** Киши жамиятда яшаркан у ёки бу одамнинг ташқи кўринишига қараб хулоса чиқармаслиги, аксинча ҳар қандай одамнинг ақлу заковатига, фазлу камолига, қилган ва қилаётган хайрли ишларига қараб муносабатда бўлиши лозим.

- **ҚОШ ҚҰЯМАН ДЕБ КҮЗ ЧИҚАРИБДИ.** Бу мақолни қўлидан келса-келмаса, ҳар бир ишга аралашувчи, ношуд, бефаросат, тажрибасиз одамларга киноя қилиб айтадилар.
- **ҚОҚИЛСАНГ, ТОШДАН УПКАЛАМА.** Киши бирор ишда ўзи хато қилиб қўйиб, бошқа бировга тўнкамаслиги, ўзгалардан хафа бўлиб юрмаслиги лозим.
- **ҚУРУҚ ГАП ҚУЛОҚҚА ЁҚМАС.** Бировдан бир манфаат кўрмоқ учун уни ҳам бирор нима билан манфаатдор қилиш, киримга эришмоқ учун чиқимдан қочмаслик керак.
- **ҚУШ ТИЛИНИ ҚУШ БИЛАДИ.** Ҳаёт қонунияти шундайки, ҳар бир касб эгасининг "тили"ни яъни унинг ҳол-аҳволини, сир-асрорини, ички кечинмаларини, нуқсон-камчиликларини ўша касб эгалари бошқаларга нисбатан яхшироқ биладилар.
- **ҚУШ УЯСИДА КҮРГАНИНИ ҚИЛАДИ.** Фарзандларнинг қандай ўсиб, вояга етиши, феъл-атворининг қандай бўлиб шаклланиши ота-онанинг қандай тарбиялашига, ота-она уларнинг олдида ўзини қандай тутишига, ибрат кўрсатишига, ижобий ё салбий таъсир этишига бевосита боғлиқдир.
- **ҚҮЙ БИР ТЕРИНИНГ ИЧИДА НЕЧА ОЗИБ, НЕЧА СЕМИРАДИ.** Бу мушкул аҳволга тушиб қолган, моддий ва маънавий қийинчиликларга дучор бўлган, оғир дамларни бошидан кечираётган кишиларга тасалли берганда, уларни юпатиб, сабр-тоқатга ундаганда, ҳаётдан умидсизланмай, истиқбол сари дадил қадам ташлашга даъва: этганда айтиладиган мақоллардан биридир.
- **ҚҮЙНИДАН ТҮКИЛСА—ҚҮНЖИГА.** Кишининг мол-мулки, маблағи қўлидан кетса-ю, аммо беҳуда кетмаса—ўғил қизига, ўз яқинларига nasib қилса, бу ҳолни мазкур мақол билан ифода этадилар.
- **ҚҮЙЧИВОН КҮП БҮЛСА, ҚҮЙ ҲАРОМ ҲЛАР.** Агар бирор ишни қилишга одам кўпайиб кетса, ишни сансолорликка соладилар, оқибатда ўша иш бажарилмай қолади.
- **ҚҮЛДАН БЕРГАНГА ҚУШ ТҮЙМАС.** Бировнинг қўлига қарам бўлиб қолган одам қисиниб, уялиб, тортиниб ейди, озиқ овқатга мириқмайди. Шунинг учун бировнинг берадиган мададини кутиб ўтирмай, киши ўзи меҳнат қилиши керак.
- **ҚҮРҚҚАНГА ҚУШ КҮРИНАР.** Киши бирор бир нарсадан қўрққанда ўша нарса янада қўрқинчлироқ бўлиб кўринади.

Ғ

- **ҒАЙРАТЛИНИНГ ЮРАГИ ҚАЙНАР, ҒАЙРАТСИЗНИНГ ЮРАГИ ҲЙНАР.** Меҳнатсеварлик, ғайратчанлик кишининг фазилатларидандир. Бунинг ақси бўлган ишёрмаслик, ғайтарсизлик, дангасалик кишининг ўзи учун ҳам жамият учун зарарлидир.
- **"ҒАТ-ҒАТ" ЭТГАН—ҚАРНАЙЧИ, БАЛОГА ҚОЛГАН—СУРНАЙЧИ.** Бу мақол бировнинг қилган иши учун бошқа киши ноҳақ айбланганда айтилади.

- **ҲАЗИЛ, ҲАЗИЛНИНГ ТАГИ—ЗИЛ.** Баъзида ҳазил-мутойиба натижасида ўзаро жанжаллар келиб чиқади. Бу мақол шундай ҳолларда ишлатилади.
- **ҲАР КИМ СУЙГАН ОШИНИ ИЧАДИ.** Ҳар ким ўзи ёқтирган, ўз кўнглига “ўтирган”, ўз феъл-атворига, дунёқарашига мос тушадиган одамга кўнгили беради, у билан дўстлашади, борди-келди қилади.
- **ҲАР КИМ ЎЗ АРАВАСИНИ ЎЗИ ТОРТАДИ.** Ҳар ким ўз тирикчилигини ўзи ўтказиши, ўз кам-кўстини ўзи тўлдириши лозимлигига даъват қилиб айтиладиган мақол.
- **ҲАР КИМ ЎЗ ҚАРИЧИ БИЛАН ЎЛЧАР.** Одамларнинг қаричи узун-қисқа бўлгани каби, ақл-идроқи, дид-фаросати, илм-билими ҳам ҳар хил бўлади.
- **ҲАР КИМНИКИ ЎЗИГА, ОЙ КўРИНАР КўЗИГА.** Ҳар кимнинг ўз боласи ўз кўзига ойдек равшан кўринади, яъни боласи яхшими, ёмонми, хушрўйми, хунукми, ақллими, телбами—уни севади, ардоқлайди, ўзгалар боласидан ортиқ кўради.
- **ҲАРОМДАН ЙИГИЛГАН ҲАРОМГА КЕТАР.** Ўғирлик, фирибгарлик билан осон топилган мол-дунёнинг баракаси бўлмайди. Қандай осонлик билан қўлга киритилган бўлса, шундай осонлик билан кетади, кишининг бошига бало келтиради.
- **ҲУНАР, ҲУНАРДАН УНАР.** Ҳунар—турмушнинг моддий ва маънавий асосларидан биридир. Ҳунарли киши ўз ризқини топа олади, мушкул ишларнинг ҳам уддасидан чиқа олади. Шундай экан киши ҳаётда ўз ўрнига эга бўлиши учун ҳунар соҳибни, ўз ҳунарининг устаси бўлиши лозим.

TÜRK ATASÖZLERİ

- **Abanın kadri yağmurda bilinir:** Bir şeyin değeri, ancak ona ihtiyaç duyulduğunda anlaşılır.
- **Abdal ata binince bey oldum sanır:** Görmemiş kişi, raslantı olarak, layık olmadığı bir duruma kavuşsa eski durumunu çabuk unuttur.
- **Abdal düğünden, çocuk oyundan usanmaz:** Abdal işsiz güçsüz olduğundan, çocukta da gelecek düşüncesi olmadığından her ikisi de eğlence ve oyunu çok sever.
- **Abdalin dostluğu köy görününceye kadar:** Size çıkarı için yakınlık gösteren kişi, işini yürütecek başkasını bulunca sizinle ilgisini keser.
- **Abdalin yağı çok olursa gah borusuna çalar, gah gerisine, (çobanın yağı çok olursa, çarığına sürer):** Kendisi çalışmadan varlıklı olan, düşüncesiz kişi, parasını, malını gereksiz biçimde yok eder, bitirir.
- **Acele işe şeytan karışır:** Bir işe başlarken müsbet ve menfi yönlerini düşünerek girmeliyiz.
- **Acemi katır kapı önünde yük indirir:** Anlayışsız ve beceriksiz kişi, yapmakta olduğu işi en kötü durumdayken bırakır gider.
- **Acı acıyı keser, su sancıyı:** Bir güçlüğün üstesinden gelmek için başka bir güç yola başvurmak gerekir.
- **Acı patıcamı kırağı çalmaz:** İşe yaramayan bir kimsenin bozulacak bir şeyi de yoktur. Bu nedenle zararlı etkenler ona tesir etmez.
- **Acı söz insanı dininden çıkarır, tatlı söz yılanı deliğinden çıkarır:** Kötü söz insanı sınırlendirerek kötü davranışlara sürükler. Fakat tatlı dil, iyi söz en tehlikeli düşmanı bile yola getirebilir.
- **Acıkan doymam, susayan kanmam sapır:** Bir şeyin yokluğunu uzun süre çeken kimse o şeye kavuşsa da elindekinin kendisine yetmeyeceğini sanır.
- **Acıkan ne olsa yer, acıyan ne olsa söyler, (Acıkan ne demez, acıyan ne demez):** Yokluklar içinde yaşamını sürdürenler, eline nasıl bir geçim yolu bulursa onu yapar. Canı çok yanan bir kişi de sonunu düşünmeden ağzına geleni söyler.
- **Acıkış kudurmuştan beterdir:** Çok aç kimse ihtiyacını karşılamak için etrafa zarar verebilir.
- **Acındırırsan arsız olur, acıktırırsan hırsız olur:** Eğitimde çok dayak çocuğu arsız eder, artık dayak tesir etmez olur. İhtiyaçları karşılanmazsa da gizlice temin eder, hırsız olur.
- **Acıyan uyumuş, acıkan uyumamış:** Açlık her türlü sıkıntıdan kötüdür. Bu durumu düşünerek yoksullara yardımda bulunmalıyız.
- **Aç aman bilmez, çocuk zaman bilmez:** Açlık insanı bilinçsiz ve mantıksız hareketlere zorlar. Çocuk da mümkün olup olmayacağına bakmadan zamanlı zamansız bir şeyler ister.
- **Aç ayı oynamaz:** Bir kimseden görev bekliyorsak önce onun geçimini sağlamak gerekir.
- **Aç gözünü, açarlar gözünü:** Her zaman uyanık ve dikkatli olmalıyız, yoksa başkaları bizi aldatabilir.
- **Aç, elini kora (ateşe) sokar:** Aç insan, karnını doyurabilmenin çarelerini arar. Hatta bu nedenle de hayatını tehlikeye atabilir.

- **Aç gzmekten tok ölmek yeğdir:** Yoksulluk insanların yazgısı değildir. Çalışıp varlıklı olunursa ölürlen bile tok ölinür. Cenazesi bile yerde kalmaz. Görkemli olur.
- **Aç ne yemez, tok ne demez:** Aç olan kimse karnını doyurmak için ne bulursa yer, eline geçen şeyin iyisine kötüsüne bakmaz. Bolluk içinde olan kişi de en güzel şeylerde bile kusur bulur, çekinmeden herşeyi söyler.
- **Aç tavuk rüyasında darı görür:** Yoksul kimse işsizlikten hayallere dalar ve kendisini çok zengin bir yaşantı içinde hayal eder.
- **Açık ağız aç kalmaz:** Ne istediğini bilen ve bunu cesaretle söyleyen kimse istediklerini elde eder.
- **Açık kaba it değer:** Korunması gerekli şeyleri muhafaza altına almazsak onlara zarar gelebilir.
- **Açık yaraya tuz ekilmez:** Acı çeken bir kimsenin üzüntüsünü artırıcı söz ve davranışlardan çekinmek gerekir.
- **Açılan solar, ağlayan güler:** Hiç bir durum olduğu gibi kalmaz, zamanla değişir: Güzel çirkinleşir, üzüntülü olan mutluluğa kavuşur.
- **Açın gözü ekmek teknesinde olur:** Aç, açlığını giderebilme çareleri arar. Yaşamı için gereksinimlerini alır. Kışın odun kömür almak gibi.
- **Açın halini tok bilmez, hastanın halini sağ bilmez:** Kendisi tok olan, ihtiyaç içinde olmayan kimse yoksulun durumunu bilmez. Sağlam, sıhhatli kimse de hastanın ızdırabını bilemez, hissedemez.
- **Açın koynunda ekmek eğleşmez:** Geliriyle ancak geçinen kimse eline geçeni hemen harcar, yarına bir şey artıramaz.
- **Aç ile eceli gelen söyleşir:** Aç kişiden korkulur. Karnını doyurmak için önüne çıkan güçlükleri tanımaz. İnsanı bile öldürebilir.
- **Aç kurt arslana saldırır:** Aç insanın ne yapacağı kestirilemez. En iyilik gördüğü yakınlarına bile saldırır.
- **Açlık sofuluğu bozar:** Açlık, dürüst, dindar kimseye bile kötülük yaptırır.
- **Açma sırrını dostuna, o da söyler dostuna:** Size verilen bir sır sizde kalmalıdır. Onu dostunuza bile söylemeniz doğru olmaz. Çünkü bu sırrı o da bir dostuna söylerse her yana yayılır, sır olmaktan çıkar.
- **Açtırma kutuyu, söyletme kötüyü:** Karşımızdakini kızdıracak sözler söylersek o da bizimle ilgili kötü durumları ortaya atar.
- **Ada bana, adayım sana:** Sen başkasına yardımcı ol, iyilik yap ki o da sana yardım etsin, dostluk göstereyin.
- **Adam adamdandır korkmaz: utanır (hatır sayar):** Birisi karşısındakinin hak ettiği sert karşılığı vermiyor ve kötü davranmıyorsa korktuğu için değil, hatır saydığı içindir.
- **Adam, adam kadri bilir, sarraf altın kıymetini:** Altının kıymetini en iyi sarraf bilir, bir kişinin değerini de kendinde bir değer bulunan kimse bilir.
- **Adam, adam sayesinde adam olur:** Bir işte başarı sağlamak için başkalarının yardımı şarttır. Bütün işler işbirliği ile gerçekleştirilebilir.
- **Adam adamı bir kere aldatır:** Bir kimse ancak bir kere aldatılabilir. Bir defa aldanan kimse bundan ders alır, kendini aldatana artık inanmaz.
- **Adam adama mülk değil, can gövdeye mülk değil:** Bir kimseye bir iş için veya konuk olarak gelen kişi uzun süre kalmaz. Can bile ölünce vücuttan ayrılır. Bunun için daima yardımsever ve hoşgörülü olmalıyız.

• **Adama dayanma ölür, ağaca dayanma kurur:** Yapılan iyilik de, kötülük de geçicidir. İnsanlar başkalarının destek ve yardımlarına gereğinden fazla inanmamalı, güvenmemeli. Kendi işlerini kendileri görmelidirler. Gerçek başarı böyle kazanılır.

• **Adamakıllı mal tükenmez:** Hayır işine para vermeyi vaat etmekle, yardımsever görünmekle fedakarlık yapılmış olmaz.

• **Adamak kolay, ödemek güçtür:** Bir şey yapacağım demek kolaydır. Ancak bu işi gerçekleştirebilmek çok zordur. Para ödemeye, ya da başkasının olan bu işi kendisi yapmaya zorunlu olur.

• **Adamın eti yenmez, derisi giyilmez, tath dilinden başka nesi var:** Bir kimse çevresiyle iyi geçinir, kimseyi kırmaz ve güler yüzlü olursa kendisi de iyi yaşar, mutlu olur.

• **Adamın iyisi alışverişte belli olur:** Birçoklarının gerçek kişiliği alışverişteki, çıkarları için yaptıkları bencil davranışlardan belli olur. Alışveriş yaparken yalan söylemeyen, bencillik yapmayan, insanlık dışı davranışlarda bulunmayanlar iyidir.

• **Adamın yere bakanından, suyun sessiz akanından kork:** Yavaş yavaş akan sudan korkulmaz, onun için bu suya tedbirsizce girilir, ama gene de bazı kazalar olabilir. Duygu ve düşüncelerini açığa vurmeyen insanlar da yavaş akan suya benzerler, tehlikeli olabilirler.

• **Adamın iyisi iş başında belli olur:** Kişinin gerçek değeri işindeki başarısı ve çalışmasıyla; çevresindekilere karşı davranışlarıyla ölçülür.

• **Ademoğlu çiğ süt emmiştir:** İnsanlar yapılan iyiliği unutup kendisine yardımcı olana kötülük yapabilirler.

• **Ağaç yaprağıyla gürler:** İnsan akrabaları ve arkadaşları ile varlığını gösterir, önemli işler başarır.

• **Ağaç yaşken eğilir:** Ağaca daha yaşken istenilen şekil verilebildiği gibi çocuk terbiyesine de küçük yaşta başlamalıdır.

• **Ağaca balta vurmuşlar, sapı bendedir demiş:** Bir kimseye bazen en büyük kötülük yakınlarından ve yetiştirdiği kişilerden gelir.

• **Ağaca dayanma kurur, adama dayanma ölür:** Hiçbir destek sürekli değildir. Bu nedenle insan yapacağı işte başkalarının desteğine güvenmemeli, kendi gücüne ve yeteneğine güvenmelidir.

• **Ağacı kurt, insanı dert yer:** Kurt bir ağacı nasıl içten içe kemirip kurutursa, üzüntü de insanı yavaş yavaş yıpratır hasta eder.

• **Ağaca çıkan keçinin dala bakan oğlağı olur:** Küçükler büyükleri taklid eder, onların yaptıklarını yaparlar. Bu nedenle çocuklara iyi örnek olmalıyız.

• **Ağaç meyvesi olunca başını aşıya salar:** Yararlı işler yapan, erdemli ve bilgili kişiler alçak gönüllü olur. Kimseye yukarıdan bakmaz.

• **Ağaran baş, ağlayan göz gizlenmez:** Gerçek belirtileri ortada olan yaşlılık da; izleri, belirtileri açıkça görülen üzüntü de gizlenemez.

• **Ağır git ki yol alalım:** İyiyeye, iyi bir şekilde başlayıp güvenilir adımlarla yürütürse tutulan yolda ilerlenebilir. Aceleci, yönetimsiz, gelişigüzel yapılan işler tutarsız olur. Sonuca ulaşmaz.

• **Ağır yongayı yel kaldırmaz:** Ağır başlı bir kişiye her olay etki yapmaz, zarar vermez.

• **Ağız yer, yüz utanır:** Yetkili, etkili ya da ilgili kişiler görevleri nedeniyle sık sık hediye alırlarsa, devamlı ayrıcalıklı işler, işlemler yaparlar. Bu durum onların toplum içinde küçük düşmelerine neden olur. Böylece her istenilen işi yapmaya

zorlanır. Başlarına umulmadık kötülükler gelir.

• **Ağlamak akçe etmez:** Bir kötü sonuç karşısında ağlayıp sızlamak yersizdir. Önemli olan o durumu önlemeye çalışmaktır.

• **Ağlamayan çocuğa meme vermezler:** Hakkını aramasını bilmeyen kimsenin işi görülmez.

• **Ağlarsa anam ağlar, başkası yalan ağlar:** Bir insanın derdini yürekten paylaşan tek kişi annesidir. Hiç kimse ananın evladına yakın olduğu kadar bir başkasına yakın olamaz.

• **Ağlatan gülmez:** İçinde beraberce yaşadığı toplumun kişilerine eziyet, haksızlık edenler sevilmeyenler, mutlu olamazlar. Zamanla onu da ağlatırlar.

• **Ağrısız baş mezarda gerek:** Yeryüzünde dertsiz olan kişi yoktur. Varlığının da, yoksulunun da çeşit çeşit dertleri vardır. Dertsiz kimseyi mezarda bulursunuz. O da cansızdır. Kişinin dertleri ancak bitmiş olur.

• **Ağustosta beyni kaynayanın zemheride kazanı kaynar:** Yazın sıcak günlerinde yılmadan çalışan kimse gerekli yiyeceğini sağlar. Kışın geçim sıkıntısı çekmez.

• **Ağustosta gölge kovan, zemheride karnın ovar:** Vakit ve fırsat varken çalışmayıp vaktini boş geçirenler sonunda aç ve perişan olurlar.

• **Ahmak gelin yengeyi halayığı sanır:** Akılsız kişi, kendisini koruyan, destekleyen, kişiye, saygısız davranır, onun değerini bilmezse, onun gönlünü kırarsa; onun desteğinden hizmetinden yoksun kalır.

• **Ah yerde kalmaz:** Başkalarına kötülük yaparak onların beddualarını alan kimseler kötülüklerinin cezasını hem dünyada, hem ahirette çekerler.

• **Ahmak misafir ev sahibini ağırlar:** Misafir ağırlamak, ona hizmet etmek ev sahibinin görevidir. Bazı şaşkın, aptal misafir de tersini yapar. (Her zaman yerli yerinde hareket etmeliyiz).

• **Akacak kan damarda durmaz:** Birisi, bir zarara uğrayacak, başına kötülük gelecekse, bu yazgısının önüne geçilemez. Yazgısı olur.

• **Ak akçe kara gün içindir:** Kazancımızın bir kısmını kara günler için saklamalıyız.

• **Ak gün ağartır, kara gün karartır:** Mutlu bir yaşam kişiyi şen, dinç ve iyimser yapar. Üzüntülü yaşayanlar ise yıpranır, zayıflar, karamsar olurlar.

• **Akar su çukurunu kendi kazar:** İş yapma gücü ve isteği olan kimse kendine bir çalışma alanı bulur.

• **Akar su pislik tutmaz:** Eski bir inanışa göre akıp giden su, temiz olur. (Bu inanış kesinlikle yanlıştır)

• **Akıl akıldan üstündür:** Önemli konularda başkalarının düşüncelerini sormakta yarar vardır. Çünkü, sizin düşünmediğinizi, bir başkası düşünebilir ve sizi aydınlatır.

• **Akılları pazara çıkmışlar, herkes yine kendi aklını almış:** Herkes kendi fikir ve davranışını beğenir ve üstün görür. Bu nedenle de kendi görüşü doğrultusunda hareket eder. (Aşında başkalarının fikir ve önerilerini de dikkate almalıyız).

• **Akıllı düşman akılsız dosttan daha hayırdır:** Akılsız insan, dostu için iyilik düşündüğü halde yaptığı işin kötülüğünü bilmeden dostuna zararlı olabilir. Halbuki düşmana karşı tedbirli olduğumuz için düşman akıllı da olsa bize zarar veremez.

• **Akıllı düşününceye kadar deli oğlunu everir:** Ayrıntılara kadar değil de; daha az düşünen ama çabuk karar veren kişi, ayrıntılı ve çok uzun düşünen, karar veremeyen kimseden daha iyi iş görür.

- **Akıllı oğlan neyler ata malını, akılsız oğlan neyler ata malını. (Oğlum deli malı neylesin, oğlum akıllı malı neylesin):** Çocuk, akıllı ise parayı da, malı da kendisi yapar. Baba malına gerek görmez. Aptal, akılsız biri ise, bırakılanların tümünü harcar parasız pulsuz kalır. Böylelerine mal bırakmak doğru değildir.
- **Akıl olmayınca ne yapsın sakal?** Bir kimse yaşlanmakla akılı çoğalmaz, belki tecrübesi artar. Şayet akıl yoksa, yaşlı da olsa çocukça işler, akılsızca davranışlarda bulunur.
- **Akıl parayla satılmaz:** Akıl, kişilerin doğumla getirdikleri şeydir. Sonradan kazanılan veya parayla satın alınamayacak bir nesne değildir.
- **Akılsız başın cezasını ayak çeker:** İyice düşünülmeyen verilen yanlış bir kararın kötü sonuçlarını düzeltmek için şuraya buraya koşup yoruluruz. Yönetenlerin yanlış tutumlarını, kararlarını ve bunların sıkıntılarını buyruk altındakiler çeker.
- **Akılsız başa söz neylesin; lezzetsiz aşa tuz neylesin:** Aptal, düşüncesiz kişiler öğütten anlamazlar. Onlara yol göstermek, düzeleceklerini sanmak yersizdir.
- **Aklına geleni işleme, her ağacı taşlama:** Sonunu düşünmeden aklına esen her şeyi yapan kişi bu davranışlarının zararını mutlaka görür.
- **Akran ile gezmeyenin altın adı pul olur:** Herkesin kendi karakterindeki kişilerle arkadaş olması gerekir. Kötü kimselerle arkadaşlık edenler kötü tanınırlar.
- **Alacakla verecek (borç) ödenmez:** Kişilerin hem alacağı hem borcu olabilir. Fakat alacağımızı hesap borcumuzu ödeyemeyiz. Çünkü alacaklı olduğumuz kişi bize borcunu ödemeyebilir. Halbuki borcumuzu ödemek zorundayızdır. Bu nedenle alacağımızı borcumuza karşılık görmemeliyiz.
- **Alçak eşek binmeye kolay, öksüz çocuk dövmeye kolay:** Kısa boylu eşeğe küçükler bile binebilir. Öksüz, kimsesiz çocukları da, arkası, koruyanı olmadığı için önüne gelen döver.
- **Alçak uçan yüce konar, yüce uçan alçak konar:** Alçak gönüllü olan ve büyüklük taslamayan saygı görür; toplum içinde yükselir. Kendini herkesten üstün gören sevilmez; toplum içinde iyi bir yer alamaz.
- **Alçak yerde tepecik kendini dağ sanır:** Bilgili kişilerin bulunmadığı bir toplulukta, az bilgili kişiler kendilerini bilgin sanırlar.
- **Alçak yerde yatma sel alır, yüksek yerde yatma yel alır:** Her insan durumuna uygun bir yaşam sürmeli, arkadaşları ona göre seçmelidir. Uygun olmayan yaşayış insana zarar verir.
- **Al elmaya taş atan çok olur:** Güzel olan veya üstün nitelikli kişilerin peşinden koşanlar çok olduğu gibi onları kıskanıp kötülemez çalışanlar da olabilir.
- **Alet işler el övünür:** Bir kimse ne kadar usta olursa olsun, gerekli aletleri yoksa işinde başarı sağlayamaz.
- **Al gömlek gizlenemez:** Herkesin dikkatini çekecek iş yapan kimse, bunun gizli kalacağını sanmamalıdır.
- **Alıcı kuşun ömrü kısa olur. (Yırtıcı kuşun ömrü az olur):** Tüm yaşamı boyunca çevresindekilere gerekli gereksiz nedenlerle saldıranların düşmanı çok olur. Zayıf, güçsüz durumunu gözeten düşmanları, günün birinde onu öldürebilirler.
- **Alışmış kudurmuştan beterdir:** Herhangi bir şeye alışan kimse bu alışkanlığından kolayca vazgeçemez. Bu yüzden çılgınca işler bile yapabilir.
- **Alim unutmuş, kalem unutmamış:** Bir insan ne kadar akıllı olursa olsun, bir çok şeyi unutulabilir. Unutulmaması istenen şey bir yere yazılmalıdır. Böylece hem o bilgi unutulmamış olur, hem de kuşaktan kuşağa geçer. Pek çok kişiye yarar sağlar.

- **Allah bilir ama kul da sezer:** Bir işin iç yüzünü, ya da nasıl bir sonuç vereceğini ancak Tanrı bilir. Ama insan da kafasını kullanarak, aşağı yukarı bir tahminde bulunabilir
- **Allah dağma göre kar verir:** Tanrı herkese dayanabileceği ölçüde sıkıntı, üzüntü, acı, dert verir.
- **Allah gümüş kapıyı kaparsa, altın kapıyı açar:** İş bozulan kişi umutsuz olmamalıdır. Allah'ın ona daha iyi bir iş vereceğine inanmalıdır.
- **Allah kardeşi kardeş yaratmış, kesesini ayrı yaratmış:** Hiç kimse kimseye yük olmamalı. Kardeşler bile kazançlarını, keselerini ayırırlar. Birisinin parasına öteki ortak olamaz.
- **Alma mazlumun ahını, çıkar aheste aheste:** Eziyet ve kötülük yaptığın insanların ilencini alırsan, sonra yaptığın kötülüğün cezasını birgün çekersin.
- **Altın eşik, gümüş eşiğe muhtaç olur:** Zenginliğe de, iş başında olmaya da güvenilmemelidir. Gün gelir, zengin fakirleşir, eskiden fakir iken zengin olan kişiye muhtaç duruma düşer.
- **Altın leğenin kan kusana ne faydası var?:** Hastalıktan ve dertten kurtulamayan birisine varlığın, zenginliğin ne gibi faydası vardır.
- **Altın pas tutmaz, (deli yas tutmaz):** Şerefli, temiz insana, hiç kimse leke süremez.
- **Ana kızına taht kurmuş, baht kuramamış:** Ana baba, kızlarını varlık içinde büyütüp yaşatabilirler. Evlendikten sonra mutlu olmasını sağlamak ellerinde değildir.
- **Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al:** Kızların kişilik kazanmasında, olgunlaşmasında annenin etkinliği büyüktür. Kızın niteliklerini öğrenmek için, annesinin riteliklerini bilmek yeterlidir.
- **Anlayana sivri sinek saz, anlamayana davul zurna az:** Duruma göre kimi sözü biraz kapalı söylemekte yarar vardır. Anlayışlı kimseler, ne denilmek istendiğini kolaylıkla anlarlar. Anlayışsız kişiler ise ne kadar açık söylense, ne kadar tekrarlırsa gene de anlamazlar.
- **Araba devrilince yol gösteren çok olur:** Çok kimse tehlikeyi önceden haber vermez. Kötü sonuç meydana gelip iş işten geçtikten sonra akıl verenler, yol gösterenler çoğalır.
- **Arabayla tavşan avlanmaz:** Her işte başarıya ulaşabilmek için uyulması gereken kurallar vardır. Bu kurallara uyulmadan yapılan çalışmalar iyi sonuç vermez.
- **Arayan Mevlasını da bulur belasını da:** İyi, gerçek, doğru yolu seçenler iyiye, gerçeğe, kötünün yolunu seçenler de kötülüğe ulaşırlar.
- **Arı, bal alacak çiçeği bilir:** İşini bilen kimse, nereye başvuracağını, istediğinin nereden gerçekleşeceğini bilir.
- **Arife günü yalan söyleyenin bayram günü yüzü kara çıkar:** Yalancının yalanı hemen anlaşılır, duyulur. Yalancı toplumda güvenini yitirir. Utanılacak duruma düşer.
- **Arkadaşını söyle, kim olduğunu söyleyeyim:** Kişi, yaradılış, davranış ve gidişine uygun kimselerle arkadaşlık yapar. İliği kurar. Birisini tanımak için arkadaşına bakmak yeterlidir.
- **Arpa eken buğday biçmez:** Gerçeğe önem vermeden hayal kuranlar, günün birinde düş kırıklığına uğrarlar.
- **Arpa samanyıla, kömür dumanıyla:** Kusursuz insan olmaz. Her şeyi kusurlarıyla kabul etmek gerekir.

- Arpa undan kadayıf olmaz: Kötü gereçlerle iyi bir iş yapılamaz.
- Arslan yatağından belli olur: Bir kimsenin kişiliği, oturduğu, yaşadığı yerin niteliğinden, temizliğinden, düzeninden anlaşılır.
- Asil ile taş taşı, soysuz ile yeme aş: Özü sözü bir, doğru kişilerle yapılan en güç iş kolaydır. Kaypak, çelişkili kişilerle yapılan en güzel iş bile tatsızlaşır.
- Aşığın gözü kördür: Aşık olan kişi, sevdiğinin kusurlarını görmez. Çevresinde olup bitenlerle de ilgilenmez.
- Aşk olmayınca meşk olmaz: Öğreneceği işe karşı aşırı sevgisi bulunmayan kimse o işi öğrenemez.
- Ata eyer gerek, eyere er gerek: Açılan bir işyerini, işletmeyi önce donatmalı. Göz alıcı olmalı. Sonra da işbilir bir yöneticiye teslim edilmeli ki, istenilen verim alınabilsin.
- Atalar sözünü tutmayanı yabana atarlar: Ataların uyarıcı, yol gösterici nitelikteki sözlerine ve geleneklere önem vermeyen, ahlak kuralları dışına çıkan kimselerle toplum ilişkisini keser. Soyuntlar. Bu tür kişiler toplumda yapayalnız kalırlar.
- At binenin (iş bilenin), kılıç kuşananın: 1. Her nesne, onu gereği gibi kullanmasını, yararlanmasını bilene yakışır; böyle kişilerin hakkıdır. 2. Kendisinden yararlanan nesne, kimin elindeyse onun sayılır; başkasının malı da olsa.
- Ateş demekle ağız yanmaz: Kişi zararlı bir eylemin sözünü etmekle kendisini zarara sokmuş olmaz.
- Ateş düştüğü yeri yakar: Bir kötülük, kaza, felaket kimin başına gelirse gerçek acıyı o çeker. Başkalarının acıması, acıyormuş gibi görünmesi gelip geçicidir. Göstermeliktir.
- Ateşle barut bir arada durmaz: Ateş barutu patlatır, zararlı duruma sokar. Bazı nesnelere de birlikte durmaları sakıncalı ve çok tehlikelidir. Bunları da birbirlerinden uzak tutmalıdır.
- Ateş olmayan bir yerden duman çıkmaz: Her olayın bir nedeni vardır. Bir olayın meydana gelip gelmediğini anlamak için belirtisine bakılmalıdır. Bu belirti varsa olay da var demektir.
- Atları ok geri gelmez: İyiye düşünülüp tartılmadan gereksiz söz söyleyen bir kişi, pişmanlıkla eski durumuna dönme olanağı yoktur.
- Atın ölümü arpadan olsun: Kimi kişiler, sağlıklarına zararlı olduklarını bile bile çok sevdikleri yiyecekleri oburca yerler. Sonlarını, belki bu yüzden erken ölebileceklerini düşünmezler.
- At ölür meydan kalır, yiğit ölür nam (şan) kalır: Bütün canlılar er geç ölümü tadacaklardır. Önemli olan henüz yaşarken insanlığa faydalı çalışmalarda bulunarak geride iyi bir ad bırakmaktır.
- At yedi günde, it yediği günde belli olur: Değerli kişiler zamanla gelişip kendini gösterir, kısa zamanda parlayan kişiler gerçek değer taşımazlar.
- Ava giden avlanır: Başkasına zarar vermek için yola çıkan kişi kendi yaşamını da tehlikeye atmış olur.
- Avcı ne kadar al (hile) bilse, ayı o kadar yol bilir: Sinsi, çıkarıcı kişiler hep birilerine tuzak kurmak için çalışırlar. Bu kişilere karşı uyanık olup, önlem alanlar, tuzağa düşmeyenler çöktür.
- Avrat var arpa undan aş yapar, avrat var, buğday unundan keş yapar: İşbilen kadın iyi iş, işbilmeyen kadın ise, beceriksiz işler yapar.
- Avrat var ev yapar, avrat var ev yıkar: Aileyi kadın düzenler. Evin mutluluğu da

mutсуzluđu da kadının tutumuyла oluşur. Kimi eve mutluluk, kimi de mutсуzлук verirler.

• **Ayağını sıcak tut, başına serin; gönlünü ferah tut, düşünme derin:** Sağlıklı olabilmenin koşulu; başımızı serin; ayağımızı sıcak tutmaktır. Hoşgörülü olmalı. Karamsarlık, kötümserlikleri atıp, üzüntü edecek konuları düşünmemeliyiz.

• **Ayıpsız yar arayan (dost isteyen), yarsız (dostsuz) kahr:** Dünyadaki tüm insanların kusurları vardır. Kusursuz eş, dost, arkadaş, sevgili olmaz. Küçük kusurları hoşgörüyле karşılamalıyız.

• **Ay ışığında ceviz silkinmez:** Yeterli olmayan koşullar içinde iş yapılırsa beklenen verimli sonuç alınmaz.

• **Ayağını yorganına göre uzat:** İnsan giderini gelirine uydurmalı, gelirinden daha fazla harcamamalıdır.

• **Ayıpsız dost arayan dostsuz kahr:** Herkesin ufak tefek kusuru, mutlaka vardır. Kusuru olmayan bir arkadaş ararsak, böyle birini bulamayacağımız için dostsuz kalırız.

• **Az oku öz oku:** Okuyacağımız şeyleri iyi seçmeliyiz. Ancak bize yararlı olabilecek şeyleri okumalıyız.

• **Az yiyen az uyur, çok yiyen güç uyur:** Aç olan uyuyamaz. Az yiyenin de uykusu az olur. Midesi dolu olan rahat edemez, uyumakta güçlük çeker. Her şey kararında yapılmalıdır.

B

• **Baba himmet. Oğul hizmet:** Büyüklerin, kendilerine el uzatıp yardım etmelerini istemeye hak kazanabilmek için küçüklerin görevlerini iyi yapmaları gerekir.

• **Baba koruk yer, oğulun dışı kamaşır:** Birisinin yaptığı kusur, kötülük; toplumda hoş görüyле karşılanmayan davranışları, sadece kendisine değil; çocuklarını da olumsuz etkiler. Baba, alkolikse çocuklarına da aynı gözle bakılır. Baba, toplum yararına çalışmalar yapmışsa; övgüyle anılır, çocukları ve yakınları da bundan yararlanırlar.

• **Babası oğluma bir bağ bağışlamış, oğul babaya bir salkım üzüm vermemiş:** Her baba çocuğunu sever, onun için elindeki tüm olanakları harcar. Fakat çocuk büyüyünce babası için aynı şeyi yapmaz, hatta küçük bir sıkıntıda bile özveri göstermez, babasına gerekli yardımı yapmaz.

• **Baca eğri de olsa duman doğru çıkar:** İyi ve doğru olan kişi uygun olmayan ortamda bulunsa bile bu niteliğini kaybetmez.

• **Bağ babadan zeytin dededen kalmalı:** Bağ çabuk yetişir. Bağı yetiştiren baba, çocuklarıyla meyvesini yiyebilir. Fakat zeytin çok geç yetişir ve meyve verir. Zeytini dikenin ancak çocukları bundan faydalanır.

• **Bağa bak üzüm olsun, yemeye yüzün olsun:** Bir başarı sağlamak, bir verim elde etmek için gereken çalışmayı, gerekli harcamaları yapmak gerekir.

• **Baht olmayınca başta, ne kuruda biter ne yašta:** Şansı olmayan kimse hangi işe girişse olumlu sonuç alamaz.

• **Bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur:** Her eşya bakılıp, onarılırsa işe yarar. Bakımsız bırakılırsa işe yaramaz duruma gelir.

• **Bakmakla usta olunsa köpekler kasap olurdu:** Bilgi ve beceri bakarak değil yaparak, uygulayarak öğrenilir. Bir işi o işin ustalarını seyrederek değil kendimiz bizzat yaparak öğrenebiliriz.

- **Bal bal demekle ağız tatlanmaz (tatlı olmaz):** Bir nesneye sadece konuşmakla erişilmez. Tatlı sözlerle güzel şeyler gerçekleşmez. Girişimde bulunmalı.
- **Bal olan yerde sinek de olur:** Güzel şeyin çevresinde, her zaman ondan yararlanmak isteyen fırsatçılar bulunur.
- **Balcının var bal tası, oduncunun baltası:** Her iş yapılırken özel bir araç kullanılır. O işi yapan bu aracı elinde bulundurur.
- **Balık ağa girdikten sonra aklı başına gelir:** Tedbirsizliği nedeniyle bir felakete uğrayan insan, iş isten geçtikten sonra davranışlarının hatalı olduğunu anlar. Ancak, bu işi düzeltmez.
- **Balık baştan kokar:** Balığın baştan koktuğu gibi yönetici durumunda olanlar görevlerini yapmaz ve görevlerini kötüye kullanırlarsa toplum düzeni bozulur ve kokuşma başlar.
- **Balta değmedik ağaç olmaz:** Yaşadığı sürece, başına felaket gelmeyen, kötülük görmeyen kişi yoktur.
- **Bal tutan parmağını yalar:** Başkalarının çıkarları için görevli kişiler, kendisini de düşünür; bu çıkarılardan da yararlanır.
- **Bana dokunmayan (beni sokmayan) yılan bin yıl yaşasın:** 1.Toplumun birçok kesimi, yanlış bir yargıyla kendilerine kötülüğü dokunmayan; zararlı, sakıncalı biriyle yaşayıp gitmeyi yeğler. 2.Zararlı olan, ancak kötülük yapmayan kişiye dokunulmamalıdır.
- **Baskıdaki altından askıdaki salkım yeğdir:** Kullanılan, yarar sağlayan mal, kullanılmayıp yarar sağlamayan maldan daha değerlidir.
- **Baş dille tartılır:** Kişinin aklı söylediği sözle ölçülür.
- **Baş nereye giderse, ayak da oraya gider:** Başta bulunan nasıl bir yol tutarsa, onun yönetimi altında bulunanlar da o yolu tutarlar.
- **Baş yastığı baş derdini bilmez:** Herkesin derdi kendi için olur onu en yakını bile bilemez.
- **Baz bazla, kaz kazla, kel tavuk topal horozla:** Her şahıs kendi dengi kişilerle arkadaşlık kurmalıdır.
- **Bedaya sirke baldan tathıdır:** Masrafsız ya da emeksiz elde edilen şeylere herkes istek gösterir.
- **Bekarın parasını it yer, yakasını bit:** Bekar parasının kıymetini bilmez ve gereksiz yerlere para harcar. Ayrıca yaşantısı düzensiz olduğundan üstü başı kirli ve bakımsız olur.
- **Bekarlık sultanlıktır:** Aile sorumluluğundan kaçan insanlara göre bekarlık, bağımsızlık, başına buyrukluk ve rahatlıktır.
- **Besle kargayı, oysun gözünü:** İyilik yaptığımız bazı kimselerden kötülük gelebileceğini önceden düşünmeliyiz.
- **Bey ardından çomak çalan çok olur:** Güçlü bir kişiyle karşı karşıya bulunurken onu eleştiremeyenler, o gittikten sonra aleyhinde atıp tutarlar.
- **Bıçağı kestiren kendi suyu, insanı sevdiren kendi huyu:** Bir şeyin ve kimsenin değeri kendi niteliğine göre artar. Nasıl ki bıçağın çeliğine iyi su verildiğinde kesin olursa, kişinin huyu güzelse mutlaka sevilir.
- **Bıçak yarası geçer, dil yarası geçmez:** Bıçağın kestiği yer zamanla iyileşir, kapanır gider. Fakat insanların birbirlerine söyledikleri kötü sözler unutulmaz, hatta her karşılaşmada hatırlanır. Bu bakımdan kimseye kötü söz söylememeğe, kalp kırmamaya çalışmalıyız.

- **Bilmemek ayıp değil, sormamak ayıp:** Bir şeyi bilmemek ayıp değildir. Fakat biliyormuş gibi davranırsak, sorup öğrenmezsek o zaman ayıp etmiş oluruz.
- **Bin bilirsen de bir bilene danış:** Belli konularda uzmanlaşmış kişiler vardır. Biz ne kadar bilesek de o işin uzmanı kadar bilemeyeceğimiz için gerektiğinde bilene, uzmanına danışmalıyız.
- **Bin dost az, bin düşman çok:** Dostlarımız bizim daima iyiliğimizi isteyip yardımcı olacakları için dostumuz çok olmalıdır. Düşmanımız ise bize zarar vermek ister, bu bakımdan bir tane de olsa düşman edinmemeye çalışmalıyız.
- **Bin işçi, bir başçı:** Bir işyerinde programlı, planlı çalışma, yönlendirme önemlidir. Bunun için de işçilere iyi bir yönetici gereklidir.
- **Bin nasihattan bir müsibet yeğdir:** Bir kimseye yaptığı işin yanlış olduğu defalarca söylense dinlemez veya durumunu düzeltmez. Fakat başına bu yönde bir kötülük gelirse hemen hatasını ve aynı hatayı tekrarlamaz.
- **Bin tasa (üzüntü) bir borç ödemez:** Üzüntü ve keder borç ödenmesine katkıda bulunmaz. Ancak çalışıp kazanarak borcumuzu ödeyebiliriz.
- **Bir ağızdan çıkan bin ağıza yayılır:** Bir insan duyulmasını istemediği şeyi kimseye söylememelidir. Şayet söylerse bu gizli sır ağızdan ağıza yayılır gider.
- **Bir adamın adı çıkacağına canı çıksın:** Toplumda kötü olmasa bile, kötü tanınan bir kişi, bu yargıyı kolaylıkla söylemez. Hep kötülüğü ortaya atılır. Böyle bir kişi yaşamak yerine ölmeyi bile yeğleyebilir.
- **Bir ağaçta gül de biter diken de:** Aynı ailenin soyundan iyi kişiler de çıkabilir, kötüler de. Bu soyun kesin yargısına varılacağı anlamı değil.
- **Bir baba dokuz evladı besler, dokuz evlat bir babayı besleyemez:** Baba tüm çocuklarını her türlü fedakarlığa katlanarak besler, büyütür, okutur. Fakat çocukları yetişip babaları onlara muhtaç duruma düşerse, hiçbiri gereken yardım ve ilgiyi tam gösteremez.
- **Bir baş soğan bir kazanı kokutur:** Kötü bir kişi, kötü bir söz veya davranış, büyük bir topluluğun havasını bozar.
- **Bir çöplükte iki horoz ötmez:** Bir toplumu bir kişi yönetir. Karışanlar, karıştıranlar çok olursa; aralarında anlaşma olmaz. Güçlü, güçsüzü işbaşından uzaklaştırır.
- **Bir deli kuyuya taş atmış, kırk akıllı çıkaramamış:** Toplumda birisi, öyle düşünceleştirece bir iş yaparken, bir çok akıllı, yapılan bu işin zararını ortadan kaldıramazlar.
- **Bir elin nesi var, iki elin sesi var:** İnsan tek olarak büyük işler başaramaz. Başkalarıyla işbirliği yapılarak güç işler, sorunlar kolaylıkla başatılır.
- **Bir elin verdiği öbür elin görmesin:** Bir yoksula, bir yardım kurumuna yapılan yardım gizli olmalıdır. En yakınlarımız bile bilmemelidir. Bu tür yardımlar, dinsel ve sosyal bir görevdir. Yoksulun bir gereksinimine katkıda bulunmak amacına yöneliktir. Birileri görsün, işsiz, kendisini övsün, alışverişi, işi gelişsin diye kumazca duygular besleyerek yapılmaz.
- **Bir fincan (acı) kahvenin kırk yıl hatırı (hakkı) vardır:** Birisinden gördüğümüz bir iyiliği hemen unutturmak iyi bir davranış değildir. Dostlukları, iyilikleri unutmamakla; toplumda bu duyguların yaygınlaşmasına ve birliğin karşılıklı desteğin sağlanmasına yardımcı oluruz.
- **Bir kanatla kuş uçmaz:** Çevresiyle ilgilenmeyen, arkadaşlarıyla yardımlaşmayan kimse başarı sağlayamaz.
- **Bir koyundan iki post çıkmaz:** Bir kimseden, verebileceğinden daha çoğunu

almak mümkün değildir.

- **Bir kötünün yedi mahelleye zararı vardır (dokunur):** Toplum kurallarını hiçe sayan, kötü, ahlaksız birisinin zararı sadece kendisi, çevresi için değil; çok geniş çevrelere de zararı olur. Bu zarar oralarda da görülür.
- **Bir mih bir nal kurtarır, bir nal bir at kurtarır, bir at bir er kurtarır, bir er de bir vatan kurtarır:** Atın nalının bir mihü düşmüşse, nalı da düşer. Nal olmayınca at iyi koşamaz. Sık sık sürçer düşer. At yeterince koşamazsa asker görevini yapamaz; belki de kesinlikle kazanılabilecek bir savaşın yitirilmesine sebep olur. Küçük ve önemsiz sonuçlar doğurabilecek olayları başından ele almak, noksanlıkları gidermek, önlem almak gerekir. Önemsiz gibi görünen birtakım küçük olaylar, sonradan toplumda onulması, onarılması olanaksız büyük yaralar açabilir. Küçük bir yaradan, hastalıktan ölenleri unutmamak gerekir.
- **Bir zeytin verir ağzına, bir tulum tutar ardına:** Bazıları küçük bir yardımın ardından kendilerine daha fazlasını beklerler.
- **Biri yer, biri bakar, kıyamet ondan kopar:** Toplumda kimilerine sonsuz ayrıcalıklar verilir, özellikle yan tutarak aşırı çıkarlar sağlanır da; toplumun büyük kesimi yoksul, bakımsız, aç bırakılırsa, bu durum tedirginlik yaratır. Kendisinde olmayan, aç bırakılanlar başkaldırırlar. Böyü toplumlara sağlıksızdır. Sonunda yok olurlar.
- **Borçtan korkan kapısını büyük açmaz:** Bir kimse kazancından daha çok harcamazsa borçlanmaz. Eğer borçlanmaktan korkuyorsa, hiç bir zaman gelirinden daha fazlasını harcamamalıdır.
- **Bostan gök iken pazarlık yapılmaz:** Nasıl gelişeceği bilinmeyen bir iş üzerinde pazarlık yapmamak gerekir.
- **Boşboğazı cehenneme atmışlar, "odun yaş" diye bağırıms:** Boşboğaz yerli yersiz konuşur. En umulmadık bir yerde olmadık bir söz söyler. Böylelikle kendi menfaatına da dokunmuş olur.
- **Boş çuval ayakta (dik) durmaz:** 1. Aç kişi, verimli çalışma yapamaz. 2. Bilgisiz, yeteneksiz kişi, kendisine verilen görevde kalmaz. Yerinden uzaklaştırılır. 3. Gerçek dışı olan, gereksinimlere yanıt vermeyen bir plan uygulanamaz.
- **Boş koysam dolmuyor, doluya koysam sığmıyor:** Ne edeceğimi, ne yapacağımı bilemiyorum. Bu güç sorunu nasıl çözümlenebileceğimi uzun uzun düşünüyorum. Olumlu, sağlıklı bir çözüm yolu bulamıyorum.
- **Boynuz kulaktan sonra çıkar, ama kulağı geçer:** Bazen bir konuda yeni yetişen yetenekler eski, tecrübeli kişileri geride bırakıp onlardan daha iyi iş yapar.
- **Boyumca boy buldum, ama huyumca huy bulamadım:** İnsanlar soysal yönden kendine eşit kişiyi kolaylıkla bulabilir. Fakat huy ve karakter yönünden tıpkı kendilerine benzeyen kişiyi bulamazlar.
- **Bugünkü işini yarına bırakma:** Başarılı olanlar, ertesi güne iş bırakmayanlardır. Her günü iş zamanında bitirilirse, diğer günlerde yapılması çok önemli işler de yapılır. Önemini de yitirmez.
- **Bugünkü tavuk yarınki kazdan iyidir:** Bugün elimize gelen imkan gerçekleşmiştir. Ona dört elle sarılmalıyız. Ama gerçekleşmesi beklenen bir imkan her zaman gerçekleşmeyebilir. Bu nedenle elimizdekini tercih etmek gerekir.
- **Buğdayım var deme, ambara girmeyince; oğlum var deme yoksulluğa düşmeyince:** Bir nesnenin senin olabilmesi için koşulların gerçekleşmesi önemlidir. Tarlandaki buğdayım, ambara girmeden senin değildir. Yanar, hırsızlar çalabilir. Oğlum da, varlıklı zamanlarda değil de, yoksulluğunda belli olur. Yardım

edip etmeyeceği böyle zamanda bililir.

- **Buz üstüne yazı yazılmaz:** Yapılan işler geçici olmamalıdır. Sağlam, gerçekçi ve kalıcı olmalarına özen göstermeliyiz.
- **Bükemediğin (ısıramadığın) eli öp, başına koy:** Kişi, kendisinden daha yetenekli, güçlü olana saygı duymalı, onun üstünlüğünü kabul etmelidir.
- **Bülbülü altın kafese koymuşlar, "ah vatanım" demiş:** Çeşitli nedenlerle, yurdundan, aile ocağından, doğup büyüdüğü yerden ayrı kalan kişi; ne denli iyi bir yaşam ortamında bulunursa bulunsun, yine de yurdunun özlemine duyar.
- **Bülbülün çektiği dili belasıdır:** Bulduğumuz her yerde konuşmalarımıza özen göstermeliyiz. Düşünülmeden söylenen sözler, yersiz konuşmalar insanın başına dert açar.
- **Büyük lokma ye, büyük söyleme:** Hiç kimse beraber yaşadığı kişilerin küçük kusurlarını kınamayıp, "ben, böyle kötü bir duruma düşmem", "ben öyle bir şeye meydan vermem" biçiminde sözler söylememelidir. Herkes yanılabilir. Herkes bir kusur işleyebilir. Zaten kusursuz insan olmazmış. Bir gün aynı durumlar, başkalarını kınamanın da başına gelebilir. O zaman, kınadıklarının yüzüne bakamaz. Yaşadığı çevredeki de onu kınarlar.

C

- **Cahile söz anlatmak, deveye hendek atlatmaktan güçtür:** Ne kadar uğraşırsanız uğraşın, deveye hendek atlatamazsınız. Cahile söz anlatmak, bundan daha güçtür.
- **Cambaz ipte, balık dipte gerek:** Kişi, uzmanlığının gereği ne ise onu yapmalıdır.
- **Cami ne kadar büyük olsa imam bildiğini okur:** Belli bir mevkide ve belli bir yetkiye sahip kişi çevresindekilerin düşünce ve eğilimi ne olursa olsun kendi bildiği ve inandığı şekilde davranır.
- **Can boğazdan gelir:** İyi gıda almayan insan sağlığını kaybeder. Hatta hayatı tehlikeye girer.
- **Can canım yoldaşdır:** İnsan sosyal bir varlıktır, tek başına yaşayamaz. Yalnızlık Allah'a mahsustur. İnsanlar daima birbirinin yardımına, konuşup dertleşmesine ihtiyaç duyarlar. Bunun için de mutlaka bir dost, bir arkadaş gerekir.
- **Can cümleden azizdir:** İnsan gerektiğinde yakınları için fedakarlıkta bulunur, fakat bir noktaya kadar olur. İnsanın kendi çıkarları söz konusu olunca, fedakarlık biter, bencil bile olur.
- **Can çıkmayınca huy çıkmaz:** Huy kişiliğin bir parçasıdır. Huy ile kişilik bir bütündür. Bu bakımdan yaşam boyunca huy değişmez.
- **Cana gelecek (kaza, zarar) mala gelsin:** Malın kaybolması veya zarara uğraması halinde yerine yenisi alınabilir. Fakat ölüm veya sakat kalmakla sonuçlanan bir kaza unutulmaz ve telafi edilemez. Bu nedenle kötülüğün mala gelmesi yeğlenir.
- **Canı acıyan (yanan) eşek atı geçer:** Bir nedenle zararlı olan kişi, öylesi bir durumun oluşmaması için tüm çabayı harcar. Gücünün çok üstünde iş yapar.
- **Canı kıymak isteyen mandayı yanında taşır:** Güzel bir yaşam sürdürmek isteyen insan bunun yükünü çekmeyi göze almalıdır. Bunun için gerekli kaynakları da eli altında bulundurmalıdır.
- **Cefayı çekmeyen safanın kadrini bilmez:** Sıkıntıyı, güçlüğü çekmeden, yokluk görmeden yetişenler, eriştikleri rahatlık, bolluk, mutluluğun değerini yeterince ölçemezler.

- **Cins kedi ölüsünü göstermez:** Soylu bir insan kötü ve acımacak bir durumu olduğunu kimseye belli etmez.
- **Cömert derler maldan ederler, yiğit derler candan ederler:** Paralı ve zengin kişilerin etrafındaki çıkarıcılar, onlara övgü dolu sözler söyleyerek lüzumsuz yere para harcamasına sebep olarak yoksul düşürürler. Bazı yiğitliğe özenen kişiler de pohpohlanınca, yiğitliklerini göstermek amacıyla olmayacak işler yaparken bazen hayatlarından olurlar.
- **Cömertle nekesin harcı birdir:** 1. Cimri (nekes) ucuz olsun diye herşeyin kötüsünü alır. Alınan da işe yaramayacağı veya çabuk bozulacağı için aynı şeyden tekrar almak zorunda kalır, aldığı şey pahalıya mal olur. Cömert ise pahalı da olsa herşeyin iyisini alır. İkisi de aynı harcamayı yapmış olur. 2. Cömert de, cimri de öldüğünde ikisinin de sarıldığı kefenleri aynıdır.

Ç

- **Çağrılan yere erinme, çağrılmayan yere görünme:** Kişi çağrıldığı yere mutlaka gitmelidir, bu bir nezaket gereğidir. Fakat çağrılmadığı yere de gitmemelidir. Giderse yüzüzlük ve arsızlık etmiş olur.
- **Çalışmak, ibadetin yarısıdır:** Hayatta başarılı olabilmenin tek çözümü çok çalışmaktır. Çalışan kişi, aynı zamanda Tanrı buyruklarına da uymuş olur. Çünkü Tanrı, hiç ölmeyecekmiş gibi çalışmayı buyurmuştur.
- **Çalma elin kapısını, çalarlar kapını:** Bir kimseye kötülük yaparsak, bize de kötülük yaparlar.
- **Çam ağacından ağıl olmaz, el çocuğundan oğul olmaz:** Çam ağacı dayanaksızdır, ağıl yapımında kullanılmaz. Başkasının çocuğu bize ne kadar yakın olursa olsun kendi çocuğumuz gibi olmaz, onun yerini tutmaz.
- **Çanağa ne doldurursan, kaşığa o çıkar:** İnsan ilerisi için ne gibi bir çalışma yaparsa, ileride ancak onun veriminden yararlanır.
- **Çanakta balım olsun, Bağdat'tan sinek gelir:** Kaliteli, güzel malı olan kimse müşteri sıkıntısı çekmez. Çünkü bu malın alıcıları çok uzakta da olsa gelir sizi bulur.
- **Çatal kazık yere batmaz:** Bir işin başında birden fazla yönetici varsa ve fikirleri birbirine uymuyorsa o iş yürümez.
- **Çıkmadık canda umut vardır:** 1. İnsan eceli gelmeden ölmez. Ecelin vakti, süresi bilinmediğine göre, hasta ne kadar ağır olsa da ondan ümit kesilmez. 2. Elden gitti saydığımız herhangi bir şeyi, gerekli çaba ve çalışmayı göstererek tekrar elde edebiliriz.
- **Çiftçinin ambarı sabanın ucundadır:** Çiftçilik zor bir iştir. Geçimi tarıma dayalı olan kişi, sabanla, traktörle toprağı iyi sürerse, çok verim alır. Bol para kazanır. Her meslek sahibi de, işlerini iyi yapmalı. O zaman verim artar.
- **Çingeneye beylik vermişler, önce babasını asmış:** Soysuz, bilgisiz ve görgüsüz kimseye bir yetki verilirse en yakınlara bile fenalık yapmaktan çekinmez.
- **Çirkefe taş atma, üstüne sıçrar:** Kötü kimselere herhangi bir nedenle zarar verecek ufak bir davranışta bulunursak onların bütün kötülüklerini üzerimize çekmiş oluruz. Bu bakımdan mecbur kalmadıkça kötülere sataşmamak gerekir.
- **Çivi çıkar ama yeri kalır:** Başkasına yapılan bir fenahlığın etkisi ortadan kaldırılsa bile onun izi kalır, anısı unutturulamaz.

- **Çiviği çivi söker:** Güçlü ve etkili bir şeye ancak ondan daha kuvvetli bir şeyle karşı koyup çözüm bulabiliriz.
- **Çobana verme kızı, ya koyun güttürür ya kuzu:** İnsanlar eğitim ve çevrenin etkisindedir. İlgiliyi iyi tanımak, ona göre davranmak gerekir.
- **Çobanın gönlü olursa tekedden yağ çıkarır:** Bir işin yetkilisi, eğer isterse, gerçekleşmesi olanaksız durumlara ve sorunlara bile çözüm bulabilir.
- **Çobansız koyunu kurt kapar:** Koruyucusuz, olmayan bir kişi, güçlülere karşı kendisini koruyamaz, ezilir. Toplumda böyledir. Koruyucusu olmayan ya da yöneticileri niteliksiz toplumlar da, başka güçlü toplumlarca ezilir, yok edilir.
- **Çok havlayan köpek ısırmaz:** Herkesi bağırp çağırarak korkutmaya çalışan kişi, eylemli bir saldırı yapamaz.
- **Çok söyleme arsız edersin, aç bırakma hırsız edersin:** Yönetimindeki kişilere çok baskı yaparak “şunu yap, bunu yapma” şeklindeki sık sık uyarılar onları arsız eder, sonunda söz dinlemez olurlar. Para ve yiyecek yönünden fazla kısıntı yapılırsa da onları habersiz temin etme yolunu seçerler ve hırsız olurlar.
- **Çok söz yalansız, çok para haramsız olmaz:** Çok konuşan kimse ister istemez sözlerine yalan da ekler, çok mal ve paraya haram para katışmış olabilir.
- **Çok yaşayan bilmez, çok gezen bilir:** Bilgi yaşla artmaz, ama çok gezen yeni şeyler görüp yeni bilgiler edinir.
- **Çürük tahta çivi tutmaz:** Herhangi bir nedenle işe yaramaz durumda olan şeyi, ne kadar uğraşırsanız uğraşın işe yarar duruma getiremezsiniz.

D

- **Dağ başına harman yapma, savurursun yel için; sel önüne değirmen yapma, öğütürsün sel için:** Hiçbir işi kimi etkenlerle ziyan olacak şekilde, hesapsızca yapmamalıyız.
- **Dağ başına kış gelir, insanın başına iş gelir:** Dört mevsimde de yüksek dağlarda kar, fırtına vardır. Kişinin yaşamında da acıklı, yıpratıcı olaylar çok olur.
- **Dağ başından duman eksik olmaz:** Üst düzey yöneticilerinin, iş adamlarının, büyük sorumluluklar alanların üzüntüleri de, sıkıntıları da çoktur.
- **Dağ dağ (taş taş) üstüne olur, ev ev üstüne olmaz:** Aynı evde iki ailenin bir arada yaşaması olası değildir. Ailelere özgü sorunlar, gelirler, giderler, eğlenceler değişiktir. Böyle olunca, harcamaları, düşünceleri de farklıdır. Aralarında da belirli süre sonra anlaşmazlık çıkar.
- **Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur:** İnsanlar dağlar gibi bir yere bağlı değildirler. Uzaktaki insanların birbirlerine kavuşmaları ne kadar zor da olsa bir gün gerçekleşebilir.
- **Dağ ne kadar yüce olsa yol üstünden aşar:** 1) Üstesinden gelinmeyecek, çözüm yolu bulunmayacak hiç bir engel ve güçlük yoktur. 2) Her yetkilinin üstünde daha yetkili kişi veya onu denetleyecek bir makam bulunur.
- **Damdan düşen, damdan düşenin halini bilir:** Varlıklıyken, çok yetkili bir görevdeyken kötü bir duruma düşen kişi, başına aynı durum gelen kişinin durumunu, dardını çok iyi bilir.
- **Damlaya damlaya göl olur, aka aka sel olur:** Bir insan daima tutumlu olmalıdır. Küçük de olsa para biriktirmek sonucu, günün birinde büyük para toplanmış olur. Ama bu tutum olmazsa kazanılan paranın hepsi elden çıkar, geriye bir şey kalmaz.
- **Danışan dağı aşmış, danışmayan yolu şaşmış:** Bilmediklerini bilenlere sorarak

öğrenenler en güç işlerin bile altından kalkabilirler. Bunu yapmayanlar ise güçlükler içinde yuvarlanırlar.

- **Darı unundan baklava, incir ağacından oklava olmaz:** Kötü gereçle iyi bir eser yapılamayacağı gibi yeteneksiz kişilerden iyi bir iş beklenmez.
- **Davacım kadı olursa yardımcım Allah olsun:** Seni yargılayacak kişi, senden davacı olan şahıs ise mutlaka kendisini haklı çıkarıp sana ağır ceza vereceğinden için Allah'a kalmış demektir.
- **Davetsiz gelen (giden) döşeksiz oturur:** Bir yere çağrılmadan giden kişi orada ilgiyle karşılanmayacağı, tedirgin ettiğini bilmeli. Ağrılanmasını da beklemelidir. Bu durum sık sık olursa, belki de kovulabilir.
- **Davul dengi dengine çalar:** Arkadaşlık, dostluk ve evlilik konusunda daima kendi durumuna uygun kişileri seçmelidir. Bu şekilde yapılmazsa uyum ve anlaşma sağlamak güçleşir.
- **Davulun sesi uzaktan hoş gelir:** Kimi durumlar, ona uzaktan bakana çok hoş gelir. O durumun içinde olanlara ise rahatsızlık verebilir.
- **Dayak cennetten çıkmıştır:** İlkel toplumlarda dayakın kutsal bir eğitim aracı olduğu sanılıyordu. Dayakla her işin yapılabileceği sanılırdı. İnsan sevgisi diye bir şey bilinmiyordu. Günümüzün çağdaş toplumlarında bu görüşü değerini yitirmiş, dayak kaba bir davranış, ilkel bir eğitim başvurusu olduğu savı geçerlilik kazanmıştır. Çocuk ve insan sevgisi çiçek sevgisi gibi düşünülmemekte. Sevgi, insanları mutlu ediyor, en verimli çalışmaların sevgiyle yapılacağına inanılıyor. Günümüzde de, bu yaygındır.
- **Değirmen iki taştan, muhabbet iki baştan:** Sevgi, saygı karşılıklı olursa birlik ve düzen sürekli olur. Tek taraflı sevgi ve fedakarlık fazla uzun sürmez ve sonucu iyi olmaz.
- **Değirmene gelen nöbet bekler:** Bir şeyden topluluk yararlanacaksa, herkes geliş sırasına göre işini görmek için bekler. Sözgelisi, emlak vergisini belediyeye ödeyenler, varlıklarına göre değil, sıralarına göre paralarını yatırırlar.
- **Deli deliyi görünce çomağını saklar:** Saldırgan bir kimse, kendisi gibi saldırgan olandan çekinir.
- **Deliye bal tattırılmışlar, çarşıda katran bırakmamış:** Akılsız kişi, hoşuna giden şeye benzettiği nesneyi, gerçekten ona benzemese de, elde etmeye can atar.
- **Deliye (göre) her gün bayram:** Sorumluluğu olmayan, hiç bir şeyi kendisine dert edinmeyen, dilediğini yapan delinin günleri de bayram özgürlüğü ve şenliği içinde geçer.
- **Demir nemden, insan gandan çürür, (duvarı nem, insanı gam yıkar):** İnsanı en çabuk bir şekilde kaygı, kuruntu, üzüntü yıpratır. Nem ise, demiri paslatır, çürütür.
- **Demir ıslanmaz, deli uslanmaz:** Her insanın, her şeyin değişmeyen bir özelliği vardır. Demir nasıl suya girince uzayıp kısalmazsa, çilginca yaşayan bir kimse de bu hareketlerinden vazgeçmez.
- **Demir tavında dövülür:** Eğitim ancak eğitim çağında olur. Bunun zamanı geçmişse, yaşı ilerlemiş bir kimsenin eğitiminden bir sonuç alması çok zor olur.
- **Denizdeki balığın pazarlığı olmaz:** Elde edilmemiş, güçlükler yenilince ele geçebileceği umulan nesnenin alımı, satımı için konuşulamaz. Konuşulursa ucuza satılır.
- **Denize düşen yılanı sarılır:** Çok büyük tehlike içinde bulunan kimse, kendisinden tehlikeli olabilecek şeylerden bile yardım umar.
- **Derdini söylemeyen (saklayan) derman bulamaz:** İnsan kendisinin çaresini

bulamadığı bir güçlüğünü dostlarına, çevresine söylemelidir. Söylemezse, doğal olarak onlardan da bir öneri gelmez. Sorunumuzu bilmezler.

- **Dervişin fikri ne ise zikri de odur:** İnsan düşüncesine göre konuşur. Kafasındakini dile getirir.
- **Deve bir akçeye (götür, hani akçe), deve bin akçeye (getir, hani deve):** Kişi yoksulsa, parası yoksa, almak istediği şeyi çok ucuza satarlarsa da alamaz. Varlıkları, parası çoksa, değerinin çok üstünde para isterlerse de düşünmeden alır.
- **Deve boynuz ararken kulaktan olmuş:** Elindekinden daha çoğunu isteyen sonunda onu da kaybedebilir.
- **Deve Kabe'ye gitmekle hacı olmaz:** Eskiden motorlu araçlar olmadığından, Kabe'ye develerle gidiliyormuş. Kabe'ye giden deve hacı olmaz. Gerekli nitelikleri taşımayan kişi de, her hacca gidişinde gerçek hacı olmaz. Kendisine de hacı oldu diye saygı gösterilmez. Tüm nesnelere ve olaylar da böyledir.
- **Deveden büyük fil var:** Kişi, görevinin büyüklüğü, yetkisinin genişliğiyle böbürlenip, övünmemelidir. Herkesin bir büyüğü vardır. Yersiz gurur iyi değildir.
- **Deveye bindikten sonra çalı ardına gizlenilmez:** Büyük bir olayı gözlerden saklamak, başka şekilde yorumlamak zordur.
- **Deveye "inişi mi seversin, yokuşu mu?" demişler; "düz yere kıran mi girdi?" demiş:** Bir işi kolay ve sıkıntısız olarak yapmak varken aşırı ve zor yollara başvurmak doğru değildir.
- **Deveyi yardan uçuran (atan) bir tutam ottur:** Küçük bir çıkar peşinde koşmak, kimi zaman kişinin büyük zararlara, tehlikelere uğramasına neden olabilir.
- **Devletin malı deniz, yemeyen domuz:** Devlete, devlet malına karşı kötülük yapmayı, düşünmeyi alışkanlık durumuna getirenlere göre, devletin bitmez tükenmez malı vardır. Gerek yasalara uygun olarak gerekse yasa dışı olarak yolunu bulup onlardan çalmayan akılsızdır.
- **Devletli yanını kaşısa, yoksul para verecek sanır:** Yoksul kimseler zengin, varlıklı kişilere umutla bakarlar. Onların en ufak hareketlerinden kendileri için bir yardım umudu çıkarırlar.
- **Dibi görünmeyen sudan geçme (tastan su içme):** Bilmediğin, yabancı olduğunu, başaramayacağın işe girişme.
- **Dikensiz gül olmaz:** Her güzel şeyin hoş gitmeyen bir yönü bulunabilir. Güzel şeyi elde etmek isteyenler bunun gerektirdiği rahatsız edici şeyleri de hoş görmelidirler.
- **Dil kılıçtan keskindir:** Sert ve kırıcı konuşan bir kimse sözleriyle büyük düşmanlıklara yol açabilir.
- **Dilencinin torbası dolmaz:** Çevresindekilerden öteberi isteyerek geçinenlerin istekleri bitmez. Verilenlere doymazlar, başka şeyler de isterler.
- **Dilenciye borçlu olma, ya düğünde ister, ya bayramda:** Çıkarından başka bir şey düşünmeyenlerle ilişki kurmamak gerekir. Çünkü kendi çıkarları için herkesin arasında senin onurunu kırmaktan çekinmezler.
- **Dilim seni dilim dilim dileyim, başıma geleni sende bileyim:** Gereksiz, yersiz konuşması yüzünden belaya uğrayan kişi, pişmanlık duyar ve "dilim parçalansaydı da hiç konuşmasaydım" der. Yerinde ve gereklisini konuşmadığına üzülür.
- **Dilim kemiği yok:** Kişi gelişigüzel konuşur. Önce söylediğini sonra değiştirebilir, karşıtı söyleyebilir. Bu tür tutumu kırgınlık yaratabilir.
- **Dinsizin hakkından imansız gelir:** Ahlsız, terbiyesiz kişinin hakkından, ancak

ondan daha kötü ve ahlaksız kimse gelebilir.

• **Doğmadık çocuğa don biçilmez:** Ele geçeceği, ortaya çıkacağı henüz belli olmayan bir şey için önceden kesin tasarı ve kararlar alınmamalıdır.

• **Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar:** Yalan, dolan ve hilenin çoğaldığı yerlerde, doğru söyleyen, özü sözü bir kimselere yer yoktur. Çünkü, yalancılıktan, iki yüzlülüğün boşlananlar doğru konuşanın sözlerinden rahatsız olurlar ve onu yunlarından uzaklaştırırlar.

• **Doğru söz yemin istemez:** Yemin ancak yalan olduğu düşünülebilene bir söze inandırmak içindir. Eğer sözün doğruluğundan kuşku yoksa, yemine gerek yoktur.

• **Dokuz at bir kazığa bağlanmaz:** Bir işin başında birden çok kişi bulunursa orada düzen ve uyum olmaz.

• **Domuz derisinden post, eski düşman dost olmaz:** Müslümanlar domuz etini yemezler. Pis bir hayvan olarak bilinir. Dışisini bile kıskanmaz. Domuzun derisinde bile, namaz kılınmaz, oturulmaz. Eski düşman da aynen böyledir. Ne yapacağı, kötülüğünün ne zaman dokunacağı kestirilemez. Yakınlık gösterse de inanmamalı, kanmamalı.

• **Domuzun kuyruğunu kes, yine domuz:** Karakteri doğuştan bozuk kimsenin bir hatasını düzeltseniz bile onun özündeki bozukluğu düzeltemezsiniz.

• **Donsuzun gönlünden dokuz top bez geçer:** Bir şeyden yoksun olan kişi daima yoksun olduğu şeyi düşünerek ondan çokça elde etmenin hayalini kurar.

• **Dost acı söyler:** Kusurlarımızı gördükleri halde bizi üzmemek için söylemeyenler bulunabilir. Ama gerçek dostlar bunları söylemeyi bir görev bilirler.

• **Dost başa bakar, düşman ayağa:** Sade güzel biçimde giyinmek gerekir. Yükselmemizi, işlerimizin yolunda ve iyi gitmesini, başarılı olmamızı gerçek dostlarımız çok isterler. Düşmanlarımızısa, kaymasını bekledikleri ayağımıza bakarlar. Başarısız olunup, işlerimizin iyice bozulacağı günü sabırsızlıkla beklerler. Dünyadaki uluslar da böyledir. Aynı duyguları birbirlerine beslerler.

• **Dost bin ise azdır, düşman bir ise çoktur:** Dostlarımızı çoğaltmalıyız, düşmanları da çok azaltmalı.

• **Dost, dostun ayıbını yüzüne söyler:** Gerçek dost dalkavuk, ikiyüzlü ve çıkarıcı olmaz. Arkadan konuşmaz. Kusurlu yanımızı, noksan yönlerimizi açık seçik olarak yüzümüze söyler. Bizi uyarır.

• **Dost dostun eğirlenmiş atıdır:** Gerçek dost, arkadaşının sıkışık zamanında yardıma hazırdır.

• **Dost (akraba) ile ye, iç, alışveriş etme:** Alışveriş, çıkarılara dayalıdır. İkisi de çıkarını düşünür. Çıkar çatışması dostluğu bozar. Dostluklarını sürdürmek isteyenler, yitirmek istemeyenler alışveriş yapmasınlar.

• **Dost, kara günde belli olur:** Varlıklı olduğumuzda ve mutlu günlerimizde bizimle dostluk ilişkisi kuranlar çok olur. Ancak, böyle zamanlarda gerçek dost bilinmez. Kara, yoksul günlerimizde ise; dost kalmak, acıyı paylaşmak, yardım etmek, bazı özverilerde bulunmayı gerektirir. Bunları yapan gerçek dosttur.

• **Dostluk başka, alışveriş başka:** İki kişi arasındaki dostluk, alışverişte birinin ötekine fedakarlıkta bulunmasını gerektirmez.

• **Duvarı nem, insanı gam yıkar:** Duvarların yıkılma nedeni nemdir. İnsanı da tasa, kaygı yıkar. Dünyayı zindan eder, sağlığını bozar.

• **Dünyayı sel bassa ördeğe vız gelir:** Bazı felaketler kimilerini ilgilendirmez. Çünkü bunların yaşayışlarına göre bu olayda bir olağanüstülük yoktur.

• **Düşenin dostu olmaz:** Varlıklı olan veya yetkili bir mevkide olan kişilerin etrafı kalabalıktır. Fakat bu kimse malını yitirse veya bulunduğu makamdan ayrılırsa çevresinde dost görünenler kaybolurlar.

• **Düşmanın karınca ise de hor bakma:** Düşmanın çelimsiz, güçsüz, zararsız olsa da küçümseme, önemsememezlilik etme, önlemini al. Böyle bir düşman aldırmaazlığından yararlanır; güçlenir, zayıf yanını bulunca da sana elinden gelen kötülüğü yapabilir.

E

• **Ecele (ölüme) çare bulunmaz:** İnsanın çözüm bulamayacağı sorunu yoktur. Çaresi olmayacak gibi güç işler de başılır. Şimdiye kadar çare bulunmayan tek sorun ölüm olmuştur.

• **Ecel geldi cihana, baş ağrısı bahane:** İnsan doğar, yaşar, ölür. Doğa yasası değiştirilmez. Her ölüm bir nedene, sebebe dayanır. Kimi ölümler nedeni olarak gösterilen sebepler, ölüm sonucunu doğurmaktan uzaktır. O otobüse binmeseydi, doktora gitseydi denilir. Bunlar bahanedir. Asıl, neden, kişinin yaşama süresinin bitmiş olmasıdır. Ölmesidir.

• **Eceli gelen köpek, cami avlusuna (duvarına) siyer (işer):** Bir toplumun kutsal saydığı, bakımına özen gösterdiği şeyleri bozan, kötüleyen kişiyi toplum dışlar. Birlikte yaşamasına olanak tanımaz.

• **Edebi edepsizden öğren:** Edepsizin yaptığı işlerin, davranışın kötü olduğunu görüp, yapılmaması gerekli olduğu kanısına vararak doğru yolu buluruz. Edebi edepsizden öğreniriz.

• **Eden bulur, inleyen ölür (etme bulursun, inleme ölürsün):** Başkasına bir kötülük eden, bu kötülüğün cezasını mutlaka görür. Şayet dünyada görmezse ahirette cezalandırılacaktır. İnleyen hasta da ağırdır, iyileşmekten ümidini kesmiştir. Vadesi yetmişse ölür.

• **Eğilen baş kesilmez:** Kusurunu anlayıp özür dileyen kimse affedilmelidir.

• **Eğreti ata binen tez iner:** Bir başkasının malını veya yetkisini geçici olarak kullanan kimse, bu mal ya da yetkiyi kısa süre sonra asıl sahibine bırakacaktır.

• **Eğri otur (oturalım), doğru söyle (konuşalım):** Yalnızca kişiliğini ilgilendiren konulardaki yanlış davranışlarına karışmayabilirler. Duruşun, oturuşun, giyimini, özel işlerini yapışın beğenilmese de, bunlar senin bileceğin işlerdir. Ama yalan söylemene, gerçekleri saptırmaya çalışmana, karşı çıkarlar. Böyle durumlarını hoşgörülü karşılamazlar. Öyleyse, hangi koşullar içinde olursan da, doğruyu söyle, doğruluktan ayrılma. Gerçekleri de benimse.

• **Ekmeden biçilmez:** Emeksiz verim olmaz. İyilik yapmadığımız kişiden, iyilik bekleyemeyiz.

• **Ekmeği ekmeğeçiye ver, bir ekmek de üste ver:** Bir şeyden iyi sonuç almak istiyorsak, vereceğimiz paraya bakmadan o işi ehline yaptırmalıyız.

• **Ekmeikle oynayanın ekmeğiyle oynanır:** Sürekli olarak kişilerin kazancıyla oynamayı, çalışıp para kazanmalarına engel olmayı alışkanlık durumuna getirenlerin de aynı şekilde işsiz kalmaları için uğraşılır. Buyurgan bir yetkili bile olsa, başına iş açılır.

• **Et tohumun hasmını, çekme yiyecek yasını:** Toprağa iyi cins tohum atan iyi, bol ürün alır. Bir girişimden olumlu ve iyi sonuç almak isteyen kişi de, işini başından sağlam tutmalıdır. İyi işler böyle başılır.

- **El ağzına bakatn, karısını tez boşar:** Kişi başkalarının uydurma sözlerine aldırış etmemeli. Tüm yaşantısını kendi kararıyla sürdürmelidir. Başkalarının uydurma sözleri, yuvasının yıkılmasına, evinin, çoluk çocuğunun dağılmasına neden olur.
- **El el ile, değirmen yel ile:** Değirmenin dönüp buğdayı öğütebilmesi için rüzgara gerek vardır. İnsanın bir iş görebilmesi için de başkalarının yardımına, ilgisine ihtiyacı vardır.
- **El elin eşiğini türkü çağırarak arar:** Herkes kendi işini kendi yapmalıdır. Başkasının derdine çare aramak isteyen kimse acı duyarak değil, ancak kendi eğlencesinden geri kalmayarak bu işi yapar.
- **El kazanı ile aş kaynamaz:** Önemli bir işi başkasının yardımıyla başarmak mümkün değildir. Yardım her an durabilir. İnsan bir işi başarmak için her şeyden önce kendine güvenmelidir.
- **Elçiye zeval olmaz:** İki kişi arasında haber iletmekle görevli kişi, getirip götüreceği sözlerden dolayı cezalandırılmaz ve sorumlu tutulamaz. Çünkü suç, sözü ileten aracının değil o sözü söyleyenindir.
- **Eldeki yara, yarasıza duvar deliği:** Bir kimsenin sıkıntı ve üzüntüsü bir başkasına etki etmez. Çünkü aynı sıkıntıyı o çekmemektedir.
- **Elden gelen övün olmaz, o da vaktinde buhunmaz:** Sürekli olarak başkalarının yardımıyla yaşanmaz. Başkasının yardımı, gereksinimimizi tam olarak karşılamadığı gibi, gerekli zamanda da yapılmaz. Kişi, çalışıp kazandıklarına güvenmelidir.
- **El elden üstündür (ta arşa kadar):** Bir konuda uzmanlaşmış kişi o işin son noktasına ulaşmış olamaz. Kendinden derece derece yüksek birçok kimse de aynı konuda uzman olarak vardır.
- **El elin aynasıdır:** Bir toplulukta yaşayanlar çok yakın olmasalar bile birbirlerinin özelliklerini az çok bilirler.
- **El elin eşiğini türkü söyleyerek (çağırarak) arar:** Kimse kimsenin acısına gerçek anlamda ortak olamaz. İçtenlikle başkasının işine de eğilemez. Eğlencesinden ödün vermeden, istemeyerek bu işi yapıyormuş gibi görünür. Bu davranış, genelde doğaldır.
- **Eli boşa "ağa uyur" eli doluya "ağa buyur" derler:** Armağansız gelen kişiye yüz verilmez, hatta kapıdan çevrilir. Elinde bir armağan bulunan kişi de saygı ile, güler yüzle kapıda karşılanır.
- **El için kuyu kazan, evvela kendi düşer:** Başkasına zarar vermek için tuzak hazırlayan bu tuzağa evvela kendisi düşer.
- **El ile gelen düğün bayram:** İnsanlar, tek başlarına bir felakete, sıkıntıya, acıya katlanamazlar. Ama bu durum herkesin başına gelmişse etki azalır. Acı bölüşülmüş olur.
- **Elmanın gibi göl, armudun gibi yol (olmalı):** 1) Elma ağacı bol sulanmalı, armut ağacına su ve bakım gerekmez. 2) Görünüşte birbirine benzeyen iki şeye aynı işlem uygulanmaz. Özellik ve karakterine uygun davranışı bulmak gerekir.
- **Elti eltiden kaçar, görümceler bayrak açar:** Eltiler her zaman birbirlerinden uzak dururlar. Görümceler ise gelinlerle avaz avaz bağırarak kavga ederler.
- **Elti eltiye aş olmaz, arpa unundan aş olmaz:** Arpa unundan iyi yemek olmadığı gibi kardeş hanımları da birbirleriyle anlaşıp arkadaş olamazlar.
- **El vergisi, gönül sevgisi:** Birine verilen armağan, alanın gönlünde armağanı verene karşı bir sevgi uyandırır.
- **El yarası geçer, dil yarası geçmez:** Silahla ya da kesici bir aletle açılan el yarası

çabuk iyileşir. Ama kötü sözle açılan dil yarası geçmez.

- **Emek olmadan yemek olmaz:** Karnımızı doyurmak, geçimimizi sağlamak için mutlaka çalışmalıyız.
- **Erkek sel, kadın göl:** Evini geçindirmek için erkek çalışır kazanır. Kadın ise aile bütçesini yaparak tutumlu bir şekilde harcama yapar. Hatta paranın bir kısmını tasarruf edip biriktirebilir.
- **Erken kalkan (çıkan) yol alır, er evlenen döl alır:** Hangi iş olursa olsun, yapacakları işe erken başlayan karlıdır.
- **Erken kalktım işime, şeker kattım aşıma:** İşine sabahleyin erkenden başlayan kimse, başarılar, mutlu sonuçlar elde eder.
- **Er lokması er kursağında kalmaz:** Birisinden iyilik gören kişi bunun karşılığını er geç verir. Mert ise iyiliğin altında kalmaz.
- **Eskisi olmayanın yenisi olmaz:** Kullandığımız giysiyi eskidi diye atmamalı, onu gündelik işlerde kullanmalıyız. Böyle yapmazsak yeniyi daima giymek zorunda kalırız. Yeni de hemen eskimiş olur.
- **Esmere al bağla, geç karşısına ağla:** Esmer insana al, (kırmızı) giysiler yakışmaz.
- **Eşeğe (katıra) cilve yap demişler, çifte atmış:** Kaba ve ahmak kişinin hoşla gitsin diye söylediği sözler ve yaptığı işler, kaba ve incitici olur.
- **Eşeği dama çıkaran yine kendi indirir:** Ağır ve kötü sonuçlar yaratan bir işi kim yapmışsa, bunları düzeltmek yine ona düşer.
- **Eşeğini sağlam bağla, sonra Allah'a ısmarla:** İşini başkasına, hatta Tanrıya emanet etmekle sağlama almış değilsin. Onu sağlamlaştırmak için önce sen tüm olanaklarını kullanacaksın. Sonra da birilerine emanet edeceksin.
- **Eşek çamura çökerse sahibinden daha gayretli olmaz:** İş bozulan kimseye yardım edenler olur. Ama en büyük çabayı kendisinin göstermesi gerekir.
- **Et tırnaktan ayrılmaz:** Birbirleriyle geçinemeseler bile, çok yakın akrabalar, aile bireyleri, ayrı yaşayamazlar. Anlaşmazlıkları gelip geçicidir. Kırıcı ve kırgın değıllerdir.
- **Ev alma, komşu al:** İyi komşuluk ilişkileri günlük yaşantımızın bölünmez bir parçasıdır. Komşu komşunun külüne muhtaç olduğuna göre, sıkıntılarımızı, hastalıklarımızı, yokluklarımızı komşumuzla paylaşıyoruz. Ev alırken, komşularımızın kişilikleri etkindir. Komşular kötüyse, en güzel bir evde bile tedirgin oluruz. Bu tedirginlik ise; bir yaşam süresince gidemez.
- **Evdeki hesap çarşıya (pazara) uymaz:** Kişinin gideri geliriyle orantılı olmalıdır. Giderler için tasarladığımız para yetmeyebilir. Yine yapacağımız birçok tasarılar, uygulamada düşündüğümüzün dışında bambaşka olabilir. Tasarılarımız ise, gerçekleşmeyebilir.

F

- **Fakirlik ayıp değil, tembellik ayıp:** Fakir bir aileden gelmek, fakir olmak ayıp değildir. Utanılacak olan, tembellik yüzünden yoksul kalmak, zengin olsa da çalışmamaktır.
- **Fare (sıçan) çıktığı deliği bilir:** Yasa dışı, kötü işler yapanlar, kendilerini savunmanın yollarını bilirler. "Minareyi çalan, kılıfını hazırlar".
- **Fare (sıçan) kaçmayınca delik görülmez:** Gizli ve kurnazca kötülük yapanların kimden ve hangi yollardan faydalandığını öğrenmek için onları gizlice takip etmek gerekir.

- **Faydasız baş mezara yararır:** İnsan yaşadığı sürece çalışmalı, topluma faydalı olmalıdır.
- **Fazla mal göz çıkarmaz:** Fazla mal kişiye hiç bir zarar vermez. Şimdi gereksizmiş gibi görünen kimi mallar, zamanı gelince çok yararlı olabilir.
- **Felek, kimine kavun yedirir, kimine kelek:** Dünyada insanların yaşam düzeyleri değişiktir. Kimileri mutluluk içinde, kimileri de kötü yazgılı olarak yaşarlar. Ne kadar çabalasalar istediklerini alamazlar.
- **Fukaranın cebi boş, kalbi doludur:** Yoksul kimsenin parası, malı yoktur. Fakat gönüllü bol olduğu için o durumuna rağmen elden geldiğince yardımlaşmayı ve ikramı sever.
- **Fukaranın düştünü, beyaz giyer kış günü:** Yoksul kimsenin fazla giyeceği olmadığı için mevsimine ve modaya uygun giyinemez. Elde ne varsa onu giyer.
- **Fukaranın tavuğu tek tek yumurtlar:** Çoğu zaman talih fakire gülmez. Aynı sermaye ile zengin daha büyük işler yapar, kar sağlar. Fakir ise aynı verimi sağlayamaz.
- **Fukaranın tavuğu, zenginin atı kıymetli olur:** Yoksul kimse ancak tavuk edinebilir ve onun yumurtasını satarak geçinir. Bu bakımdan tavuğu çok kıymetlidir. Zengin kimse de varlıklı olduğu için at alabilir, atı da onun için değerlidir.

G

- **Gariba bir selam bin altın değer:** Yabancı yerde yalnız kalan bir kişiye karşı gösterilecek küçük bir ilgi, bir hal hatır sorma en büyük iyilik yerine geçer.
- **Garip (kör) yuvasını Allah yapar:** Yoksul, kimsesiz kişilere Tanrı yardımcı olur. Gözetir.
- **Geceler gebedir:** Her sabah uyandıığımız zaman yeni yeni olaylarla, durumlarla karşılaşırız.
- **Gel demesi kolay ama git demesi güçtür:** Birisini bir işe almak ya da konuk olarak ağırlamak çok kolaydır. Ancak, birisinin işine son vermek, konuğa git diyebilmek çok zordur. Bu nedenle de, birisine "gel" demeden önce düşünmeli, sonra kararı vermeli.
- **Geldik yüze, çıktık düze:** Kasımın yüzüncü günü (15 şubat) dolduğunda kış mevsiminin soğuk günleri geride kalır, artık kış mevsimi fazla soğuklar yapmadan ve daha yumuşak geçer.
- **Gelen gidene rahmet okutur:** Birlikte çalıştığımız yönetici kötü olabilir. Beğenmediğimiz ve işten ayrılmasını dileyip, sabırsızlıkla beklediğimiz yetkili, yönetice yerine çoğu kez öyle birisi gelir ki, "nerede, eskisi daha iyiydi" dedirtir.
- **Gelin altın taht getirmiş, çıkmış kendi oturmuş:** Bir topluluğa gelen kişi, beraberinde getirdiği eşyayı kendisi kullanacaksa bunun değerli olması kimseyi ilgilendirmez.
- **Gelini ata bindirmişler "ya nasip" demiş:** Kesin sonuç alınmadan hiç bir işe oldu bitti gözüyle bakılmamalıdır. Hiç beklenmedik engeller çıkabilir.
- **Gem almayan atın ölümü yakındır:** Söz dinlemez, dik kafalı, hırçın kişi bu davranışının zararını görür.
- **Gençliğin kıymeti ihtiyarlukta bilinir:** İnsan gençken tecrübesizliği nedeniyle

parayı, zamanı, sağlığı hatta güç ve kuvveti lüzümsüz yerlere harcar. Yaşlandığında bunlardan birçoğunu yitirmiş fakat tecrübe kazanmış olur. Bu yitirdiği şeyleri daha iyi kullanma şeklini öğrenmiş olmasına rağmen bu defa imkan yoktur. O boşa giden gençliğine üzülmür ama elinden bir şey gelmez.

• **Gençlikte taş taşı, kocalıkta ye aşı:** Herkes gençlikte bütün çalışma gücünü kullanmalı, zamanı boşa harcamamalıdır. Böyle davranırsa, ihtiyarlayıp iş göremez duruma gelince, evvelce biriktirdiklerini kullanarak rahat bir ömür sürer.

• **Gezen kurt aç kalmaz:** Rızkını kazanmak için çalışıp çabalayan kişi yoksulluk çekmez.

• **Göğe direk, denize kapak olmaz:** Hem gereksiz, hem de olabilmesi olanaksız şeylerle uğraşılmamalı.

• **Gökten ne yağdı da yer kabul etmedi:** Büyüklere gelen emirleri, istekleri küçükler geri çeviremezler.

• **Gökyüzünde düğün var deseler, kadınlar merdiven kurmağa kalkar:** Kadınlar düğünü çok sevdiklerinden bu konuda her türlü fedakarlığı yaparlar.

• **Göle (arığa) su gelinceye kadar kurbağanın gözü patlar:** Çok güç bir durumla karşı karşıya gelen kişi, kendisini bu güç durumdan kurtaracak elverişli koşulları bekleyemez. Yoksulluk, yokluk, içinde kıvrılır, dayanabilme gücünü yitirir.

• **Gönülün yazı var, kışı var:** İnsan bazen neşeli ve şen, bazen de üzgün ve karamsar olur.

• **Gönül bir sırça saraydır, kırılırsa yapılmaz:** Gönül cam gibi çabuk kırılır. Onun için dikkatli davranmalı, nazik olmalı ve kimsenin kalbini kırmamalıyız. Böyle kolay kırılan şeyin tamiri de güç olur.

• **Gönül kimi severse güzel odur:** Renkler, zevkler tartışılmadığı gibi, güzellik anlayışı da tartışılmaz. Bu anlayış kişiden kişiye değişir. Birisinin güzel bulduğunu, diğeri güzel bulmayabilir. Ölçüler ve anlayış değiştiğine göre, kim kimi severse, güzel, gönlünün sevdiğidir.

• **Gönülsüz yenen aş, ya karın ağrıtır ya baş:** İsteksiz yenen yemek nasıl insana dokunursa, istemeye istemeye yapılan bir iş de iyi sonuç vermez.

• **Görmemiş görmüş, gülmeden (güle güle) ölmüş:** Görgüsüz kişi, bir gün ummadığı, beklemediği bir duruma erişirse sevincinden ne yapacağını şaşırır.

• **Görünen dağın uzağı olmaz:** Bir işin nasıl sonuçlanacağı belli olduktan sonra bu sonuç er geç gerçekleşir.

• **Görünen köy kılavuz istemez:** Çok açık bir bilinen gerçekler için ayrıca kanıt aranmaz.

• **Göze yasak olmaz:** İlgi çeken şey açıkta olursa herkes ona bakar.

• **Göz görmeyince gönül katlanır:** Kişi, yakınındaki sevdiği kimseyle sık sık görüşür. Bu kişi, uzaklara giderse, görüşemez, görüşebilme umudunu yitirir, ayrılığa katlanır.

• **Gözül tenede olan kuşun ayağı tuzaktan kurtulmaz:** Devamlı çıkar peşinde koşan kişi tehlikeden uzak kalmaz.

• **Gül dikensiz olmaz:** Her güzel şeyin hoş gitmeyen yönü de bulunur. Güzel şeyi elde etmek isteyen ya da elde eden kimse bunun gerektirdiği rahatsız edici şeyleri de hoş görmeli.

• **Gülme komşuna, gelir başına:** İnsan başkasının başına gelen felakete gülecek yerde ona yardım etmelidir. Aksi halde aynı felaket kendi başına geldiğinde yardım eden olmaz.

• **Gülü seven dikenine katlanır:** İnsan sevdiği iş veya kimse için, bunlardan

gelecek sıkıntılara katlanır.

- **Gündüz mum yakan geceleyin bulamaz:** Bir şeyi gerekmediği zamanlarda harcayanlar, o şey gerektiği zaman bulamazlar.
- **Gün doğmadan neler doğar:** Yarnı bilmek olanaksızdır. Neler olabileceği kestirilemez. Bugün kötü olan bir durum, birgün sonra düzelebilir. İyi olan bir durum, birdenbire kötüleşebilir. Kötümser, karamsar olmadan; umutla, iyimserlikle çalışmalıyız.
- **Güneş balçıkla sıvanmaz:** Herkesçe bilinen bir gerçek inkar edilmekle, yalan yanlış sözlerle değiştirilemez, ört bas edilemez.
- **Güneş girmeyen eve doktor girer:** Güneş sağlık için çok önemlidir. Birçok mikropları öldürür, bazı hastalıklara iyi gelir, ayrıca vücudu güçlendirir. Güneş girmeyen ev, güneşin bu faydalarından yoksun kalır ve o evde hastalık eksik olmaz.
- **Güneşin kıymeti göğün bulutlu olduğu zaman belli olur:** Herhangi bir şeyin sağladığı yarar onun yokluğunda daha iyi belli olur.
- **Gün geçer, kin geçmez:** Bir kimse kendisine yapılan kötülük nedeniyle kin güdüyorsa bu, aradan geçen zamanla unutulmaz.
- **Güneşte yanmayan, gölgenin kıymetini bilmez:** Gerçek başarımın değerini anlayabilmek, ancak o başarıyı sağlayabilmek için çok çalışıp yorulmakla mümkün olur.
- **Güvenme dostuna, saman doldurur postuna:** Dost bildiğim herkese inanma. Dost diye güvendiğin kişilerin öyle sinsi davranışları olur ki, sen de şaşarsın. Güveninden yararlanarak sana unutulmadık kötülükleri acımasızca yaparlar.
- **Güvenme varlığa, düşersin darlığa:** İnsan varlıklı durumuna güvenerek savurganlık yapmamalı. Tutumlu olmalıdır. Bunlara özen göstermeyen kişi, işleri iyi gitmeyince, çalışmadığı zamanlarda birdenbire yoksullaşır.
- **Güzele kırk günde doyulur, iyi huyluya kırk yılda doyulmaz:** Fiziksel yapısı iyi ve güzel, huyu güzel olmayandan çabuk usanılır. İyi huylu olan kimseden çirkin de olsa ömür boyu usanılmaz.

H

- **Hacı, hacı olmaz gitmekle Mekke'ye, dede, dede olmaz gitmekle tekkeye:** Bir işi içten inanarak yapmayan kişi yaptığından sonuç alamaz. Bu yönde, gösteriş için iş yapanlara aldanmamalıyız.
- **Haddini bilmeyene bildirirler:** Herkes bulunduğu toplumun kurallarına uymalı. Çevresindekilere aldırmayıp, yetkili olmadığı konularda böbürlenerek konuşursa, karşılığını alıp gereken dersini verirler. Gerekirse ceza da görür.
- **Hak deyince akan sular durur:** Bir anlaşmazlığın çözümünde adalet ve tarafsızlık yolu tutuldu mu, artık kimsenin söyleyecek sözü kalmaz, bir itirazı olamaz.
- **Haklı söz, haksız Bağdat'tan çevirir:** Doğru, inandırıcı söz, yanlış yolda çok ileriye gitmiş olanı bile geri çevirerek, doğru yola döndürecek güçtedir.
- **Hak yerde kalmaz:** İnsanların haklarına, insanlar saygı göstermelidir. Kişinin kişiden çok fazla bir üstünlüğü, ayrıcalığı yoktur. İnsan hakkı, kutsaldır. Hak, küçümsenemez, emeğin karşılığı ödenmelidir. Haksızlık, zamanla ortaya çıkar.
- **Hamama giren terler:** Yapacağımız herhangi bir iş, masrafı, fedakarlığı ve sıkıntıya katlanmayı gerektiriyorsa, işimizi sonuçlandırmak için gereken şartlara

uymak gerekir.

- **Hamala semeri yük olmaz (değildir):** Bir kişi kendi işi, bu iş için gerekli olan araç gereci ağır gelmez. Sorumluluğunu üzerine aldığı yakımlarının masrafı, sıkıntıları da ağır gelmez.
- **Hamsi niçin kurban olmasın? Kanı da var, canı da:** Bir şeyi, yanlış da olsa yapmaya kararlı olanlar, yaptıklarının doğru olduğunu kanıtlamaya çalışırlar.
- **Haramzade pazar bozar, helalzade pazar yapar. (Helalzade barıştırır, haramzade karıştırır):** İyi ahlaklı kişi dargınları barıştırır, arabuluculuk yapar. Kövi yaradılışlılar da ortalığı karıştırıp ara bozarlar.
- **Harman döven öküzün ağı bağlanmaz:** İş göरेrek bize kazandıran kimselerin bu çalışmaları nedeniyle emeklerinin karşılığını almaları gerekir.
- **Harmanı yakarım diyen orağa yetişmemiş:** İlerde kötülük yapmayı tasarlayan kişi, kötülüğünü yapmayı fırsat bulmadan cezasını çeker.
- **Harman yel ile, düğün el ile:** Her iş için gerekli koşullar vardır. Harman için rüzgar nasıl gerekli ise düğün için eş, dost, akraba kalabalığı gereklidir ki eğlence şen ve neşeli geçsin.
- **Hastalık kantarla girer, miskalle çıkar:** Hastalık birden ve ağır olarak başlar. İyileşmek ise yavaş yavaş olur ve çok uzun sürer.
- **Hasta ol benim için, öleyim senin için:** Bir kimse kendisi için fedakarlıkta bulunan kimseye, gerektiğinde daha büyük bir fedakarlıkta yardımcı olmalıdır.
- **Hasta olmaya, sağlığın kadrini bilmez:** İnsan bazı şeylerin değerini pek bilmez. Ancak o nesneden yoksun olduğu zaman değerliliğini sezinler. İnsan sağlığı da böyledir. Sancı, ağrı, sızı içinde kıvranıp hasta olduğumuzda, sağlığım ne kadar önemli olduğunu anlarız.
- **Hatasız kul olmaz:** İnsan beşerdir. Mutlaka ufak tefek hataları olur. (Önemli olan hatalarımızı düzeltmeye çalışmamızdır).
- **Haydan gelen huya gider (selden gelen suya gider):** Yorulmadan, emek harcanmadan kazanılan para, mal, mülk işe yaramayan şeyler uğruna savrulur gider.
- **Hayvan yularında, insan sözünden tutulur:** Kişi verdiği sözü unutmamalı. Caymamalı. Sözünü yerine getirmelidir. Kişinin, değeri, verdiği sözü yerine getirip getirmemesiyle ölçülür.
- **Hazıra dağlar dayanamaz:** Hazır para, hazır yemek kısa sürede tükenir. Onun için hazıra güvenmemek, bir yandan çalışıp kazanmak gerekir.
- **Hekimden sorma, çekenden sor:** 1) Hastanın çektiği acıyı hekim bilemez, hasta kendisi bilir. 2) Yoksulluğun, yokluğun, sıkıntının acısını, çare, çözüm gösterecek kimse değil; bunları yaşamı süresince çeken bilir.
- **Hekimsiz, hakimsiz memlekette oturma:** Toplumda; sağlığım güvencesi hekim, adaletin, eşitliğin güvencesi de hakimdir. Bu iki güvencenin bulunmadığı yerde oturmak doğru değildir. Bu tür toplum hastadır, kargaşa içindedir. İlkeldir.
- **Her ağaçtan kaşık olmaz:** Özelliği, inceliği bulunan bir iş için, bu işten anlamayan, deneyimsiz bir kişi çalıştırılmaz. Elverişlisi, verimli olabileceği çalıştırılmalıdır.
- **Her taşın altına elini sokma, ya yılan çıkar ya çıyan:** Sonunu düşünmeden, zarar görmenin olanağı bulunan davranışlarda bulunma.
- **Her horoz kendi çöplüğünde öter:** Bir kişinin sözü en çok kendi çevresinde, kendisini tanıyan kişilerin bulunduğu yerde geçer.
- **Her inişin bir yokuşu vardır:** İş bozulan kişi üzülmemelidir. Her inişin bir

yokluğu olduğu gibi, bozulan işin düzelmesi, düşmenin yükselmesi de vardır.

- **Her kaşığı kısmeti bir olmaz:** Herkesin çalışmasına karşılık eline geçen gelir aynı değildir. Kazanç ve talih şahsa göre değişir.
- **Herkes davul çalar ama çomağı makama uyduramaz:** Herkes iş yapar ama, o işin gerektirdiği ustalığı gösteren çok az kişi vardır.
- **Herkesin aklı bir olsa, koyuna çoban bulunmaz:** Çeşitli işler, çeşit çeşit yetenekte kişilerle başarılıdır. Herkes aynı şeyi bilse ve yapabilseydi, geri kalan işleri yapacak kimse bulunmazdı.
- **Herkesin yorulduğu yere han yapmazlar:** Bir işi yapmakla görevli olan kimseye, bu işi dilediği zaman yapması, istemediği zaman yapmaması hakkı tanınmaz.
- **Her koyun kendi bacağından asılır:** Herkes kendi davranışlarından sorumludur.
- **Her kuşun eti yenmez:** Kişi her istediğini ya da her istediği kadını elde edemez. Sevgili yapamaz.
- **Her sakaldan bir tüy çekseler, köseye sakal olur:** Herkesten alınan küçük yardımlarla bir yoksul yoksulluktan kurtulur.
- **Her şeyin yenisi, dostun eskisi:** Eski, bozulmuş şeyleri kullanmak sıkıcıdır. İnsan daima yeni eşya kullanmak ister. Ama dostlukta eskilik değer taşır. Çünkü zaman dostları sınar, iki taraf unutulmaz anılarla birbirine bağlanır.
- **Her yiğidin bir yoğurt yeyişi vardır:** Herkesin kendine özgü çalışma şekli ve iş yapma biçimi vardır.
- **Her yiğidin gönlünde bir arslan yatar:** Herkesin kendine göre gerçekleşmesini arzu ettiği bir umut ve dileği vardır.
- **Hesapsız kasap, ya bıçak kırar, ya masat (Hesabını bilmeyen kasap, ne satır bırakır, ne masat):** Hesabını bilmeyen kişi elinde, avucunda bulunan işe yarar şeyleri de ziyan eder.
- **Hırsızlık bir ekmekten, kahpelik bir öpmekten:** Hırsızlığın ve ahlaksızlığın büyüğü küçüğü olmaz. Nasıl ki bir ekmek çalmak hırsızlıktır, nitekim kadın veya kız da kendini öptürmekle namusunu satmış sayılır.
- **Hocanın vurduğu yerde gül biter:** Öğretmen, çocuğun öğrenmesi ve iyi yetişmesi için çalışır. Gerekli görürse çocuğu döver. Attığı dayağa, gücenmek şöyle dursun, nimet gözüyle bakılır ve dayaktan meydana gelen kızartı, vücutta açılmış gül diye nitelenir.
- **Horoz ölür, gözü çöplükte kalır:** İnsan bir ömür sürdüğü, yaşadığı çevreden, alışıp sevdiği şeylerden kolaylıkla ayrılamaz. Ayrılsa da kolayca unutamaz.
- **Huytu huyundan vazgeçemez:** Alışkanlıklar kolayca bırakılamaz. Bir huy edinmiş olan kişiyi de bu huyundan vaz geçirmek için ne kadar uğraşılırsa boştur. "Can çıkar huy çıkmaz".

I

- **İbrak kadar kocası olanın, kulpu kadar rağbeti olur:** Kişiliği zayıf kocası olan kadına toplumda ilgi duyulup önem verilmez.
- **İhan deve yerini bulur:** Deve bile yatacağı kalkacağı yere dikkat eder.
- **İrgat gibi kazan, bey gibi ye:** Kişi çok çalışıp çok kazanmalı, kazandığı parayı da giyim, kuşam, beslenme gibi konularda rahatça harcamalıdır.
- **İrmak kenarına çeşme yapılmaz:** Aslında bol olarak var olan şeyin yanına ondan daha zayıf ve daha az verimli bir şeyin yapılması gereksizdir. Bir yarar sağlamaz.

- **İrmaktan geçerken at değiştirilmez:** Bir iş görürken eski yönetimi değiştirmek için uygun zaman seçmek gerekir.
- **İslanmışın yağmurdan korkusu olmaz:** Bir zarara uğrayan kimse, aynı zararı verecek bir şeyden korkmaz.
- **Isırarak it dişini göstermez:** Saldıracak, kötülük yapacak olan kimse, korkutmaya, gürlütu patırtı yapmaya gerek duymaz.
- **İssız (sahipsiz) eve it buyruk:** Akli başında kimselerin ilgilenmediği, sahip çıkmadığı yer ve iş, aşağılık kimselerin elinde kalır, layık olmadığı işlerde onlar söz sahibi olurlar.

İ

- **İbadet de gizli, kabahat da:** Kişi Tanrı'nın buyruklarını, çevresindekiler görsün, bu yolla toplumda saygınlığı artsın diye yapmamalıdır. İbadet gösteriş ilsun diye yapılmaz. Kabahat ise; toplumun kınadığı bir durumdur. Toplumca kınanan böyle bir durum da gizli tutulmalıdır.
- **İğneyi kendiye, çuvaldızı başkasına batır:** Sana yapılmasını istemediğini, sen de başkasına yapma.
- **İki at bir kazığı bağlanmaz:** Özgür çalışmak isteyen iki kişi, aynı iş üzerinde birlikte çalıştırılmaz. Aralarında anlaşmazlık çıkar.
- **İki cambaz bir ipten oynamaz:** Kurnaz, hileci iki kişi, çıkarları aynı olan bir işi yaparlarsa birbirlerini aldatmak, atlatmak için çalışırlar. Bu durumdan ikisi de zararlı çıkar, tedirgin olurlar.
- **İki çıplak bir hamamda yakışır:** Evlenecek, yuva sahibi olacak çiftin biri yoksulsa, ötekini az çok malı, parası bulunmalıdır ki, büyük sıkıntılara düşmeden yaşayabilsinler.
- **İki dinle (bin işit) bir söyle:** Bir toplumda gereksiz olarak konuşmak doğru değildir. Çok konuşan hem yanlış sözler söyler, hem de çevresindekileri usandırır. En uygunu, az, öz ve yerinde konuşabilmektir.
- **İki el bir baş içindir:** Tanrı, insana çalışıp kazanarak yaşayabilmesi için güç, el kol ve akıl vermiştir. Bunları iyi kullanmalı, başkalarına muhtaç olmadan yaşamalıdır.
- **İki ölç, bir biç:** Bir iş için harekete geçmeden önce iyice düşünmeli, ondan sonra harekete geçmelidir.
- **İki testi tokuşunca biri elbet kırılır:** İki kişi kavga eder, iki ordu savaşırsa birisi yenilir. İkisi de zarara uğrar. Uluslar da birbirleriyle geçinemezlerse, ekonomik yönden kayıpları olur.
- **İnsan söyleşe söyleşe (konuşa konuşa) hayvan koklaşa koklaşa:** İnsanlar, birbirlerini çok yakından tanıyarak ilişki, dostluk kurarlar. Konuşarak tanışırlar. Hayvanlar koklaşarak tanışırlar.
- **İnsan sözünden, hayvan yularından tutulur:** İnsanlar verdikleri sözleri tutmak zorundadırlar. İnsan sözü ile bağlıdır. Verdiği sözün dışına çıkmaz.
- **İnsan göre göre, hayvan süre süre (alışır):** İnsan bir şeyin görerek daha iyi öğrenir. Hayvanların öğrenmesi ise, insanların onlara aynı işi sürekli yaptırılmalarıyla sağlanır.
- **İnsanın eti yenmez, derisi giyilmez, tath dilinden başka nesi var:** İnsanın kendini sevdirmesi tath dili ile mümkündür. Onu eti, sütü, yumurtası için beslenen hayvanlardan ayıran da budur.

- **İnsan, yiyeceği yemeğin başına oturmah:** Bir kimse ancak yapabileceği işler için söz vermeli, başarabileceği işlere girişmeli.
- **İnsanın adı çıkacağına canı çıksın:** Bir kimsenin kötü kişi olarak tanınması onun ölümünden de kötüdür.
- **İp inceldiği yerden kopar:** Herhangi bir olay en çürük yerinden patlak verir.
- **İsin yanına varan is, misin yanına varan mis kokar:** Kişi arkadaşlarından iyi veya kötü huylar, alışkanlıklar edinebilir. Bu bakımdan iyi kişiyle arkadaşlık eden kişi iyi örnek almış olur.
- **İşleyen demir pas tutmaz (paslanmaz, ışıldar):** Tembel tembel oturan kimse hantallaşır, iş yapma yeteneğini yitirir. Çalışan kimse ise gittikçe açılır, daha yararlı işler yapar.
- **İsteyenin bir yüzü kara, vermeyenin iki yüzü:** Tanmadığı ya da tanıdığı birisinden birşey istemek zordur. Zorunlu olarak birşey isteyen kişi utanır. Onun utanarak istediği şeyi vermeyenin daha çok utanması gerekir.
- **İşine hor bakan (sanatını hor gören) boynuna torba takar:** İşini küçümseyen, ilerletemeyen, uzmanlaşamayan ve çağın gereklerine uyduramayan kişi, para kazanamaz. İş olduğu halde, para kazanamayanın sonu dilenmektir.
- **İşini kış tut da yaz çıkarsa bahtına:** Başladığım bir işin güç yürüyeceğini, iyi sonuç vermeyeceğini, zarar bile edebileceğini düşün, kendini ona göre hazırla ki, sonunda hayal kırıklığına uğrama. İş kolayca yürütebilir, verimli, karlı sonuç alırsan sevinebilirsin.
- **İş, insanın (kişinin) aynasıdır:** Birisi hakkında verilebilecek en güzel yargı yaptığı işlere bakmakla olur. Yapıldığı işlerin niteliği, o kişinin yeteğini, bilgisini, kişiliğini kesin olarak bildirir.
- **İşten artmaz, dıştan artar:** İnsan ne kadar varlıklı olursa olsun savurgan olmamalıdır. Para sadece kazanmakla artmaz. Harcarken de, kazandığımız gibi dikkatli olmalıyız. Para kazanamayacağımız günleri de düşünmeliyiz.
- **İtin (köpeğin) duası kabul olsaydı, gökten kemik yağardı:** Kötü kişilerin, istekleri, dilekleri olsaydı dünya, yalnız kendisinin işine yarayan, başkalarını tedirgin eden şeylerle dolardı.
- **İt kağı gölgesinde yürür de, kendi gölgesi sanırımış:** Başkasının yardımıyla iş gören kimse bu desteği unutarak işi kendi gücüyle yaptığına inanır.
- **İtle dalaşmaktan çalıyı dolaşmak daha yeğdir:** Gereksiz yere kavga çıkırap kötülük yapmak isteyenlere uymamak için, gerekirse yanlarından uzaklaşmalıdır.
- **İt ulur, birbirini bulur:** Aşağılık bir kimse sesini yükseltince, aynı amacı taşıyan kişiler onunla birleşirler.
- **İt ürür, kervan yürür:** Yoldan geçen kervana itlerin ürdüğü gibi, doğru yolda çalışanları engellemek isteyenler çıkabilir. Bunlar üren itler gibi ürdükleri ile kahırlar.
- **İyi evlat babayı vezir, kötü evlat rezil eder:** Babaya toplumda saygınlık kazandıran durum, çocuklarının iyi eğitilmesidir. Baba; akıllı, saygın, yetenekli çocuklarıyla övünür, mutlu olur. Kötü yetişen çocuğuna üzülür, bundan dolayı da utanır.
- **İyiliğe iyilik her kişinin kârı, kötülüğü iyilik er kişinin kârı:** Kendisine yapılan bir iyiliğe herkes yine bir iyilikle karşılık verir. Fakat kendisine kötülük yapan birisine iyilik yapmak çok az kişinin yapabileceği bir olgunluk ve erdem örneğidir.
- **İyiliğe iyilik olsaydı koca öküz bıçak olmazdı:** Bu dünyada çoğu kez iyilik karşılığında kötülük görülür. Bir öküz sahibine bu kadar kazanç sağladığı halde

ihtiyarlayınca sahibi onu keser.

• **İyilik et denize at, balık bilmezse Halik bilir:** Karşılık beklemeden yapılan iyilik en güzeldir. İyilik yaptığımız kişi, sizden iyilik gördüğünü bilmese de Tanrı, yapılan bu iyiliği bilir. Böylece iyilik yapan kişi mutlu olur, toplumun güvenini kazanır.

K

- **Kabahat samur kürk olsa kimse sırtına almaz:** Kabahat, kınanan, cezalandırılan bir davranış olduğundan hiç kimse onu ben yaptım demez.
- **Kaçan balık büyük olur:** İnsan elinden kaçırdığı fırsatı gözünde büyütür.
- **Kadının fendi, erkeği yendi:** Kadınlar; kurnaz, cazibeli ve cilvelidirler. Onlara özgü bu yetenekleri nedeniyle, çeşitli yollara baş vurarak, erkeklere her istediklerini yaptırmasını becerirler.
- **Kalaylı bakır küflenmez:** Temizliği ve iyiliği herkesin bildiği bir kişi lekelenemez.
- **Kanaat gibi devlet olmaz:** Sınırsız isteği olan, elindekilerle yetinmeyen, aç gözlü kişiler hem mutsuzdurlar. Hem de sinirsel gerilimle sağlıkları bozulur. Elindekilerle yetinmesini bilen kişi, hem sıkıntı çekmez, hem de huzurlu olur.
- **Kanatsız kuş olmaz:** Toplumda başarılı olmuş kişilerin, kesinlikle bir destekleyeni vardır. Böyle bir destekten yoksun kişi, işlerini büyütemez.
- **Kanı kanla yumazlar, kanı suyla yurlar:** Her kötülük gören kişi, buna kötülükle karşılık vermez. Kötülüğü; olgun, iyi davranışlarla ortadan kaldırmaya çalışan başarılı olur.
- **Kara haber tez duyulur:** Kötü haberler çok çabuk yayılır ve duyulur. Bunlar üzücü olaylardır.
- **Karaya sabun, deliye öğüt neylesin:** Özü bozuk olan bir şey ne kadar çaba harcansa da iyi bir duruma getirilemez.
- **Kar eden ar etmez:** Yasalara uygun biçimde çalışıp para kazanmak, mal mülk edinmek utanılacak bir davranış değildir. Toplumun imrendiği bir durumdur.
- **Kardeş kardeşi atmış, yar başında tutmuş:** Kimi zaman kişi, kardeşine büyük bir kötülük yapar. Bu kötülüğün kardeşini büyük bir yıkıma sürüklediğini görünce pişmanlık duyar ve yaptığını düzeltir. Onu yarın (uçurumun) eşiğinden kurtarır. Kardeş kardeşten geçse de sevgili onu, el üstünde tutar.
- **Kardeş kardeşin (hısım hısımmın) ne öldüğünü ister, ne de onduğunu:** Kardeş, kardeşe çok büyük zararlar gelmesini istemez. Ancak kardeş, kardeşin varlıklı olmasını, ilerlemesini, kendisinden üstün durumda olmasını da kıskanır.
- **Karga kekligi taklit edeyim derken, kendi yürüyüşünü unutmuş:** Görgüsüz kişi görgülü kişiyi taklit ederse gülünç olur.
- **Karga yavrusuna bakmış, "benim ak evladım" demiş, (Kuzguna yavrusu anka görünür):** Başkalarına göre ne denli çirkin ve kusurlu olurlarsa olsunlar, kişi, kendi çocuğunu güzel ve kendi eserini kusursuz görür.
- **Karıncadan ibret al, yazdan kışı karşılar:** Çalışma imkanı varken çok çalışmak gerekir. Böylelikle çalışılmayacak günler için geçimini sağlayacak para elde edilmiş olur.
- **Kar ne kadar çok yağsa yaza kalmaz:** Uygun bir ortamda çoğalıp gelişen şeyler, bu ortam uygunluğunu kaybedince yok olurlar.
- **Karpuz kesmekle hararet sönmez (yürek soğumaz):** Bir başkasının size yaptığı

kötülüğe karşılık olarak, başka birisine kötülük yapmakla ölçülmez.

- **Kar, zararın kardeşidir:** Ticaretle kar da edilir, zarar da. Bunlar kardeş gibidir.
- **Kasavetsiz ağız anahtarsız açılır:** Sıkıntısı olmayan kimse neşeli ve konuşkan olur. Sormadan, kendiliğinden konuşur, anlatır.
- **Katrandan olmaz şeker, olsa da cinsine çeker:** Aslı kötü olan şeylerden iyi bir şey elde edilemez. Bu, insanlar için de böyledir. Ne kadar düzeltmeye çalışsanız yine kötülüğünü belli eder.
- **Kaynayan kazan kapak tutmaz:** İçin için büyüyen bir olay, bir duygu, uzun zaman gizli kalmaz. Bu toplumsal bir olaysa; etkin, kalıcı, önlemlerin alınması gerekir.
- **Kaz gelecek yerden tavuk esirgeemez:** Çoğu elde etmek için azı gözden çıkarmak gerekir.
- **Kedinin boynuna ciğer asılmaz:** Bir kimseye, kendine mal edeceği ya da kullanıp zarar vereceği bir şey emanet edilmez.
- **Kedi uzanmadığı ciğere, pis der:** İnsanlar elde edemedikleri şeyleri istemiyormuş gibi görünürlükler.
- **Kedinin kanadı olsaydı, serçenin adı olmazdı:** Saldırganlar her istediklerini yapabilecek güç ve kuvvette olsalardı zayıf ve güçsüzleri yaşatmazlardı.
- **Kedi, yavrusunu yerken sıçana benzetir:** Kişi; yanındaki, yakını suçsuz bile olsa ezmeyle çıkarına uygun görürse onda düşmanına benzeyen birtakım nitelikler bulur. Ezer de ezer.
- **Kelin ilacı olsa başına çalar:** Kendisi yardıma ihtiyacı olan kişiden, başkasına yardım etmesi beklenemez.
- **Kel ölür, sırma saçlı olur; kör ölür, badem gözlü olur:** Elden giden, kaçırılan önemsiz, kusurlu bile olsa, çok önemli ve güzelmiş gibi anlatılır. Anılır.
- **Kenarın dilberi nazik de olsa nazenin olamaz:** Gerekli kültür, görgü ve bilgidен, nasibini almamış kişi ne kadar güzel olsa ve kibar davranırsa bile ufak bir hareketiyle kabalığını gösterir.
- **Kendi düşen ağlamaz:** Kendi yanlış davranışı nedeniyle zarara uğrayan kimsenin bundan yakınmaması gerekir.
- **Keskin bıçak olmak için çok çekiç yemek gerek:** Hayatta başarılı olabilmek için çok çalışmak, eziyet çekmek, tecrübe sahibi olmak gerekir.
- **Keskin sirke küpüne zarar:** Öfkeli kişi kendi sağlığını bozar, işlerini alt üst eder.
- **Kılavuzu karga olanın burnu boktan kurtulmaz (çıkamaz):** Kötü kişilerle arkadaşlık, dostluk yapan kişinin başına her tür dert, felaket gelir. Kişi; arkadaşını, dostunu, kendisine yol gösteren, aydınlatanı da iyi seçmelidir. İyi kişilerle kurulan dostluk, kişiyi başarılı olmaya yöneltir.
- **Kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan:** Kişiyi etkileyen arkadaşlarıdır. Kötü huylu, bencil, hırçın, taşkın davranışlı kişilerin yanında uzun süre kalanlar, onların davranışlarının etkisinde kalırlar. Geçimsiz olurlar. İyiilerin yanında kalanlarsa, uysal geçimlidirler.
- **Kırkıktan sonra azanı tenesir paklar:** Gereği yokken, mutlu yaşarlarken, yaşlılıklarında sapıtarak doğru yoldan ayrılanların, ahlakları bozulanların durumları, ölümlerine kadar öylece sürer. Bir daha da doğru yolu bulamazlar.
- **Kız evi, uaz evi:** Kız evi, kızını birdenbire vermez. Araştırmacı, gözleyici olur. Kızının güvencesi için birçok isteklerde bulunur. İsteklinin (dünürün) rica etmesini ister.
- **Kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya varır (kaçar) ya zurnacıya:** Eski köy ve

küçük kent düğünlerinin eğlencesi, müziği sadece davul ve zurnaydı. Evlenme çağındaki kızlar, eğlenceye düşkün olurlar. Anne babaları büyükleri onu, uyarmazlarsa, yol göstermezlerse, işsiz güçsüz, boşa gezip tozan, bir iş bulamayan, biriyle evlenirler. Sonradan da mutsuz olurlar.

- **Kimi köprü bulamaz geçmeye, kimi su bulamaz içmeye:** Kimi insanlar bir şeyin bolluğundan yakınır, kurtulmanın yollarını ararlar. Kimileri de aynı şeyin yokluğundan sıkıntı çekerler.
- **Kimse ayrınam (yoğurdum) ekşi demez:** Satılık malını herkes över. Yine herkes kendi tutumunu ve tuttuğu kişileri savunur. Başkaları eleştirse de bunlara kötü diyemez. Dedirtmez.
- **Kişi arkadaşından azar:** Kötü kişilerle arkadaş olanlar kötü yollara düşerler. Bu nedenle iyi insanlarla arkadaş olmaya dikkat etmelidir.
- **Kişi vezir olmakla insan olmak:** İnsanın sadece yüksek mevkilere çıkması yeterli değildir. O insanın aynı zamanda iyi ahlaklı ve çevresindekilere karşı iyi davranışlar içinde olması gerekir.
- **Kişi vezir eden de karısı, rezil eden de:** Kadın akıllı olursa, kocasının toplum içindeki yerini her bakımdan yüceltir. Akılsız, tutumsuz, ahlaksız olursa kocasını perişan, kepaze eder.
- **Kocana göre bağla başını, harcına göre pişir aşını:** Kişi, tutumunu çevresindekilerin durumuna göre düzenlemeli ve kendi varlığına uygun bir yaşam sürmeli, gücünün üstünde işler yağmağa kalkışmamalıdır.
- **Komşu hakkı, Tanrı hakkı (-dır):** Komşular birbirlerini incitmemeli, birbirlerinin hatırını saymalı, birbirlerine yardım etmelidirler. Bu kurallara uyanlar, Tanrı'ya karşı da ödevlerini yapmış olurlar.
- **Komşu komşunun külüne muhtaçtır:** İnsanlar daima birbirine muhtaçtır. Hele, komşular her zaman bunu bu gereksinimi duyarlar. Hiç ihtiyacı olmasa bile gün gelir hiçbir işe yaramayan komşu külüne bile gerek duyulur.
- **Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür:** Başkasının malı kimilerine, kendinde olduğundan daha değerli görünebilir. Oysa aynı şey onda da vardır. Ama başkasındakini daha üstün görür.
- **Kork Allah'tan korkmayan:** Allah'tan korkmayan kişide vicdan, ahlak ve insanlık duygusu olmayacağı için ondan her türlü kötülük beklenebilir.
- **Kork aprilin beşinden, öküzü ayırır eşinden:** Bugünün 18 Nisanına rastlayan april beş denen günde ilkbahar olmasına rağmen bazen, hava öyle bozar, öyle fırtına, yağmur olur ki, çift süren öküzü ötekinden ayırıp sürükleyen sel bile gelebilir.
- **Korkak bezirgan, ne kar eder, ne ziyan:** Zarar ederim korkusuyla ticaret yapmaktan çekinen tüccar, işe fazla giremediği için pek kar da etmez zarar da.
- **Korkulu rüya görmektense uyanık yatmak hayırlıdır:** Tehlikesi olan çekici bir işe girişmektense, tehlikesiz bir işe girişmek daha uygundur.
- **Korkunun ecele faydası yoktur:** Kişi korkmakla, kendisine gelebilecek bir zararı önleyemez. Olacak olur. Ölecek ötür. Çaresiz durumlar için korkup, üzülmemek en iyi yodur.
- **Koy avucuma, koyayım avucuna:** Bize yardım eden, yarar sağlayan kişiye bir de yarar sağlar, yardımında bulunuruz.
- **Köpek ekmek yediği kapyı tanır:** Köpek bile kendisine iyilik yapan kişi veya evi tanır, oraya sadık kalır. İnsanlar bundan ders almalı, gördüğü iyiliği unutmamalıdır.

- **Köprüyü geçinceye kadar ayağa dayı derler:** İşimizin sonuçlanması aşağılık kimseye bağlı olabilir. İş yapılıncıya kadar bu kişiye "soylusun, iyisin" diye övgülü sözler söylemek zorunda kalırız.
- **Körler memleketinde şaşıl padışah (baş) olur:** Tümü bilgisiz olan bir çevrede, azıcık bilgisi bulunan hemen başa geçer.
- **Körle yatan şaşı kalkar, (itle yatan, bitle kalkar):** Kötü bir kişiyle düşüp kalkana, arkadaşlık edene de kötü huy bulaşır.
- **Körün istediği bir göz, ikisi olursa ne söz:** Kişi kendisinde bulunmayan, çok sevdiği, gerekli olan bir nesneden bir tane isterken, ummadığı zamanda ona birden çok verilirse, daha da sevinir. Mutlu olur.
- **Kötü komşu insanı (adam) hacet sahibi eder:** Kötü komşu, kendisinden emanet olarak ya da ödünç istenen bir şeyi bile vermez. Emanet isteyen kişi de, gidip o şeyden satın alır. Böylece bu kötü komşu, o kişiyi eşya sahibi yapmış olur.
- **Kurdun adı yaman çıkmış, tilki vardır baş keser:** Öyle sinsi ve kurnaz insanlar vardır ki, adı kötüye çıkmış pek çok kişiden daha zararlı olabilir.
- **Kurt dumanlı havayı sever:** Sadece kişisel çıkarı için fırsat arayan kişi, kimsenin bu işe ve kendisine engel olamayacağı, karışık zamanı, ortamı seçer. Sever.
- **Kurt kocayınca köpeğin maskarası olur:** Güçlü olduğu zamanlarda, kendisinden çekinilen, korkulan kişi; gücünü yitirince, yaşlanınca, güçsüz, aşağılık, korkak kişilerin oyuncağı, alay konusu olur.
- **Kurunun yanında yaş da yanar:** Bir toplumda düzeni sağlamak için suçlular cezalandırılırken, arada bilmeden suçsuz olanlara da aynı ceza uygulanır.
- **Kuş kanadma kira istemez:** Hiç kimse, kendi işine harcayacağı çaba için başkasından karşılık beklemez.
- **Kuzguna yavrusu anka (şahin) görünür:** Herkesin kendi yaptığı, hazırladığı eserler, nesnelere çirkin olsa bile, gözüne çok güzel, başkalarınınkinden ayrıcalıklı görünür.
- **Külhancının beyliği hamamcılık demişler:** Basit, bayağı bir işle uğraşan kimse sonunda başarı kazanıp yükselse bile, ancak uğraştığı işin başı olabilir.

L

- **Lafın azı, çobana verme kıızı, ya koyun güttürür, ya da kuzu:** 1) Kızını isteyen kişinin işi, gücü, tutumu ne ise kızını bunlarla ilgilendireceğini düşün. Kararı ona göre ver. 2) Nazik bir işi, inceliğini anlamayan bir kimseye yaptırma. Çünkü bu inceliğe yakışmayacak bir tutumla yapmaya çalışır.
- **Lafı peynir gemisi yürümez:** Şöyle yaparım, böyle yaparım diyerek istenen iş yapılamaz.
- **Laf torbaya girmez:** Ağızdan çıkan bir söz gizli tutulamaz. Hemen yayılır.
- **Latife latif gerek:** Her zaman olduğu gibi insan şaka yaparken de kibar ve nazik bir şaka yapmalı, kırıcı, küçük düşürücü şaka yapmamalıdır.
- **Leyleği kuştan mu sayarsın, yazın gelip kışın gider:** Sürekli olarak bir işte sebat etmeyen, maymun iştahlı kişiye kimse güvenmez.
- **Leyleğin ömrü lalıklarla geçer:** Aylak kişi bütün vaktini çene çalmakla, gevezelikle geçirir.
- **Lezzetsiz çorbaya tuz kar etmez:** Temelde, özde bozuk olan şeyi ufak tefek katkılarla düzeltmeyiz.

• **Lokma karın doyurmaz, şefkat artırır:** Bir kimseye ufak bir ikramda bulunmak veya hediyeye vermek onun gereksinimini karşılamaz, fakat aradaki sevgiyi kuvvetlendirir.

M

- **Mahkeme kadıya mülk değil:** Kamu görevinde kimse sonsuza kadar kalmaz. Zamanla o gider bir başkası gelir.
- **Mal adama hem dost, hem düşman:** Para, mal mülk, yerinde kullanılırsa yararlı olur. Mal dosttur, kişiye rahat bir yaşam sağlar. İyilik yapmak, yararlı kurumlara yardım edebilme olanağı verir. Düşmandır, kişinin kötü yola sapmasını kolaylaştırır. Mala göz koyanlar olur. Anlaşmazlıklar, kırgınlıklar çıkar; sağlık bozuktur. Malsahibinin canına bile kıyılabilir.
- **Mal canı kazanmaz, can malı kazanır:** Mal kazanacağım diye insanın canını tehlikeye atması doğru değildir. Aksine canını kurtarmak, sağlığına iyi bakmak için malını kullanmak gerekir.
- **Mal canın yongasıdır:** İnsan para kazanmak, mal mülk edinmek amacıyla gereğinden fazla emek harcar. Bunlar kolaylıkla edinilemez. Mal, canın bir parçası gibidir. Malma zarar gelen kişi, canının bir parçası gidiyormuş gibi üzülür.
- **Mal ile insan insan olmaz:** Bir kimsenin önemini artıran şey malı değil; onun iyi ahlaklı, çevresine yararlı, sevilen bir kişi olmasıdır.
- **Mahmı yemesini bilmeyen zengin her gün züğürttür:** Varlıklı, zengin olmasına karşın, parasını harcayamayan kişi, yoksul sayılır. Varlığının da, parasının da ona bir yararı yoktur.
- **Mal melameti örter:** Zenginlik, varlık bazen zenginin kusur ve ayıplarını kapatır.
- **Maşa varken elini ateşe sokma:** Bazı sakıncalı durumlardan zararsız çıkılabilir. Birtakım işlerin yapılması deneyim ve uzmanlık daldır. Elektrikli ev aletlerinden birisinde elektrik kaçağı varsa, bunu yetkili elektrikçiye yaptırmalıyız. Kendimiz yapmaya kalkışırsak, tehlike ve ölümlerle karşı karşıya gelebiliriz.
- **Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır:** Mart ayında soğukların şiddeti artar. Yakacak da bittiği için elde ağaç parçası ne varsa yakılır. Bu arada kazma kürek sapları da yakılır.
- **Mayasız yoğurt çalınmaz:** Para kazanmak için ufak da olsa bir sermaye ile işe başlamak gerekir.
- **Mazlumun ahı, indirir şahı:** Güçlü kimse zulmederse cezasını görür. Mazlumun bedduasıyla makamı bile elden gider.
- **Meramın elinden bir şey kurtulamaz:** Bir işi başarmaya azmeden ve dört elle sarılan kişi sonunda kesinlikle başarı sağlar.
- **Merdiven basamak basamak (ayak ayak) çıkılır:** Her iş, sırasına, zamanına ve yerine göre yapılır. Böyle yapılmazsa zarar edilir, iş yapılamaz. Kişi, işinde de birdenbire ilerleyemez. Yükselmez. Yeteneğine, başarısına göre ağır ağır yükselir. Böylesi yararlıdır.
- **Merhametten maraz doğar (hasıl olur):** Kimileri, kendilerine acıyıp yardım edenlerin başına dert açarlar ya da bu iyiliği kötüye kullanırlar.
- **Meyhaneciden şahit istemişler, bozacıyı getirmiş:** Uygunsuz iş yapan kimse, haklı olduğunu göstermek için kendisine benzeyen birini tanık olarak gösterir.
- **Meyveli ağacı taşlarlar:** Kıskançlık, çekememezlik, yasa dışı işlerinin bozulması

gibi nedenlerle, kimi kötümser, dedikoducu kişiler; bilgili, yetenekli, kültürlü ve toplum yararına çalışanlara sataşır, kötülerler. Lekelemek isterler. Halk ve toplum yararına çalışanların düşmanları çok olur.

- **Minareyi çalan kılıfını hazırlar:** Gizlenmesi olanaksız büyük bir suçu işleyen kişi; suçunun bilinmemesi, ortaya çıkmaması için gereken tüm önlemleri önceden alır.
- **Minareyi yaptırmayan yerden bitmiş sanır:** Değerli, önemli bir iş yapmamış olanlar, başkalarının yaptığı önemli işleri kendiliğinden oluvermiş sanırlar.
- **Misafir on kısmetle gelir; birini yer dokuzunu bırakır:** Misafir eve bereket getirir. Onu ağırlamak, ona ikram etmek için yapılan masraf fazla bir yokun tutmaz. Allah ev sahibine misafir ağırladığı için kat kat fazlasıyla nasibini verir.
- **Misafir umduğunu değil bulduğunu yer:** Misafir gittiği yerde ona çok şeyler ikram edileceğini düşünebilir. Fakat ev sahibi, kendi imkanlarına göre ve evde ne varsa onlardan ikramda bulunur.
- **Misafirlik üç gündür:** Geleneğe göre misafirlik hakkı üç gündür. Daha fazla kalan teklifsiz bir arkadaş ise üç günden sonra misafirliği bırakıp ev sahibine yardımcı olmalıdır.
- **Misk yerini belli eder:** Değerli kişi nerede olursa kendisini gösterir.
- **Miyancının kesesi bol olur:** İki kişi arasında arabuluculuk eden kimse, anlaşmaları kolay olsun diye bir taraf lehine öbürü aleyhine bol keseden fedakarlık yapar.
- **Mum dibine ışık vermez:** Güçlü kimseler, başkalarına bol bol yardım yaparlar. Kendi yakınlarına yapmazlar. Öğretmen, başkalarının çocuklarını en güzel biçimde eğitir, bilgi öğretir de, kendi çocuklarını eğitemez. Derslerine yardımcı olamaz.
- **Mühür kimde ise Süleyman odur:** Bir işte kime yetki verilmişse söz onda biter, onun buyruğu geçer.
- **Mürüvete endaze olmaz:** Yardım ve iyilikte ölçü olmaz. Kişi elden geldiğince etrafına yardım etmelidir.

N

- **Namazda meyli olmayanın ezanda kulağı olmaz:** Kişi yapmak istemediği şeyin ayrıntılarıyla ilgilenmez.
- **Ne doğarsan aşma, o çıkar kaşığın:** İnsan dünya ve ahiret için ne yaptı ise karşılığını görecektir. Bu dünyada iyi niyetli çalışmasının karşılığını, rahat bir şekilde geçimini sağlayarak görür. Yaptığı iyiliklerin karşılığı da ahirette sevap olarak karşısına çıkar.
- **Ne ekersen onu biçersin:** Herkes yaptığı iyilik ve kötülüğün karşılığını görür.
- **Ne karanlıkta yat, ne kara düş gör:** Tehlikelere karşı peşin tedbir alan kişi, kendini ileride üzülmekten kurtarmış olur.
- **Ne oldum dememeli, ne olacağım demeli:** Kişi daima alçak gönüllü olmalıdır. Zengin oldum veya yüksek mevkiye geldim diye etrafını hor görürse zenginliğini veya mevkisini kaybettiğinde çevresinde kimse kalmaz.
- **Nerde birlik, orda dirlik:** Bir toplumda birlik varsa, her şey danışılarak, yardımlaşarak yapılıyorsa orada düzen vardır. Her zaman başarı sağlanır.
- **Nerde hareket, orada bereket:** Devamlı çalışılan yerde verim artar, bolluk olur.
- **Nefesine güvenen borazancıbaşı olur:** Kendi gücüne ve başarabileceğine inanan kişi hiç çekinmeden güç işlere girer.

- **Nereye gitsen okka dört yüz dirhemdir:** Çok çalışan az çalışana göre daha fazla kazanır, kaliteli mal pahalı olur, güzele rağbet fazladır. Bu gibi ölçüler her yerde aynıdır, değişmez.
- **Ne verirsen elinle, o gider seninle:** Bu dünyada yoksullara, kimsesizlere, yardım kurumlarına yardım edersen, hayırla anılır, öteki dünyada da karşılığını görürsün.
- **Ne yavuz ol asıl, ne yavaş ol basıl:** Toplumdaki davranışlarına özen göster. Ceza görecektir kadar aşırı ve saldırgan olma. Başkalarına da kendini ezdirecek kadar da miskin, uyusuk, yumuşak olma. Hakkını başkalarına verme.

O

- **Oğlan anası kapı arkası, kız anası minder kabası:** Genellikle, kuşak ayrılığında gelin kaynana çatışması olur. Eve gelin gelince, oğlanın anası kapı dışarı edilecek kadar fazla görülür. Kız anası ise, baş köşeye oturtulur. Saygı görür.
- **Oğlan, babadan görür at oynatmayı; kız, anadan görür sofraya donatmasını:** Erkek çocuğun yetişmesinde, eğitiminde baba etkilidir. Erkeklerin yapabileceklerini babadan; kız çocuk da kadınların yapması gereken şeyleri anasından öğrenir. Baba, ana bunları bilmiyorsa çocuktan böyle şeyler beklenemez.
- **Oğlan babadan öğrenir sofrayı açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi:** Çocuk ilk eğitimini ana babadan alır. Ana baba eğer görgülü, bilgili, kültürlü iseler çocukları da iyi yetişir ve yapması gerekenleri öğrenirler.
- **Oğlan doğuran dövünsün, kız doğuran dövünsün:** Özellikle kırsal kesimde, doğacak çocuğun oğlan olması istenir. Soylarının bu yolla süreceğini sanarlar. Oğlan, kırsal kesimde bir güvencedir. Oğlu çok olan köy yerinde de güçlü olur. Bu nedenlerle oğlan doğuran ana sevinir, kız doğuran ana üzülür.
- **Oğlanın oğul balı, kızın bahçe gülü:** Oğlandan olan torun "oğul balı", kızdan olan torun "bahçe gülü" diye sevilir.
- **Olacakla öleceğe çare bulunmaz:** Doğa yasalarıyla belirli yere kadar uğraşılır. Dinimize göre alın yazısı değiştirilemez. Yargı ne ise, o olur. Ölüm de önlenemez.
- **Olmaz olmaz deme, olmaz olmaz:** Hiç bir şey için "olmaz" denilmemelidir. Çünkü dünyada olmayacak şey yoktur.
- **Olan dört bağlar, olmayan dert bağlar:** Zengin kimse istediği gibi kat kat giyininir, yer, içer, gezer. Yoksul ise geçim sıkıntısı içinde olduğu için daima dertli ve üzüntülüdür.
- **Olsa bile bulsayı ekmişler, yel ile yuf bitmiş:** Şöyle olsa, böyle olsa demekle bir sonuca varamayız. Sağlamak istediğimiz sonucu dilekle değil çalışmakla gerçekleştirmeliyiz.
- **Onmadık (uğursuz) yılın yağmuru harman vakti yağar:** İstenildiği, beklenildiği zaman edinilen büyük yarar sağlayacak olan durum, zamanı geçince gerçekleşince zararlı bile olabilir. Kışın yağın kar yararlı, ağaçlar çiçek açınca yağarsa zararlıdır.
- **On para on aslanın ağzında:** Para kazanmak o kadar güç ki en küçük bir kazanç bile pek çok uğraşı ve çalışmadan sonra elde edilebilir.
- **Ortak (kuma) gemisi yürümüş, elti gemisi yürümemiş:** Bir erkeğin iki karısı birbiriyle geçinebilirlerse de, iki kardeşin karıları anlaşamazlar. Devamlı huzursuzluk çıkarırlar.
- **Ortaklık öküzden, buzağı yeğdir:** Başkalarıyla ortak birçok malın olacağına yalnız kendinin azıcık malı bulunması daha iyidir.
- **Otu çek, köküne bak:** Bir kimsenin kimliğini doğru olarak öğrenmek için onun

soyuna, sopuna bakmak gerekir.

• Otuz iki diştten çıkan, otuz iki mahalleye yayılır: Bir ağızdan çıkan söz, başkalarının ağızına geçer, her tarafa yayılır.

Ö

• **Ödünç güle güle gider, ağlaya ağlaya gelir:** 1) Ödünç eşyayı tertemiz veren, onu bozulmuş veya yıpranmış olarak geri alır. 2) Ödünç para verildiği zaman iki tarafın yüzü gülür. Ama, ödünç alınan para zamanında ödenmediği için arada dargınlık olur.

• **Öfke baldan tatlıdır:** Simirlendirici bir durumu karşısında kızmak bağırıp çağırmak, insana geçici bir ferahlık ve zevk verir.

• **Öfkeyle kalkan zararlar (ziyanlar) oturur:** Öfkeli zamanda düşünmeden hareket etmek zararlıdır. Bunun için sinirlendirici bir durum karşısında bir karar vermeden önce iyice düşünmek yararlı olur.

• **Öksüz çocuk göbeğini kendi keser:** Koruyanı, yardım edeni olmayan kişi tüm işlerini kendi yapmak zorunda kalır.

• **Öksüz hırsızlığa çıkarsa ay ilk akşamdan doğar.** (Öksüz oynasa çıkmış; ay akşamdan doğmuş): Yoksul; kimi kimsesi olmayan, korumasız, arkasız, talihsiz kişi, bir şeyden yararlanmaya kalkışsa karşısına umulmadık engeller çıkar. Yararlanabilmesi olanaksızdır. İş yapması zordur.

• **Öksüzün karama vurmuşlar "vay arkam" demiş:** Koruyanı olmayan kişi haksızlığa uğradığında buna üzülür ve "koruyanım, arkam olsa böyle olmazdı" der.

• **Öküz ökü, ortaklık bozuldu:** Çıkara dayalı dostluk çabuk bozulur. Yakınlık sona erer.

• **Ölenle ölünmez:** İnsan ölen yakını için kendisini yıpratırcasına üzülmemelidir. Yakının ölmesi çok üzücü bir durumdur. Ancak, çok üzülmeyle durum değişmeyecektir.

• **Ölmüş eşek kurttan korkmaz:** Kaybedecek bir şeyi kalmamış kişi düşmandan veya saldırandan hiç korkmaz.

• **Ölüm kalm bizim için:** İnsan nasıl olsa öleceğini düşünmeli, işlerini ona göre düzene koymalıdır.

• **Ölümü gören hastalığa razı olur:** Küçük bir zararı kabul etmezse, daha büyük bir zarara uğrayacağını anlayan kimse, o küçük zararı hemen kabul eder.

• **Ölürse yer beğensin, kalırsa el beğensin:** Çocuğunun eğitiminde sert davranışa baş vuran ana baba: "Çocuk ölürse iyi anılmalı, yaşarsa beğenilir kişi olmalıdır" düşüncesini uygularlar.

• **Öpülecek el ısırılmaz:** Çevremizde, toplumda, ailemizdeki yaşlı, bilgili, göngörmüş büyüklerimize saygılı davranıp onlara gereken değeri vermeliyiz. Saygı duyulacak büyüklerimize saygısız davranmak insanlık dışıdır.

P

• **Padişahın bile arkasından kılıç sallarlar:** Korkulan, çekimlen çok güçlü bir kimsenin bile arkasından çekilirler. Bu kişinin düşkün olacağı günü beklerler. Yüz yüze gelince de yerlere kadar eğilip, kalıcı saygı gösterirler.

- **Papaz her gün pilav yemez:** İnsanın eline her zaman iyi fırsat geçmez.
- **Para ile imanım kimde olduğu bilinmez:** İman insanın içinde olan bir inançtır. Para da meydana çıkarılıp herkese gösterilen şeylerden değildir. Bunun için kimin ne kadar parası olduğu, kimin ne kadar Allah'a yakın olduğunu kimse bilmez.
- **Para isteme benden, buz gibi soğurum senden:** Para kolay kazanılmadığından kimse elindeki başkasına vermek istemez.
- **Para parayı çeker:** Elde para bulunursa onunla para kazanmak daha kolay olur.
- **Paranın gittiğine bakma, işin bittiğine bak:** Yapmak istediğin işi, para harcayarak da yapsan bu paraya acıma, çünkü para istediğin işi yapmak içindir.
- **Paranın yüzü sıcaktır:** Para insanları kendine çeker, bu yüzden para karşılığında istenen iş yaptırılabilir.
- **Parasını aziz eden kendisini rezil eder:** Para ihtiyaçları karşılamak içindir. Bazı kişiler parayı harcamak yerine biriktirmek yoluna girerler. Gerekli yerde para harcamadıkları için saygınlıklarını yitirirler.
- **Parası ucuz olanın kendisi kıymetli olur:** Parasını gerektiği yerde harcayan ve etrafına cömertçe yardımda bulunan kişiyi herkes sever.
- **Parayı veren düdüğü çalar:** Para iş yaptırmak için başta gelen unsurdur. Parası olan işini kolaylıkla yaptırır. Sesini duyurur.
- **Parayı zaptetmek deliyi zaptetmekten zordur:** Parayı harcamak kolaydır, fakat biriktirmek, tasarruf etmek çok zordur.
- **Pek yaş olma, sıkılırsın; pek de kuru olma, kırılırsın:** Çok uysal olursan ezilirsin, sert ve dikbaşlı olursan yalnız kalırsın. Sevmeyenlerin çoğalı. Gerektiğinde uysal, gerektiğinde sert olmayı ayarlayabilmelisin.
- **Perşembenin gelişi çarşambadan bellidir:** Bir işin nasıl sonuca ulaşacağı, işin gidişinden belli olur.
- **Pilavdan dönenin kaşığı kırılıp:** 1. Kişi, az da olsa çıkarını gözetmelidir. Kendisine yararlı şeyi elde etmek için çaba göstermeyen kişiden bir hayır beklenemez. 2. Bir görev yapması için elde bulundurulmakta olan araç, bu görevi yapmıyor ya da yapamıyorsa, var olmasıyla yok olması değişmez.

R

- **Rakip ölsün de ne yüzden ölürsün ölsün:** Kişinin isteği, karşısındaki engelin ortadan kalkması ise; nasıl ve ne yoldan kalkacağını önemi yoktur. Yeterki kalsın.
- **Ramazanda yalan söyleyenin (oruç yiyenin) bayramda yüzü kara olsun:** Bir sözün yalan olduğu, bir ödevin görevin yapılmadığı, bir süre sonra gerçekleşen olaylarla anlaşılır. O zaman yalan söyleyen, ya da ödevi yapmamış olan kişi, utanır, kimsenin de yüzüne bakamaz.
- **Rençber kırk yılda, tüccar kırk günde:** Rençberin ancak kırk yılda kazanabileceği parayı, tüccar kırk günde kazanabilir.
- **Rüşvet kapıdan girince iman bacadan çıkar:** Rüşvet alan kişi dinen ve kanunan suç işlemiştir. Bu bakımdan günaha girer, imanını yitirir.
- **Rüya ile hülya olmasa züğürtlerin canı çıkar:** Yoksul kimse sahip olmak istediği şeyleri hayalinde yaşatır ve düş kurar. Böylece onların yokluğuna katlanır.
- **Rüzgar eken fırtına biçer:** Başkalarının zarar görmesine sebep olacak işler yapanlar çok sert tepki görürler. Sonunda kendileri de büyük zarara uğrarlar.
- **Rüzgar esmeyince yaprak kıvıldamaz:** Her durumu meydana getiren bir etken

mutlaka vardır.

- Rüzgara tüküren kendi yüzüne tükürür: Gücünden daha üstün bir güce karşı koyan kimse kendini yıpratmaktan başka bir sonuç sağlayamaz.
- Rüzgarın önüne düşmeyen yorulur: Toplumun gidişine ayak uyduranlar rahat ederler. Buna karşı çıkanlar boş yere yorulur ve başarısızlığa uğralar.
- Rüzgarlı havanın kuytuğu, yağmurlu havanın uykusu: Rüzgarlı havada kuytu, rüzgar almayan yer seçilir. Yağmurlu havada da iyi uyku uyunur.

S

- Sabahın kızılığı akşamı kış eder; akşamın kızılığı sabahı güz eder: Sabahleyin gökte görülen kızılık akşamleyin havanın soğuyacağını, akşam görülen kızılık ise ertesi sabah havanın güne döneceğini belirtir.
- Sabah ola, hayır ola (gele): Bir işe başlamak için en sağlıklı karar sabah verilir. Günün sıkıntıları, yorgunluğu akşamleyin doruğa ulaşır. Uyku, insanı dinlendirir. Sağlam kafa, sağlam vücutla yeni bir işe sabahleyin başlanır.
- Sabahtan karnımı doyuran, küçükken evlenen aldanmamış: İnsan işine sabah aç giderse verimli olmaz. Gücsüzleşir. Erken evlenen ise, çok yaşlanmadan çocuklarına iyi bir eğitim yaptırır. Sağlam, güvenceli gelecek hazırlar.
- Sabır acıdır meyvesi tatlıdır: Bir şey için sabretmek güçtür fakat sonucu güzeldir.
- Sabırla koruk helva olur, dut yaprağı ipek: Sabreden insan, olmayacakmış gibi görünen işlerde bile başarı sağlar.
- Sade piriç zerde olmaz, bal gerektir kazana; baba malı tez tükenir evlat gerek kazana: İyi, hayırlı bir evlat; emeğiyle, çalışarak, çabalayarak kazanıp baba malını daha da çoğaltır. Sadece baba malını yiyorsa, bu mal çabuk tükenir.
- Sadık dost akrabadan yeğdir (iyidir, hayırlıdır): Kimi zaman akrabalar arasındaki anlaşmazlıklar büyük boyutlara varır. Birbirlerine yapmadıkları kötülük, söylemedikleri acı söz kalmaz. Candan bir dost ise; genelde iyi ve kötü günlerimizde akrabalarımızdan iyidir.
- Sağır ineğin buzağı kesimez: Bize çıkar sağlamaya yardımcı olan kimse ya da şeye zarar gelmemesine dikkat etmemiz gerekir.
- Sağır, işitmez (duymaz) uydurur: Sağır olan bir kişi, yanında konuşanları işitmez. Konuşanların durumlarına bakarak ve anladığını sanarak, bir şeyler uydurup, yakıştırıp, söyler.
- Sakal bırıya denk olmayınca berber ne yapım?: 1. Gelir az, gider çoksa, durumu düzenlemek isteyen yönetici ne yapabilir. 2. Kullanacağı nesnelere, kusurluysa en usta kişi bile onları uygun, kullanılacak bir biçime getiremez.
- Sakımlan (esirgenen) göze çöp batar: İnsan neyin üzerine titrer, neyi esirger, kıskanırsa; en çok o nesneye zarar gelir. En çok ondan üzülmür. Küçük çocuğun ne yapılırsa yapılsın, nasıl korunursa korunsun hastalandığı ya da sık sık düştüğü gibi.
- Sakla samanı gelir zamanı: Her şeyin bir değerli olduğu zaman vardır. Bir işe yaramayan herhangi bir eşya atılmayıp saklanırsa, günü gelir bize büyük yarar sağlayabilir.
- Sanat altın bileziktir: Bir kimsenin sanatı, tıpkı altın gibi, değerini kaybetmeyen ve her yerde geçerli olan bir servettir.

- **Sana taşla vurana sen aşla vur:** Kötülük edene iyilik etmek; sert davranana yumuşak davranmak iyi bir insanın özelliklerindedir.
- **Sana vereyim bir öğüt: Kendi ununu kendin öğüt:** Kişi, işinin yapılmasını sadece başkalarına bırakmamalı, kendisi de yapmalıdır.
- **Sarmısak da acı amma evde lazım bir dişi:** 1.Evin düzenli, bakımlı, sevecen olması için her eve bir kadın gerektir. 2.Evde arada sırada kullanılacak şeyden, insanı tedirgin etse de bir parça bulunmalıdır. Birden bize gerekli olabilir.
- **Sarmısağı gelin etmişler, kırk gün kokusu çıkmamış:** Kötü kimseler bir topluma ilk girişlerinde kendilerini gizleyebilirler. Ama sonunda foyaları meydana çıkar.
- **Sarmısak içli dışlı, soğan yalnız baş:** Samimi kişilerin birbirlerinden saklısı gizlisi yoktur. Böyle yakınlık kuramamış kişilerse, tek başlarına, yalnız kendi yaşantısı içindedir.
- **Sel ile gelen yel ile gider:** Emek çekilmeden ele geçen bir paranın nasıl kazanıldığı önemsenemez. Böyle paranın değeri bilinmez. Gereksiz yerlere harcanarak, çabucak çarçur edilir gider.
- **Sen ağa ben ağa, bu ineği kim sağa:** Bir işte çalışanların hepsi kendini işin başı olarak görür ve buyurmaya kalkarsa, ortada işi yapacak kimse kalmaz.
- **Sen işten korkma, iş senden korksun:** İnsan yapacağı işi gözünde büyütmemelidir. İşe başlarken zorlukları yemek ve işi bitirmek isteğini duymalıdır.
- **Serçeden korkan darı ekmez:** Girişeceği işin tehlikelerini göze almayan kimse o işe girişmemelidir.
- **Sermayen bir yumurta ise onu taşa çal:** Güvendiği şey işe yaramayacak kadar küçük ve önemsizse, ona güvenerek işe başlama.
- **Seyrek git sen dostuna, kalksın ayak üstüne:** İnsanlar, özellikle dostlar arasındaki ilişkiler ölçülü, usandırıcı, yıldırıcı olmamalıdır. Dostuna sık sık giden kişi konukseverlik görmez. Seyrek giderse el üstünde tutulur, büyük sevgi, özlemlerle karşılanır.
- **Sinek küçüktür ama mide bulandırır:** Önemsiz gibi görünen kimi suçlar ve kabahatlar, gerçekte büyük önem taşır.
- **Sirkesini, sarmısağını sayan paçayı yiyemez:** Kişi; önemsiz, küçük sakıncalarını düşünerek bir işe girişmeli.
- **Soğanın acısını yiyen bilmez, doğrayan bilir:** Başarılmış bir işten yararlanan, onun zorluklarını bilmez. İş yapılırken ne gibi güçlükler çekildiğini ancak o işi yapan bilir.
- **Son pişmanlık fayda etmez (vermez):** İyice düşünülmeyen yapılan iş, çok kez insanı zarara ya da geri dönemeyeceği bir çıkmaza, açmaza sokar. O zaman ki pişmanlık ise, hiç bir işe yaramaz.
- **Sora sora Bağdat (Kabe) bulunur:** İnsan sora sora, çok uzak ve bulunması olanaksız gibi bilinen çok güç yerleri bile bulur. Kişilerin bilgi, görgü, deneyimlerinden her zaman yararlanır. Bilinmeyenler öğrenilir.
- **Söz dediğin yaş deridir, nereye çekersen oraya gider:** Kimi sözler çeşitli anlamlara gelebilir. İnsanlar bir sözü söyleyenin ifade etmek istediğinden çok başka anlamlarda yorumlayabilirler.
- **Söz gümüşse sükut altındır:** Konuşmak yararlı bir şeydir. Ancak gereğinden çok konuşmak insanın başına bazı dertler açabilir. Susan için böyle bir şey söz konusu değildir.
- **Söz var, dağa çıkar, söz var, dağdan indirir:** İnsanlarla olan ilişkilerimizde ölçülü

ve dikkatli konuşmalıyız. Karşımızdakini sınırlendirip baş kaldırtan da yatıştırıp yola getiren de çılgınca ya da akıllıca söylenen sözdür.

• **Söz var, iş bitirir; söz var, baş yitirir:** Akıllıca söylenen bir söz karşımızdakini yumuşatır, işin olumlu bir yola girmesini sağlar. Ölçsüz, sert sözler ise karşımızdakini sınırlendirir, işi çıkmaza sokabilir.

• **Su akarken testiği doldurmalı:** İnsan fırsatlardan yararlanmasını bilmelidir. Geliri bol olduğu zaman ilerisi için para biriktirmeli, mal, mülk edinmelidir.

• **Su testiği su yolunda kırılır:** Bir kişi, ya da bir şey, hizmet ettiği amaç uğrunda büyük zarar görebilir. Genelde, yasa dışı, kötü işlerle uğraşanlar kötülükler görürler.

• **Su uyur düşman uyumaz:** Sakin, sessiz, durgun akan su, uyur gibidir. Düşman ise, kötülüğünü yapabilmek için zayıf nokta aramak, bulmak için uyumaz. Düşmana karşı her zaman güçlü, birlik ve uyanık olunmalıdır.

• **Suç gelin etmişler, kimse güvey olmamış:** Kimse suçlu olduğunu kabul etmez. Suç ortada kalır. Suçu gizlenir.

• **Sürüden ayrılanı (ayrılan koyunu, kuzuyu) kurt kapar:** Birilerinin yardımı ve desteğiyle yapılan bir işten ayrılanlar, büyük zararlara uğrarlar. Toplum kurallarından, topluluktan ayrılmış gibi davrananlara da tepki gösterilir. Başlarına iş açılır. Dert gelir.

• **Sülle giren huy, canla çıkar:** Kişinin küçükken edindiği huy, ölünceye kadar sürüp gider.

• **Sütten ağzı yanan, ayrıntı üfleterek içer:** Boş bulunup, tedbirsizlik nedeniyle başından kötü bir olay geçen ve bundan çok zarar gören kişi, benzeri durumlar karşısında daha önemli ve titiz olur. Sakıncalı işleri yapmaz, tekrarlanmaz.

Ş

• **Şap ile şeker bir değildir:** Dış görünüşü bakımından birbirine benzeyen şeyler aslında birbirinden çok farklı olabilir.

• **Şaşkın ördek başını bırakır, kçıncıdan dalar:** Ne yapacağını, ne yaptığını bilmeyen kişi, işlerini hep tersinden yürütmek için çablar. Duygularıyla hareket ederek, plansız iş yapmaya kalkışanlar da genellikle başarılı olamazlar. İşleri tersine gider.

• **Şeriatın kestiği parmak acımaz:** Yasalara göre verilen kararı, bundan zarar gören kişi de saygıyla karşılar.

• **Şeyh uçmaz, müridi uçurur:** Bir kimseye inananlar onu olduğundan üstün olarak görebilirler. Onda var olduğunu sandıkları üstün değerlere herkesi inandırmaya çalışırlar.

• **Şeytanın dostluğu darağacına kadardır:** Kötü arkadaşlar insanı doğru yoldan çıkarır. Onu tehlikeye, ya da ölüme kadar sürükler. Ama bu noktada bırakıp kaçarlar.

• **Şeytanla ortak buğday eken, samanını alır:** Hileci, kurnaz, düzenbaz kişilerle işbirliği yapanlar bir şey elde edemezler.

• **Şık şık eden nalçadır, iş bitiren akçedir:** Değerli bir nesneye benzeyen şey onun yerini tutamaz. Sözelimi nalça madeni para gibi ses çıkarır, ama paranın yaptığı işi yapamaz.

• **Şimşek çakmadan gök güremez:** Bir iş veya bir şahıs hakkında bir takım

- **Şimşegi görülen buluttan korkulmaz:** Ne yapacağını önceden söyleyen, ya da davranışlarıyla belli edenlerden korkulmaz.
- **Şöhret afettir:** Şöhretli olmak her zaman hoş gidecek bir durum sağlamaz. Bazen kendini üzen, sıkıcı durumlara yol açabilir.

T

- **Tabak sevdiği deriyi yerden yere çalar:** Kişi, eğitmek, yükseltmek, ona gelecek hazırlamak istediği ya da beğendiği kimseyi, yakınlarını dinlenmesine olanak vermeden çalıştırır. Eksik yönlerini söyler. Gidermesini sağlar. İyiliği için sert davranır.
- **Tabancanın dolusu bir kişiyi korkutur boşu kırk kişiyi:** Dolu bir tabanca ancak bir kişiyi vurabilir. Bunu gören kimseler artık ondan korkmaz. Fakat boş tabancadan herkes korkar. Çünkü dolu sanılır ve kime karşı kullanılacağı bilinmez.
- **Tamah varken müflis acıdan ölmez:** Elinde avucunda bir şey bulunmamakla birlikte küçük kazançları beğenmeyen kişi büyük kazanç hayali ile geçinir.
- **Tan yeri ağarınca hırsızın gözü kararır:** Bir kimse kirli işler çevirerek çıkar sağlayabilir. Ancak işine uygun ortam kalmayınca çok şaşırır. Hiç bir iş yapamaz duruma gelir.
- **Tarlada izi olmayanı harmanda yüzü olmaz:** Tarlası sürmeyen, çapalamayan, gereğince ilgilenmeyen ondan ürün bekleyemez.
- **Tarlayı taşlı yerden, kıızı kardeşli yerden:** Taşlı tarlanın tahılı daha güzel olduğu için taşlı tarla tercih edilir. Erkek kardeşi olan kıza da kimse sarkıntılık edemez, ayrıca erkek kardeşi olan kız erkeğe hizmet ederek ilerde kocasına nasıl hizmet edeceğini öğrenmiş olacağından tercih edilir.
- **Taşın su ile değirmen dönmez:** Devamlılık gösteren büyük işler kuvvet ve güç gerektirir. Böyle bir güç yoksa etraftan yapılan yardımlarla iş yürümez.
- **Taş yerinde ağırdır:** Kişinin değerini en iyi bilenler, kendi çevresinde bulunanlardır. Yine en çok saygınlığı, beğenilmesi kendi çevresindedir. Değeri de burada anlaşılır.
- **Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır:** Güzel söz, tatlı dil en kötü kişiyi bile yumuşatır, kötülük yapmasını önler.
- **Tatlı tatlı yemenin acı acı geçirmesi olur:** Sonunu düşünmeden hoşlandığı bir şeyi aşırı yiyen kişi, bunun sıkıntısını çeker.
- **Tatsız aşa tuz neylesin, akılsız başa söz neylesin:** İşe yaramayan bir şeyi küçük çabalarla işe yarar duruma sokmak imkansızdır.
- **Tavşan dağa küsmüş, dağın haberi olmamış:** Önemsiz bir kişi, önemli kişiye bir nedenle darılır. Bu davranışıyla onun işlerinin aksayacağını, bundan zarara uğrayabileceğini düşünür. Önemli kişinin bu tür düşüncelerden haberi bile olmaz, umursamaz. Hatta hemen başka birisini buyruğuna alır.
- **Taze bardağın suyu soğuk olur:** İnsanlar yeniyeye karşı düşkün olduğu için yeni dostlar, yaşayışına yeni karışan şeyler kişiye daha hoş gözükür.
- **Tek kanatlı kuş uçmaz:** Bir işin iyi sonuç vermesi için gerekli araç ve gereçler tamam olmalıdır. Bazı işler de tek başına yapılamaz, mutlaka bir yardımcı gerekir.
- **Tekkeyi bekleyen çorbayı içer:** İyi bir iş yapmak, başarılı olabilmek sabır ve özveriyi gerektirir. Kişi bir işte olumlu, başarılı sonuç elde edebilmesi için süreli ve sabırla çalışmalıdır. Süreli çalışıp, sonucu bekleyen, sıkıntıların ve beklentilerin

ödülünü görür.

- **Tembel, ceviz yemek ister, kabuğunu kırmaya üşenir:** Bir mutluluğa, bir başarıya ulaşmak için gerekli çabayı göstermek gerekir. Tembeller bu çabayı göstermedikleri için başarı sağlayamaz.
- **Tembele iş buyur, sana akıl öğretsin:** Tembel kendisine buyurulan işi ya gereği olmadığı düşüncesiyle yapmaz ya da kendisine en kolay gelen biçimde, noksan olarak yapar.
- **Tencere demiş: "Dibim altın". Kaşık demiş: "Ben nerdeyim?":** İçyüzünü tüm açıklığıyla ve ayrıntılarına kadar bilen kimseye veya çevreye karşı, kusurlarını, kötü yanlarını gizlemeye çalışan, bununla da yetinmeyerek kendisinde üstün nitelikler bulunduğunu söyleyerek övünmeye kalkışan kişi, gülünç duruma düşer. Kendisiyle alay edilir.
- **Tereciye tere satılmaz:** Bir işin ustasına o işi nasıl yapacağı öğretilmez.
- **Teşbihde hata olmaz:** Gerçekleri açıklarken benzetme olarak kaba örneklere yer verilebilir. Bu, saygısızca bir davranış olarak kabul edilmemeli ve kimse bu sözden alınmamalıdır.
- **Teyze, ana yarısıdır:** Teyze, annenin kardeşidir. Bu nedenle de anne gibi sevgi, hoşgörülü ve sevecendir. İçtenlikle yakınlık gösterir.
- **Tırnağın varsa başını kaşı:** Kişi, bir başkasından yardım beklememeli; kendisinin olanakları varsa bir işe girişmeli, yoksa girişmemelidir. En büyük yardımcı kendisidir, gücüdür.
- **Tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer, kırkçü dükkanındır:** Bir kişi, ne denli kendi buyruğunda yaşarsa yaşasın, istediği işi yaparsa yapsın, gün gelir, eninde sonunda, bağlı bulunduğu çevreye ve işe dönecektir.
- **Tilkiye: tavuk kebabı yer misin? Demişler, "adamın güleceğini getiriyorsunuz"** demiş: Bir kimse çok arzu ettiği şeye ulaşmakta hiç ummadığı bir teklifle karşılaşır, onu daha elde etmeden sevinir.
- **Tok ağırlaması güçtür:** Karnı tok, sırtı pek olan varlıklı kişilere yemek beğendirebilmek zordur. Bunlar, kendilerine sunulan en iyi yiyeceklere bile istekli olmazlar.

U

- **Ucuz alan pahalı alır:** Ucuz mal ekseri kalitesiz ve kötü olur, kısa sürede bozulur veya kullanılamayacak duruma gelir. Böylece yenisini almak gerektiği için daha pahalıya gelir.
- **Ucuzdur vardır illeti; pahalıdır vardır hikmeti:** Ucuz satılan mal genelde kalitesiz veya özürülü olur. Pahalı olan ise kaliteli ve sağlamdır.
- **Ucuz etin yahnisini tatsız olur:** Ucuza satın alınan mal kötü ve niteliksizdir. İstenilen biçimde ve sürede ondan yararlanılamaz. Elverişsizdir.
- **Ulular köprü olsa basıp geçme:** Büyüklere karşı her zaman saygılı olmalıyız. Görevlerinden ayrılmış olsalar, başkaları tarafından hor görülse bile biz saygıda kusur etmemeliyiz.
- **Ulu söz dinlemeyen uluyakalır:** Sözlerine, kişiliklerine, yeteneklerine, deneyimlerine güvenilir kişilerin, büyüklerin yol gösterici aydınlatıcı, birleştirici sözlerine uyulmalıdır. Bilgisiz, deneyimsiz onların sözlerini tutmaz, bildikleri gibi davranırlarsa acı çekip, zarar görürler.
- **Ummadığın taş, baş yarar:** Beceriksiz, elinden iş gelmez sanılan bir kişi, kimi

kez kendisinden umulmayan, beklenmedik önemli ve büyük işler yapar.

- **Umut fakirin ekmeğidir:** Dilediği şeylere ulaşma yeteneği olmayan kimse, dileğine bir gün kavuşacağı umudu ile yaşar.
- **Ustanın çekici bin altın:** İşini iyi bilen bir kişi, onu az bir gayretle en iyi biçimde yapabilir. Ama işe yabancı olanlar bütün gayretlerine rağmen aynı sonucu elde edemezler.
- **Utanma pazar dostluğu bozar:** Dostlar arasında yapılan pazarlıkta utanarak gerçekler söylenmezse bir taraf bu alışverişten zararlı çıkar, bundan dolayı da zamanla dostluk bozulur.
- **Uyku uykunun mayasıdır:** Bedene gelen ilk uyku, daha uzun ve derin uykunun başlangıcı ve mayası olur. Uyudukça uyku derinleşir.
- **Uyuyan yılanın kuyruğuna basma:** Size bir zararı olmayan kimseleri, size saldıracak duruma getiren davranışlardan kaçınmamız gerekir.

Ü

- **Üç göç bir yangin yerini tutar:** Bir yerden başka yerlere göçlerde bir kısım eşya kırılır, dökülür, kaybolur. Öyle ki üçüncü taşınmadan sonra bu eşyalar yangından kurtarılmışa döner.
- **Ürümelerini bilmeyen köpek sürüye kurt getirir:** Konuşmasında dikkatli olmayan kimse durup dururken başına dert açabilir. Çevresindekiler için tehlikeli durumlar yaratabilir.
- **Ürüyen köpek ısırmaz:** Başkalarına bağırıp çağırarak korkutmak isteyen kişiden zarar gelmez. Böylelerinden saldırı beklenmez.
- **Üşenenin oğlu kızı olmamış:** Bir şey elde etmek isteyen kişi tembel tembel oturmamalı, o gaye için çalışmalıdır.
- **Üveye etme, özünde bulursun; geline etme, kızında bulursun:** Üvey çocuk bunalımlıdır. İstmeden, kendisine sorulmadan üvey olması gerçekleştirilmiştir. Üvey çocuğu olan kişi, ona kötü davranıp eziyet etmemelidir. Gün gelir, kendi çocuğu da öksüz kalabilir. Bu bir yazgıdır. Başkaları da onun çocuğuna kötülük eder ve eziyet ederler. Kızına da, ilerde, gelin olarak gittiği yerde kötü davranılmasını, eziyet edilmesini istemeyen, evindeki gelinine de kötü davranmamalı, hoşgörülü olmalıdır.
- **Üvey öz olmaz, Kemha bez olmaz:** Ne kadar iyi davranırsa davranсын, ne kadar şefkat gösterse göstereyin, üvey anne öz annenin yerini tutmaz. Ne kadar benimsenmek istenirse istensin, üvey evlat, öz evlat yerine geçmez.
- **Üzüm üzümeye baka baka kararır:** Sürekli olarak bir arada bulunan kimseler ve yakın arkadaşlar, birbirlerinin huylarından, tutum ve davranışlarından etkilenirler.
- **Üzümünü ye de, bağını sorma:** Bir dileğin isteğın yapılması, bir nesnenin ele geçmesi önemlidir. Ondan yararlanmaya bakılmalıdır. Nereden, nasıl ve niçin geldi diye araştırıp, soruşturmaya hiç gerek yoktur.

V

- **Vakit nakittir:** Vakit para kadar değerlidir. Eğer zaman iyi kullanılırsa bol para kazanmak mümkündür.
- **Vakitsiz öten horozun başını keserler:** Bir söz yerinde ve zamanında söylenirse etkili olur. Zamansız veya yersiz söylenen söz, büyük zararlara yol açabilir. Bu

nedenle, uygun olmayan zamanda aklına geleni söyleyen kişi cezalandırılır.

- **Var akar, yok bakar:** Varlıklılar bol bol kazanırlar, yoksul kimseler de buna seyirci olurlar.
- **Var evi kerem evi; yok evi verem evi:** Varlıklı, cömert kimseler başkalarına yardımda bulunurlar. Yoksul kimseler ise ellerinde olmadığı için, yardım yapamadığı gibi, kendi geçimleri için gerekeni bile bulamadıklarından üzgündürler.
- **Vardığın yer körse bir gözünü kapa:** İnsan çevresiyle iyi geçinebilmek için, bir dereceye kadar onlara uymak zorundadır.
- **Varını veren utanmamış:** Elinde bulunan olanaklarla kendinden isteyene yardımda bulunan kişi bunun az olmasından veya düşük nitelikte olmasından utanç duymamalıdır.
- **Varışma gelişim, tarhana aşma bulgur aşım:** Siz başkasına ne kadar yakınlık gösterir, ne kadar değer verirsiniz başkası da size aynı ölçüde yakınlık gösterir, değer verir.
- **Verirsen doyur, vurursan koyur:** Bir iş için göstereceğiniz çaba amacı gerçekleştirecek nitelikte olmalıdır. Birine yardım edecekseniz gerektiği ölçüde olmalıdır. Size saldıran olur da döğüşmek zorunda kalırsanız onu iyice dövün ki, bir daha size saldırmamasın.
- **Vermeyince Mabut, ne yapsın (neylesin) Mahmut?:** Tanrı, bir kulunu beceriksiz, akılsız yaratmış, yetenek ve bolluk içinde bir yaşam biçimi vermemişse, yazgısını kötü yazmışsa kulunun elinden ne gelebilir ki?

Y

- **Yabancı koyun kenara yatar:** Bir yere yeni gelen kimse, çevredekilerle hemen kaynaşamaz. Bir süre yabancılık duyar.
- **Ya devlet başa, ya kuzgun leşe:** Uluslar ya güçlü, bağımsız bir devlet düzeni kurarak mutluluk içinde yaşarlar, ya da başka ulusların buyruğuna girerler.
- **Ya evlat bir, ya ocak kör gerek:** Hayırlı bir evlat insanın ocağını tıttırmağa, adını andırmağa yeter. Evlat çoğalırsa onları yetiştirmek güçleşir. Baba öldükten sonra aralarında anlaşmazlıklar çıkar, üzüntüler olur. Bu bakımdan evladın çokluğundan, tek oluşu yahut hiç olmayışı daha hayırlıdır.
- **Yağ ile yavşan, sirke ile tavşan:** Bir yemeğin lezzetli olması için gereken malzeme, bilhassa yağı esirgenmemelidir. Bol yağ olduktan sonra acı bir ot olan yavşandan bile güzel bir yemek yapılır.
- **Yağmurda düşmanın koyunu, dostun atı satılsın:** Yağmurda yünleri ıslanan koyun gösterişsiz gözükür. Halbuki yağmurda at daha çevikleşir. Böylece koyun daha değerli, at daha değerli gözükür.
- **Yağmur yağsın da varsın kerpiçi ağlasın:** Yağmur yağınca o kadar çok kimse yarar görür ki, bu arada zarar görenler önemsenmez.
- **Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış:** Yalan söyleyen kimsenin sözüne inanılmaz. Günün birinde önemli bir konuda doğruyu söylese kimse buna inanmaz. Yalan söyleyen bunun sonunda zarar görür.
- **Yalancının mumu yatıya kadar yanar:** Yalan söylemeye alışmış bir kimsenin yalanları günün birinde elbetteki ortaya çıkar. Yalancı olduğu anlaşılır!..
- **Yalnız öküz çifte koşulmaz:** İki kişiyle yapılması gereken işler bir kişiyle yapılmak istenirse başarı sağlanamaz.

- **Yalnız taş duvar olmaz:** Bir taşla duvar örülmez. İnsan da tek başına önemli ve büyük işler başaramaz. Başkalarıyla ilişki kurmak, işbirliği yapmak gerekir. Dayanışmayla başarılamayacak iş yoktur.
- **Yaman komşu, yaman avrat, yaman at; birinden göç birin boşa, birin sat:** Kişiye üç temel ve deneyimli öğüt: Komşun kötüyse başka yere göç, eşin geçimsizse ayrıl, atın azgınsa sat, kurtul.
- **Yanlış hesap Bağdat'tan döner:** Yanlış ve kötü yolda olduğunu anlayan kişi, bu uğurda ne kadar emek ve para harcamış olursa olsun, geri dönüp doğru yola dönmelidir. Yanlışlık görülüp, ortaya çıkınca hemen düzeltilmelidir. Kusura bilince, söylenince aynısını bir kez daha yapmamalıdır.
- **Yanmış harmanın öşürü alınmaz:** Çok verim alınırken, bir kazaya uğrayan şeyden, artık ne gelir, ne de verim beklenemez.
- **Yarası (yağır) olan gocunur:** Suç işleyen kişi alingan olur. O konuda söylenilen her sözün, kendisi için söylendiğini sanır. Hep kuşku içinde bulunur.
- **Yarım elma, gönül (hatır) alma:** Gönül almak, anmak, hal hatır sormak için armağan görkemli, pahalı olması gerekmez. Küçük bir armağan bile yeter. Önemli olan, değerli armağanlara boğmak değil, hatırlayıp aramış olmasıdır. Armağan çok pahalı ise, bunun altında bir çıkarın umulduğu da gizli olabilir.
- **Yarım hekim candan eder, yarım hoca dinden eder:** Her işi uzmanı, ondan en iyi anlayan yeteneklisi yapar. Bilgisiz, yeteneksiz kişilerin yaptıkları her iş insanlara zarar verir. Doktor varken kırıkçıya çıkıkçıya gitmek, muska yazıp hekimlik taslayandan sağlık ummak hem ilkel bir davranıştır, hem de, kimi kez iyi olacağımız yerde ölebiliriz de. Bilgisiz, yetersiz, kötümser bir din adamı da, dinle ilgisi olmayan, insan aklına uymayan çağ dışı, batıl düşünceler aşılayabilir. Kişiyi dinden de soğutur.
- **Yaş kesen baş keser:** Beşikten mezara kadar ağaca gereksinimimiz vardır. Ağacın yararları saymakla bitmez. Yararları düşünülmeden, sadece odununu sağlamak için küçük fidanları ya da yaş ağaçları kesmek; küçükken çocukları, insanları öldürmek gibidir.
- **Yatan arslandan, gezen tilki yeğdir:** İnsanın görevi çalışmaktır. Sağlığına da, başarıya da, verime, zenginliğe de çalışarak kavuşur. Hiç çalışmayan geçmişteki mallarını, paralarını yiyerek zaman öldüren, soylu oldukları söylenen nice kişilerden; geçimlerini sağlamak için çalışanlar iyidir. Toplum çalışkan kişileri sever, onlarla ilerleme sağlar.
- **Yatanın yürüyene borcu var:** Çalışmayı sevenler hayatta başarıdan başarıya koşarlar. Tembelenenler ise hiç bir başarı sağlayamazlar, her zaman çalışan insanlara muhtaç olurlar.
- **Yavaş (yumuşak) atın çiftesi (tekmesi) pek (yavuz) olur:** Uslu, sessiz, kendi halinde gibi görünen kimi kişiler, kolay kolay sinirlenmezler. Bir haksızlık karşısında, sinirlendikleri zaman ise, çevrelerini şaşkırtacak biçimde tepki gösterirler. Kimse onları durduramaz.
- **Yavaş tükürüğün sakala zararı var:** Sert davranmak gereken durumlarda gevşek davrananlar bu yanlış tutumları nedeniyle zarar görürler.
- **Yavuz at yemini artırır:** Görevini başarıyla sürdüren kişi bunun mükafatını görür. Gücü artan kişi de görevini daha büyük bir başarıyla yürütür.
- **Yavuz hırsız ev sahibini bastırır:** Şarlatan, edepsiz kimseler suçlu olsalar bile zarar verdiği kişilerden üste çıkar, hatta onları suçlamaya kalkarlar.
- **Yaz günü gölgede yatanın, kış günü ekmeği esmer olur:** Çalışma zamanı

çalışmayıp tembellik edenler sonunda sıkıntı çekerler, zor duruma düşerler.

• **Yazın başı pişenin, kışın aşı pişer:** 1.Yazın, güneş altında çalışan, çoluk çocuğunun, evinin tüm ihtiyaçlarını karşılayacak kadar para kazanır. Kışın rahat eder. 2.Elinde olanakları varken, ya da gençliğinde çok çalışıp, mal mülk edinen, para kazanan kişi, yaşlanınca hastalanınca, çalışamayacak duruma gelince sıkıntı çekmez. Bolluk, varlık içinde yaşar.

• **Yazın gölge hoş, kışın çuval boş:** Elinde olanakları varken, sağlam ve gençken çalışmamış olan kişi, güçsüz kaldığı, hastalığa yakalandığı zaman perişan olur. Acı, yokluk çeker. Ömrünün son günlerini yoksullukla, avuç açmakla geçirir.

• **Yengece "niçin yan yan gidersin?" demişler, "serde kabadayılık var" demiş:** Bazı kişiler bir işi herkesinkinden ayrı bir yöntemle yaparlar ve başarı kazanırlar. Onların kendilerine özgü böyle davranışlarını hoş karşılamak gerekir.

• **Yerdiğin oğlan yer tutar:** Bugün beğenmediğimiz, yetenekli görmediğimiz çocuk zamanla bilgisini, görgüsünü artırır, toplumda önemli bir mevkiye gelir.

• **Yerin kulağı var:** İki kişi arasında konuşulan bir konu, gizli olsa bile çevrede duyulabilir. Bu nedenle sır verilecek kimsenin iyi seçilmesi gerekir.

• **Yerine düşmeyca gelin yerine yerine, boyuna düşmeyca esvap sürüne sürüne çakir:** Kendine uygun bir evlenme yapamamış olan kız üzüle üzüle helak olur. Boydan uzun dikilmiş elbise de yerlerde sürünerek yıpranır gider.

• **Yılanın başı küçükken ezilir:** Tehlike daha büyümeden önlenmeli, güçlenip gelişmesine meyden verilmemelidir.

• **Yılanın sevmediği ot, deliğinin ağzında bitendir:** Başkalarına kötülük etmek isteyenler, karşılarında hep hoşlanmadıkları şeyler bulurlar. Görmeyi istemediği nesne ya da kişiler, onun yakınında bulunurlar. Sevmediği halde, onlarla karşılaşır.

• **Yiğit bin yaşar, fırsat bir düşer:** Bir yiğide ömründe bir defa önemli bir iş yapma fırsatı geçer. Bu fırsatı değerlendirmelidir.

• **Yiğit lakabıyla anılır:** Yiğit, güzel veya çirkin bir lakapla anılır. Lakap çirkin de olsa yiğit o lakapla tanındığı için onu değiştiremez. Önemli olan kendisinin iyi adı ve ümidür.

• **Yoğurdum (ayranım) ekşidir (karadır) diyen olmaz:** Kimse, noksan yönlerini, kusurlarını görmek istemez. Söyleyenleri susturur.

• **Yoktan yonga çıkmaz:** Bilgisiz bir insandan bir şey öğrenmek mümkün değildir. Varlığı olmayan kimseden de başkalarına yardım etmesi beklenemez.

• **Yoldan (yol ile) giden yorulmaz:** Bir işi, düzenli, yolu ve yordamıyla, yöntemiyle çalışarak yapan kişi, hiç bir güçlükle karşılaşmadan, kesin başarıya ulaşır.

• **Yumurtada kıl bitmez:** İçinde bulunduğu ortam iyi olmayan bir işten verim beklenmez.

• **Yürük ata kamçı olmaz:** İşinde başarıyla çalışan kişiyi sıkıştırmak doğru değildir.

• **Yuvarlanan taş yosun tutmaz:** Durmadan yer, yurt değiştiren kişi; eşya, mal mülk edinemez. İşini sık sık değiştiren kişi de, başarılı olamaz.

• **Yuvayı yapan dişi kuştur (Yuvayı dişi kuş yapar):** Bir evin yönetim, geçim düzenini ve ailenin mutluluk içinde yaşamasını sağlayan kadındır. Görevi kutsaldır.

• **Yüz yüzden utanır:** İnsan, çözümlenmek istediği bir konuyu, ilgili kişiyle yüz yüze gelip konuşursa daha çabuk sonuca ulaştırır. Başkasıyla haber yollayarak çözüm isterse etkisi azalır. Belki de iş yapılmaz.

• **Yüzü güzel olanın buyu da güzel olur:** Yüz insanın aynasıdır. Düşünceleri iyi, hoşgörülü, temiz yürekli kişilerin yüzü güzeldir. İçi kötülükle dolu kişinin kötü duyguları yüzüne de yansır ve kendisini çirkinleştirir.

Z

- **Zahmetsiz rahmet olmaz:** Çalışıp çabalamadan, eziyet çekmeden istediğimiz güzel sonucu elde edemeyiz.
- **Zararın neresinden dönülürse kardır:** Bir kişi yağtığı işten zarar edebilir. Bu zarara rağmen işe devam etmek doğru değildir. Bu gibi durumlarda işi bir an önce bırakmakta yarar vardır. Böylece daha sonra uğrayacağımız zararı azaltmış, sonuçta o kadar kar etmiş oluruz.
- **Zemheride sür de çalı ile sür:** Tarladan iyi verim almak için zemheride mutlaka sürmek gerekir. Derin sürülme de yüzeyden olsun sürülmelidir.
- **Zengin arabasını dağdan aşırır, züğürt düz ovada yolunu şaşırır:** Varlıklı kimseler en olmayacak işleri bile para gücüyle yapar ya da yaptırırlar; yoksullar ise en kolay işi bile başarmakta güçlük çekerler.
- **Zenginin horozu bile yumurtlar:** Paralı kişi, verimsiz sayılan işlerden bile, kar sağlama yolunu bulur.
- **Zenginin malı züğürdün çenesini yorar:** Fakir kimseler çoğunlukla zengin şahsın mal varlığı, yaşantısı, neler yaptığı gibi konularda konuşarak zamanlarını boşa harcar, dedikodu ederler.
- **Zengin kesesini döver, züğürt dizini:** Bir iş yaptıracığı zaman zengin "işte para" diyerek kesesini gösterir işini halleder. Parasızlıktan işini halledemeyen fakir de üzüntüden dizini döver.
- **Zor kapıdan girerse, şeriat bacadan çıkar:** Zorbalığın olduğu yerde eşitlik, kişi hakları yoktur. Yasa, dini buyrukların tümü de ortadan kaldırılmış olur. Güçlü; güçsüzü ezer, sömürür.
- **Zorla güzellik olmaz:** İnsan, beğenmediği şeye zorlanamaz. Bir iş; yoluyla, yordam ve yöntemiyle, gönül alıcı sözlerle yaptırılmalıdır.

*TÜRKÇE - ÖZBEKÇE
KARŞILAŞTIRMALI
ATASÖZLERİ*

Acıyı acı bastırır.
 Acı söz insani dininden, tatlı söz yılanı
 deliğinden çıkarır.
 Acıkan doymam, susayan kanmam
 sanır.
 Aç ayı oynamaz.
 Aç köpek firm deler.
 Aç ne yemez, tok ne demez.

Aç tavuk rüyasında darı görür.
 Açın halini tok bilmez, hastanın halini
 sağ bilmez.
 Açın göz? ekmekek teknesinde olur.

Adam adam kadri bilir, sarraf, altın
 kıymeti.
 Adam adam sayesinde adam olur.
 Adam adama yük değil, can gövdeye
 mülk değil.
 Adam adamı bir kere aldatır.
 Adamın alası (alacası) içinde, davar
 alacası dışında.
 Adam iş başında belli olur.

Adam olana bir söz yeter.

Adamın yere bakanından, suyun sessiz
 akanından kork.
 Adem oğlu çiğ süt emmiş.
 Ağaç yaş iken eğilir.

Ağaca balta vurmuşlar, neyleyim sapı
 bendedir, demiş.
 Ağaca çıkan keçinin dala bakan oğlağı
 olur.
 Ağacı kurt, insanı dert yer.

Ağacın meyvesi olunca başını aşağı
 salar.
 Ağaran baş, ağlayan göz gizlenmez.

Ağır yongayı yel kaldırmaz.
 Ağır ol, batman gelesin.
 Ağız yemese yüz utanmaz.
 Ağlamayan çocuğa meme vermezler.

Аччиқни аччиқ кесар.
 Яхши сўз илонни инидан чиқарар.
 Очкўзнинг ўзи тўйса ҳам кўзи
 тўймас.
 Оч айиқ ўйнамас.
 Очкўз эшак тўрвани тешади.
 Тўқлик нелар дедирмас, очлик
 нелар едирмас.

Оч товуқнинг тушига тариқ киради.
 Қорни тўқнинг қорни очдан хабари
 йўқ.
 Очнинг кўзи экмакда, тўқнинг кўзи
 ҳикматда.

Эр қадрини эр билар, зар қадрини
 заргар.
 Одам одам соясида одам бўлур.
 Жон—танга меҳмон, инсон—
 инсонга.

Кўр ҳассасини бир марта йўқотади.
 Мол олasi сиртида, одам олasi
 ичида.
 Йигит иш бичувда билинар, туя—
 сув кечувда.
 Яхши отга бир қамчи, ёмон отга
 минг қамчи.
 Ерга боқардан ер ҳам кўрқар.

Одам боласи хом сут эмиши.
 Болани ёшдан асра, ниҳолни
 бошдан асра.
 Узимдан чиққан балoга қайга борай
 даъвога?
 Қуш уясида кўрганини қилар.

Дарахтни қурт ейди, инсонни—
 дард.
 Мевали дарахтнинг боши ҳам.

Касални яширсанг иситмаси ошкор
 қилади.
 Оғир тошни сув оқизмас.
 Оғир бўлсанг, ютасан.
 Оғиз емаса юз қизармайди.
 Йиғламаган болага кўкрак
 бермайдилар.

Ağlarsa anam ağlar, kalanı yalan ağlar.

Ağrısız baş olmaz.

Ah yerde kalmaz.

Ak akça kara gün içindir.

Ak köpek, kara köpek, ikisi de köpektir.

Akacak kan damarda durmaz.

Akar su pislik tutmaz.

Akıl, akıldan üstündür.

Akıl kişiye sermayedir.

Akıl olmayınca ne yapısın sakal.

Akıl para ile satılmaz.

Akıllı düşman, akılsız dosttan yeğdir.

Akıllı düşüncesine kadar deli oğlunu everir.

Akılsız başın zahmetini ayak çeker.

Ak koyunun kara kuzusu da olur.

Akşama karşı gitme, tana karşı yatma.

Akşamın işini sabaha koma.

Alacağın olsun da alakargada olsun

Akraba ile ye, iç, alışveriş etme.

Alçak uçan yüce konar, yüce uçan alçak konar.

Alçak yerde yatma sel alır, yüksek yerde yatma yel alır.

Al elmaya taş atan çok olur.

Alışmış kudurmuştan beterdir.

Alim olmak kolay, adam olmak zor.

Alma mazlumun ahını, çıkar aheste aheste.

Altın çamura düşmekle kıymetten düşmez.

Altın, pas tutmaz.

Altın anahtar her kapıyı açar.

Arabanın ön tekeri nereden geçerse arka tekeri de oradan geçer.

Araba devrilince yol gösteren çok olur.

Arpa eken buğday biçmez.

Йиғласа онам йиғлайди, қолгани ёлғон йиғлайди.

Дардсиз бош, кафансиз ўлим бўлмас.

Ноҳақ қон ерда ётмас.

Оқ танга—қора кунга.

Оқ ит, қора ит—бари бир итдир.

Пешонага ёзилганини кўз кўрар.

Оқин сув харом бўлмас.

Ақл ақлдан қувват олади.

Ақл—одамининг олтин тожи.

Ақл ёшда эмас, бошда.

Ақл бозорда сотилмас.

Ақлсиз дўстдан ақлли душман афзал.

Ўйчи ўйлагунча таваккалчи ишини битирибди.

Ақлсиз бош икки оёққа тиним бермайди.

Бир онадан алвон хил бола туғилади.

Эрта чиқсанг, олдиндан тонг чиқади, кеч чиқсанг, олдиндан тун чиқади.

Бугунги ишни эртага қўйма.

Олақарғада оларинг бўлса, ёз бор, қиш бор, оларсан.

Қариндошдан қарз олма; қариндошга қарз берма,

қариндошдан қиз олма, қариндошга қиз берма.

Камтарга—камол, манманга—завол.

Қозикнинг учи ҳам бўлма, боши ҳам бўлма, ўртаси бўл.

Мевали дарахтга тош отилади.

Ўрганган кўнгил ўртанса қўймас.

Олим бўлиш осон, одам бўлиш қийин.

Ноҳақ қон ерда ётмас.

Олтин балчиққа тушса ҳам—олтин.

Олтин зангламас.

Пул бўлса—чангалда шўрва.

Катта арава қаердан юрса, кичик арава ҳам шу ердан юради.

Арава синса раъйикорчи кўпар.

Арпа экиб, бугдой кутма.

Arsızın yüzüne tükürmüşler: “yağmur yağıyor!” demiş.

At adımına göre değil, adamına göre yürür.

At binenin, kılıç kuşananın.

At yiğidin yoldaşdır.

Atasını tanımayan allah'ını tanımaz.

Ateş olmayan yerden duman çıkmaz.

Atılan ok geri dönmez.

Atın ölümü itin bayramıdır.

Atlar nallanırken kurbağa ayağını uzatmaz.

Ava giden avlanır.

Ayağımı yorganıma göre uzat.

Ayırsız yar arayan yarsız kalır.

Az söyle, çok dinle.

Azıcık aşım, ağrısız başım.

Орсизнинг юзига тупурса, ёмғир ёғаяпти, дермиш.

От тизгини кимда бўлса, шунга бўйсунди.

От минганники, қилич тутганники.

От—йигитнинг қаноти.

Ота-онасини танимаган, тангрисини танимас.

Шамол бўлмаса, дарахтнинг учи қимирламайди.

Айтилган гап—отилган ўқ; уни қайтариб бўлмайди.

Отнинг ўлими—итнинг байрами.

Отга тақа қоққанда, қурбақа оёғини кўтарар.

Бировга чоқ қазисанг, ўзинг йиқиласан.

Кўрпангга қараб оёқ узат.

Айбсиз ёр қидирган ёрсиз қолар.

Оз сўзла, кўп тингла.

Оз ошим, ғавғосиз бошим.

В

Bacası eğri, ama dumanı doğru çıkar.

Bağa bak üzüm olsun, yemeye yüzün olsun.

Bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur.

Bal demekle ağız tatlı olmaz.

Bal tutan parmağını yalar.

Balık, ağa girdikten sonra akh başına gelir.

Balık baştan kokar.

Balın olsun, sinek bağıdat'tan gelir.

Balta değüredik ağaç olmaz.

Bana dokunmayan yılan kırk yıl yaşasın.

Baş başa vermeyince taş yerinden kalkmaz.

Baş nereye giderse, ayak da oraya gider.

Başa gelen çekilir.

Bedava sirke baldan tatlıdır.

Beleş atın dişine bakılmaz.

Besle, büyüt danayı; tanımasın anayı.

Қуёш булут ортида ҳам ёруғ туради.

Боғни боқсанг боғ бўлар, ботмон даҳсар ёғ бўлар, боқимсиз боғ тоғ бўлар, юрак-бағринг доғ бўлар.

Қарасанг—боғ, қарамасанг—тоғ.

“Ҳалво” деган билан оғиз чучимас.

Бол тутган бармоғин ялар.

Ит кўрганда эсингга таёқ тушади.

Балиқ бошидан сасийди.

Давлат қуши қўнса чивин бошига, семург келар кунда унинг қошига.

Болта тегмаган ёғоч бўлмас.

Мен сенга тегмайман, сен менга тегма.

Қарс икки қўлдан чиқар.

Қуш уясида кўрганини қилади.

Бошга тушганни кўз кўрар.

Текин сирка—болдан тотли.

Тортиқ қилинган туянинг тишини санамайди.

Мен куярман боламга, болам куяр

Beş parmak bir değil.
Bıçak kendi sapını kesmez.
Bıçak yarası unulur, dil yarası unulmaz.
Bilinmedik aş ya karın ağrıtır, ya baş.
Bin dost az, bir düşman çok.

Bin ölç, bir kes.
Bir ahırda at da bulunur, eşek de.
Bir çiçekle yaz olmaz.
Bir çiftlikte iki horoz ötmez.

Bir defa görmek bin defa okumaktan yeğdir.
Bir deli kuyuya taş atmış, kırk akıllı çıkaramamış.
Bir elin nesi var, iki elin sesi var.

Bir elinin verdiğini öbür elin görmesin.

Bir göz ağlarken öbür göz gülmez.

Bir kötünün yedi mahalleye zararı dokunur.
Bir sıçrarsan çekirge, iki sıçrarsan çekirge, üçüncüde ele geçersin çekirge.
Boğaz dokuz boğumdur.
Bol bol yiyen, bel bel bakar.

Boş çuval ayakta durmaz.
Boynuz kulağı geçer.

Boş gezmekten bedava çalışmak yeğdir.
Bugünkü işini yarına bırakma.
Bugünkü tavuk yarınki kazdan iyidir.
Bülbülü altın kafese koymuşlar, ah vatanım demiş.

Büyük balık küçük balığı yer.

Cahile söz anlatmak, deveya hendek atlatmaktan güçtür.
Cambaz iptе, balık dipte gerek.

Can canm yoldaşdır.

боласига.
Беш қўл баробар эмас.
Пичоқ ўз сопини кесмайди.
Тиф яраси тузалар, тил яраси тузалмас.
Синалмаган отнинг сиртидан ўтма.
Дўстинг минг бўлса ҳам оз, душманинг бир бўлса ҳам кўп.
Етти ўлчаб, бир кес.
Бир уядан неча алвон қуш учади.
Бир гул билан баҳор келмас.
Бир қозонда икки қўчқорнинг боши қайнамас.

Минг марта эшитгандан бир марта кўрган афзалдир.
Битта ахмоқ қудуққа тош ташласа, ўнта ақлини овора қилади.
Ўлғиз отнинг донғи чиқмас, донғи чиқса ҳам чанги чиқмас.
Ўнг қўлинг берсин, чап қўлинг билмасин.
Бир тиш оғриси, ёнидаги ҳам оғрийди.

Битта чириган олма бир омбор олмани чиритади.
Кўза кунда синмайди, кунда синади.
Етти ўлчаб, бир кес.
Борида—полдиринг—полдиринг, йўғида—қараб ўлтиринг.
Бўш қоп тик турмас.
Бурун чиққан қулоқдан, кейин чиққан мугуз ўзади.
Бекор тургунча, бекор ишла.

Бугунги ишни эртага қўйма.
Йўқ товудан бир тухум яхши.
Булбулга тилла қафасда тутқун бўлгандан кўра, тикандан қурилган уяси минг марта афзал.
Катта балиқ кичкина балиқни ейди.

С

Ахмоққа ақл ўргатмоқ, тошга дон сепган билан баробар.
Биров—тош, биров—гул, ўз жойида иккови ҳам керак.
Кўнгил кўнгилдан сув ичар.

Can çıkmayınca huy çıkmaz.

Cana gelecek mala gelsin.

Cefa çekmeyen sefanın kadrini bilmez.

Cesurun bakışı, korkağın kılıcından keskindir.

Cins horoz yumurtada (iken) öter.

Çağrılan yere erinme, çağrılmayan yere görünme.

Çam sakızı çoban armağanı.

Çanağa ne doğarsan, kaşığa o çıkar.

Çıkmadık candan ümit kesilmez.

Çiftçinin ambarı sabanın ucundadır.

Çiftçiye yağmur, yolcuya kurak;

cumlenin muradını verecek hakk.

Çirkefe taş atma üstüne sıçrar.

Çivi çiviye söker.

Çocuğa iş buyuran, ardına kendi düşer.

Çocuğun bulunduğu yerde gıybet olmaz.

Çoğu zarar, azı karar.

Çok bilen çok yanılır.

Çok koşan çabuk yorulur.

Çok yaşayan bilmez, çok gezen bilir.

Сут билан кирган—жон билан чиқар.

Жон бўлса, жаҳон топилар, ош бўлса—қозон.

Жафо чекмаган сафо қадрини билмас.

Шернинг ўлиги ҳам от ҳуркитади.

Бўлалли бола бошидан маълум.

Айтган ерга эринма, айтмаган ерда кўринма.

Чумолининг совғаси—чигиртканинг оёғи.

Ҳар ким экканини ўрар.

Чиқмаган жондан—умид.

Омоч сени тўйдиргай, омборингни тўлдиргай.

Дехқон ёмғир тилайди, кулол аёз тилайди.

Балчиққа тош отсанг, бетингга сачрайди.

Итни ит талаб ўлдиради.

Болани ишга буюр, кетидан ўзинг югур.

Болали уйда гийбат йўқ.

Асалнинг ози ширин.

Кўп гапирган кўп янглишар.

Кўп югурган тулки очдан ўлар.

Кўп яшаган билмас, кўп кўрган билар.

D

Dağ başı dumansız olmaz.

Dağ dağa kavuşmaz insan insana kavuşur.

Damlaya damlaya göl olur.

Dar yerde yemek yemektense, geniş yerde dayak yemek evladır.

Demir kızgın iken dövülür.

Demir nemden çürür, insan gımdan.

Dibi görünmeyen sudan geçme.

Dikensiz gül olmaz.

Dilin cismi küçük, cürmü büyük.

Dilin kemiği yok.

Тоғ боши тумансиз бўлмас, эр боши хаёلسиз.

Тоғ тоғ билан қовушмас, одам одам билан қовушар.

Тома тома кўл бўлар.

Тор ерда ош егандан—кенг жойда мушт еган яхши.

Темирни қизғида бос.

Темирни нам чиритади, инсонни ғам қаритади.

Синалмаган отнинг сиртидан ўтма.

Тикансиз гул бўлмас.

Тил кичик бўлса ҳам, дунёни бузиб тузатади.

Тилнинг суяги йўқ, оғизнинг жияги

Doğru söyleyeni dokuz köyden
kovarlar.

Doğru söz acıdır.

Dost acı söyler.

Dost başa bakar, düşman ayağa.

Dost bin ise azdır, düşman bir ise
çoktur.

Dost kara günde belli olur.

Dostun attığı taş, baş yarmaz

Dünya mahi dünyada kalır.

йўқ.

Тўғри сўз туққанингга ёқмас.

Тўғри сўз аччиқ бўлур.

Дўст ачитиб гапирар, душман
кулдириб.

Дўст бошга боқар, душман—оёққа.

Дўстинг минг бўлса ҳам оз,

душманинг бир бўлса ҳам кўп.

Яхши дўст ёмон кунда билинади.

Дўст отган тош бош ёрмас.

Дунё моли дунёда қолар.

E

Eceli gelen köpek cami duvarına işer.

Eğilen baş kesilmez.

Eğri otur, doğru söyle.

El elin eşiğini türkü çağırarak arar.

El eli eli yukar, iki el de yüzü.

Elçiye zeval olmaz.

Elin ağzı tutulmaz.

Elti eltiye eş olmaz, arpa undan aş
olmaz.

Emek olmazsa yemek olmaz.

Er olan ekmeğini taştan çıkarır.

Erteye kalan, arkaya kalır.

Esirgenen göze çöp batar.

Eski dost düşman olmaz, yenisinden
vefa gelmez.

Evdeki hesap çarşıya uymaz.

Evvel düşün, sonra söyle.

Fakirlik ayıp değildir, tembellik
ayıptır.

Fare deliğe sığmamış, bir de
kuyruğuna kabak bağlamış.

Fırsat her vakit ele geçmez.

Fukaranın tavuğu tek tek yumurtlar.

Эчкининг ажали етса, қассобни
сузади.

Эгилган бошни қичич кесмас.

Эгри йўлдан юрсанг ҳам, тўғри юр.

Бировнинг ишига бировнинг қўли
саратонда совқотибди.

Қўл қўлни ювар, икки қўл бетни.

Элчига ўлим йўқ.

Эл оғзига элак тутиб бўлмас.

Кундошлар кул отишар, овсинлар
игна отишар.

Ишлаган—тишлайди, ишламаган—
кишнайди.

Йигит моли—ерда.

Қолган ишга қор ёғар.

Аяган кўзга чўп тушар.

Эски дўст душман бўлмас,
янгисидан вафо келмас.

Уйдаги гап бозорга рост келмас.

Аввал ўйла, кейин сўйла.

Камбағаллик айб эмас.

Сичқон сизмас инига, ғалвир боғлар
думига.

Вақтинг кетди—бахтинг кетди.

Камбағал тухум топса, ичидан
саригини тополмас.

G

Garip itin kuyruğu bacağı arasında
gerek.

Gelmek misafirin, gitmek hane
sahibinin.

Мусофир итнинг думи қисқ
бўлади.

Келиш—меҳмондан, кетиш—
меҳмондан.

Gençliğin kıymeti ihtiyarlukta bilinir.

Gençlikte para kazan, kocalıkta kur kazan.

Gönlün yazı var, kışı var.

Gönlüden gönüle yol vardır.

Gözden irak olan gönülden de irak olur.

Gülme komşuna, gelir başma.

Gülü seven dikenine katlanır.

Güneş balıqla sıvanmaz.

Güneş girmeyen eve doktor girer.

Güvenme dostuna, saman doldurur postuna.

Hak yerde kalmaz.

Hamala semeri yük değıldir.

Haram harama gider.

Harman dövmek keçinin işi değıl.

Hatasız kul olmaz.

Hekimden sorma, çekenden sor.

Helva demekle ağız şirin olmaz.

Herkes bildiğini okur.

Her koyun kendi bacağından asilir.

Irmaktan geçerken at değıştirilmez.

Isıran it dişini göstermez.

İğneyi kendine, çuvaldızı başkasına batır.

İki baş, bir kazanda kaynamaz.

İki ölç, bir biç.

İt itin ayağına (kuyruğına) basmaz.

İt ürür, kervan yürür.

İp incelendiği yerden kopar.

İsteyenin bir yüzü kara, vermeyenin iki yüzü.

İyi dost kara günde belli olur.

İyiliğe iyilik her kişinin karı, kötülüğe

Қаримагунча йигитлик қадрини билмас.

Ёшликдаги ғайрат—кексаликдаги роҳат.

Бир йигитнинг бир кулгиси бор.

Кўнгилдан кўнгилга йўл бор.

Кўздан йироқ—кўнгилдан йироқ.

Кулма қўшнингга, тушар бошинга.

Гулни севган—тиканига ҳам чидайди.

Ойни этак билан ёпиб бўлмас.

Офтоб кирмаган уйга табиб киради.

Ишонмагил “дўстинга”—сомон тикар пўстинга.

Н

Хақ жойига қадар топар.

Керакли тошнинг оғири йўқ.

Ҳаромдан келган ҳаромга кетар.

Чумчуқ сўйса ҳам, қассоб сўйсин.

Хатосиз мерган бўлмас.

Табиб—табиб эмас, бошидан ўтган—табиб.

“Ҳалво” деган билан оғиз чучимас.

Мулла билганини ўқир.

Оқ қўйни ҳам, қора қўйни ҳам ўз оёғидан осадилар.

И

Кечувда от алмаштирилмайди.

Тишлонғич ит тишини кўрсатмас.

Ў

Пичоқни ўзинга ур, оғримаса бировга.

Икки қўчқорнинг боши бир қозонда қайнамас.

Етти ўлчаб, бир кес

Ит итнинг қуйруғини босмас.

Ит ҳурар—карвон ўтар.

Ип ингичка еридан узилади.

Сўраганнинг бир бети қора, бермаганнинг икки бети қора.

Яхши дўст ёмон кунда билинади.

Яхшиликка яхшилик—ҳар

iyilik er kişinin kartı.

кишининг иши, ёмонликка
яхшилиқ—эр кишининг иши.

К

Kalan işe kar yağar.
Keçi can derdinde, kasap yağ derdinde.
Kedi eremediği ciğere pis der.

Kenarına bak bezini al, anasına bak
kızını al.
Karga yavrusuna bakmış, “benim ak-
pak evladım” demiş.

Kılıç kınını kesmez.
Komşu tavuğu komşuya kaz görünür.

Köpek sahibini ısırmaz.
Köpeksiz sürüye kurt dalar.
Kuru laf karın doyurmaz.
Kurunun yanında yaş da yanar.

Kurt kocayınca köpeklere maskara
olur.
Kürkçünün kürkü olmaz, bөркçünün
börkü.

Қолган ишга қор ёғар.
Эчкига жон қайғуси, қассобга ёғ.
Мушук илмоқдаги қўйруқни
ололмай, “пуф, сассиқ!” деган экан.
Онасини кўриб, қизини ол.

Қўнғиз ўз боласини оппоғим дер,
кирпи ҳам ўз боласини юмшоғим
дер.
Қилич ўз қинини кесмас.
Қўшнининг товуғи қўшнига хўроз
кўринади.
Ит эгасини қопмайди.
Ити йўқ қўйга бўри чопар.
Қуруқ қошиқ оғиз йиртар.
Тўқайга ўт кетса, хўлу қуруқ
баравар ёнар.
Бўри қариса, итта кулги бўлар.

Уста пичоққа ёлчимас, этикдўз—
бигизга.

L

Lisan gönlün tercümanıdır.

Тил кўнғил таржимонидир.

M

Mal canın yongasıdır.
Malımı iyi sakla, komşunu hırsız etme.

Мол жигардан бунёд бўлади.
Ўзингга эҳтиёт бўл, қўшнингни
ўғри тутма.

N

Ne ekersen onu biçersin.
Nerede hareket, orada bereket.

Экканингни ўрасан.
Ҳаракат, ҳаракатдан баракат.

O

Oynamasını bilmeyen gelin yerim dar
demiş.

Ўйин билмаган хотинга уй торлиги
баҳона.

Ödünç güle güle gider, ağlaya ağlaya gelir.
 Ölmüş eşek kurttan korkmaz.
 Önce düşün, sonra söyle.

Оларда кирар жоним, берарда чиқар жоним.

Тўрга тушган балиқ қармоқдан қўрқмас.

Олдин ўйла, кейин сўйла.

R

Rüzgar esmeyince, yaprak kııldamaz.

Шамол бўлмаса, дарахтнинг учи қимирламайди.

S

Sabreden derviş, muradına ermiş.
 Sağ elinin verdiğiğini sol elin görmesin.

Сабр этган—муродга етган.

Ўнг қўлнинг берганини чап қўл билмасин.

Sakman göze çöp düşer.
 Sebepsiz kuş bile uçmaz.
 Serçeden korkan darı ekmez.
 Son pişmanlık fayda vermez.
 Soy soya çeker.

Аяган кўзга чўп тушар.

Сабабсиз қуш ҳам учмас.

Чумчуқдан қўрққан тариқ экмас.

Сўнгги пушаймон—ўзингга душман.

Қазисан, қартасан, асл зотингга тортасан.

Söz adamın mihengidir.

Сўз—кишининг ўзаги, одоб унинг безаги.

Sürüden ayrılanı kurt kapar.
 Sütten ağzı yanan, yoğurdu üfleyerek içer.

Подадан айрилганни бўри ер.

Оғзи куйган қатиқни ҳам пуфлаб ичади.

Ş

Şakanın sonu kakadır.
 Şimşek çakmadan gök gürlemez.

Ҳазил, ҳазилнинг таги зил.

Чақмоқ чақмаса, момоқалдироқ гумбурламайди.

T

Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.
 Tembele iş buyur, sana akıl öğretsin.

Яхши гап илонни инидан чиқаради.

Дангасага иш буюрсанг, отангдан яхши насиҳат қилади.

Testiyi kıran da bir, su getiren de.

Сув келтирган хору, кўза синдирган азизми?

Tevekkelin gemisi batmaz.
 Tilkinin dönüp dolaşıp geçeceği yer kürkçü dükkanıdır.
 Tok açın halinden bilmez.

Таваккалчининг кемаси ботмас.

Тулки қанчалик қочмасин, борар жойи—мўйначининг дўкони.

Қорни тўқнинг қорни очдан хабари йўқ.

Toprağı işleyen, ekmeği dişler.

Ишлаган—тишлайди.

U

Ucuz etin yahnisi yavan olur.
 Ucuz sirke baldan tatlıdır.
 Ucuzdur illeti var, pahalıdır hikmeti var.
 Uyuyan yılanın kuyruğuna basma.

Арзоннинг шўрваси татимас.
 Текин сирка—болдан тотли.
 Арзон—беиллат эмас, қиммат—беҳикмат эмас.
 Ётган илоннинг қуйруғини босма.

Ü

Üzüm birbirine bakarak kararır.

Чиллаки чиллакни кўриб чумак уради.

V

Vakit nakittir.
 Vakitsiz öten horozun başını keserler.
 Var varlatır, yok söyler.

Вақтинг кетди—нақдинг кетди.
 Бемаҳал қичқирган хўрознинг калласини оладилар.
 Бор борини айтади, йўқ—зорини.

Y

Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış.
 Yalnız taş duvar olmaz.
 Yazın başı pişenin kışın aşı pişer.
 Yılan kendi eğrisini bilmez, deveye boynun eğri der.

Ёлгончининг уйи куйса ҳам, ҳеч ким ишонмайди.
 Бир тариқдан бўтқа бўлмас.
 Ёзда боши қайнамагanning қишда оши қайнамас.
 Иштони йўқ тиззаси йиртиққа кулибди.

Z

Zaman sana uymazsa, sen zamana uy.
 Zarardan korkan kar edemez.

Замон сенга боқмаса, сен замонга боқ.
 Чумчуқдан қўриққан тариқ эмас.

ЎЗБЕК ИБОРАЛАРИ

- **АБЖАҒ(И) ЧИҚДИ** 1 қаттиқ жароҳатламоқ. 2 сифатини йўқотиб, яроқсиз ҳолга келтирмоқ.
- **АВЖГА МИНМОҚ** юқори даражага кўтарилмоқ.
- **АВЗО(Й)(И) БУЗИЛДИ** вазоҳати ёмонлашди.
- **АДАБ(И)НИ БЕРМОҚ** қилмишига яраша жазоламоқ.
- **АДИ-БАДИ АЙТИШМОҚ** 1 турли мавзуда энгил-елпи суҳбатлашмоқ. 2 сўз талашмоқ, жанжаллашмоқ.
- **АЖАЛ(И)ДАН БЕШ КҮН БУРУН** қазо қилишининг ўз вақти-соатидан илгарироқ, бевақт.
- **АЗОБ ЧЕКМОҚ** қийналмоқ.
- **АЙБГА ҚҶШМАСЛИК** айбли деб ҳисобламаслик.
- **АЙТМОҚҚА ОСОН** бажариш қийин; айтиш бошқа-ю, амалга ошириш бошқа.
- **АЛАМДАН ЧИҚМОҚ** уриб-сўкиб, ўч олиб, аламзадаликни тарқатмоқ.
- **АЛАНГА ОЛМОҚ** кучаймоқ, зўраймоқ, шиддатли тус олмақ (“ғазабни”, “нафрати”).
- **АЛИК ОЛМОҚ** саломилашганда жавоб сўзини айтмоқ.
- **АЛИХЎЖА—ХЎЖААЛИ** бари бир, ҳар икки ҳолатда ҳам ўзгариш йўқ.
- **АЛМИСОҚДАН ҚОЛГАН** жуда эски, қадимги.
- **АЛОҚА(СИ)НИ УЗМОҚ** муомаллада бўлишни узил-кесил тўхтатмоқ.
- **АМАЛГА МИНМОҚ** юксак лавозимни эгалламоқ.
- **АМАЛДАН ТУШМОҚ** эгаллаб турган лавозимини йўқотмоқ.
- **АМАЛ ТЕГДИ** мансабдор бўлиб қолмоқ.
- **АМРИ МАҲОЛ** қийин.
- **АНДОЗА ОЛМОҚ** намуна сифатида қабул қилмоқ.
- **АНҚОНИНГ ТУХУМИ** топилиши қийин, камёб.
- **АРАВА(СИ)НИ ТОРТМОҚ** 1 жўнаб қолмоқ. 2 бошқанинг ишига аралашгунча, ўзи қодир ишни қилавермоқ.
- **АРАВАНИ ҚУРУҚ ОЛИБ ҚОЧМОҚ** урдасидан чиқа олмайдиган иш ёки нарса ҳақида ортиқ даражада мақтанмоқ.
- **АРПА(СИ)НИ ХОМ ЎРМОҚ** {...ўрди(м)ми?} нима ёмонлик қилди?!
- **АРҚОННИ УЗУН ТАШЛАБ ҚҶЙМОҚ** бирор ишнинг ривожланишига аралашмай, маълум муддат ўз ҳолига қўйиб бермоқ.
- **АСАКА(СИ) КЕТАРМИДИ?! бирор нарса йўқотармиди?! ҳеч нарса йўқотмас эди!**
- **АСАР ҚОЛМАДИ** бутунлай, изсиз йўқолмоқ.
- **АСТАР-АВРА(СИ)НИ АҒДАРМОҚ** барча кирдикорларини очиб ташламоқ.
- **АФТ(И)ГА ҚАРАБ БЎЛМАЙДИ** бош-кўзи ниҳоятда лой, чанг-тўзон.
- **АЧЧИҒИДАН ТУШМОҚ** аччиқланишдан тўхтамоқ.
- **АЪЗОЙИ БАДАН(И)ДАН СОВУҚ ТЕР ЧИҚИБ КЕТДИ** руҳиятида жуда кескин ўзгариш содир бўлди—руҳиятини жуда кескин ўзгартирди.
- **АҚЛ БИТМАДИ** ақл билан иш қиладиган бўлмаслик.

- АҚЛДАН ОЗМОҚ жинни бўлмоқ, телба бўлмоқ.
- АҚЛ(И) КИРДИ 1 эс-ҳушли бўлмоқ. 2 англамоқ, тушунмоқ.
- АҚЛ(И)ГА СИГМАСЛИК воқе бўлиши мумкин эмас деб билмоқ, хаёлан ҳам тасаввур қилмаслик.
- АҚЛ(И)НИ ЕМОҚ мяси ишламай қолди, фикрлаш қобилиятини йўқотмоқ.
- АҚЛ(И)НИ ТАНИМОҚ эс-ҳушли бўлмоқ.
- АҚЛИ РАСО чуқур фикр юритадиган, чуқур билимли.
- АҚЛ-У ҲУШ(И) ЖОЙИГА КЕЛДИ ўз ҳаракатларини онгли равишда бошқара оладиган даражага қайтмоқ.
- АҚЛ-У ҲУШ(И)НИ ЙЎҚОТМОҚ ўз ҳаракатларини онгли равишда бошқара олмайдиган даражага етмоқ.

Б

- БАЖО КЕЛТИРМОҚ 1 бажармоқ. 2 ўринлатмоқ (инжобий).
- БАЛАНДДАН КЕЛМОҚ имконият доирасидан орттириб гапирмоқ.
- БАЛАНД ДОРГА ОСИЛМОҚ мавқеи ўзидан анча юқори оилага қуда бўлиш (қиз танлаш, йигит танлаш) ниятини билдирмоқ.
- БАЛАНД КЕЛМОҚ 1 кучли бўлиб чиқмоқ. 2 дўқ, пўписа билан энгишга интилмоқ.
- БАЛОГА ҚОЛМОҚ жавобгарликка, жазога дучор бўлмоқ.
- БАРАКАСИ УЧДИ кескин камаймоқ.
- БАРДОШ БЕРМОҚ чидамоқ.
- БАРМОҚ БИЛАН САНАРЛИ жуда оз, бир неча.
- БАРМОҒ(И)НИ ТИШЛАМОҚ 1 ҳеч нарса қилолмай, натижага эришолмай лол қолмоқ. 2 афсусланмоқ.
- БАРҚ УРМОҚ яшнамоқ, жиловланмоқ.
- БАРҲАМ БЕРМОҚ онгли аралашув билан бартараф қилмоқ, йўқ қилмоқ.
- БАРҲАМ ТОПМОҚ онгли аралашувсиз, ўз-ўзича бартараф бўлмоқ, йўқ бўлмоқ.
- БАХТГА ҚАРШИ кутилганнинг акси бўлиб; афсуски.
- БАХТ(И) ОЧИЛДИ 1 Оила қуриб, ширин, осойишта ҳаёт кечириш чоғига етишмоқ (аёлларга нисбатан ишлатилади). 2 ҳаётида хурсандлик, мамнунлик ҳолатига эришмоқ.
- БАХТ(И) ҚОРА ҳаёти хорлик-зорлик билан, азобда ўтадиган.
- БАҒР(И) КЕНГ 1 меҳр-илтифоти ортиқ даражада. 2 ҳамма паноҳ топиб кетадиган.
- БАҒР(И) ТОР 1 меҳр-илтифоти етарли эмас. 2 ҳаммага ҳам паноҳ топилавермайдиган.
- БАҒРИ ТОШ бемеҳр, илтифотсиз.
- БАҒРИ ҚОН ғам-аламли, ғам-аламда.
- БАҲО БЕРМОҚ қадр-қийматини белгиламоқ, баҳоламоқ.
- БАҲО(СИ) ЙЎҚ 1 сифати, ҳолати юксак даражада яхши. 2 хулқ-атвори, одамгарчилиги ҳавас қиладиган даражада яхши.

- БАҲРА ОЛМОҚ манфаат кўрмоқ, фойдаланмоқ.
- БЕЛ БОҒЛАМОҚ 1 шайланмоқ, отланмоқ. 2 астойидил киришмоқ. 3 аҳд қилмоқ.
- БЕЛ(И)ГА ТЕПМОҚ исталмаган, қутилмаган ўринда халал етказмоқ.
- БЕЛ(И)ДА БЕЛБОҒ(И) БОР ғурурини йўқотмаган, ўз қадр-қиймати учун курашадиган, иззат-нафсининг таҳқирланишига йўл қўймайдиган.
- БЕЛИ СИНДИ инқирозга учрамоқ.
- “БЕРДИ”СИНИ АЙТГУНЧА УРИБ ЎЛДИРМОҚ гапириб бўлгунча кутмай (чидамай) бирор нарса демоқ.
- БЕТГА ЧОПАР юз-хотир, андиша қилмай, кўнгли оғрийди демай шартта гапирадиган.
- БЕТ(И)ГА ТУПУРМОҚ назар-писанд қилмаслигини, менсимаслигини кўпол равишда рўй-рост билдирмоқ.
- БЕТ(И)ГА ҚАРАМАСЛИК муомалада бўлишни истамаслик.
- БЕТ(И)ДАН ЗАҲАР ТОМАР ЭДИ қаҳр-ғазаби юз-кўзида бўртиб намоён бўлар эди.
- БЕТ(ИНГ) ҚҮРСИН қарғишни билдиради (асосан аёллар нутқида ишлатилади).
- БЕТ(И) ҚАТТИҚ гап-сўз, танбеҳ таъсир қилмайдиган, сурбет.
- БЕТ(И) ҚОТИБ ҚОЛГАН гап-сўз, танбеҳ таъсир қилмайдиган бўлиб қолимоқ, сурбет бўлиб қолимоқ.
- БЕШ КҮНЛИК ДУНЁ тез ўтиб кетадиган қисқа умр.
- БИНО ҚҮЙМОҚ 1 ўзига ортиқча баҳо бермоқ, юксак фикрда бўлмоқ. 2 қиёфасига алоҳида эътибор бермоқ. 3 эътиқод билан қарамоқ.
- БИР БАЛО БЎЛДИ бирор таъсир натижасида салбий ўзгариш рўй берди.
- БИР БАЛО ҚИЛИБ қандайдир йўл билан, бир иложини топиб.
- БИР ГАП БЎЛАР чораси, иложи топилар.
- БИР ГАПДАН ҚОЛМОҚ жанжал, айтишув давомида муҳолифнинг ёмон гапига яраша жавоб беришдан тийилмоқ.
- БИР ДУНЁ жуда кўп.
- БИР ЁСТИҚҚА БОШ ҚҮЙМОҚ оилавий ҳаёт кечирмоқ.
- БИР ЁҚАДАН БОШ ЧИҚАРМОҚ ҳамжиҳат бўлмоқ, яқдил бўлмоқ.
- БИР(И) ИККИ БЎЛМАДИ рўзғори бут бўлмаслик, моддий қийинчиликдан қутилмаслик.
- БИР-ИККИ ЯКТАКНИ ОРТИҚРОҚ ЙИРТГАН ёши каттароқ, турмуш тажрибаси кўпроқ.
- БИР(И)НИ АКА, БИР(И)НИ УКА ДЕБ катта-кичик ҳаммага бирдек яхши муомала қилиб.
- БИР ИШ ИККИ БЎЛДИ меҳнат-машаққат ортди, кўп куч сарфлаш зарурияти туғилди.
- БИР КЎЗ БИЛАН ҚАРАМОҚ бирор томонга ён босмай, холис, бетараф муомала-муносабатда бўлмоқ.
- БИР ОВОЗДАН 1 яқдиллик билан, ҳамжиҳатлик билан. 2 қарши чиқувсиз (овозга қўйишда).
- БИРОР ЖОЙ(И) КАМИБ ҚОЛАРМИДИ?! ҳеч нарса йўқотмаслик, зарар кўрмаслик.

- БИР ОҒИЗДАН 1 яқдўлик билан, ҳамжиҳатлик билан, 2 қарши чиқувчисиз (озозга қўйишда).
- БИР ПУЛ 1 қадр-қийматсиз. 2 фойдаси йўқ.
- БИР СЎЗ(И) ИККИ(ТА) БЎЛМАДИ айтгани бажарилди.
- БИР СЎЗЛИ айтганини амалга оширадиган, ўз қарорини ўзгартрмайдиган.
- БИР ЧАҚАГА ОЛМАСЛИК назар-писанд қилмаслик, менсимаслик, ўзига тенг кўрмаслик.
- БИР ЧЎҚИШДА ҚОЧИРМОҚ жуда устун чиқмоқ, осонликча енгмоқ.
- БИР ҚАТОРГА ҚЎЙМОҚ тенг деб билимоқ, тенглаштирмоқ.
- БИР КОП ЁНҒОҚДАЙ ШАЛДИР-ШУЛДУР бор гапни очиққўнгиллик, хушчақчақлик билан тўкиб соладиган.
- БИР ҚОШИҚ СУВ БИЛАН ЮТ(ИБ ЮБОР)ГУДАЙ беқиёс гўзал, ниҳоятда дилрабо.
- БИР ҲИСОБДА маълум даражада, озми-кўлими ҳисобга солинса.
- БОЗОР БАҲОСИ ҳамма қатори, ҳеч ён босмай; бошқаларга қандай бўлса, унга ҳам шундай (муомала қилмоқ).
- БОЗОРГА СОЛМОҚ 1 сотиш мақсадида фазилатларини намоён қилмоқ. 2 хусн-латофатини кўз-кўз қилиб, диққатни жалб қилмоқ.
- БОЗОР(И) ЧАҚҚОН талабгори кўп.
- БОРИГА БАРАКА мавжуд, нақд нарсага қаноат қилиш ва шунинг етарли бўлишини исташ.
- БОР ОТАНГА, БОР ОНАНГА сансалорлик билан овора қилишни билдиради.
- БОСАР-ТУСАР(И)НИ БИЛМАСЛИК кеккайиб, манманликка берилиб, назар-писанд қилмай қўймоқ.
- БОШДАН ОЁҚ тўла-тўкис, бус-бутун.
- БОШ(И) АЙЛАНДИ 1 беҳуд бўлмоқ; мувозанатини йўқотмоқ. 2 эсанкирамоқ.
- БОШИ БЕРК ноаниқ, туманли, охири кўринмаган.
- БОШИ БЕРК КЎЧА мушкул аҳвол.
- БОШ(И) БИЛАН ШЎНҒИ(Б КЕТ)МОҚ бутунлай берилиб, яқиндан қатнашмоқ.
- БОШ(И) БОҒЛИҚ эрга бериш келишиб қўйилган, унаштирилган.
- БОШ(И)ГА БИТГАН БАЛО БЎЛМОҚ қутилиш қийин бўлган ортиқча ташвиш, дахмаза бўлмоқ.
- БОШ(И)ГА ЕТМОҚ йўқ қилмоқ, ҳалок қилмоқ.
- БОШ(И)ГА КЎТАРМОҚ 1 қаттиқ шовқин қилмоқ. 2 юксак даражада иззат-ҳурмат қилмоқ.
- БОШ(И)ГА СУВ ҚЎЙМОҚ амалидан, обрў-эътиборидан маҳрум қилмоқ; йўқ бўлиб кетиш даражасига етказмоқ.
- БОШ(И)ГА ЧИҚИБ ОЛМОҚ хўжайин бўлиб олмоқ, ҳукмрон ҳолатга етишмоқ.
- БОШ(И)ДА ЁНҒОҚ ЧАҚМОҚ ортиқ даражада азобламоқ, қийнамоқ.
- БОШ(И)ДА КАЛТАК СИНДИ зарбага ноҳақ дучор бўлмоқ.
- БОШ(И)ДАН КЕЧМОҚ 1 ўз ҳаётида кўрмоқ, ҳис қилмоқ. 2 маълум

бир муддат фикрламоқ.

- БОШ(И)ДАН КЕЧМОҚ II ўлимга рози бўлмоқ.
- БОШ(И)ДАН ОШИБ ЁТМОҚ ортиқ даражада, бениҳоят кўп (иш).
- БОШ(И)ДА ТЕГИРМОН ТОШИ ЮРГИЗМОҚ ортиқ даражада азобламоқ, қийнамоқ.
- БОШ(И) ЁСТИҚҚА ЕТГАНДА касал бўлиб ётиб қолганда.
- БОШ(И) ИККИ[ТА] БЎЛДИ уйланмоқ.
- БОШ(И) КАЛ БЎЛСА ҲАМ, КЎНГЛ(И) НОЗИК арзимаган нарсдан хафа бўлиб қоладиган, жиртаки одамга қарата айтилади.
- БОШИНГДАН ОРДОНА ҚОЛСИН сен ўлгин-у, эгасиз қолсин (аёлларнинг қарғиши).
- БОШ(И)НИ ЕМОҚ йўқ қилмоқ, ҳалок қилмоқ.
- БОШ(И)НИ КЎТАРИБ ЮРА ОЛМАСЛИК номус кучлилиқ қилиб, одамлар орасида бўлишдан қаттиқ ҳижолат тортмоқ.
- БОШ(И)НИ ОЛИБ бутунлай ташлаб ва қайтмас бўлиб.
- БОШ(И)НИ СИЛАМОҚ 1 кафт юргизиб, эркаламоқ, суймоқ, юпатимоқ. 2 ғамхўрлик қилмоқ, сийламоқ, ҳаётини энгилаштириш йўлида ёрдам бермоқ.
- БОШ(И)НИ ТУТМОҚ ўз фаолияти учун мувофиқ деб танлаб амал қила бошламоқ.
- БОШ(И)НИ ҚАЁҚҚА УРМОҚ[?] нима илож қилмоқ[?], иложини қандай топмоқ[?].
- БОШ(И) ОМОН тирик, ўлиб кетмаган.
- БОШ(И) ОСМОНДА ниҳоятда хурсанд.
- БОШ(И) ОЧИҚ эрга тегмаган ёки эрдан ажралган, эри йўқ.
- БОШ(И) ОҚҚАН рўпара келган, ўйлаб кўрилмаган ("томон")
- БОШ(И) ТОШДАН туримуш машаққатларига бардошли.
- БОШ(И) ҚОРОНҒИ (аёлнинг) ҳомиладорлиқнинг дастлабки ойларида ниманидир кўнгли тусаш ҳолати.
- БОШ КЎТАРИБ ЮРМОҚ ўзини ҳалол, покиза, бошқаларга тенг деб билиб, кишилар орасида ҳижолат тортмай яшамоқ.
- БОШ ОҒРИҒИ ортиқча ташвиш, даҳмаза.
- БОШ ЭГМОҚ 1 итоаткор бўлмоқ. 2 итоат қилмоқ, бўйсунмоқ.
- БОШ ҚОТИРМОҚ астойдил ўйламоқ, чуқур фикрламоқ.
- БОШ ҚЎШМОҚ 1 аралашмоқ. 2 қатнашмоқ.
- БОҒДАН КЕЛСА (...), ТОҒДАН КЕЛМОҚ суҳбатдошининг гапига ҳеч алоқаси йўқ гап-сўз айтмоқ.
- БУЗОҚНИНГ ҲАҚИ БОР ДЕБ СИГИРНИНГ СУТИНИ ИЧМАСЛИК бировнинг ҳақиға заррача хиёнат қилмаслик.
- БУРГАГА АЧЧИҚ ҚИЛИБ КўРПАНИ КУЙДИРМОҚ арзимаган нарсани деб жаҳл устида ножўя, зарарли ишни қилиб қўймоқ.
- БУРГА ТЕПДИМИ? энгил-елпи касалландинг[из]ми?
- БУРД(И) КЕТДИ ишонч эътиборини йўқотмоқ.
- БУРН(И)ДАН ИП ЎТКАЗИБ ОЛМОҚ ўз измига юрадиган, итоаткор қилиб олмақ.
- БУРН(И)НИ ЕРГА ИШҚАМОҚ қаттиқ жазоламоқ. (дўқ)

- **БУРН(И)НИ ТИШЛАМОҚ** кутганича бўлмагани туфайли руҳий азоб чекмоқ.
- **БУТУН БОШЛИ** кап-катта.
- **БЎЗЧИННИНГ МОКИСИДАЙ** тўхтовсиз кўп марта.
- **БЎЙ(И)ДА БЎЛМОҚ** ҳомиладор бўлмоқ.
- **БЎЙ(И) ЕТДИ** ёши оила қуриш даражасига бормоқ (қизларга қарата).
- **БЎЙИН БЕРМАСЛИК** итоат қилмаслик, бўйсунмаслик; рози бўлмаслик.
- **БЎЙИН ТОВЛАМОҚ** амалга ошириши лозим бўлган ишни бажаришдан бош тортмоқ.
- **БЎЙН(И)ГА ОЛМОҚ** 1 эътироф қилмоқ. 2 бирор ҳолатга рози бўлмоқ, кўнмоқ. 3 бирор ишни бажаришга рағбатланмоқ, бирор ишни бажаришга масъул бўлмоқ.
- **БЎЙН(И)ГА ТУШМОҚ** юкланмоқ.
- **БЎЙН(И)ГА ҚЎЙМОҚ** 1 (айбни) тўнкамоқ, ағдармоқ. 2 исботлаб эътироф қилдирмоқ. 3 (бирор ишни) бажаришга рози қилмоқ.
- **БЎЙН(И)ДАН СОҚИТ ҚИЛМОҚ** ўзини жавобгарликдан холи қилмоқ.
- **БЎЙНИ ЙЎҒОН** бақувват, кучга тўлган, зўравон.
- **БЎЛМАГАН ГАП** шундай бўлиши мумкин эмас, шундай дейишга асос йўқ.
- **БЎРИ ЕБ КЕТАРМИДИ?!** ҳеч нарса бўлмайди, ҳеч нарса қилмайди, қўрқадиган ҳеч нарса йўқ.
- **БЎШ КЕЛМОҚ** бўшанглик қилмоқ, қатъият билан ҳимоя қилмаслик, чекинмоқ, енгилмоқ.

В

- **ВАЖ КЎРСАТМОҚ** ўз хатти-ҳаракатларини оқлайдиган шунчаки далил, баҳона келтирмоқ.
- **ВАЪДА БЕРМОҚ** аҳд қилганини айтмоқ.
- **ВАҚТИ-ВАҚТИ БИЛАН** маълум бир муддат оралатиб.
- **ВАҚТИ КЕЛГАНДА** ўз фурсати билан.
- **ВАҚТ(И) ЧОҒ** кайфияти яхши.
- **ВАҲИМАГА ТУШМОҚ** қўрққан ҳолда ўйланиб қолмоқ.

Г

- **ГАДОЙ ТОПМАС** топиб бориш жуда қийин бўлган.
- **ГАП БЎЛМОҚ** салбий муҳокама, миш-миш объекти бўлмоқ.
- **ГАПГА СОЛМОҚ** маълумот олиш мақсадида гапиртирмоқ.
- **ГАПГА ТУТМОҚ** гап билан банд қилиб турмоқ.
- **ГАП ЕМОҚ** улфатларнинг ўйин-кулги билан тўкин-сочин ўтказиладиган меҳмондорчилигида қатнашмоқ.
- **ГАП(И)ДА ЖОН БОР** баъзи фикрлари асосдан ҳоли эмас.
- **ГАП(И)ДАН ҚАЙТМАСЛИК** айтган фикрини зарур бўлган ўринда тасдиқламоқ, унга амал қилмоқ.
- **ГАП(И)ДА ТУРМОҚ** I аҳдини сақламоқ. II сўз(и)да қаттиқ турмоқ.

- **ГАП(И)НИ БЎЛМОҚ** бирор киши нутқини ўз сўзлари билан ноўрин тўхтатмоқ.
- **ГАП(И)НИ ЕРГА ТАШЛАМАСЛИК** айтганини инобатга олмоқ, амалга оширмоқ.
- **ГАП(И)НИ ЙЎҚОТИБ ҚЎЙМОҚ** ҳаяжонланиб, айтиб турган фикрини давом эттиролмай эсанкирамоқ.
- **ГАП(И)НИ ОҒЗ(И)ДАН ОЛМОҚ** бошқа кишини гапиргани қўймай ўзи гапирмоқ.
- **ГАП(И)НИ ҚУЛОҚҚА ОЛМОҚ** айтилган фикрга амал қилиб иш тутмоқ.
- **ГАП(И)И ОҒЗ(И)ДА ҚОЛДИ** гапини охиригача етказа олмаслик.
- **ГАП КЕЛГАНДА** бирор фикрни айтиш учун қулай, мос шароит туғилиб қолганда.
- **ГАП КОВЛАМОҚ** бўлиб ўтган ишлар тўғрисида ёмон ният билан гапирмоқ.
- **ГАП КЎТАРА ОЛМАСЛИК** ўз шаънига айтилган ҳар қандай танқидий мулоҳазага жиззакилик қилмоқ.
- **ГАП(ЛАРИ) БИР ЖОЙДАН ЧИҚДИ** фикр-ўйлари мос келди.
- **ГАПНИ АЙЛАНТИРМОҚ** суҳбатдошининг фикрини билиш, ундан маълумот олиш мақсадида қайта-қайта ўсмоқчилаб гапирмоқ.
- **ГАПНИ БОШҚА ЁҚҚА БУРМОҚ** чалғитиш мақсадида тўсатдан янги мавзуга ўтмоқ.
- **ГАПНИ БУРМАСЛИК** бошқача талқин беришдан тийилмоқ.
- **ГАПНИ ИЛИБ КЕТМОҚ** фикрни охиригача етказишга имкон бермай, ўзи давом эттирмоқ.
- **ГАПНИНГ ПЎСКАЛЛАСИ** фикрнинг лўнда хулосаси.
- **ГАПНИ ПИШИТИБ ҚЎЙМОҚ** олдиндан маслаҳатлашиб, бир фикрга келиб қўймоқ.
- **ГАПНИ ЧЎРТ КЕСМОҚ** бирор фикр охирига етмасдан унга ўз сўзларини кескин равишда киритмоқ.
- **ГАП ТЕГДИ I** гапиришга имкон берилди.
- **ГАП ТЕГДИ II** танбеҳ эшитмоқ.
- **ГАП ЭШИТМОҚ** танбеҳ, койиш сўзларини тинглашга мажбур бўлмоқ.
- **ГАП ЎРГАТМОҚ** бирор шарт-шароитда нима деб гапириш бўйича кўрсатмалар бермоқ.
- **ГАП ҚАЙТАРМОҚ** 1 жавоб қилмоқ, 2 эътироз жавобини бермоқ, айтишмоқ.
- **ГАП ҚИСТИРМОҚ** бирор кишининг нутқи давомида шу нутқни бўлувчи сўз-гап илова қилмоқ.
- **ГАРДАН(И)ГА ЮКЛАМОҚ** бирор ишни бажаришга мажбур қилмоқ.

Д

- **ДАБДАЛА(СИ) ЧИҚДИ** 1 сифатини йўқотиб, яроқсиз ҳолга келмоқ, 2 янчиб ташламоқ.
- **ДАВР СУРМОҚ** 1 (“ҳукмдор”) ҳукмиронлик қилиб роҳат-фароғатда яшамоқ, 2 ўз эрки билан яшаб, меҳнатининг натижасидан тўлиқ

баҳраманд бўлмоқ.

- **ДАККИ БЕРМОҚ** ножўя иши, хатти-ҳаракати учун аччиқ гап, танбеҳ сўзлари айтмоқ.
- **ДАККИ ЕМОҚ** ножўя иши, хатти-ҳаракати учун аччиқ гап, танбеҳ сўзлари эшитмоқ.
- **ДАЛДА БЕРМОҚ** куч-гайрат, сабр-матонат, мардлик кабилар бахш этувчи, руҳни кўтарувчи маънавий ёрдам бермоқ, илиқ сўзлар айтмоқ.
- **ДАМ ЕМОҚ** дамлангандан кейин ўз бўғи билан етилмоқ.
- **ДАМ(И)ДА ОШ ПИШАДИ** ўта даражада кеккайиб, кибр-ҳаволи бўлмоқ.
- **ДАМ(И) ИЧ(И)ДА** ошкор бўлишдан қўрқиб гапирмаслик; имконсизликдан бирор нарса дея олмаслик.
- **ДАМ(И)НИ ИЧ(И)ГА ЮТМОҚ** ҳеч қандай товуш чиқармаслик.
- **ДАМ(И) ЧИҚМАДИ** ҳеч нарса демаслик, индамаслик.
- **ДАМ ОЛМОҚ** истироҳат қилмоқ.
- **ДАМ УТМАЙ** жуда қисқа вақт оралиғида.
- **ДАРД(И)ГА ДАРМОН БЎЛМОҚ** бошига мушкул иш тушганда қўллаб-қувватламоқ.
- **ДАРД УСТИГА ЧИПҚОН БЎЛДИ** мавжуд ғам-алами устига устак янги ғам-алам қўшилди.
- **ДАРЕДАН БИР ТОМЧИ** қолган қисмига нисбатан мутлақо оз.
- **ДАРС БЕРМОҚ** 1 ўқув юртида машғулот олиб бормоқ. 2 ўргатишга қодир бўлмоқ.
- **ДАШНОМ БЕРМОҚ** ножўя иши, хатти-ҳаракати учун аччиқ гап, танбеҳ сўзлар айтмоқ.
- **ДИД(И) БАЛАНД** гўзалликни, нафисликни ҳис этиши ўта тараққий қилган.
- **ДИД(И)ГА УТИРМАСЛИК** ёқинқирамаслик, маъқул келмаслик.
- **ДИЛ(И) СИЁҲ БЎЛДИ** хафа бўлмоқ.
- **ДИМОҒ(И) БАЛАНД** кибр-ҳаволи, кеккайган, калондимоғ.
- **ДИМОҒ(И)ДАН ЭШАК ҚУРТИ ЁФИЛАДИ** ўта даражада кеккайиб, кибр-ҳаволи бўлмоқ.
- **ДИҚҚАТ(И)НИ ТОРТМОҚ** назарини, фикрини қаратмоқ.
- **ДОД(И)НИ БЕРМОҚ** 1 ҳаққоний равишда жазоламоқ. 2 қириб ташламоқ, кўплаб ўлдирмоқ. 3 мағлуб қилмоқ, қаторасига ютмоқ. 4 оҳ-воҳ қилишга олиб келмоқ.
- **ДОНГ(И) КЕТДИ** маълум-машҳур бўлмоқ.
- **ДОҒДА ҚОЛМОҚ** бирор нарсанинг кутилганча бўлмагани туфайли ўкинмоқ, аламзада бўлмоқ.
- **ДОҒ ТУШДИ** ижобий ҳолатга, мавқега зарар етди.
- **ДУМ(И)НИ ТУТМОҚ** қайтмас қилиб ҳайдамоқ, қувмоқ.
- **ДУМ(И)НИ ТУТҚИЗМАСЛИК** яқинига йўлатмай, кўринмай юрмоқ.
- **ДУНЁГА КЕЛМОҚ** 1 туғилмоқ. 2 пайдо бўлмоқ, яратилмоқ.
- **ДУНЁДАН КЕТМОҚ** қазо қилмоқ, ўлмоқ.
- **ДУНЁДАН КЎЗ(И) ОЧИҚ КЕТМОҚ** қаноат ҳосил қилмай, рози бўлмай ўлмоқ.
- **ДУНЁДАН ТОҚ УТМОҚ** умрини турмуш қурмай ўтказмоқ.

- **ДУНЕНИНГ АЧЧИҚ-ЧУЧУГИНИ ТОТГАН** ҳаётида турли-туман ҳодисаларга дуч келиб, ижобий-салбий нарсаларни кўриб тажриба орттирган.
- **ДУНЕНИ ОСТИН-УСТУН ҚИЛМОҚ** ҳаёт тарзини кескин ўзгартириб юбормоқ.
- **ДЎППИ(СИ)НИ ОСМОНГА ОТМОҚ** жуда хурсанд бўлмоқ, қувонмоқ.
- **ДЎППИ ТОР** имкониятлар жуда чекланиб қолган.
- **ДЎППИ ТОР КЕЛДИ** илож-имконсиз оғир аҳволга тушмоқ.

Е

- **ЕГАН(И) ОЛД(И)ДА, ЕМАГАН(И) КЕТ(И)ДА** фаровон ҳаёт кечириш учун ҳамма нарса керагидан ортиқ муҳайё.
- **ЕГАН-ИЧГАН(И) ИЧ(И)ГА ТУШМАДИ** нотинч, бетоқат бўлгани учун изтироб чўкмоқ.
- **ЕЛКА(СИ)ГА МИНИБ ОЛМОҚ** ўз ҳуқини ўтказмоқ, измига тушириб олмақ.
- **ЕЛКА(СИ) ЕРГА ТЕГМАГАН** сира енгилмаган, доим ютиб чиққан, тенг келувчи топилмаган.
- **ЕЛКА(СИ)НИНГ ЧУҚУРИ КЎРСИН!** яна қайтадан ҳеч қачон кўрмаслик.
- **ЕНГИЛ НАФАС ОЛМОҚ** кўрқув аралаш ҳаяжонни бир оз босиб олмақ.
- **ЕНГИЛ ТАБИАТ** енгилтак, суяқ.
- **ЕНГИЛ ТОРТМОҚ** 1 руҳий азобланиш тарқади. 2 касаллиги енгиллашди.
- **ЕНГ ИЧИДА** кўпчиликка ошкор қилмай, зимдан.
- **ЕНГ ШИМАРМОҚ** бирор юмушни бажаришга тахт бўлмоқ, бирор ишни қилишга отланмоқ.
- **ЕР БИЛАН БИТТА БЎЛМОҚ** сочилиб кетмоқ, бетартиб ҳолда сочилиб ётмоқ.
- **ЕРГА УРМОҚ** ортиқ даражада камситмоқ.
- **ЕРГА ҚАРАМОҚ** уят-номусдан бош кўтаролмайдиган ҳолатга тушмоқ.
- **ЕРДА ҚОЛМОҚ** эътиборсиз қолмоқ.
- **ЕР ЁРИЛМАДИ-Ю, ЕРГА КИРИБ КЕТМАСЛИК** номус қилганидан ўзини қаёққа олиб қочишни билмаслик.
- **ЕР-КЎККА ИШОНМАСЛИК** ўта даражада ардоқламоқ, парвона бўлмоқ.
- **ЕР ТАГИДА ИЛОН ҚИМИРЛАСА, БИЛМОҚ** ниҳоятда зийрак, сезгир.
- **ЕР ТИШЛАМОҚ** ўлмоқ.
- **ЕР ЧИЗМОҚ** ноқулай аҳволга тушиб, ҳижолат бўлиб бошини қуйи эгмоқ.
- **ЕР ҲАЙДАМОҚ** экин экиш мақсадида ер сатҳини махсус асбоб билан ағдариб юмшатмоқ.
- **ЕТТИ ПУШТИ** бир неча бўғин аждодлари ёки авлод-аждодлари.
- **ЕТТИ УХЛАБ ТУШ(И)ГА КИРМОҚ** мутлақо ўйламаслик, кутмаслик.
- **ЕТТИ ЎЛЧАБ, БИР КЕСМОҚ** ниҳоятда эҳтиёткорлик (тадбир) билан иш кўрмоқ.
- **ЕТТИ ҚОВУН ПИШИҒИ** бир қанча йилга тенг муддат.

Ё

- **ЁД(И)ДАН КЎТАР(ИЛ)МОҚ** унуттирмоқ; унутмоқ.
- **ЁД ОЛМОҚ** айнан айтиб бериш даражасида эсида сақламоқ.
- **ЁЛҒИЗ ҚЎЛЛИК ҚИЛМОҚ** бирор иш-юмушни бажаришда ёнига тушадиган кишига эга бўлмаслик.
- **ЁМОН ЙЎЛГА КИРИБ КЕТМОҚ** хулқ-атвори ёмон томонга ўзгариб, ноҳўя, ярамас хатти-ҳаракатлар қила бошламоқ.
- **ЁМОН КЎЗ БИЛАН ҚАРАМОҚ** 1 ҳирс билан назар ташламоқ (эркак киши аёл кишига). 2 камситишга, таҳқирлашга яқин муносабатда бўлмоқ.
- **ЁН(И)ГА КИРМОҚ** қўллаб-қувватлаб ёрдамлашмоқ.
- **ЁН(И)НИ ОЛМОҚ** баҳслашувчи томонлардан бирини ҳимоя қилмоқ, қувватламоқ.
- **ЁПИҚЛИ ҚОЗОН ЁПИҚЛИГИЧА ҚОЛДИ** яширин нарса ошкор бўлмай, яширилишига қолди.
- **ЁРДАМ ҚЎЛИНИ ЧЎЗМОҚ** муҳтожлигини кўриб, кўмаклашишга тайёр эканини билдирмоқ.
- **ЁРУҒ ДУНЁГА ЧИҚМОҚ** эркин, озод ҳаётга етишмоқ.
- **ЁСТИҒ(И) ҚУРИДИ** бутун оиласи билан ўлдириб юборилди.
- **ЁТИБ ҚОЛГУНЧА, ОТИБ ҚОЛМОҚ** охириги имкониятдан ҳам фойдаланиш мақсадида ҳаракат қилмоқ.
- **ЁШ(И) ЎТДИ** ёшлик даври тугаб, кексалик даври бошланди.
- **ЁҚА(СИ)НИ УШЛАМОҚ** ниҳоят даражада ажабланмоқ.
- **ЁҒ ТУШСА—ЯЛАГУ[Н]ДЕК** 1 ниҳоят даражада (“тоза”). 2 ниҳоятда тоза.

Ж

- **ЖАБР КЎРМОҚ** ноҳақ равишда адолатсизликка йўлиқмоқ, азобга қолмоқ.
- **ЖАВОБ(И)НИ БЕРМОҚ** 1 (ёлланувчини) қувмоқ, ҳайдаб юбормоқ. 2 эрхотинлик ҳолатини бекор қилишга розилик бермоқ, қўймоқ.
- **ЖАВОБ ОЛМОҚ** 1 сўроқ бериб, бирор маълумот олмоқ. 2 бирор масала қандай ҳал этилгани ҳақида хабарга эга бўлмоқ. 3 бирор ишни қилишга рухсат олмоқ.
- **ЖАВОБ ҚАЙТАРМОҚ** 1 жавоб қилмоқ (“сўроққа”). 2 жавоб хати йўлламоқ.
- **ЖАЗАВА(СИ) ТУТДИ** жаҳл-ғазаби жўш уриб, ўзини тута олмайдиган ҳолатга етмоқ.
- **ЖАЗО(СИ)НИ БЕРМОҚ** қилишига яраша жазоламоқ.
- **ЖАНЖАЛ КЎТАРМОҚ** бирор нарсани баҳона қилиб бақириб-чақирмоқ, низоли ҳолатни юзага келтирмоқ.
- **ЖАР СОЛМОҚ** 1 жарчи воситасида эшиттирмоқ. 2 керагидан ортиқ даражада бўрттириб хабар тарқатмоқ.
- **ЖАҒ(И)ДА ЖАҒ ҚОЛМАДИ** ваъз-насиҳат қилишдан чарчамоқ.
- **ЖАҲЛ(И) БУРН(И)НИНГ УЧИДА ТУРАДИ** арзимаган нарсадан ҳам

тезда тутақиб аччиқланмоқ.

- **ЖИГАРИ)ДАН УРМОҚ** ўзига шайдо қилиб олмоқ. (салбий)
- **ЖИЛОВ(И)НИ БЎШ ҚЎЙМОҚ** хатти-ҳаракатини тежаб-тергамай, ўз ихтиёрини ташлаб қўймоқ.
- **ЖИЛОВИ(И)НИ ТОРТИБ ҚЎЙМОҚ** тартибга чақирмоқ, чек-чегарадан чиқиб кетишига йўл қўймаслик.
- **ЖИЛОВ(И) ҚЎЛ(И)ДА** назоратидан ҳоли эмас, эркин ҳаракат қилиш имконияти чекланган.
- **ЖИЛОВНИ ҚЎЛГА ОЛМОҚ** ўз изми билан идора қилиш, йўлга солиб туриш ҳуқуқини ихтиёрига ўтказмоқ.
- **ЖИЛОВНИ ҚЎЛДАН БЕРМОҚ** ўз изми билан идора қилиш, йўлга солиб туриш ҳуқуқини ихтиёридан кетказмоқ.
- **ЖИН(И) СУЙМАЙДИ** таъбига тўғри келмаслик.
- **ЖИРИ БОР** қўр-қутли, давлатманд.
- **ЖИҒИБИЙРОН(И) ЧИҚДИ** беҳад норози бўлиб, ниҳоятда тутақиб гапирмоқ.
- **ЖИҒ(И)НИ ЭЗМОҚ** жисмоний зарба бериб, ночор, абгор ҳолатга туширмоқ.
- **ЖОН АЧЧИҒИДА** 1 ўлимга қарши курашиш истаги билан, ўлимдан сақланиш умиди билан. 2 хавф-хатардан сақланиш ҳисси билан жуда кескин ҳаяжонланган ҳолда.
- **ЖОН ДЕБ** мамнуният билан.
- **ЖОН БЕРМОҚ I** ҳаёт бағишламоқ.
- **ЖОН БЕРМОҚ II** 1 ўлмоқ, сўнгги марта нафас чиқармоқ. 2 курашни қаршилиқни тўхтатмоқ.
- **ЖОН-ЖОН(И)ДАН УТИБ КЕТМОҚ** 1 жисмонан аламли таъсир қилмоқ, қақшатмоқ. 2 руҳан аламли таъсир қилмоқ.
- **ЖОН(И) АЧИ(Й)ДИ** 1 аяб куйинмоқ. 2 ачиниб куйинмоқ.
- **ЖОН(И)ГА ОРО КИРМОҚ** 1 бир ўлимдан қутқариб қолмоқ. 2 оғир аҳволдан қутқармоқ.
- **ЖОН(И)ГА ТЕГМОҚ** 1 безор қилмоқ. 2 безор бўлмоқ, зерикмоқ.
- **ЖОН(И)ДА ЖОН ҚОЛМАДИ** азоб чекавериб ниҳоят даражада қийналиб кетмоқ.
- **ЖОН(И)ДАН УМИД(И)НИ УЗМОҚ** ўлишига иқрор бўлмоқ.
- **ЖОН(И) КИРДИ** яйрамоқ, роҳатланмоқ.
- **ЖОН(И)НИ КОЙИТМОҚ** бирор ишни куйиб-пишиб, ўзини уринтириб бажармоқ.
- **ЖОН(И)НИ БЕРМОҚ** ҳар қандай оғир шартни, талабни бажаришга тайёр бўлмоқ.
- **ЖОН(И)НИ ЖАББОРГА БЕРМОҚ** бор кучини сафарбар қилгани ҳолда фаолият кўрсатмоқ.
- **ЖОН(И)НИНГ БОРИЧА** куч-қуввати етганича тиришиб.
- **ЖОН(И)НИ ТИКМОҚ** бутун куч ва имкониятини, ҳатто ҳаётини бағишламоқ.
- **ЖОН(И)НИ ФИДО ҚИЛМОҚ** ўзини қурбон қилишга ҳам тайёр бўлмоқ.
- **ЖОН(И)НИ ҚЎЯРГА ЖОЙ ТОПОЛМАСЛИК** жисмоний азобдан ниҳоят даражада бетоқат бўлмоқ.

- **ЖОН(И)НИ ҲАМ АЯМАСЛИК** бирор мақсад йўлида ўлишга ҳам тайёр бўлмоқ.
- **ЖОН(И)НИ ҲОВУЧЛАБ** бирор фалокатнинг воқе бўлишидан бениҳоя кўрққан ҳолда.
- **ЖОН(И) ОМОН ҚОЛДИ** ўлимдан қутулиб қолмоқ.
- **ЖОНИ УЗИЛДИ** ўлмоқ, сўнгги марта нафас чиқармоқ.
- **ЖОНИ ЧИҚДИ** ўлмоқ, сўнгги марта нафас чиқармоқ.
- **ЖОН(И) ЧИҚДИ** ниҳоятда қаттиқ газабланмоқ, дарғазаб бўлмоқ.
- **ЖОН(И) ҲАЛАК** куйиниб ташвишда; безовта бўлгани сабабли ҳаловати йўқ.
- **ЖОН(И) ҲАЛҚУМИГА КЕЛДИ** 1 ўлар ҳолатга етмоқ. 2 чидам тугаб, яшашдан ҳам безор бўлиб кетмоқ.
- **ЖОН КҮЙДИРИБ** машаққатни ўз устига олган ҳолда, тиришиб (ишламоқ).
- **ЖОН ОЛИБ, ЖОН БЕРМОҚ** ўз жонини ҳам аямасдан оғир ва машаққатли кураш олиб бермоқ.
- **ЖОН-ПОН(И) ЧИҚИБ КЕТДИ** ниҳоятда қаттиқ кўрқмоқ.
- **ЖОН САҚЛАМОҚ** 1 ҳаётини ўлимдан ҳимоя қилмоқ, ўлимдан омон қолмоқ. 2 қақшатқич зарбадан, оғир жазодан қутулиб қолмоқ. 3 маълум вақт ўзини ноқулай шароитдан олиб қочмоқ.
- **ЖОН ҲОЛАТДА** кўрққан ҳолда ва шиддат билан.
- **ЖУФТАКНИ РОСТЛАМОҚ** жуда тез қочиб қолмоқ, зудлик билан кўздан ғойиб бўлмоқ.

3

- **ЗАБТИГА ОЛМОҚ** жуда кучайиб кетмоқ. (ёгин, шамол).
- **ЗАРБА БЕРМОҚ** 1 ҳамла қилиб, жисмонан кучсизлаштирмоқ, шикаст етказмоқ. 2 қарши ҳаракат билан мавқеини, аҳамиятини заифлаштирмоқ, маънавий жиҳатдан шикаст етказмоқ.
- **ЗЕБ БЕРМОҚ** турли кийим ва тақинчоқлар ёрдамида кўркем қилмоқ.
- **ЗЕҲН(И) УТКИР** идрок қилиш, фаҳмлаш қобилияти одатдаги даражадан кучли.
- **ЗЕҲН СОЛМОҚ** диққат эътибор билан қарамоқ, кўздан кечирмоқ.
- **ЗИММА(СИ)ГА ОЛМОҚ** 1 бирор ишни бажаришга рағбатланмоқ, бирор ишни бажаришга масъул бўлмоқ. 2 бирор ишни бажаришга розилик бермоқ. 3 бирор "чиқим"ни қошламоқ, тўламоқ.
- **ЗОТ(И) ПАСТ** оддий насл-насабга мансуб, аждодлари обрў-эътиборга эга бўлмаган.
- **ЗҮР КЕЛМОҚ** 1 кучли бўлиб чиқмоқ. 2 оғирлик тушади.
- **ЗОҒ УЧРАМАЙДИ** бирорта ҳам одам кўринмайди.
- **ЗУВАЛАСИ ПИШИҚ** аъзойи бадани чиниққан.

И

- **ИГНА БИЛАН ҚУДУҚ ҚАЗИМОҚ** кўп куч ва вақт талаб қиладиган

машаққатли меҳнатни бажармоқ.

- **ИЗГА СОЛМОҚ** четга чиқишлар бартараф бўлиб, нормал ҳолатга келтирмоқ.
- **ИЗЗАТИ НАФС(И)ГА ТЕГМОҚ** камситадиган гап-сўз, иш қилмоқ.
- **ИЗ(И)ДАН ТУШМОҚ** қаерга борса, зимдан таъқиб қилиб бормоқ.
- **ИЗТИРОБ ЧЕКМОҚ** руҳан эзилмоқ.
- **ИККИ ГАПНИНГ БИРИДА** гап давомида дам-бадам, қайта-қайта (“гапирмоқ”).
- **ИККИ ДУНЁ БИР ҚАДАМ** ҳар қанча масофа ҳам чўт эмас.
- **ИККИ ЖАҲОН ОБОРАСИ БЎЛМОҚ** на у ёқли, на бу ёқли бўла олмаслик, икки ўртада сарсон-саргардон бўлмоқ.
- **ИККИ ЭНЛИК** қисқагина (хат).
- **ИККИ ҚУЛОҒИМ СЕНДА (СИЗДА)** гапингни диққат билан тинглашга тайёрман.
- **ИККИ ҚЎЛЛАБ** ҳеч қандай эътирозсиз ва хурсандчилик билан.
- **ИЛДИЗ(И)ГА БОЛТА УРМОҚ** йўқ қилиб юборадиган зарба бермоқ.
- **ИЛДИЗ ОТМОҚ** 1 тараққий этиб, чуқур кириб бормоқ. 2 мустаҳкам ўрнашиб олмақ.
- **ИЛОННИНГ ЁҒИНИ ЯЛАГАН** жуда айёр, муғомбир, қув.
- **ИЛОН ПЎСТ ТАШЛАЙДИ** чидай олмаслик, тоқат қилиб тура олмаслик (“гап”га).
- **ИМЗО ЧЕКМОҚ** ўз қўли билан фамилиясини ёки шунинг шартли ишорасини ёзмоқ.
- **ИМОНСИЗ КЕТМОҚ** имондан маҳрум бўлиб, кофир бўлиб ўлмоқ.
- **ИНОБАТГА ОЛМОҚ** ҳисоблашиш лозим деб билмоқ.
- **ИПИДАН ИГНАСИГАЧА** бутун тафсилоти билан, майда-чуйдасигача, батафсил.
- **ИП ЭША ОЛМАСЛИК** бутунлай тенглаша олмаслик, заррача қадр-қийматга эга бўлмаслик.
- **ИСКАНЖАГА ОЛМОҚ** қаттиқ тергаб, сиқув билан оғир аҳволга солмоқ.
- **ИССИҚ ЎРН(И)НИ СОВИТМОҚ** қулай, шароти яхши ердан кетказмоқ.
- **ИТ АЗОБИДА** ўта қийналган ҳолатда.
- **ИТ ЁТИШ, МИРЗА ТУРИШ** яшаш учун ҳеч қандай қулайликлар йўқ.
- **ИТ(И)НИНГ ТУВАГИ ТИЛЛАДАН БЎЛИБ КЕТДИ** бойлиги ошиб-тошиб кетмоқ.
- **ИТ КЎНИНИ БОШ(И)ГА СОЛМОҚ** жуда оғир машаққатни, таҳқирлашни бошидан кечиришига олиб келмоқ.
- **ИТ ҲАМ, БИТ ҲАМ** ким бўлишидан қатъи назар, ҳар бир киши, полойиқ кишилар ҳам. (менсимаслик ҳам билдирилади)
- **ИХЛОС ҚЎЙМОҚ** эътиқод билан қарамоқ.
- **ИЧ(И)ГА ЧИРОҚ ЁҚИЛГАНДАЙ БЎЛДИ** кўнглидаги ғашлик тарқади.
- **ИЧ(И)ГА ЮТМОҚ** яширмоқ, пинҳон тутмоқ.
- **ИЧ(И)ДАН ПИШГАН** фикр-ўйини, сирини ҳеч кимга билдирмайдиган.
- **ИЧ(И)НИ МУШУК ТАТАЛАЯПТИ** яширин ҳолда руҳан безовталанмоқ, ташвишланимоқ.
- **ИЧ(И) ПИШДИ** 1 руҳан безовта бўлмоқ, дилгир бўлмоқ. 2 сабри тугаб,

руҳан бетоқат бўлмоқ.

- ИЧ(И) ҚИЗИДИ 1 қизиқиш уйғонди. 2 зеркиб сиқилмоқ.
- ИЧИ ҚОРА ёмон ниятли, бошқаларга яхшилиқни раво кўрмайдиган.
- ИЧ-ЭТИНИ ЕМОҚ руҳан азобланмоқ, эзилмоқ (фикр-ўйини бошқаларга айтмай).
- ИШ БИТМАЙДИ мақсад, муддао амалга ошмайди.
- ИШ(И) ТУШДИ бирор иш юзасидан муомалада бўлмоқ, бирор масала юзасидан мурожаат қилмоқ.
- ИШТАҲА КАРНАЙ БЎЛДИ еб-ичиш истаги жуда кучайди.
- ИШТАҲА(СИ) ОЧИЛДИ еб-ичиш истаги пайдо бўлди.
- ИШҚ(И) ТУШДИ севиб қолмоқ.

Й

- ЙЎЛ БОШЛАМОҚ қаёққа боришини кўрсатиб ўзи юра бошламоқ.
- ЙЎЛГА КИРМОҚ юриб кетмоқ, юришни ўрганмоқ. (гўдакнинг дастлабки қадам қўйишига нисбатан).
- ЙЎЛГА ЧИҚМОҚ жўнаб кетмоқ, равона бўлмоқ.
- ЙЎЛДАН ТОЙМОҚ ёмон йўлга кирмоқ, айнимоқ.
- ЙЎЛДАН УРМОҚ ёмон йўлга бошламоқ, айнитмоқ.
- ЙЎЛДАН ҚЎЙМОҚ кетаётган кишини бирор сабаб билан тўхтатмоқ.
- ЙЎЛ(И)НИ ТОПИБ ОЛМОҚ (... ТОПИБ КЕТМОҚ) ҳаётини тўғри изга тушириб олмоқ.
- ЙЎЛ(И)НИ ТЎСМОҚ бирор хатти-ҳаракатни амалга оширишда монелик қилмоқ.
- ЙЎЛ(И) ОЧИҚ эрки ўз қўлида, хоҳлаган ишини қилиши, хоҳлаган ерига кетавериши мумкин.
- ЙЎЛ ЙЎҚ мумкин эмас, таъқиқ остига олинган.
- ЙЎҚНИ ЙЎНДИРМОҚ ҳар қанча машаққат билан бўлса ҳам, бунёд қилмоқ.

К

- КАВУШ(И)НИ ТЎҒРИЛАБ ҚЎЙМОҚ ҳайдаб юбормоқ.
- КАЙФ(И) БУЗУҚ кайфияти ёмон, хафа.
- КАЙФИНИ СУРМОҚ яхши таъсирдан вужуди яйраб роҳатланмоқ.
- КАЙФ(И) УЧДИ қаттиқ чўчиш билан қўрқмоқ.
- КАЛЛАСИ ИШЛАЙДИ яхши фикрлайди.
- КАЛАВА(СИ)НИНГ УЧИНИ ЙЎҚОТМОҚ қилиб турган ишини билмай қолмоқ, гангимоқ.
- КАЛЛА(СИ)НИ ОЛСА (...) ҲАМ ҳар қандай таҳдидга, жазо хавфига қарамай.
- КАТТА БОШ(И)НИ КИЧИК ҚИЛМОҚ ёши, мартабасига қарамай ўзини камтар тутмоқ.
- КАТТА КЎЧА қаёққа хоҳласанг(из), кетавер(инг).
- КАТТА ОҒИЗ БЎЛМОҚ имтиёзли мавқега эга бўлмоқ. (кинояли).

- **КЕК САҚЛАМОҚ** ёмонлик кўргани, дили оғригани сабабли гинахон бўлиб юрмоқ.
- **КЕТИ УЗИЛМАДИ** узоқ вақтгача бирин-кетин келиб турмоқ.
- **КЕЧ КИРДИ** кундуз тугаб, қоронғилик туша бошлади.
- **КИНДИК ҚОН(И) ТЎКИЛГАН** туғилган.
- **КИЧИК КЎНГИЛ** кишининг кўнглига озор беришни истамайдиган.
- **КУЛИНИ КЎККА СОВУРМОҚ** бутунлай емирмоқ, йўқ қилмоқ.
- **КҮН БЕРМАСЛИК** чиқиштирмаслик; таъбини хира қиладиган, осойишталигини бузадиган ҳаракатлар қилмоқ.
- **КҮН ЕЙИЛДИ** қуёш нуридан атроф ёриди.
- **КҮН(И) ЕТДИ** ўладиган вақти келди.
- **КҮН ЙЎҚ** тинчлик бермаслик, тинч ҳаёт кечиришига йўл қўймаслик.
- **КУРАҚДА ТУРМАЙДИГАН** 1 айтиб бўлмас даражада беибо (сўз). 2 бутунлай номуносиб, номаъқул (гап).
- **КУЧ ИШЛАТМОҚ** жисмоний зарба бермоқ.
- **КЎЗГА ИЛИНАРЛИ** диққат-эътиборга лойиқ.
- **КЎЗГА КЎРИНАРЛИ** маълум қийматга эга, гапирса арзийдиган.
- **КЎЗГА ЯҚИН** чиройи билан диққатни ўзига тортадиган, кўркемли.
- **КЎЗ(И)ГА ЁШ ОЛМОҚ** кучли ҳаяжонланиш, тўлқинланиш натижасида кўздан нам чиқаримоқ.
- **КЎЗ(И)ГА ИССИҚ КЎРИНМОҚ** 1 танишдек туйилмоқ. 2 ўзига тортмоқ, ёқимли бўлмоқ.
- **КЎЗ(И)ГА ҚОН ТЎЛДИ** кучли ғазабланганидан кўзлари қизариб, аламли, ўч олиш ҳолатига етмоқ.
- **КЎЗ(И) ИЛИНДИ** мизғимоқ.
- **КЎЗ(И) КЎР, ҚУЛОҒ(И) КАР** ҳеч нарсадан беҳабар.
- **КЎЗ(И)НИ БАҚРАЙТИРИБ** кўриб-билиб турганини писанд қилмай, сурбетлик билан.
- **КЎЗИНИ БИЛМОҚ** усталик билан бажара олмоқ.
- **КЎЗ(И)НИ ЁҒ БЎСДИ** такаббурланмоқ; таниб танимаганга олмоқ.
- **КЎЗ(И)НИНГ ОҚ-У ҚОРАСИ** якка-ю ягона ва қадр-қиммати юксак.
- **КЎЗ(И)НИ ОЛИБ ҚОЧМОҚ** назарини бошқа кишининг назари билан учраштирамасликка ҳаракат қилмоқ.
- **КЎЗ(И)НИ ЧИРТ ЮМИБ** таваккал қилиб.
- **КЎЗ(И)НИ ШАМҒАЛАТ ҚИЛИБ** кузатиб турганига қарамай сездирмаган ҳолда.
- **КЎЗ(И) ОЛМА-КЕСАК ТЕРИБ** ҳар тарафга аланглаб.
- **КЎЗ(И) ОЧ** овқатга ташланувчан, кўп овқат билан ҳам тўймайдиган.
- **КЎЗ(И) ТЎЙМАЙДИ** 1 ҳар қанча назар солса ҳам, қониқмаслик. 2 мол-мулкка ҳар қанча эга бўлса ҳам, етарли деб билмаслик.
- **КЎЗ(И) УЙҚУГА КЕТИБДИ** ухлай бошламоқ.
- **КЎЗ(И)И ЎТКИР** кўриш қобилияти жуда яхши.
- **КЎЗ КЎРМАГАН, ҚУЛОҚ ЭШИТМАГАН** мутлақо номаълум, нотаниш, ҳеч ким билмайдиган.
- **КЎЗЛАР(И)ДАН ҚОН ТОМАРДИ** вазоҳатидан ҳамла қилиб аламдан чиқиш нияти кўриниб турибди.

- **КҮЗНИ ОЛАДИ** қараган кишини ўзига маҳлиё қилиб қўяди.
- **КҮЗНИ ЧАЛҒИТМОҚ** адаштириш мақсадида диққатни четга, бошқа нарсага қаратмоқ.
- **КҮЗ ОЧИБ ЮМГУНЧА** жуда қисқа муддатда, тезда.
- **КҮЗ СУЗМОҚ** эътиборини жалб қилиш мақсадида ноз-қарашма билан қарамоқ.
- **КҮЗ ТАГИГА ОЛМОҚ** бирор мақсад билан кўзлаб қўймоқ.
- **КҮЗ УРИШТИРМОҚ** бир-бирига маъноли қараб олмоқ.
- **КҮЗ ҚИРИ БИЛАН** ён томонга сездирмаган ҳолда қараб.
- **КҮЗ ҚОРАЧИҒИ** якка-ю ягона ва қадр-қиймати беқиёс юксак кишиси.
- **КҮКРАҒ(И)ДАН ИТАРМОҚ** яқин муносабатда бўлмасликка ҳаракат қилмоқ.
- **КҮКРАҒ(И) ТОҒДАЙ КҮТАРИЛДИ** хурсанд бўлиб, бениҳоя руҳланмоқ.
- **КҮНГИЛ БЕРМОҚ** севмоқ, ошиқ бўлмоқ.
- **КҮНГЛИ УЗОҚЛАШДИ** қадрдонлик алоқалари йўқола бошлади.
- **КҮНГИЛ ҚҮЙМОҚ** севиш ҳиссига эрк бермоқ. (қиз билан йигит).
- **КҮНГЛ(И) БЕЖО** руҳан нотинч, безовта.
- **КҮНГЛ(И) БҮШАДИ** руҳий кечинмалар таъсирида йиғлаб юбориш ҳолатига етмоқ.
- **КҮНГЛ(И)ГА ТУГМОҚ** 1 (гапни) ўрни келганда айтишни мўлжаллаб қўймоқ. 2 аҳд қилмоқ. 3 фикран белгилаб қўймоқ. 4 унутмай ичида сақламоқ.
- **КҮНГЛ(И)ГА ҲТИРМОҚ** маъқул келмоқ, мойиллик ҳиссини уйғотмоқ.
- **КҮНГЛ(И)ГА ҚҮЛ СОЛМОҚ** энг яширин фикр-ўйини билишга ҳаракат қилмоқ.
- **КҮНГЛ(И) ҒИРИШДИ** кўнглидаги ғашлик тарқалди.
- **КҮНГЛ(И) ЗИМЗИЁ** ўта даражада ғамгин.
- **КҮНГЛ(И)НИ БҮЛМАСЛИК** ҳар хил ўй-хаёлларга бориб ўзини хафа қилмаслик.
- **КҮНГЛ(И)НИ КҮТАРМОҚ** руҳлантирмоқ.
- **КҮНГЛ(И)НИ ОЛМОҚ** хурсанд қилиш билан ўзига хайрихоҳ қилмоқ.
- **КҮНГЛ(И) ОҒРИДИ** ранжимоқ.
- **КҮНГЛ(И) СОВУДИ** аввалги яхши муносабати йўқ бўлди.
- **КҮНГЛ(И) ТОЗА** яхши ниятли, бошқаларга ёмонликни раво кўрмайдиган.
- **КҮНГЛ(И) ТҮҚ** ишонган ҳолда хотиржам.
- **КҮНГЛ(И) ЧОПМАДИ** ички ҳис-туйғу таъсирида жазм қилмаслик, амалга оширишни истамаслик.
- **КҮНГЛ(И) ЯРИМТА** хотиржамлигини йўқотган.
- **КҮНГЛ(И) ҒАШГА ТҮЛДИ** қаттиқ ташвишда бўлмоқ.
- **КҮПГА КЕЛГАН ТҮЙ** кўпчиликнинг бошига тушган иш.
- **КҮПНИ КҮРГАН** турмуш тажрибаси бой, ҳаётнинг паст-баландини билладиган.
- **КҮРПА(СИ)ГА ҚАРАБ ОЁҚ УЗАТМОҚ** имкониятини ҳисобга олиб иш тутмоқ.
- **КҮЧАСИГА КИРМОҚ** бирор фаолиятни бошламоқ.

Л

- **ЛАБ(И) ЛАБ(И)ГА ТЕГМАЙ** жуда тез ва кўп (“гапирмоқ”).
- **ЛАБ(И)НИ ТИШЛАМОҚ** кутилмаган ҳодисага дуч келмоқ, нима дейишини билмай қолмоқ.
- **ЛАТТАСИ ЧИҚИБ ҚОЛДИ** гараз билан, ёмон ният билан қилинган иш экани ошкор бўлди.
- **ЛОФ УРМОҚ** ҳақиқатга тўғри келмайдиган гапларни ортиқ даражада бўрттириб гапирмоқ.
- **ЛУҚМА ТАШЛАМОҚ** бирор кишининг нутқи давомида шу нутқни бўлувчи сўз-гап илова қилмоқ.

М

- **МАДРАСА ТУПРОҒИНИ ЯЛАМОҚ** мадрасада кўп йиллар машаққатли таҳсил кўрмоқ.
- **МАЗА(СИ) КЕТДИ** 1соғлиғи ёмонлашди. 2 бирор иш ёмонлашди, инқирозга юз тутди.
- **МАЙДА ГАП** бўлар-бўлмас гапларни дастак қилиб гапириб юрувчи.
- **МАСАЛАНИ КўНДАЛАНГ ҚўЙМОҚ** бирор фикр-мулоҳазани қатъият билан ўртага ташлаб, ҳал этилишини талаб қилмоқ.
- **МАҒЗАВА(СИ) ЧИҚДИ** шарманда, шармсор бўлмоқ.
- **МАҒЗИНИ ЧАҚМОҚ** маъносини таг-тубигача ўрганиб англаб етмоқ.
- **МЕЪДАСИ ТўҚ** ўлиниб ташланмайдиган, ўзини тия оладиган.
- **МЕҲРИ ТОШ** бемехр, илтифоти йўқ, тошбағр.
- **МИНГ ОҲАНГГА ТУШМОҚ** кўп марта кимнингдир истаги бўйича ҳаракат қилмоқ.
- **МИСИ ЧИҚДИ** асл моҳияти, асл қиёфаси фош бўлди.
- **МИЯ(СИ)НИ ҚОҚИБ, ҚўЛ(И)ГА БЕРМОҚ** сўрайвериб, миясини чарчатмоқ, сергаплиги билан бездирмоқ.
- **МОЗОР БОСИБ КЕЛГАН** узоқ ердан, табаррук жойлардан ўтиб келган.
- **МОҒОР БОСИБ ЁТМОҚ** ҳеч нарсага аралашмай, кўп нарсани кўрмай, беҳабар кун кечирмоқ.
- **МУМ ТИШЛАМОҚ** мутлақо гапирмаслик, суҳбатда мутлақо қатнашмаслик.
- **МУШТАЙ БОШ(И)ДАН** ёшига номуносиб тарзда эрта.

Н

- **НАЗАР(И) ПАСТ** 1 арзимаган нарсани қўлга киритиш учун ўз иззат-обрўсидан воз кечадиган. 2 катта иш учун жуда кичик нарсанигина раво кўрадиган.
- **НАЙЗАГА ОЛМОҚ** рад этиб бўлмас даражада узил-кесил қарши гапирмоқ.
- **НАФАС(И)НИ СОВУҚ ҚИЛМОҚ** ёмонлик юз беришини гапирмоқ ва кутмоқ.
- **НАФАС(И) СОВУҚ** ёмонлик юз беришини гапирадиган ва кутадиған.

- **НАФАС(И) УТКИР** дуоסי ижобат бўладиган. (диний)
- **НАҒМА ЧИҚАРМОҚ** кутилмаган салбий ишлар қилмоқ.
- **НОМАЪҚУЛ БУЗОҚНИНГ ГЎШТИНИ ЕМОҚ** бехорчи, бемаъни фикрни билдирмоқ.
- **НОМ(И)НИ СОТМОҚ** ўзга кишининг номидан унинг рухсатисиз гапирмоқ, ўзга кишининг номини пеш килиб иш битирмоқ.
- **НОМ ҚОЛДИРМОҚ** вафотидан кейин хотирлаш учун асос бўладиган эзгу ишлар қилмоқ.
- **НОН(И) БУТУН** тирикчилик учун зарур ҳамма нарсаи муҳайё.
- **НОН(И)НИ ТУЯ ҚИЛМОҚ** бўш-баёвлигидан фойдаланиб, алдаб-сулдаб ҳақини ўзлаштирмоқ.

О

- **ОБРЎЙ(И) БАЛАНД** катта нуфузга эга.
- **ОВОЗАСИ КЕТГАН** турли гап-сўз тарқалиб танилган.
- **ОДАМГАРЧИЛИКДАН ЧИҚМОҚ** инсонпарварлик хислатидан маҳрум бўлмоқ; кишилар билан ёмон муносабатда бўлмоқ.
- **ОДАМ ҚАТОРИДА КЎРМАСЛИК** муомала қилишга лойиқ деб билмаслик.
- **ОЁҚ УЧИ БИЛАН КЎРСАТМОҚ** назарга илмай, менсимай муносабатда бўлмоқ.
- **ОЁҚ-ҚЎЛИ ЕНГИЛ** югуриб-елиб хизмат қиладиган.
- **ОЁҒ(И)ГА БОЛТА УРМОҚ** мавқеидан маҳрум этадиган зарба етказмоқ.
- **ОЁҒ(И)ДАН ТОРТМОҚ** мавқеига футур етказадиган хатти-ҳаракат қилмоқ.
- **ОЁҒИ ЕНГИЛ** енгилтак, суюқ.
- **ОЁҒ(И)НИ ОСМОНДАН КЕЛТИРМОҚ** мағлуб қилмоқ; ўнгланиб ололмайдиган даражада зарба бермоқ.
- **ОЁҒ(И)НИ ТИРАБ ОЛМОҚ** ўз фикрининг амалга ошишини қайсарлик билан талаб қилмоқ.
- **ОЁҒ(И) СИЙРАКЛАШДИ** қатнови камайди.
- **ОЙЛА ҚЎРМОҚ** ўзаро оилавий ҳаёт кечирмоқ.
- **ОЛАМ ГУЛИСТОН** ҳамма нарса кўнгилдагидай, ҳеч қандай эътирозга ўрин йўқ. (эргаш гапга бош гап бўлиб келади)
- **ОЛА ХУРЖУН ЕЛКА(СИ)ГА ТУШДИ** ўйланиб, туркум ташвишларини зиммага олмоқ.
- **ОЛД(И)ГА ПОХОЛ СОЛМОҚ** асли асоссиз, лекин ишонтириш осон бўлган далил-мулоҳаза билан лақиллатмоқ, алдамоқ.
- **ОМАД(И) ЮРИШДИ** қулайлик пайдо бўлиб, иши яхши ривож тона бошлади.
- **ОНАСИ ЎПМАГАН** эркак кишининг қўли ҳам тегмаган, ифбатли, пок.
- **ОНА СУТ(И) ОҒЗ(И)ГА КЕЛДИ** ҳаддан ташқари қийналиб кетмоқ.
- **ОНА СУТ(И) ОҒЗ(И)ДАН КЕТМАГАН** ҳали ёш, тажрибасиз. (салбий).
- **ОРАГА КИРМОҚ** икки тарафни келиштириш мақсадида аралашмоқ.
- **ОРА(ЛАРИ)ДАН ҚИЛ (ҲАМ) ЎТМАЙДИ** ниҳоятда аҳил, иноқ, яқин.

- ОРЗУ(СИ) УШАЛДИ эзгу истак-няти рўёбга чиқди.
- ОРА(ЛАРИ)НИ БУЗМОҚ ўзаро муносабатини ёмонлаштирмоқ.
- ОРҚАГА СУРМОҚ амалга оширишни кейинга қолдирмоқ.
- ОРҚА(СИ)ДАН КЕСАК ОТМОҚ олдида эмас, кетганидан кейин ёмонлаб гапирмоқ.
- ОСМОН УЗИЛИБ, ЕРГА ТУШИБДИМИ?! (... ТУШАРМИДИ?!) ҳеч қандай фавқуллодда ҳодиса содир бўлгани йўқ (... содир бўлмайди).
- ОСМОН УЗОҚ, ЕР ҚАТТИҚ нажот кутадиган ер йўқ, ҳар қандай илож-ижконият йўли берк.
- ОТА ГЎРИ—ҚОЗИХОНАМИ?! жанжаллашиб, хафалашиб ўтиришга арзимайди.
- ОТА(СИ)НИ ҲАМ АЯМАСЛИК ҳеч кимни юз-хотир қилиб ўтирмаслик, ўзини қарши гапиришдан, қўпол ҳаракат қилишдан тиймаслик.
- ОТДАН ТУШСА(...) ҲАМ, ЭГАРДАН ТУШМАСЛИК мавқеини йўқотганига қарамай, ўзини аввалгидай тутмоқ.
- ОТНИНГ ҚАШҚАСИ ўта даражада таниқли.
- ОТНИ ҚАМЧИЛАМОҚ фурсатни қўлдан бой бермай, тадбиркорлик билан тез ҳаракат қилмоқ.
- ОФТОБДА ҚАТИҚ ИЧИШГАН озми-кўпми танишлиги бор, жуда узоқ.
- ОЧИҚ ЧЕҲРА БИЛАН яхши кайфият билан, хуштабиатлик билан.
- ОЧ ҚОРНИМ, ТИНЧ ҚУЛОҒИМ ҳеч нарсага интилмасдан, мавжуд ҳолатнинг ўзига қаноат қилиб яшаш тарафдори эканликни билдиради.
- ОҚ КЎНГИЛЛИК тўғрилиқ, ёмонликни билмаслик.
- ОҚНИ ОҚҚА, ҚОРАНИ ҚОРАГА АЖРАТМОҚ яхшини яхши деб, ёмонни ёмон деб кўрсатмоқ.
- ОҚ-ҚОРАНИ ТАНИМОҚ яхши-ёмонни, фойда-зарарни билмоқ; ҳаёт тажрибасига эга бўлмоқ.
- ОҒЗ(И) БЎШ кўрган-билганини сир сақлай олмайдиган, бировга айтиб қўядиган.
- ОҒЗ(И)ГА КУЧИ ЕТМАГАН билиб-билмай гапиришдан ўзини тия олмайдиган.
- ОҒЗ(И)ГА ТАЛҚОН СОЛМОҚ мутлақо гапирмаслик, суҳбатда мутлақ қатнашмаслик.
- ОҒЗ(И)ГА ҚАРАТМОҚ нутқи билан маҳлиё қилиб оломоқ.
- ОҒЗ(И)ДАН БОЛ ТОМАДИ ширинсуҳан бўлмоқ, ширинсуҳанлик қилмоқ.
- ОҒЗ(И) МАҲКАМ кўрган-билганини сир сақлай оладиган, бировга айтиб қўймайдиган.
- ОҒЗ(И)НИ МОЙЛАМОҚ мойил қилиш мақсади билан олдиндан совға-салом бермоқ, зиёфат қилмоқ.
- ОҒЗ(И)НИНГ ТАНОБИ ҚОЧДИ беҳад севинмоқ, хурсандлиги туфайли лаб-лўнжини йиғиштириб ололмаслик.
- ОҒЗ(И)НИ ПОЙЛАМОҚ бирор фикрни ўзича айтишини кутмоқ.
- ОҒЗ(И) ҚУЛОҒ(И)ГА ЕТДИ беҳад севинмоқ, хурсандлиги туфайли лаб-лўнжини йиғиштириб ололмаслик.
- ОҒЗ(И) ҚУЛОҒИДА ниҳоятда хурсанд.
- ОҒИЗ-БУРУН ЎПИШМОҚ апоқ-чапоқ бўлиб кетмоқ.

- **ОҒИР КАРВОН** шопилмай, бамайлихотир иш қиладиган, сусткаш.
- **ОҒИР ТАБИАТЛИ** ўзини сипо тутадиган, бўлар-бўлмасга ҳовлиқиб кета бермайдиган.

П

- **ПАЙ(И)НИ ҚИРҚМОҚ** мавқеидан маҳрум этадиган зарба етказмоқ.
- **ПАЙТАВА(СИ)ГА ҚУРТ ТУШДИ** хотиржамлиги бузилиб, бир ерда тинч тура олмаслик, безовта бўлавермоқ.
- **ПАСТ ТУШМОҚ** олдинги журъат-талабини сусайтирмоқ, бошқа кишининг журъат-талабига ён босмоқ.
- **ПАТТА(СИ)НИ ҚУЛ(И)ГА БЕРМОҚ** 1 хотини билан яшамаслигини айтиб, орани очиқ қилмоқ. 2 узил-кесил умидини узиб жўнатмоқ. 3 вазифасидан бўшатмоқ; ҳайдамоқ.
- **ПАШША ҚЎРИМОҚ** фойдали, кўзга кўринарли иш билан шуғулланмаслик, вақтни бефойда ўтказмоқ.
- **ПЕШАНА(СИ)ДАГИНИ КЎРМОҚ** азалдан белгилаб қўйилган воқеа-ҳодисаларни бошпидан кечирмоқ.
- **ПЕШАНА(СИ)НИНГ ШЎРИ** тақдирида ёзилган жабр-кулфат.
- **ПИНЖ(И)ГА КИРМОҚ** сўзи, хатти-ҳаракати билан кўнглини топиб, яқин кишиси бўлиб олмақ.
- **ПИХ(И) ҚАЙРИЛГАН** ўтакетган уддабурон, қув.
- **ПИЧИНГ ОТМОҚ** шаънига тегадиган қилиб гапирмоқ.
- **ПОПУТ(И) ПАСАЙДИ** ҳаракат-фаолиятидаги қатъийлик, кескинлик деярли йўқолди.
- **ПУЛГА ЧАҚМОҚ** қийматини пул билан ҳисоб-китоб қилмоқ.

Р

- **РАНГ(И) БЎЗ БЎЛИБ КЕТДИ** қўрқувдан, жаҳлдан юзидаги қизиллик йўқолди.
- **РИЗҚ(И)НИ ТЕРИБ ЕБ ЮРМОҚ** насибасига яраша тирикчилигини ўтказмоқ.
- **РУҲ(И) ЕНГИЛ** руҳий азоб-ташвишдан ҳоли.
- **РУҲ(И) ЕНГИЛЛАШДИ** руҳий азобланиши тарқади.
- **РЎЗҒОР((И)НИ) ТЕБРАТМОҚ** оилани иқтисодий жиҳатдан таъминлаб турмоқ.

С

- **САВЛАТ(И)ДАН ОТ ҲУРКАДИ** ташқи қиёфаси салобатли, лекин маънавий дунёси камбағал; қуруқ савлатга зўр берган.
- **САЛОБАТ(И) БОСДИ** кимнингдир мавқеи, обрў-эътибори таъсирида ўзини одатдагидай эркин тута олмаслик.
- **САРИҚ ЧАҚАГА АРЗИМАСЛИК** ҳеч қандай қийматга эга эмас.
- **САФСАТА СОТМОҚ** асоссиз, беъмани гапларни кўп гапирмоқ.

- СЕВИНЧ(И) ИЧ(И)ГА СИГМАЙДИ хурсандлиги ошиб-тошиб кетди.
- СИРКА(СИ) СУВ КЎТАРМАЙДИ танқидга мутлақо чидамайди.
- СИХ ҲАМ КЎЙМАСИН, КАБОБ ҲАМ ҳар икки томон манфаатини ҳисобга олмоқ.
- СИҚИБ, СУВ(И)НИ ИЧМОҚ тежаб-тергаб, зуғум ўтказиб қийнамоқ.
- СОВУН(И)ГА КИР ЮВМАСЛИК феъл-атвори ёмон эканини ҳали билмаслик, феъл-атвори намоеън бўладиган шароитга дуч келмаслик.
- СОЗ(И) КЕЛИШМАДИ феъл-атвори бирор жиҳатдан бир-бирига мос келмаслик.
- СОЯ(СИ)ГА КЎРПАЧА СОЛМОҚ иззат-ҳурмат қилишни меъёридан ўтказиб юбормоқ.
- СОЯ(СИ)ДА ҚОЛИБ КЕТМОҚ бири иккинчиси туфайли эътиборсиз ҳолатга ўтмоқ.
- СОҚОЛ(И) ОҚАРДИ бирор хизматга умрининг талай қисмини сарфлаб тажриба орттирмоқ.
- СУВДАН ҚУРУҚ ЧИҚМОҚ мушкул вазиятдан, жазодан нопок йўл билан қутулиб қолмоқ.
- СУВНИ ЛОЙҚАЛАТМОҚ орада ишончсизлик, ихтилоф келтириб чиқаришга ҳаракат қилмоқ.
- СУВ ҚУЙГАНДАЙ ҳеч қандай товуш-шарпа йўқ.
- СУЯГ(И) ЙЎҚ 1 машқини олган, жуда уста. 2 ишқибоз, ўта даражада берилган. 3 ўз ҳунарини мукамал эгаллаган.
- СУЯК СУРМОҚ наслдан наслга ўтмоқ.
- СУҚ(И) КИРДИ эҳтирос билан суқланиб қарамоқ.
- СЎЗ(И)ДА ҚАТТИҚ ТУРМОҚ ўз фикрини ўтказишга интилиб қайсарлик қилмоқ.
- СЎЗ(И) ЎТДИ айтгани инобатга олинди (маъқулланди).
- СЎЗ СЎРАМОҚ музокарада расмий гапириш истагини билдирмоқ.
- СЎНГИ ТОМЧИ ҚОН(И) ҚОЛГҲНЧА бутун борлигини, ҳаётини бахшида қилган ҳолда.

Т

- ТАВБА(СИ)ГА ТАЯНМОҚ ўз ишидан қаттиқ пушаймон бўлиб, узр сўрашга тайёр бўлмоқ.
- ТАГ(И) БЎШ қўллаб-қувватлайдиган таянчиги йўқ; фикр-далиллари асосли эмас.
- ТАГИГА СУВ КЕТДИ кескин камаймоқ; йўқ бўлиш даражасига етмоқ.
- ТАЙЁР ОШГА БАКОВУЛ бошқалар меҳнати самарасидан ўзи ҳисса қўшмай фойдаланувчи (киши).
- ТАЛВАСАГА ТУШМОҚ кучли қўрқув аралаш руҳан эзилмоқ.
- ТАН ОЛМОҚ эътироф қилмоқ.
- ТАРВУЗ(И) ҚЎЛТИФ(И)ДАН ТУШДИ умиди пучга чиқиб, бўшашмоқ.
- ТАРОЗИ БОСАДИГАН мазмуни, муҳимлиги билан устунликни таъминлайдиган.
- ТАХИ БУЗИЛМАГАН ҳали истеъмолда бўлмаган.

- **ТАХТА-УҚЛОҒИНИ ЙИҒИШТИРМОҚ** бирор фаолият билан шуғулланишни тўхтатмоқ.
- **ТАХТДАН ТУШМОҚ** ҳукмдорлик лавозимидан маҳрум бўлмоқ.
- **ТАЪБ(И) ТИРРИҚ БЎЛДИ** кайфияти ёмонлашди
- **ТАЪБ(И) ХИРАЛАШДИ** кайфияти ёмонлашди.
- **ТАЪЗИР(И)НИ БЕРМОҚ** енгил-елпи жазоламоқ.
- **ТЕГИРМОНГА ТУШСА(...), БУТУН ЧИҚМОҚ** ҳар қандай қийин шароитдан ҳам қутулиш йўлини топа олмоқ.
- **ТЕГИРМОН(И)ГА СУВ ҚУЙМОҚ** билиб-билмай ўз фаолияти билан номақбул томонни қўллаб-қувватлайдиган иш қилиб қўймоқ.
- **ТЕМИРНИ ҚИЗИҒИДА БОСМОҚ** бирор ишни айна вақтида қилмоқ.
- **ТЕПАСИДА ТУРМОҚ** бош-қош бўлиб кузатмоқ.
- **ТЕРИ(СИ)ГА СОМОН ТИҚМОҚ** жуда қаттиқ жазоламоқ.
- **ТЕША ТЕГМАГАН** бутунлай янги, ҳозиргача ишлатилмаган.
- **ТИЛ БИРИКТИРМОҚ** яширин ҳолда келишиб олмоқ.
- **ТИЛ(И) АЧЧИҚ** кишининг таъбига тегиб гапирадиган.
- **ТИЛ(И) БОРМАДИ** бирор андиша-мулоҳаза билан айтишни маъқул кўрмаслик.
- **ТИЛ(И)НИНГ УЧИДА ТУРМОҚ** била туриб, шу дақиқада хотирасида тиклаб айта олмаслик.
- **ТИЛ(И) УЗУН** ҳар қанча гапирса, ҳақи бор.
- **ТИЛ(И) ЎТКИР** гапларида мантиқ кучли, фикр ифодалашга уста.
- **ТИЛ(И) ҚИЧИДИ** гапиргиси келди.
- **ТИЛНИ ЁРМОҚ** ўта даражада ширин.
- **ТИЛ ТОПИШМОҚ** бир-бирининг фикр-ўйини билиб, ҳамжиҳатлик билан иш олиб боришга келишмоқ.
- **ТИРНОҚ ОРАСИДАН КИР ИЗЛАМОҚ** ёмон ният билан айб, хато-камчилик топишга ҳаракат қилмоқ.
- **ТИРНОҚҚА ЗОР БЎЛМОҚ** бепарзандлик ўкинчи билан яшамоқ.
- **ТИШ(И)НИНГ КИРИНИ СУРМОҚ** егани ҳеч нарсаи йўқ ҳолатда бўлмоқ.
- **ТИШНИ ТИШ(И)ГА ҚУЙМОҚ** бутун ҳис-туйғусини ирода кучи билан енгиб чидамоқ.
- **ТИШ(И)НИ ҚАЙРАБ** фурсат келганда қасдини, аламини олишга шайланиб.
- **ТОБИГА КЕЛМОҚ** 1 қайнаб етилмоқ. 2 бирор фаолиятга тайёр бўлмоқ, етилмоқ.
- **ТОВОН(И)ГА ҚОЛМОҚ** ўлимига сабабчи бўлмоқ, жавобгарликка тортилмоқ.
- **ТОМОҒ(И) ТАҚИРЛАБ КЕТДИ** бетоқат бўлиш даражасида сувсамоқ.
- **ТОШГА АЗОН АЙТГАН БИЛАН БАРОБАР** мутлақо бетаъсир, бепойда.
- **ТОШ ҚОТИБ** мутлақо қимирламай, қимир этмай.
- **ТОҒНИ ТАЛҚОН ҚИЛМОҚ** ҳар қандай катта ва оғир ишни ҳам бажармоқ.
- **ТУЁҒ(И)НИ ШИҚИЛЛАТМОҚ** жўнаб қолимоқ.
- **ТУМШУҒ(И)ДАН ИЛИНМОҚ** бирор ножўя иш билан тутилмоқ.

- **ТУПРОҒ(И) БИР ЕРДАН ОЛИНГАН** бир-бирига ўхшаш. (қиёфаси, феъл-атвори)
- **ТУПРОҒ(И) ЕНГИЛ БЎЛАДИ** арзимаган нарса ҳам гап-сўз бўлишига олиб келади.
- **ТУРМУШГА ЧИҚМОҚ** оила қурмоқ. (аёлларга нисбатан)
- **ТУТГАН ЖОЙ(И)ДАН КЕСМОҚ** айтганида қаттиқ туриб, ўз ҳукмини ўтказмоқ.
- **ТУТУН ҚАЙТАРМОҚ** норозилик билан, таъбга тегадиган қилиб гапирмоқ; оддий гапга қўрслик билан жавоб қайтармоқ.
- **ТУХУМ БОСМОҚ** уйдан эшикка чиқмаслик, ҳеч қандай фойдали иш билан шуғулланмаслик.
- **ТУЯ КЎРДИНГМИ** — ЙЎҚ ўзини билмаганга, кўрмаганга чиқармоқ.
- **ТУЯНИНГ ДУМИ ЕРГА ЕТГАНДА** ҳеч қачон.
- **ТЎРТ КЎЗ БИЛАН** интизорлик билан.
- **ТЎРТ ТАРАФ(И) ҚИБЛА** қаёққа хоҳласанг(из), кетавер(инг).
- **ТЎҒРИ КЎНГИЛ** қувлик, шумликни билмайдиган, номақбул ишни қилмайдиган.

У

- **УЗУН ҚУЛОҚ** 1 гап тарқатадиган, миш-мишларни эшитиш ва тарқатишга ўч одам. 2 қулоқдан қулоққа ўтган, тўғри-нотўғрилиги номаълум.
- **УЙ(И) КУЙДИ** аянчли, фожеали аҳволга тушмоқ.
- **УМР(И) БИНО БЎЛИБ** туғилгандан бери ҳаётида.
- **УМРНИНГ ЭГОВИ** соғлиққа таъсир қилиб, уни емирувчи.
- **УМР САВДОСИ** йигитнинг, қизнинг оила қуриб, ўла-ўлгунча бирга яшаш ҳақида аҳд-паймони.
- **УСТУН КЕЛМОҚ** кучли бўлиб чиқмоқ.
- **УЯ ҚЎЙМОҚ** мустаҳкам ўрнашиб олмақ.

Ф

- **ФАЛСАФА СОТМОҚ** бефойда, ноўрин гапларни узундан-узоқ гапирмоқ.
- **ФИҒОН(И) ФАЛАККА ЧИҚДИ** руҳан ортиқ даражада бўғилиб шовқин қилмоқ.

Х

- **ХАЁЛГА ТОЛМОҚ** узоқ ўйланмоқ.
- **ХАЁЛ(И) КЕТДИ** ғайришуурий равишда ўйланиб қолмоқ.
- **ХАЁЛ(И)НИ ОЛИБ ҚОЧМОҚ** ўй-фикрини ўзига тортмоқ.
- **ХАМИРДАН ҚИЛ СУҒУРГАНДАЙ** осонлик билан, ҳеч қандай қийинчиликсиз.
- **ХАШАГ(И) ОЧИЛДИ** айбли, ножўя иши фош бўлди.
- **ХИРМОН КЎТАРМОҚ** экин-тикинни йиғиб, ҳосил меъёрини ҳисоб-китоб

қилмоқ.

- **ХОДА ЮТМОҚ** ұта даражада кеккаймоқ.
- **ХУДО УРҒАН** энг ярамас, қабиҳ.
- **ХУДО УРДИ** 1 ёмон вазиятта тушмоқ. 2 иш расво бўлди.
- **ХУДО ХОҲЛАСА** насиб бўлса, амалга ошса, рўёбга чиқса.
- **ХУЖА КҮРСИНГА** шунчаки, номигагина.

Ч

- **ЧАКАГ(И)НИ УЧИРМОҚ** гапдан, йиғидан тўхтатмоқ.
- **ЧАНГИНИ ЧИҚАРМОҚ** бир зумда еб тамом қилмоқ.
- **ЧАП КҮЗИНГ УНГ КҮЗИНГА ДҮСТ БҮЛМАЙДИ** энг яқин кишилар орасида ҳам аҳиллик йўқолган.
- **ЧЕҲРА(СИ) ЁРИШДИ** хафачилиги, ёмон кайфияти бир оз тарқади.
- **ЧИҚМАГАН ЖОНДАН УМИД** энг охирги илинж билан қилинадиган ҳаракат.
- **ЧОРИҒ(И)НИ СУДРАМОҚ** зўрға-зўрға, амал-тақал қилиб яшамоқ, тирикчилик ўтказмоқ.
- **ЧУЧВАРАНИ ХОМ САНАМОҚ** хом хаёл қилиб юрмоқ, хомтама бўлмоқ.
- **ЧУҒИ ПАСТ** ривожи, ҳосили одатдагидан оз.

Ш

- **ШАМОЛГА СОВУРМОҚ** беҳуда сарфламоқ.
- **ШАМОЛ ТЕГСА, ЙИҚИЛГУДАЙ** ўта озгин ва мадорсиз.
- **ШОХИДА МАЙИЗ БҮЛГАН** балоғат ёшидан ўтган, қаримсиқ тус олиб қолган.
- **ШҮР(И)ГА ШҮРВА ТҮКИЛДИ** катта бахтсизликка йўлиқмоқ, хароб бўлмоқ.

Э

- **ЭГАРЛАНГАН ОТДЕК** йўлга чиқиш учун тап-тайёр, шай.
- **ЭГРИ ЙҮЛ** ғайри қонуний, ғайри ахлоқий хатти-ҳаракат, чора-тадбир.
- **ЭЛ ОҒЗИГА ЭЛАК ТУТИБ БҮЛМАЙДИ** ҳар ким ўз билганича гапирaveraди, ҳеч кимни гапирма деб таъқиқлаб бўлмайди.
- **ЭНСА(СИ) ҚОТДИ** ранжиб, нохўш бўлмоқ.
- **ЭС(И) БУТУН** англаш-билиш қобилияти бенуқсон, нормал фикрлайдиган.
- **ЭС(И)ГА ҲАМ КИРИБ ЧИҚМАСЛИК** мутлақо ўйламаслик, идрок қилмаслик, шундай деб билмаслик.
- **ЭС(И) ЖОЙИДА** хотирлаш қобилияти дуруст; хотираси сақланган.
- **ЭС(И)НИ ТАНИМОҚ** гўдаклик давридан чиқиб, онгли ҳаёт йўлига кирмоқ.
- **ЭСКИ ҲАММОМ, ЭСКИ ТОС** ҳеч қандай ўзгаришсиз; илгари қандай

бўлса, ҳозир ҳам шундай.

- ЭС-ҲУШ(И)НИ ОЛИБ ҚҲҲЙМОҚ ўзига ўтакетган даражада маҳлиё қилиб олмақ.
- ЭТАГ(И)НИ ҚОҚМОҚ кўнгли қолгани, хафсаласи пир бўлгани туфайли нарсага даъвогар бўлмагани ҳолда воз кечмоқ.
- ЭТИ СИЗНИКИ, СУЯГИ БИЗНИКИ бирор киши билан қандай лозим топса - шундай муомала қилишга тўлиқ ҳуқуқ беришни билдириб айтиладиган ибора.
- ЭТИ СУЯГИГА ЁПИШГАН ҳаддан ташқари озғин, ҳаддан ташқари қотма.
- ЭШИКДАН КЕЛМАЙ ТЕШИКДАН шу заҳотиёқ, дарҳол.

Ю

- ЮЗАГА ЧИҚМОҚ 1 кўнгилдаги истак-режалар воқеликка айланди. 2 моддий-маънавий ожизликдан халос бўлмақ.
- ЮЗ(И)ГА ОЁҚ ҚҲҲЙМОҚ беҳурмат қилиш даражасида ҳисоблашмаслик.
- ЮЗ(И)ГА СОЛМОҚ айбли деб қаралган кишининг ўзига шу ҳақда кесатиб, ачитиб гапирмоқ.
- ЮЗ(И)ГА ҚОН ЮГУРДИ уятли, ноқулай аҳволга тушиб қизармоқ.
- ЮЗИНГДА КҲҲЗИНГ БОРМИ ДЕМАЙ ҳар қандай юз-хотир, уят-андишани писанд қилмай.
- ЮЗИНИ КҲҲРМАСЛИК рўпара келмаслик, дучор бўлмаслик; фойдаланмаслик.
- ЮЗИ ҚОРА ножўя хатти-ҳаракатлари билан иззат-обрўсини йўқотган, эл-юрт дашномига учраган.
- ЮЗ УЙЛАБ, БИР СҲҲЗЛАМОҚ ўз фикр-мулоҳазасини ниҳоятда эҳтиёткорлик билан билдирмоқ.
- ЮЛДУЗ(И) ЮЛДУЗ(И)ГА ТҲҲҲРИ КЕЛДИ мос бўлмақ.
- ЮМАЛОҚ-ЁСТИҚ ҚИЛИБ наридан бери, чала-чулпа, юзаки.
- ЮРАГ(И)ГА УТ ЁҚМОҚ таъсир этиб руҳлантирмоқ, сафарбарлик кайфиятини юзага келтирмоқ.
- ЮРАГ(И)ДА УТ(И) БОР гайрат-шижоатли.
- ЮРАГ(И) ЖИЗ ЭТДИ бир лаҳза ич-ичидан эзилмоқ.
- ЮРАГ(И) КЕНГ ҳовлиқмасдан, шошмасдан иш тутадиган, оғир.
- ЮРАГ(И)НИ ОЧМОҚ ичидаги истак ёки дардини айтмоқ.
- ЮРАГ(И)НИ ҚИТИҚЛАМОҚ роҳатбахш этадиган ширин ҳис-туйғулар уйғотмоқ.
- ЮРАГ(И) ОРҚА(СИ)ГА ТОРТИБ КЕТДИ бир лаҳза ичида кўрқув аралаш қаттиқ ҳаяжонланмоқ.
- ЮРАГ(И) ТИПИРЧИЛАДИ кечинмаларнинг зўридан безовта бўлмақ.
- ЮРАГ(И) ТҲҲЛИБ ТУРИБДИ йиғилиб қолган гапларни айтишга эҳтиёж ҳис этмоқ.
- ЮРАГ(И) ЧИҚИБ КЕТДИ бир лаҳзада кучли ҳаяжонланиш билан қаттиқ кўрқиб кетмоқ.
- ЮРАГ(И) ҚОН БҲҲЛДИ 1 дилтанг бўлмақ, зиқ бўлмақ. 2 руҳан

азобланмоқ.

- ЮРАКДАН ЧИҚАРИБ самимий йўсинда (“гапирмоқ”).
- ЮРАК ЮТИБ қўрқмасдан, ботиниб.

Я

- ЯРА(СИ)ГА МАЛҲАМ БЎЛМОҚ бошига мушкул иш тушганда қўллаб-қувватламоқ.
- ЯРА(СИ)ГА ТУЗ СЕПМОҚ ғам-аламини янада кучайтирмоқ.
- ЯРА(СИ)НИ ЯНГИЛАМОҚ унутилаёзган кўнгилсиз воқеани эсга солиб, кўнгилни бузмоқ.

Ў

- ЎТАЙ КЎЗ БИЛАН ҚАРАМОҚ ёмон муносабатда бўлмоқ; зарур иш деб билмаслик.
- ЎЗ БИЛГАН(И)ДАН ҚОЛМАСЛИК ўжарлик билан ўз режасини амалга оширмоқ.
- ЎЗ ЁҒ(И)ГА ЎЗ(И) ҚОВУРИЛМОҚ руҳан азобланмоқ, эзилмоқ (фикр-ўйини бошқаларга айтмай).
- ЎЗ(И)ГА ХОН, ЎЗ(И)ГА БЕК нимани хоҳласа - шунини қилишга ҳуқуқли.
- ЎЗИ ЙЎҚНИНГ КЎЗИ ЙЎҚ кўз олдида бўлмаган одамнинг манфаатига ҳилоф иш тутилганда айтиладиган ибора.
- ЎЗ(И)НИ БОСМОҚ ноўрин хатти-ҳаракатдан тийилмоқ.
- ЎЗ(И)НИ КАТТА ОЛМОҚ мавқеини ортиқ қилиб кўрсатиш.
- ЎЗ(И)НИ ТУТМОҚ бирор хатти-ҳаракатдан, фаолиятдан сақланиб қолиш.
- ЎЗ(И)НИ ЎТГА, СУВГА УРМОҚ ҳар хил ишларни астойдил қилиб кўрмоқ.
- ЎЗ(И)НИ ҚЎЛГА ОЛМОҚ ўз хатти-ҳаракатини иродасига бўйсундирмоқ.
- ЎЙИН БУЗУҚИ орага раҳна солувчи, ёмонликни бошловчи, ғаламис.
- ЎЙ СУРМОҚ ҳамма нарсани унутган ҳолда фикрламоқ.
- ЎЛГАННИНГ УСТИГА ЧИҚИБ ТЕПМОҚ бир кўнгилсиз иш устига яна бошқа бир кўнгилсиз ишни қилиш.
- ЎЛ ДЕСАНГ - ЎЛСА, ТИРИЛ ДЕСАНГ - ТИРИЛСА мутлақо итоаткор, батамом муте бўлмоқ.
- ЎПКА(СИ) ОҒЗ(И)ГА ТИҚИЛДИ кучли ҳаяжонланиб қўрққанидан энтикиб кетмоқ.
- ЎПКА(СИ)НИ ҚЎЛТИҚЛАМОҚ меъёрдан ортиқ ҳовлиқмоқ.
- ЎПКА(СИ) ТЎЛДИ изтироб чекиб, йиғлаб юбориш ҳолатига етмоқ.
- ЎРТАГА ОЛМОҚ танбеҳ бериш ёки кўндириш мақсадида кўплашиб гапирмоқ.
- ЎРТАГА ТАШЛАМОҚ фикрлашиш мақсадида ўз мулоҳазаларини бошқаларга айтиш.
- ЎРТАДА ТУРМОҚ икки тарафга воситачи сифатида фаолият кўрсатиш.
- ЎТГАННИНГ ЎРОҒИНИ, КЕТГАННИНГ КЕТМОНИНИ ОЛМОҚ дуч

келган кишига енгилтақлик билан озор бермоқ.

- **ЎТТИЗГА КИРИБОҚ ЎТИН БЎЛМОҚ** аёллик латофатини эрта йўқотмоқ.
- **ЎТКАЗГАНИ ЖОЙ ТОПОЛМАСЛИК** ўта даражада ардоқламоқ, парвона бўлмоқ.
- **ЎҚДАЙ ОТИЛИБ** шиддат билан, жуда тез ("чиқмоқ").
- **ЎҚ ЕМОҚ** ярадор бўлмоқ.

Қ

- **ҚАДАМ(И)НИ ЙИГИШТИРМОҚ** бирор даргоҳга боришни тўхтатмоқ.
- **ҚАДАМ(И)НИ ҚИРҚМОҚ** бирор ерга келмайдиган қилиб қўймоқ.
- **ҚАДД(И) ДОЛ БЎЛДИ** гавданинг белдан юқори қисмини кўтара олмай энкайиб қолмоқ.
- **ҚАДД(И)НИ РОСТЛАМОҚ** эгилган ҳолатдан тик ҳолатга ўтмоқ.
- **ҚАЙСИ ШАМОЛ УЧИРДИ?** бу томонга келишинг(из)га нима сабаб бўлди?
- **ҚАМЧИСИДАН ҚОН ТОМАДИ** шафқатсиз, золим.
- **ҚАНОТ(И)НИ ЁЗМОҚ** лаёқат ва имкониятларини тўлиқ намоён қилмоқ.
- **ҚАНОТ(И)НИ ҚАЙИРМОҚ** жисмоний ёки маънавий зарар етказиб, ҳаракат-фаолиятга зарба бермоқ.
- **ҚАНОТ(И) ОСТИДА САҚЛАМОҚ** ҳомийлик қилиб турмоқ, ҳимоя қилишда давом этмоқ.
- **ҚАТТИҚ БОТМОҚ** адолатсиз деб билгани учун малол келмоқ.
- **ҚАТТИҚ ТУРМОҚ** ўз айтганининг амалга ошишини қатъий талаб қилмоқ.
- **ҚАТТИҚ ҚЎЛ** талабчан.
- **ҚИЛДАН ҚИЙИҚ ТОПМОҚ** ёмон ният билан арзимаган, майда-чуйда камчиликларни писанд қилмоқ.
- **ҚИЛНИ ҚИРҚҚА ЁРМОҚ** ўта синчковлик билан текширмоқ.
- **ҚОВОҚ-ТУМШУҒ(И) ОСИЛДИ** ранжиганини, хафа бўлганини қовоқларини қуйроққа тушириб, бошини эгиб билдирмоқ.
- **ҚОВОҒ(И)ДАН ҚОР ЁҒАДИ** ўта даражада хафа.
- **ҚОЗОН(И)ГА СУВ ТАШЛАМОҚ** нон-чой билангина тирикчилик қилмоқ, иссиқ овқат истеъмол қилмай қўймоқ.
- **ҚОН(И)НИ СЎРМОҚ** ўз манфаати йўлида узоқ вақт шафқатсиз меҳнат қилдирмоқ.
- **ҚОН(И) ҚАЙНАДИ** аччиқланмоқ, қизишмоқ.
- **ҚОРА(СИ)НИ КЎРСАТМАСЛИК** кимнингдир кўзига кўринмаслик.
- **ҚОРА КУН** турмушнинг азоб-уқубатли даври.
- **ҚОРДАН ҚУТУЛИБ, ЁМҒИРГА ТУТИЛМОҚ** аввалгисидан ҳам ёмонига учрамоқ.
- **ҚОҚҚАНДА ҚОЗИҒ(И), ОСГАНДА ХУРМАЧА(СИ) ҚОЛМАДИ** бутун буд-шудини сарфлаб юбормоқ.
- **ҚУЁШ НАЙЗАДА** кундузнинг энг иссиқ пайти.

- **ҚҰЛОҚ-МИЯ(СИ)НИ ЕМОҚ** сұрайвериб, сергаплиги билан миясини чарчатмоқ; шовқини билан бездирмоқ.
- **ҚҰЛОҒ(И)ГА ҚҰЙМОҚ** 1 гап уқтирмоқ. 2 хотирасида мустақкам сақламоқ.
- **ҚҰЛОҒ(И)НИ ПИШИТМОҚ** нима дейиш, нима қилиш ҳақида махсус тайинламоқ.
- **ҚҰЛОҒ(И) ОФИР** эшитиш қобилиятини анчагина йўқотган.
- **ҚҰЛОҒ(И) ПИШ(И)ДИ** эшитавериб, анчагина ўрганди, тажриба орттирди.
- **ҚУРУҚ ҚОЛМОҚ** ўз манфаати йўлида фойдаланиш имкониятидан маҳрум бўлмоқ.
- **ҚУРУҚ ҚҰЛ БИЛАН** ҳеч нарса олмаган ҳолда.
- **ҚҰЙНИ БҰРИГА ТОПШИРМОҚ** билмай туриб энг номақбул кишига ишонч билдирмоқ, мурожаат қилмоқ.
- **ҚҰЙН(И)ГА ҚҰЛ СОЛМОҚ** фикр-ниятини билишга ҳаракат қилмоқ.
- **ҚҰЙН(И)НИ ПУЧ ЁНҒОҚҚА ТҰЛДИРМОҚ** ёлғон ваъдалар билан алдамоқ.
- **ҚҰЙ ОҒЗИДАН ЧҰП ОЛМАГАН** ниҳоят даражада беозор, мўмин.
- **ҚҰЛГА ОЛМОҚ** 1 ўз ихтиёрига ўтказмоқ. 2 қўққисдан ҳужум қилиб босиб олмақ. 3 ҳибс қилмоқ, қамаш мақсадида тутмоқ. 4 бирор йўл билан ўз хоҳишига бўйсунадиган қилмоқ.
- **ҚҰЛГА ТЕГМОҚ** эга бўлмоқ; бевосита ўзиники бўлмоқ.
- **ҚҰЛ(И) БАЛАНД** рақобатда, мусобақада вазияти устун.
- **ҚҰЛ(И) БҰШАДИ** бирор ишни бажариб бўлмоқ, беиш бўлмоқ.
- **ҚҰЛ(И)ГА ҚАРАМОҚ** беришига боғлиқ бўлмоқ; моддий жиҳатдан қарам бўлмоқ.
- **ҚҰЛИ ГУЛ** ўз ишини жуда моҳирлик билан ва чиройли бажарадиган.
- **ҚҰЛ(И) ЕТАДИ** амалга ошира олмақ.
- **ҚҰЛ(И)НИ БИГИЗ ҚИЛМОҚ** ниқтаб кўрсатмоқ.
- **ҚҰЛ(И)НИ ЮВИБ, ҚҰЛТИҒ(И)ГА УРМОҚ** ихлоси қайтиб, ишонмай қўйиб, диққат-эътиборидан соқит қилмоқ.
- **ҚҰЛ(И) УЗУН** ортиқ даражада имкониятга эга.
- **ҚҰЛ(И) ЭГРИ** ўзгаларнинг ҳақини, мулкни ўғирлашлик.
- **ҚҰЛТИҒ(И)ГА КИРМОҚ** қўллаб-қувватлаш зарур бўлиб қолганда ёрдам бермоқ.
- **ҚҰЛТИҒ(И)ГА СУВ ПУРКАМОҚ** бирор ишни қилишга ўчакиштирмоқ.
- **ҚҰЛ УЧИДА** ! истар-истамас, шунчаки. 2 бир амаллаб, зўрға-зўрға.
- **ҚҰША ҚАРИМОҚ** умрининг охиригача биргаликда узоқ яшамоқ.

F

- **ҒАЗАБ(И) ҚАЙНАДИ** дарғазаб бўлмоқ, ниҳоятда қаттиқ ғазабланмоқ.
- **ҒАЙРАТГА МИНМОҚ** бирор ишни бажаришга кучли иштиёқ ҳис этмоқ.
- **ҒАМ ЕМОҚ** куйиниб қайғурмоқ.
- **ҒИШТ ҚОЛИПДАН КҰЧДИ** энди ўзгартириб, аввалги ҳолатга қайтариб бўлмайди.

Ҳ

- **ҲАВОГА УЧМОҚ** бефойда кетмоқ.
- **ҲАВО(СИ) БАЛАНД** кибрланиш, ўзини манманлик билан тутиши ҳаддан зиёд.
- **ҲАВОСИНИ ОЛМОҚ** малака ошириб, моҳир устаси бўлмоқ.
- **ҲАРОМ ТУК(И)ГА ҲАМ АРЗИМАСЛИК** кимгадир нисбатан ҳеч қандай қадр-қийматга молик бўлмаслик, ўта салбий баҳоланмоқ.
- **ҲАҚ(И)НИ ЕМОҚ** бошқа кишига тегишли нарсани ноҳақ равишда ўзиники қилмоқ.
- **ҲАҚ(И)НИ ТАНИМОҚ** нималар қилиш-қилмасликка ҳуқуқи борлигини билиб олмоқ, ўз ҳуқуқига асосланиб иш қиладиган бўлмоқ.
- **ҲЕЧ ЗОФ ЙЎҚ** бирорта ҳам одам кўринмайди.
- **ҲИД ОЛМОҚ** сезгирлик билан хабардор бўлмоқ, дарагини эшитмоқ.
- **ҲОВУР(И)ДАН ТУШМОҚ** кибр-ҳаво билан, ҳаяжонланиб қаҳр-ғазаб қилиши пасайди.
- **ҲОЛ(И)ГА МАЙМУНЛАР ЙИҒЛАЙДИ** ўзи сабаб бўлгани ҳолда ўта оғир, ачинарли аҳволга тушиб қолмоқ.
- **ҲУНАР КЎРСАТМОҚ** яширин салбий хусусиятини ошкор қилмоқ.
- **ҲУШ(И) БОШ(И)ДАН УЧДИ** эсанкирамоқ.
- **ҲУШ(И) КЕТДИ** маҳлиё бўлиб қолмоқ.
- **ҲЎКИЗНИНГ ҚУЛОҒИГА ТАНБУР ЧЕРТМОҚ** гап уқтиришга беҳуда уринмоқ.

TÜRK DEYİMLERİ

A

- A'dan Z'ye kadar: Başından sonuna kadar.
- Aba altından değnek göstermek: Yumuşak görünmekle birlikte yine de göz korkutmak.
- Aba gibi: (Kumaşlar hakkında) Kaba ve kalın.
- Abayı yakmak: Aşık olmak.
- Abayı sermek: Postu sermek.
- Abacı kebeci, sen neci?: Herkesi anladık ama sana ne oluyor?
- Abanoz gibi: 1.Simsiyah. 2.Pek sert.
- Abanoz kesilmek: Sertleşip dayanıklılığı artmak.
- Abesle uğraşmak: Boş şeylerle vakit geçirmek.
- Abıhayat içmiş: Yaşı çok ilerlemiş olduğu halde ihtiyarlık hali göstermeyen (kimse).
- Abliyi bırakmak: Şaşırarak, soğukkanlılığını yitirmek.
- Acayibine gitmek: Tuhafına gitmek.
- Acele etmek: 1.İvmek. 2.İvedilenmek, çabuk davranmak. 3.Telaş etmek, sabırsızlanmak.
- Aceleye gelmek: Acele ile yapıldığı için gerektiği gibi olmamak.
- Aceleye getirmek: Aceleden yararlanarak birini aldatmak.
- Acem kılıcı gibi: Hem birinden yana, hem ona karşı olabilen.
- Acemi çaylak: Birinin beceriksizliğini şaka yollu anlatmak için kullanılır.
- Acemi oğlan: Henüz yetişmemiş yeniçeri.
- Acemi öğretmeye vaktim yok: Yeterli olmayan biriyle tartışmam.
- Acı patlıcanı kırağı çalmaz: İşe yaramayan kimselere zarar gelmez.
- Acı su: Tuzluca olan kuyu veya pınar suyu.
- Acı görmüş: Acı hallere uğramış.
- Acı yitimi: Acı duyumunun yok olması.
- Acısı içine çökmek: Bir şeyin acısını pek çok duymak.
- Acısını çekmek: Yapılan yanlış bir işin cezasına uğramak.
- Acısını çıkarmak: 1.Zarar ve ziyandan meydana gelen eksikliği sonradan tamamlamak. 2.Öç almak.
- Aciz kalmak: Bir işle uğraşmış sonunda yapamamak, eksinmek.
- Acizleri: Alçak gönüllülük göstermek üzere eskiden "ben" zamiri yerine kullanılırdı.
- Aç açma: Yemesi gereken hiç bir şey yemeden.
- Aç ayı oynamaz: Kendisinden iş beklenen kimseden emeğinin karşılığı esirgenmez.
- Aç bırakmak: Yiyecek vermemek veya karnını doyurmasına engel olmak.
- Aç bilaç: Sürekli olarak aç ve bakımsız.
- Aç doyurmak: Yoksulları beslemek.
- Aç gezmektense tok ölmek yeğdir: Yoksulluk ölümden daha beterdir.
- Aç kalmak: 1.Karnını doyurmamak. 2.Yoksulluğa düşmek.
- Aç karnına: Mide boşken, henüz bir şey yeyip içmemişken.
- Aç kurt gibi saldırmak: Azgın bir istekle atılmak.

- **Aç tavuk kendini arpa ambarında sanır:** İnsanlar, yoksulluğunu çektikleri şeyler için olmayacak kuruntulara kapılır.
- **Açık alma:** Başarı ve övünç ile.
- **Açık artırma:** Alıcılar arasında yapılan karşılıklı artırma.
- **Açık deniz:** 1.Denizin, kara sularının dışında kalan kısmı. 2.Etrafı yakın karalarla çevirili olmayan deniz, engin.
- **Açık düşme:** Yağlı güreşte pehlivanın kış üstü düşerek yenilmiş sayılması.
- **Açık eksiltme:** Satıcılar arasında yapılan karşılıklı eksiltme.
- **Açık fikirli:** Hayat olaylarını iyi anlayıp gereği gibi karşılayabilen.
- **Açık hava:** 1.Bulutsuz hava. 2.Bina dışı olan yer.
- **Açık kadın (veya kız):** İffet bakımından laubali davranan kadın veya kız.
- **Açık kalpli:** İçi temiz, gizli yönü olmayan samimi.
- **Açık kapı:** Bütün veya belli ülkelerin bir ülkede serbestçe davranabilmeleri.
- **Açık kapı bırakmak:** Gereğine göre davranabilmek için yol bırakmak.
- **Açık konuşmak:** Gerçeği çekinmeden söylemek.
- **Açık liman:** 1.Bütün gemilerin formalite yönünden kolayca girip çıktıkları liman. 2.Hava şartlarından kolayca etkilenen liman.
- **Açık mektup:** 1.Yazıldığı kimseye gönderilmeyip basın yoluyla yayımlanan mektup. 2.Zarfı yapıştırılmamış mektup.
- **Açık okumak:** Sesle okumak.
- **Açık ordugah:** Kırdaki kurulan ordugah.
- **Açık oy:** Verenini adını gösteren ve konuşulan sorun üzerindeki düşüncesini belli edecek surette verilen oy kağıdı.
- **Açık saçık:** Göreneğe aykırı derecede çıplak veya örtüsüz.
- **Açık seçik:** Çok belli.
- **Açık söylemek:** Anlaşılmamış nokta bırakmadan anlatmak veya çekinmeden söylemek.
- **Açık taşıt:** Üstü örtülmemiş taşıt.
- **Açık yürekli:** Özü sözü bir olarak, hiç bir şey saklamaksızın.
- **Açıktan açığa:** Gizli olmayarak, göz göre göre.
- **Açıktan para kazanmak:** Emeksiz ve sermayesiz para kazanmak.
- **Açık maaş:** Görevinden alınan birine kanunca tanınan belirli süre içinde ödenen aylık.
- **Açık vermek:** 1.Gelir gideri karşılamamak. 2.Hesabı açık çıkmak.
- **Açık zihinli:** Kavrayışı fazla olan; her şeyi çabuk kavrayan.
- **Açıklar lıvası olmak:** İş bulamayıp işsiz ve kazançsız kalmak.
- **Açığa çıkmak:** Belli olmak.
- **Açığa vermek:** Belli etmek.
- **Açığa vurmak:** Gizlediği bir şeyi meydana çıkarmak.
- **Açığı çıkmak:** Saklamakla görevli bulunduğu paranın veya malın eksik olduğu anlaşılacak.
- **Açıktaki bırakmak:** İş ve hizmet vermemek veya yersiz yurtsuz bırakmak yahut birkaç kişiye birlikte sağlanan bir iyilikten birini yoksun bırakmak.
- **Açıktaki kalmak (veya olmak):** İş ve hizmet bulamamak veya yersiz yurtsuz kalmak, yahut birkaç kişinin birlikte eriştiği iyilikten yoksun kalmak.
- **Açıkçası:** En anlaşılır şekli, gizli kapaklı olmayan şekil.

- **Açıktan açığa:** Herkesin anlayabileceği bir yolda.
- **Açılış töreni:** Bir açılışı kutlamak için yapılan toplantı, resmi küşat.
- **Açılmasıyla kapanması bir olmak:** Çabucak kapanmak.
- **Açlık grevi:** Kendisine veya başkalarına yapılan bir haksızlığı protesto için bir kimsenin kendini aç bırakması.
- **Açlıktan nefesi kokmak:** Yoksulluk içinde bulunmak.
- **Ad çekmek:** Kur'a çekmek.
- **Ad koymak:** Çağırarak, anmak için bir şeye ad vermek.
- **Ad takmak:** Hoşa gitmeyen bir lakap takmak.
- **Ad vermek:** 1.Ad koymak. 2.Bir işi kimin yaptığını söylemek.
- **Adı anılmak:** Adı söylenmek, unutulmamış olmak.
- **Adı batası:** veya **Adı batasıca:** "Yok olası" anlamında bir ilenme.
- **Adı batmak:** Unutulmamak, artık sözü edilmemek.
- **Adı belirsiz:** Şöhreti olmayan, kim ve ne olduğu bilinmeyen.
- **Adı bile okunmamak:** Ona hiç önem verilmemek.
- **Adı bozulmak:** Ünü sarsılmak, itibarı bozulmak.
- **Adı çıkmak:** Ün (daha çok kötü bir ün) kazanmak.
- **Adı çıkmış dokuza, inmez sekize:** Birinin adı bir kere çıktıktan sonra onun hakkındaki genel kanı artık düzelmez.
- **Adı kalmak:** Bir şey veya bir kimse ortadan çekildikten veya öldükten sonra dillerde yalnız adı dolaşmak.
- **Adı olmak:** Yersiz ünü olmak.
- **Adı sanı:** Bir kimsenin herkesçe bilinen ünü.
- **Adı var:** Vücudu olmayan ancak hayalde yaşayan.
- **Adı verilme:** Ad takılmak.
- **Adını almak:** Adı takılmak, ad verilme.
- **Adını anmamak:** Birinden hiç söz etmemek.
- **Adını bağışlamak:** Adını söylemek.
- **Adını koymak:** Karşılığını veya fiyatını kararlaştırmak.
- **Adını vermek:** 1.Birini haber vermek. 2.Biri tarafından salık verildiğini söylemek.
- **Ada gibi:** Pek büyük (gemi).
- **Ada yavrusu:** İki veya üç çifte kürekli balıkçı kayığı.
- **Adak adamak:** Bir dileğin yerine gelmesi için kurban kesmek mum yakmak gibi niyetlerde bulunmak.
- **Adalet divanı:** Devletler arasındaki bazı hukuk anlaşmazlıklarına bakan ve merkezi La Haye'de bulunan uluslararası bir mahkeme.
- **Adalet sarayı:** Mahkemelerin bulunduğu büyük yapı.
- **Adam aktarmak:** Güreşte adam yenmek, alt etmek.
- **Adam beğenmemek:** Herkesi değersiz görmek.
- **Adam etmek:** İyi yetiştirmek, iyi bir hale koymak.
- **Adam evladı:** İyi aileden, terbiyeli.
- **Adam gibi:** Terbiyeli, akıllı uslu.
- **Adam içine çıkmak:** Topluluğa karışmak, eşe dosta gitmek.
- **Adam kıtlığı:** Herhangi bir iş için yetenekli kimselerin pek az sayıda bulunması hali.

- **Adam olmak:** İyi yetişmek, iyi bir hale gelmek.
- **Adam sarrafı:** İnsanların karakterini çabuk anlayacak hale gelmiş kimse.
- **Adam sen deli veya sadece Adam!** Bir işin önemsenmediğini anlatmak için söylenir.
- **Adam sırasına geçmek:** Pek değeri yokken adam sayılmak.
- **Adama dönmek:** Düzelmek.
- **Adamdan saymak:** Birini herhangi bir işte yetenekli saymak.
- **Adap etmek:** Yol yöntem.
- **Adapte etmek:** Uyarlamak.
- **Ademi merkezîyet usulü:** Merkezdeki iktidarın işlerini bozmamak koşulu ile yöre idarelerine geniş bir özerklik (muhtariyet) sağlama usulü.
- **Adet görmek:** (Kadınlar) Aybaşı olmak.
- **Adet yerini bulsun diye:** Gerekli görüldüğü için değil, yalnız alışılmış olduğu için.
- **Adım adım:** Yavaş fakat sağlam olarak.
- **Adım atmak:** 1. Yürümek için ayak atmak. 2. Bir teşebbüste kısım kısım başarılar elde etmek.
- **Adım başma:** Birbirine yakın yerlerde.
- **Adımını geri almak:** Başladığı işten geri dönmek.
- **Adımını tek (veya denk) almak:** Bir işte iyi düşünüp dikkatli davranmak.
- **Adımlarını açmak:** Yürürken hızlanmak.
- **Adlı adı ile:** Herkesin bilip tanıdığı adı ile.
- **Adlı sanlı:** Ünlü.
- **Adli tip:** Hekimliğin adalete yardım eden kolu ve adaletin bu işle uğraşan örgütü.
- **Adli yıl:** Mahkemelerin bir yıl içindeki çalışma süresi.
- **Adsız kahraman:** Yurdu, milleti için büyük işler yaptığı halde adı bilinmeyen kimse.
- **Adsız parmak:** Ortaparmak ile serçeparmak arasındaki parmak, yüzük parmağı.
- **Afaki sözler:** Önsüz sözler, bir konu etrafında değil de dereden tepeden konuşulan laflar.
- **Aferin almak:** Değerli görünüp beğenilmek.
- **Affedilmez kabahat:** Bağışlanmıyacak kadar büyük kabahat.
- **Afiyet olsun veya afiyetle:** Bir şey yeyip içenlere bir nezaket, dileği olarak söylenir.
- **Afâroz etmek:** Darılıp biriyle konuşmamak, adını duymak bile istememek.
- **Afyonu başına vurmak:** Çok öfkelenmek, aşırı davranışlarda bulunmak.
- **Ağ atmak:** Balık tutmak için deniz veya dereye ağ salmak.
- **Ağa kapısı:** Osmanlılar devrinde Yeniçeri Ağasının oturduğu yer.
- **Ağaç denizi:** Çok geniş alan kaplayan gür orman.
- **Ağaca çıksa pabucu yerde kalmaz:** Davranışlarına engel olacak hiç bir takıntısı yok.
- **Ağdalı dil:** Cümleleri dolambaçlı, içinde yabancı kelimeler fazla olması sebebiyle anlaşılması güç ifade.
- **Ağır adam:** 1. Davranışları yavaş adam. 2. Ağır canlı adam. 3. Ağır başlılıkta ileri giden adam.
- **Ağır aksak:** Pek yavaş olarak.

- Ağır ayak: Doğurması yakın (gebe).
- Ağır basmak: 1. Ağırlığı fazla gelmek. 2. Etkisi üstün gelmek.
- Ağır başlı: Kendisinde hafiflik ve aşırılık bulunmayan ciddi.
- Ağır başlı konuşmak: Hafiflik ve aşırılığa kaçmadan, ciddi bir şekilde konuşmak.
- Ağır bir gece: İnsana bir iç sıkıntısı veren gece.
- Ağır canlı: Bir şey yapmazsa bile yalnız varlığı ile insana sıkıntı veren, hareketleri ağır ve sıkıcı (kimse).
- Ağır gelmek: Onurunu zedelemek, kendine yedirememek.
- Ağır giyinmek: Pahalı kumaşlardan yapılmış elbise giymek.
- Ağır kanlı: Davranışları yavaş, tembelce olup olur olmaz şeylere aldırmayan, uyuşuk.
- Ağır siklet: Güreş ve boks gibi sporlarda belli bir ağırlığın üstünde kilosu olan sporcu.
- Ağırdan almak: 1. Aşırı hareketlerden çekinmek. 2. Bir işte isteksizlik göstermek.
- Ağırılık basmak: 1. Uykuyu bastırmak. 2. Uykuda korkunç rüyalar görmek.
- Ağız açmak: Söz söylemek.
- Ağız açmamak: Hiç konuşmamak.
- Ağız açtırmamak: Çok konuşup başkalarının söz söylemesine meydan vermemek.
- Ağız aramak: Öğrenmek istenilen şeyi söyletecek yolda dil kullanmak.
- Ağız birliği etmek: Aynı şeyi söylemek için daha önceden anlaşmak.
- Ağız bozmak: Küfretmek.
- Ağız bozukluğu: Sövcülük.
- Ağız burun birbirine kavuşmak: Yüzde yorgunluk, üzüntü veya öfke gibi hallerin izleri görülmek.
- Ağız dalaşı: Bağırışma derecesini geçmeyen kavga.
- Ağızdan ağıza: Ağız yoluyla, sözle.
- Ağız değişikliği: Yemeğin çeşidinde değişiklik.
- Ağız değiştirmek: Önce söylediğinden başka türlü konuşmak.
- Ağız dolusu: Birbiri ardınca ağızdan boşaltırcasına edilen (küfür).
- Ağız kahyası: Birinin söyleyeceği veya söylemeyeceği sözlere karışan kimse.
- Ağız kalabalığı: Çabuk söylenen ve birbirini tutmayan sözler.
- Ağız kalabalığına getirmek: Birini çok söz söylemek yolu ile şaşırtmak.
- Ağız kavgası: Arada her iki taraftan ağır sözler savurulan öfkeli tartışma.
- Ağız kokusu: Bir kimsenin, emrinde bulunan tarafından yüksünülen haller.
- Ağız nişanı: Ancak sözle yapılan nişanlanma.
- Ağız satmak: Yüksekten atarak kendini övmek.
- Ağızsız dilsiz anlatmak: İşaret yolu ile anlatmak.
- Ağız şakası: Sözle yapılan şaka.
- Ağız tadı: Ailedeki veya herhangi bir topluluktaki dirlik düzenlik, hoş geçinme veya rahatlık hali.
- Ağız tadı ile: Tadını duya duya, seve seve.
- Ağız tamburası çalmak: Sözle avutmaya çalışmak.
- Ağız yapmak: Duygularını, düşüncesini olduğundan başka türlü gösterecek yolda dil kullanmak.

- **Ağız yaymak:** Dürüst konuşmaktan kaçınmak.
- **Ağza alınmaz (alınmayacak):** Söylenmesi ayrı, çirkin (söz).
- **Ağza almak:** Anmak, sözünü etmek.
- **Ağza düşmek:** Dedikodu konusu olmak.
- **Ağza tat, boğaza feryat:** Miktarı pek az olan yenecek şey.
- **Ağızdan kapmak:** Bir bilgiyi, başkalarından dinlemek yolu ile edinmek.
- **Ağzi açık ayran delisi:** Yeni gördüğü her şeye alık alık bakan.
- **Ağzi açık kalmak:** Şaşa kalmak, hayret etmek.
- **Ağzi burnu yerinde:** Güzel, yakışıklı.
- **Ağzi büyük:** Yüksekten atarak kendini öven.
- **Ağzi değişmek:** Başka türlü söylemek.
- **Ağzi giriş çanağına dönmek:** Ağzi kuruyup acılaşmak.
- **Ağzi gevşek:** Sır tutmaz.
- **Ağzi havada:** Şaşkın.
- **Ağzi kalabalık:** Gürültülü, çok ve birbirini tutar tutmaz sözler söyleyen.
- **Ağzi kara:** 1.Kara haber vermektan hoşlanan, şom ağızlı. 2.Bir yerde konuşulan veya yapılanı duyup görmesi istenilmeyen (kimse).
- **Ağzi kilitli (veya kenetli):** 1.Dudakları beyazlı at. 2.Sır saklayan.
- **Ağzi kulaklarına varmak:** Çok sevinmek.
- **Ağzi kurusun:** Felaket dileğinde bulunanlara karşı kullanılan bir kelime.
- **Ağzi laf yapmak:** İnandırıcı bir şekilde, düzgün konuşmak
- **Ağzi öpülecek adam:** Ağzından güzel sözler çıkan adam.
- **Ağzi pis:** Sövmeyi huy edinmiş olan.
- **Ağzi sıkı:** Sır vermez.
- **Ağzi sulanmak:** İmrenmek.
- **Ağzi süt kokmak:** Çok genç ve toy olmak.
- **Ağzi teneke kaplı:** Çok sıcak veya çok acı şeyleri kolaylıkla içebilen veya yiyebilenler için şaka yollu söylenir.
- **Ağzi torba değilki büzesin:** Başkalarının konuşmalarına, dedikodularına mani olunamayacağını anlatan bir söz.
- **Ağzi var dili yok:** Pek sessiz bir kimseyi övmek için söylenir.
- **Ağzına abdestle almak:** Bir şeyden bahsederken aşırı saygılı davranmak.
- **Ağzına baktırmak:** Kendini beğeni ile dinletmek.
- **Ağzına bir kemik atmak:** Bir kimseye, bir konuda susması için az bir şey vermek.
- **Ağzına kira istemek:** Konuşmaya nazlanmak.
- **Ağzına bir parmak bal çalmak:** Birini tatlı sözlerle veya şöyle böyle bir iyilikle oyalamak.
- **Ağzına bir şey koymamak:** Hiç bir şey yememek.
- **Ağzına bir zeytin verir, altına tulum tutar:** Yaptığı küçük iyiliklere karşılık büyük çıkar beklemek.
- **Ağzına burnuna bulaştırmak:** Bir işi beceremeyip berbat etmek.
- **Ağzına geldiği gibi :** Enini sonunu düşünmeden
- **Ağzına sürmemek:** Bir şeyden hiç yememek.
- **Ağzına taş almış:** Lakırdıya aldırılmayıp susanlar için kullanılan bir anlatış.

- Ağzına vur lokmasını al: Uysal ve sessiz kimseler için söylenir.
- Ağzında bakla ıslanmak: Hiç sır saklamamak.
- Ağzında bir bakla olmak: Birini, söylemek istediği halde çekindiği bir şeyi olmak.
- Ağzından baklayı çıkarmak: Sabrı tükenip o zamana kadar sakladığı şeyleri söylemeye başlamak.
- Ağzından bal akmak: Çok tatlı konuşmak.
- Ağzından çıkan kulağı duymamak: Sözlerini tartmadan ağır söylemek.
- Ağzından dökülmek: Açıkça söylemekten çekindiği şey sözlerinde belli olmak.
- Ağzından düşürmek: Bir şeyin her zaman lakırdısını etmek.
- Ağzından emdiğini burnundan getirmek: Bir kimseyi yaptığı bir işten pişman ettirmek.
- Ağzından girip burnundan çıkmak: Diller dökerek birini kandırmak.
- Ağzından kaçınmak: İstemediği halde boş bulunup söyleyivermek.
- Ağzından kapmak: Bir kimseyi gafil avlayarak onun gizlemek istediği şeyi ustalıkla öğrenmek.
- Ağzından laf almak: Karşısındakini şuradan buradan konuşturarak arada kendi öğrenmek istediğini söyletmek.
- Ağzından yel alsın: Ağzını hayra aç!
- Ağzını açacağına gözünü aç!: Dikkatsizlik yüzünden zarara uğrayıp da acımanlara söylenir.
- Ağzını açıp gözünü yummak: Öfkelenip bütün kaygıları bir yana bırakarak ağır sözler söylemek.
- Ağzını açmak: Ağır şeyler söylemeye başlamak.
- Ağzını açmamak: Hiç bir söz söylememek, ses çıkarmamak.
- Ağzını bıçak açmamak: Üzüntüsünden söz söyleyecek halde olmamak.
- Ağzını bozmak: Kötü sözler söylemek.
- Ağzını havaya açmak: Umduğunu elde edememek.
- Ağzını hayra aç: Kötü ihtimallerden söz edenlere karşı söylenir.
- Ağzını kiraya vermek: Kendini de ilgilendiren bir konuda düşüncesini söylememek.
- Ağzını öpeyim: Sevindirici sözler söyleyenlere karşı bir alkış sözü olarak söylenir.
- Ağzını toplamak: Söylemekte olduğu kötü söz veya küfürleri kesmek.
- Ağzını tutmak: 1.Boşboğazlık etmek. 2.Kötü söz söylememek.
- Ağzını yoklamak: Birinin bir şey hakkında bildiğini kendine sezdirmeden söyletmeye çalışmak.
- Ağzının kokusunu çekmek: Bir kimsenin çekitmez hallerine katlanmak.
- Ağzının mübrü ile: Oruçlu olarak.
- Ağzının payını vermek: Haddini bildirmek, paylayıp susturmak.
- Ağzının perhizi yok: Ağzına geleni söyler.
- Ağzının suyu akmak: Çok imrenmek.
- Ağzının tadı bozulmak: Bir kimsenin kurulu düzeni bozulmak.
- Ağzıyla kuş tutmak: Çok becerikli olmak, bir şeyde maharet göstermek.
- Ağrısı tutmak: Doğuracak kadının doğum sancıları başlamak.
- Ağustos böceği: Yazın hep aynı sesi çıkararak kesik kesik öten, km

kanatlılardan bir böcek.

- **Ağustos şenliği:** Ağustos ayında yapılan eğlence.
- **Ah almak:** Birinin ilenmesini üstüne çekmek.
- **Ahı yerde kalmamak:** Yaptığı ilenme er geç etkisini göstermek.
- **Ahım şahım bir şey değil:** Değer verilecek, beğenilecek gibi değil.
- **Ahbap çavuşlar:** Her vakit birlikte görülen ve birbirine çok bağlı olan arkadaşlar hakkında söylenir.
- **Ahbaplık etmek:** 1.Aralarında dostluk ilişkisi bulunmak. 2.Şundan bundan konuşmak.
- **Aheste aheste:** Yavaş yavaş, ağır ağır.
- **Ahr gibi:** Eşyası karmakarışık veya görünüşü çirkin olan (yer).
- **Ahıra çekmek:** Ahıra bağlamak.
- **Ahir zaman:** 1.Son zaman. 2.(Halkın inanışına göre) Dünyanın son günleri, kıyametin kopmak üzere bulunduğu günler veya yıllar.
- **Ahkam çıkarmak:** Kendi kuruntularına dayanarak birtakım yargılara varmak.
- **Ahkam kesmek:** Çekinmeden kesin yargılarda bulunmak.
- **Ahlatın iyisini ayılar yer:** İyi şeyler, onlara yaraşmayanların eline geçer.
- **Ahlatı erbaa:** "Dört suyu" anlamında olup eski hekimlerce insanın micazını meydana getirir sanılan kanı, balgama, safrayı ve sevda dedikleri dört unsuru anlatır.
- **Ahmak ıslatan:** İnce ince yağın yağmur, çisinti.
- **Ahmet'in öküzü gibi:** Aptal, anlayışsız, kavrayışsız.
- **Ahmet'in öküzü bakar iki gözü:** Hiç bir şey anlamadan, aptal aptal bakanlar için söylenir.
- **Ahret adamı:** Dünya işlerinden el çekip ahret kaygıları ile davranan kimse.
- **Ahret kardeşi:** (Sofu kadınlar arasında) Kardeş gibi tutulan kimse, kardeşlik.
- **Ahret suali:** Gereksiz ve usandırıcı sorular.
- **Ahret yolculuğu:** Ölüm.
- **Ahrette on parmağı yakasında olmak:** Ahrette birinden davacı olmak.
- **Ahretini yapmak:** Çok sevap kazanmak.
- **Ahtapot gibi:** Sırnaşık, yapışkan kimse.
- **Ahu gibi:** Çok güzel ve temiz (kız).
- **Ah-u feryat etmek:** İnleyip ağlamak.
- **Ahvali sihhiye:** Sağlık durumu.
- **Ak gözlü:** Gözlerinin rengi pek açık olup nazarının hemen değdiğine inanılan (kimse).
- **Ak koyunun kara kuzusu da olur:** İyi bir aileden kötü bir adam da çıkabilir.
- **Ak köpek kara köpek:** Çeşit çeşit münasebetsiz insanlar.
- **Ak mı kara mı önüne düşünce görürsün:** Boşuna kafanı yorup durma, sonuç belli olduğu zaman anlarsın.
- **Ak pak:** 1.Tertemiz. 2.Saçı sakalı ağarmış.
- **Ak sakaldan yok sakala gelmek:** Çok yaşlanıp bütün bütün kuvvetten düşmek.
- **Akademi üyesi:** Sanatçıların meydana getirdiği kurula giren kimse.
- **Akar yakıt:** Benzin, mazot gibi sıvı yakıtların genel adı.
- **Akı ak, karası kara:** Beyaz tenli, kara gözlü, kara saçlı.
- **Akı karası geçitte belli olur:** Bir iddianın ancak bir iş başında belli olabileceğini,

ileri geri konuşmakla olamayacağını anlatır.

- **Akı kararı yitirmek:** Çok şaşırarak.
- **Akım derken bokum demek:** İyi bir şey söyleyeyim derken, ağzından hoş gitmeyecek bir söz kaçırarak.
- **Akım adı, karanım tadı:** Esmerleri övmek için söylenir.
- **Akla kararı seçmek:** Çok zahmet çekmek.
- **Akciğer kesecikleri:** Bronşçukların son kısmı.
- **Akça pakça:** Beyaz tenlinin güzelcesi.
- **Akıl akıldan üstündür:** Bir kimsenin aklına gelmeyen bir çare herhangi birinin aklına gelebilir.
- **Akıl almaz:** İnanılacak gibi olmayan.
- **Akıl defteri:** Hatırlanıp yapılması gereken şeylerin yazıldığı küçük defter veya kağıt.
- **Akıl dışı:** Akla uygun olmayan, aklın alamayacağı şey.
- **Akıl erdirememek:** Anlamaya çalıştığı halde anlayamamak.
- **Akıl etmek:** Herhangi bir tedbir veya çareyi vaktinde düşünebilmek.
- **Akıl hastası:** Ruh hastası, deli.
- **Akıl hastanesi:** Akıl hastalarının yatırıldığı hastane.
- **Akıl hocası:** 1.Birine yol gösterip akıl öğreten kimse. 2.Herkese akıl öğretmeye meraklı kimse.
- **Akıl için yol birdir:** İyi düşünülünce ayrı ayrı kimselerce varılacak sonuç hep aynıdır.
- **Akıl karı olmamak:** O işin sonu zararlı olmak.
- **Akıl kutusu:** Akılı ile az çok her güçlüğü çare gösteren kimse.
- **Akıl sır ermemek:** Bir şeyin bilinmeyen tarafları anlaşılammak.
- **Akıl var, yakın var:** Bunda anlamayacak ne var?
- **Akıl yaşta değil baştadır:** Akıllı olma ile yaşlı olma arasında ilgi yoktur.
- **Akıl zayıflığı:** Akıl düzeninde deliliğe kadar varmayan bozukluk.
- **Akla gelmeyen başa gelir:** İnsan, umulmadık, hatıra gelmedik şeylerle daima karşılaşabilir.
- **Akla zarar:** Pek şaşılacak, düşünüldükçe şaşkınlıktan şaşkınlığa düşülecek (şey).
- **Akl almamak:** Bir şeyin olabileceğine inanmamak.
- **Akl başına gelmek:** 1.Uslanıp akılsızca davranışlardan vaz geçmek. 2.Ayılmak, kendine gelmek.
- **Akl başında:** Daima akıllıca davranan.
- **Akl başında olmamak:** Derli toplu düşünememek.
- **Akl başından bir karış yukarı:** Düşünmeden aklına geleni yapmak.
- **Akl (başından) gitmek:** Ne yapacağını şaşırarak.
- **Akl durmak:** Şaşırarak.
- **Akl ermek:** 1.Anlayabilmek. 2.Akıllıca olgunlaşmak.
- **Akl evvel:** Çok zeki.
- **Akl fikri:** Hep düşündüğü.
- **Akl gitmek:** Şaşırarak.
- **Akl kesmek:** Bir şeyin olabileceğine inanmak.
- **Akl selim:** Akıl kullanarak doğru düşünme.
- **Akl sıra:** Akılca, umduğunca.

- **Aklı yatmak:** Kanaat getirmek, inanmak.
- **Aklına esmek:** Bir şey yapmak hevesine kapılmak.
- **Aklına koymak:** Bir şey yapmağa karar vermek.
- **Aklına yelken etmek:** Düşüncesizce davranmak veya aklına geleni hemen yapmak.
- **Aklından zoru olmak:** Arada bir delice davranışları olmak.
- **Aklından çıkarmak:** Unutmak, anmaz olmak.
- **Aklından geçirmek:** Düşünmek, aklına getirmek.
- **Aklını başına almak:** Şaşkı, düşünemez bir duruma getirmek.
- **Aklını bozmak:** Aklını oynatmak, delirmek.
- **Aklını çelmek:** Yanılmak.
- **Aklını oynatmak:** Delirmek.
- **Aklını peynir ekmekle yemiş:** Şaşkıncı ve akılsızca davranışlarda bulunacak bir hale düşmek.
- **Aklının terazisi bozulmak:** Akıl karı olmayan davranışlarda bulunacak bir hale düşmek.
- **Aklıyla bin yaşa:** Akla yakın görünmeyen bir düşünce ileri sürene alay yollu söylenir.
- **Akilla ölçmeğe kalkışmak:** Her şeyi akla göre değerlendirmek.
- **Akıllara durgunluk vermek:** Çok şaşılacak bir şey olmak.
- **Akılın uslu:** Ağırbaşlı ve derli toplu.
- **Akılsız iti yol kocadır:** Akılsızca iş yapanların, boş yere yorulacağını anlatır.
- **Akın akın:** Arkası kesilmeyen kalabalık öbekler halinde.
- **Akıntıya kürek çekmek:** Olmayacak bir iş uğrunda boşuna çabalamak.
- **Akidesi bozuk:** İnanıp bağlantısı sağlam olmayan (kimse).
- **Akideyi bozmak:** Doğru bilinen bir inanış veya gidişten ayrılmak.
- **Akil baliğ:** Döl vermek yetikliğine eren, erin.
- **Akim kalmak:** Sonuç çıkmamak, başarı sağlayamamak, suya düşmek.
- **Akis uyandırmak:** Tepki yaratmak, şöyle veya böyle karşılanmak.
- **Akan sular durmak:** İtiraza, söyleyecek söze yer kalmamak.
- **Akmasa da damlar:** Çok değilse bile, az çok yarar sağlar.
- **Akordu bozuk orkestra gibi:** Üyelerinin düşünce ve işleri birbirini tutmayan topluluklar hakkında söylenir.
- **Akrep gibi:** Her fırsatta sözleriyle başkalarını incitme veya onlara kötülük etme durumunda olan.
- **Aksak eşekle dağa çıkmak:** Bütün hazırlıklarını tamamlamadan işe girişmek.
- **Akşam ahıra gündüz çayıra:** Yeyip içip, önemli bir iş yapmıyan hazır yiyiciler için söylenir.
- **Akşam azadı:** Eski okullarda akşam paydosu.
- **Akşam dersleri:** Geceleri yapılan dersler.
- **Akşam ezanında:** Güneşin battığı sıralarda.
- **Akşama sabaha:** Nerdeyse, pek yakında, kısa bir zaman içinde.
- **Akşamdan kalmış:** Akşamki sarhoşluğun etkisinden kurtulamamış.
- **Akşamdan kavur sabaha savur:** Kazandığını hemen harcayan tutumsuz kimselerin hallerini anlatır.
- **Akşamdan sonra merhaba:** Gecikmiş ve bundan dolayı gereksiz kalmış şeyler

için söylenilir.

- **Akşamlık sabahlık:** Nerede ise, kaçınılmaz sonuç pek yakın.
- **Akşamı ipe çekmek:** Akşam olmasını sabırsızlıkla beklemek.
- **Aktar dükkânı:** Güzel kokular, iğne, iplik gibi şeyler satan dükkân.
- **Aktarma yapmak:** 1. Bir taşıttan ötekine geçmek. 2. Bütçede bir fasıldan başka bir fasıla ödenek geçirmek.
- **Al aşağı etmek:** Düşürmek, indirmek.
- **Al basmak:** (Kadın) Loğusa devrinde albastı hastalığına yakalanmak.
- **Al beş paralıktan bundan:** Hoşa gitmeyen bir sözün yersizliğini anlatmak için kullanılır.
- **Al giyemedim ki almayım:** Bu işle hiç bir ilgim olmadığı için söylenen sözleri kendi üzerine çekmedim.
- **Al gömlek gizlenmez:** Gizli tutulması elde olmayan şeyler hakkında söylenir.
- **Al kiraz üstüne kar yağmış:** Hatıra gelmeyen beklenilmeyen şeylerin de olabileceğini anlatır.
- **Ah al moru mor:** Telaş veya yorgunluktan yüzü kıpkırmızı kesilmiş.
- **Ala alaya kalkmak:** Bağırarak gürültü etmeye kalkmak.
- **Ala bulamak:** Kanlanmak, kırmızı renk almak.
- **Ala geyik:** İri yapılı bir cins geyik, sığın.
- **Alabanda ateş:** Geminin bir yanında bulunan toplarla birden ateş edilmesi.
- **Alabanda etmek:** Dümeni sağa veya sola son kertesine kadar çevirmek.
- **Alabanda iskele:** Dümeni sağ tarafa sonuna kadar çevirme.
- **Alabandayı yemek:** Adamakıllı azarlanmak.
- **Alaca bulaca:** Çok karışık renkli.
- **Alaca karanlık:** Yarı karanlık.
- **Alaca menekşe:** Hercayı menekşesinin bir adı.
- **Alacaklı olsun:** "Günün birinde öcümü alırım" anlamında göz korkutma sözü.
- **Alameti farika:** Bazı ticaret eşyası üzerine konulan resim, harf gibi özel işaret, marka.
- **Alan talan etmek:** Allak bullak etmek, yağma etmek.
- **Alarga etmek:** 1. Açık denize çıkmak, engine açılmak. 2. Geri çekilmek, uzaklaşmak.
- **Alarga durmak:** Karışmak istememek, ilgisiz davranmak.
- **Alay başı:** Toplu yürüyüşlerde sıranın en öne.
- **Alay malay:** Hep birden, cemaat halinde.
- **Alçak gönüllü:** Daha aşağı olanları kendisiyle eşit tutan veya kendi değerini olduğundan aşağı gösteren, mütevazı.
- **Alçak eşçe herkes biner:** Zayıf uysal kimseleri herkes ezmeğe, onlara bir iş yüklemeye kalkışır, anlamında.
- **Alçı maket:** Heykel, bina gibi şeylerin alçıdan yapılmış küçük örneği.
- **Alçı taşı:** Pişirilip toz haline getirilecek alçı yapmağa yarıyan kalsiyum sülfat.
- **Alem şümü:** Dünyaca bilinen, dünya ölçüsünde.
- **Alem-i medeniyet:** Uygarlık dünyası.
- **Aleniyete vurmak:** Açığa vurmak, meydana vurmak.
- **Alet olmak:** Başkalarınca iyi karşılanmayan bir işe yardımcı olmak.
- **Alevden yele:** Dalgalanınca uzaktan aleve benzeyen atın ensesindeki uzun tüyler.

- **Alevin damarları sarması:** Herkesin heyecanlanması, hırslanması.
- **Aleyhe dönmek:** Karşı durum almak.
- **Alıcı gözüyle bakmak:** İnceden inceye gözden geçirmek.
- **Alıcı verici:** Bağışladığını geri alan.
- **Alımlı bir resim:** Çekici beğenilen resim.
- **Alın damarı çatlamak:** Utanma duygusu kalmamak.
- **Alın teri:** Emek.
- **Alın teriyle kazanmak:** Hak ederek, çalışarak, emek sarfederek kazanmak.
- **Alın yazısı:** Talih, mukadderat.
- **Alını açık yüzü ak:** Çekinecek hiç bir hali veya ayıbı olmayan.
- **Alında yazılmış olan:** Ezelden hakkında takdir edilmiş olmak.
- **Alınmaz kale:** En değerli, en kıymetli, en güvenilir dayanak noktası.
- **Alından süngülenmek:** 1.Süngü alınma saplanmak. 2.(arı) İğnesini alınma batırmak.
- **Alını ağartmak:** Şeref ve değer kazanmak, yüzünü ak etmek.
- **Alını karıştırmak:** Birini hafifsemek için söylenir.
- **Alışmış kudurmuştan beterdir:** Alışılan bir şeyden kolayca vaz geçilemez.
- **Allah acısını unutturmasın:** Büyük bir acı karşısında onun gibisinin bir daha olmamasını dilemek üzere söylenir.
- **Allah bir:** Yemin yerine kullanılır.
- **Allah bir dediğinden gayrı sözüne inanılmaz:** Birinin çok yalancı olduğunu anlatmak için söylenir.
- **Allah dağına göre kar verir:** Allah herkese uygun geleni verir.
- **Allah devlete millete zeval vermesin:** Tanrı devleti ve milleti gelecek her türlü kötülüklerden korusun, anlamında.
- **Allah dokuzda verdiğini sekizde almaz:** Mukadder ne ise o olur.
- **Allah dört gözden ayırmasın:** "Allah (çocuğu) yetim veya öksüz bırakmasın" anlamında bir iyi dilek sözü.
- **Allah düşmanına vermesin:** Anlatılan bir kötülüğün büyüklüğünü belirtmek için söylenir.
- **Allah ecir sabır versin:** Başsağlığı dileği sırasında söylenir.
- **Allah eksik etmesin:** Birinin yaptığı bir hizmet anılırken onun hakkında teşekkür yollu söylenir.
- **Allah emeklerini eline vermesin:** Allah emeklerini boşa çıkarmasın.
- **Allah etmesin:** Olması arzu edilmeyen bir olaydan söz edilirken söylenir.
- **Allah evi:** Tapmak, cami, mescit.
- **Allah gecinden versin:** Söz gelişi olarak birinin ölmesi halinden söz edilirken kullanılan iyi bir dilek.
- **Allah hakkı için:** Ant içmek veya ant vermek için kullanılır.
- **Allah için:** Gerçekten, doğrusu.
- **Allah (seni) inandırısın:** İnanılması pek kolay olmayan bir şey anlatılırken yemin yerine söylenir.
- **Allah indinde zayi olmamamk:** Tanrı nazarında makbul sayılmak.
- **Allah kabul etsin:** Sevap sayılan bir iş yapıldığı zaman söylenir.
- **Allah kavuştursun:** Birinin yakını bulunduğu yerden ayrılınca kendisine kavuşma dileğide bulunmak için söylenen söz.

- Allah kuru iftiradan saklasın: Bir suçlama karşısında bunun sırf iftira olduğunu anlatmak için söylenir.
- Allah muvaffak etsin: Tanrı başarısına yardım etsin.
- Allah ne verdiyse: Ne varsa, ne bulunursa.
- Allah övmüş de yaratmış: Çok güzel olanlar için söylenir.
- Allah rahmet eylesin: Ölüler anılırken iyi dilekle söylenir.
- Allah senden razı olsun: Tanrı seninle birlik olsun, iyiliğini senden ayırmam, anlamında.
- Allah son gültüğü versin: Allah ihtiyarlıkta sıkıntı göstermesin.
- Allah utandırmasın: Bir işe girişenlere söylenen bir başarı dileği.
- Allah vergisi: Sonradan elde edilmiş olmayıp yaradılıştan olan.
- Allah vermesin: Bir şeyin olmaması dileğini anlatır.
- Allah yapısı: İnsanlar tarafından değil de Allah tarafından meydana getirilmiş (yapıt).
- Allah yarattı dememek: Ceza vermek, daha çok dövmek işinde hiç acımamak.
- Allah yazdı ise, bozsun: Biri kendisine önerilen bir işi hiç bir zaman yapamayacağını anlatmak için söyler.
- Allah yürü ya kulum demiş: Az zamanda ileri derecede zengin olanlar için söylenir.
- Allah'ın binasını yıkmak: Kendini veya başkasını öldürmek.
- Allah'ın cezası: Pek yaramaz, şirret.
- Allah'ın evi: İnsan gönlü.
- Allah'ın emanetini geri alması: Hayatın sona ermesi.
- Allah'ın gazabı: Çok sıkıntı veren şey.
- Allah'ın günü: Hemen hemen her gün.
- Allah'ın hikmeti: Beklenmeyen, nedeni anlaşılmayan veya kendisine şaşılın şeyler için kullanılır.
- Allah'ın inayeti: Tanrı'nın yardımını, iyiliği.
- Allah'ın kırn: Şchirden uzak, ağaçsız yer, bozlak.
- Allah'tan bulmak: Cezasını Tanrı vermek.
- Allah'tan korkmaz: Can yakıcı, insafsız, acımasız.
- Allah'ü alem: Galiba.
- Alı pulu: Göz alıcı renkler ve şeylerle süslenmiş.
- Al benden de o kadar: Ben de aynı haldeyim veya ben de aynı düşüncedeyim.
- Al gültüm, ver gültüm: Yapılan bir hizmetin hemen karşılanmasının istendiğini anlatır.
- Al sana bir daha! Yeni bir aksilik olunca bezginlik anlatılmak üzere söylenir.
- Al tekke, ver külah: 1.Uğraşa çekişe. 2.Aşırı derecede senli benli olmayı gösteren bir anlatış.
- Aldığı aptes ürküttüğü kurbağaya değmemek: Sağladığı iyilik verdiği zarara değmemek.
- Alıp vermek: Yürek çarpıntısı geçirmek.
- Allah bullak olmak: Karma karışık olmak, alt üst olmak.
- Allem etmek kalem etmek: Ne yapıp yapıp elde etmek.
- Allarıp pullanmak: Süslenmek.
- Alt alta üst üste: Birbirleriyle itişir kalkışır bir halde.

- Alt etmek: Yenmek.
- Alt olmak: Yenilmek.
- Alt tarafı: 1. Geriye kalanı. 2. İşin sonu.
- Alt yanı: Olup olacağı.
- Alt yanı çıkmaz sokak: Sonu gelmeyen, sonuç almamayan işler hakkında söylenir.
- Altı alay, üstü kalay: İçi dışı gibi özenilmiş olmayan şeyler için söylenir.
- Altı kaval, üstü şîshane: Altı üstüne uymaz.
- Altta kalanın canı çıksın: Gücü yetmeyen ne olursa olsun.
- Alttan almak: Yumuşak davranmak.
- Alttan alta: Belli etmeden, sezdirmeden, gizlice.
- Altı karış beberuhi: Kısa boylu olanlar hakkında alay yollu söylenir.
- Altın adımı bakır etmek: Temiz ve parlak ününü karartmak.
- Altın anahtar her kapıyı açar: Para olunca her güçlük yenilebilir.
- Altın babası: Umulmadığı halde parası çok olan kimse.
- Altın bilezik: Para getirir sanat.
- Altın devri: En parlak ve mutlu devir.
- Altın eli bıçak kesmek:
- Altın keşçi: Yerden temiz külçe halinde çıkan altın.
- Altın leğene kan kusmak: Varlık içinde hastalık veya azap çekerek yaşamak.
- Altın topu: Güzel ve tombul olan kucak çocukları için bir benzetme sözü olarak kullanılır.
- Altın tutsa toprak olur: Giriştiği işlerde büyük talihsizliklere uğrayan kimsenin halini anlatır.
- Altını bakır etmek: Herhangi bir şeyin değerini düşürmek.
- Altınşaltriya bağlamak: Atlatmak, boş vaatlerle oyalamak.
- Altüst olmak: Karma karışık bir hale gelmek.
- Amaca yaklaşmak: İsteneni elde etmek üzere olmak.
- Amali erbaa: Eskiden matematikte "dört işlem" terimine verilen ad.
- Aman bulmak: Kurtulmak.
- Aman dedirtmek: Karşı gelenleri boyun eğmek zorunda bırakmak.
- Aman derim: Sakın ha, böyle bir iş yapayım deme!
- Aman vermemek: 1. Hiç göz açtırmamak. 2. Acımayarak öldürmek.
- Amana gelmek: Önce boyun eğmezken zor karşısında boyun eğmek.
- Amanı kesilmek: Takatı kalmamak.
- Amiyane tabiriyle: Halk ağzı ile, halkın deyişiyle.
- Amma da yaptım hal: Söylenen bir söze pek inanılmadığını ve şaşıldığını anlatır.
- Amuta kalkmak: İki eli üstüne dayanarak bacaklarını havada dikey tutmak.
- Ana baba günü: Sıkıntılı, telaşlı, tehlikeli zaman veya durum.
- Ana dili: Çocuklukta ev halkından öğrenilen dil.
- Ana fikir: Bir sözde veya bir yazıda anlatılmak istenen asıl fikir.
- Ana kuzusu: Bakım ve himayeye muhtaç küçük çocuk.
- Ana okulu: Üç ve altı yaşları arasındaki çocukların fikir ve bedence hazırlanması için kurulan ve bu yaşlardaki çocukların devam ettiği okul.
- Anadan doğma: 1. Çınlıçplak. 2. Doğuştan olan.

- **Anadolu zevki:** Anadolu halkının beğendiği, hoşlandığı şeyler.
- **Anası ağlamak:** Çok zahmet çekmek, eziyet çekmek, bitkin hale gelmek.
- **Anası turp, babası şalgam:** Ne olduğu belirsiz kimselerin çocuğu.
- **Anasından emdiği süt burnundan gelmek:** Çok sıkıntı çekmek.
- **Anasını eşek kovalasın:** Sözü edilen kimse veya iş hakkında bıkkınlık ve umursanmama anlatır.
- **Anasının gözü:** Pek kurnaz, becerikli hinoğlulu.
- **Anasının ipini satmış:** Kendisinden her türlü kötülük beklenebilen (kimse).
- **Anasının nikahını istemek:** Bir şeye değerinden çok para istemek.
- **Anafordan:** Yolsuz veya emeksiz olarak.
- **Anah kuzu kınalı kuzu:** Öksüz olmayan çocukların mutluluğunu anlatır.
- **Anca beraber kanca beraber:** Bir işte iki veya daha çok kimsenin, o iş kötü de gitse, birbirinden ayrılmamaları gerektiğini anlatır.
- **Anladım, arap olayım:** Hiç anlamadım.
- **Anma töreni:** Bir büyüğün ölüm veya doğum yıldönümlerinde kendisini anmak için yapılan toplantı.
- **Anzak askeri:** İngilizlerin, Çanakkale savaşında Avustralya ve Yeni Zellanda'dan toplamış olduğu askerler.
- **Ant içmek:** Bir şey yapmaya veya yapmamaya ant ile söz vermek, yemin etmek.
- **Antipatik bulmak:** Kanı kaynamamak.
- **Aptesinden şüphesi olmamak:** Herhangi bir işte kusuru olmadığını kesin olarak bilmek.
- **Ar damarı çatlamak:** Utanç duyulacak şeyleri hiç sıklımadan yapar olmak.
- **Ar namus tertemiz:** Utanması, namus duygusu olmayanlar için söylenen bir ters deyim.
- **Ar yılı değil, kar yılı:** Birinin sıkılmayı bir yana bırakarak yalnız çıkarına baktığı anlatılırken söylenir.
- **Aralarında bir gelgi geçti olmamak:** Daha önce aralarında bir anlaşmazlık olmamak.
- **Aralarında karlı dağlar olmak:** Aralarında pek büyük ayrım bulunmak.
- **Aralarından kara kedi geçmek:** Nedense birbirine güvenmek.
- **Aralarından su sızmaz:** Birbirleriyle pek dost olanlar için kullanılır.
- **Aralarını açmak:** İki taraf arasındaki dostluğu bozmak.
- **Aralarını bulmak:** Uzlaştırmak, barıştırmak.
- **Araba vapuru:** İki kıyı arasında kara vasıtalarını taşıyan vapur.
- **Arabasını düze çıkarmak:** İşinin güçlüklerini gidermek.
- **Arabayı çekmek:** Defolup gitmek
- **Arama tarama:** Polisin şüpheli kişiler üzerinde bıçak, silah, esrar gibi yasak şeyler araması.
- **Arabın gözü açıldı:** Geçen bir olaydan ders aldığını anlatır.
- **Arap saçına dönmek:** Karma karışık olmak, içinden çıkılmaz bir hale gelmek.
- **Araştırmacı takım:** Maden ve benzeri şeyleri araştırmakla görevli birkaç kişiden meydana gelen topluluk.
- **Arayıcı fişeği:** Yakıldığı zaman dört tarafı dolaşan donanma fişeği.
- **Arı bal alacak çiçeği bilir:** İşinin ehli olan kimse nereye baş vuracağını bilir.
- **Arı beyi:** Her kovanda bir tane bulunan ana arı.

- **Arı gibi:** Pek çalışkan.
- **Arı kovarı gibi işlemek:** (Bir yerin) gireni çıkarı çok olmak.
- **Arının yuvasına kazak dürtmek:** Belayı üzerine çekmek.
- **Arka arkaya vermek:** Birbirini korumak için birleşmek.
- **Arka çevirmek:** Eski ilgiyi göstermez olmak.
- **Arka kapıdan çıkmak:** Okuldan başarısızlıkla ayrılmak
- **Arkadan arkaya:** Gizli gizli, el altından.
- **Arkadan söylemek:** Bir kimsenin bulunmadığı yerde kendisini çekıştirmek.
- **Arkadan vurmak:** Bir kimse kendisine güvenen ve inanan birine gizlice kötülük etmek.
- **Arkası olmamak:** Kayıracak kimsesi olmamak.
- **Arkası pek:** Kuvvetli bir yere veya kimseye güvenen.
- **Arkası yere gelmemek:** Sarsılmamak, onurundan düşürülememek.
- **Arkasına bakmadan gitmek:** Arkada kalanlarla hiç ilgilenmeden bir yerden ayrılmak.
- **Arkasına düşmek:** Bir şeyin gerçekleşmesi için sıkı çalışmak. Peşinden gitmek.
- **Arkasında yumurta küfesi yok ya! Döneklik etmekte sakınca yok ya!**
- **Arkasından koşmak:** İş yaptırmak için birinin arzusunu kollamak.
- **Arkasını almak:** Kalanın tümünü almak.
- **Arkasını sıvamak:** Birine iltifat etmek, okşamak.
- **Arkadaş değil, arka taş:** Zarar veren arkadaşlar için söylenir.
- **Armut piş, ağzıma düş:** Bir işe hiç bir emek harcamaksızın onun kendiliğinden olmasını bekleyenlerin durumunu anlatır.
- **Armutun sapı var, üzümün çöpü var demek:** Her şeye kusur bulmak.
- **Arpa boyu kadar gitmek:** Pek az gitmek.
- **Arpa ektik darı çıktı:** Ters sonuç veren işler için söylenir.
- **Aslan gibi:** 1.Boylu boshu, güçlü kuvvetli ve yakışıklı. 2.Sağlığı yerinde.
- **Aslan payı:** Bir hissenin en büyüğü, en büyük pay.
- **Aslan yatağından belli olur:** Herkesin temizliği yatıp kalktığı veya bulunduğu yerden belli olur.
- **Aslanı tilkiye boğdurmak:** Kendisinden daha güçsüzlere yenilmek, hasmından daha güçlü olduğu halde, onunla başa çıkamamak.
- **Astarı yüzünden pahalı olmak:** 1.Bir işin ikinci derecede önemli kısmının gideri veya emeği birinci derecedekini aşmak. 2.Bir işe harcanılan para veya emek, elde edilen sonuncun değerini aşmak.
- **Aşağı tükürsem sakalım, yukarı tükürsem bıyığım:** İki taraftan biri tutulacak olursa ötekinin aksaması veya darılması gibi iki karşıt ve aynı derecede sakıncalı yol karşısında kaldığımızı anlatır.
- **Aşağıdan almak:** Sert konuşan bir kimseye karşı yumuşak bir dil kullanmak.
- **Aşık atmak:** Biriyle yarış etmek.
- **Aşık atamamak:** Biriyle herhangi bir sahada yarış edememek.
- **Aşk olmayınca meşak olmaz:** Güçlü bir istek olmayınca hiç bir şey öğrenilemez.
- **At çalındıktan sonra ahırın kapısını kapamak:** İş işten geçtikten sonra tedbir almaya kalkmak.
- **At izi it izine karışmak:** İyi kötünden ayıramayacak halde bir karışıklık meydana gelmek.

- **At olur meydan olmaz, meydan olur at olmaz:** Gerekli koşullar her zaman bir arada bulunmaz.
- **At yedi günde, it yediği günde:** Atın kolay kolay herkese alışamayacağını anlatır.
- **Ata nal çakıldığını görmüş kurbağa ayaklarını uzatmış:** Haddini bilmeyip, aşırı hareketlerde bulunanlara söylenir.
- **Atı alan Üsküdar'ı geçti:** Fırsat kaçırılıp artık yapacak bir şey kalmadı.
- **Attan inip eşeğe binmek:** Bulunduğu dereceden aşağı bir dereceye inmek.
- **Ateş almaya mi geldin?:** Uğradığı yerden hemen gitmeye kalkan kimseye sitem olarak söylenir.
- **Ateş bacayı sarmak:** Tehlikeli bir iş, önüne geçilmez bir hal almak.
- **Ateş düştüğü yeri yakar:** Bir acıyı onu çekenden başkası tamamıyla anlayamaz.
- **Ateş olmayan yerden duman çıkmaz:** Bazı söylentilerin asılsız olmayacağını anlatır.
- **Ateşle barut bir arada olmaz:** Biri kız, biri erkek toy iki gencin bir arada yalnız bulunmasındaki tehlikeye işaret etmek için söylenir.
- **Ateşle oynamak:** Pek tehlikeli bir işe girişmek.
- **Ateşten gömlek:** Dayanılmaz sıkıntılı hal.
- **Atlama taşı yapmak:** Daha iyi bir yere geçmek için bir durumu araç olarak kullanmak.
- **Atma Recep din kardeşiz:** "Bu söylediklerinin hep yalan olduğunun farkındayız" anlamında külhanbeyi deyimini.
- **Avucunu yalamak:** Umduğunu ele geçirememek.
- **Avucunun içine almak:** Bir kimseyi baskı ve etki altına almak.
- **Avucunun içi gibi bilmek:** Çok iyi bilmek.
- **Ayı gördüm yıldıza itibarım yok:** Bir şeyin en iyisine alıştıktan sonra ondan aşağı olanlar gönlümü kandıramaz.
- **Ayak bağı:** Bir yere veya bir işe gidilmesine engel olan kimse.
- **Ayağı suya ermek:** Bir gerçeği veya bir işin önemini neden sonra anlayıp aklı başına gelmek.
- **Ayağa düşmek:** Çok yalvarmak.
- **Ayağına ip takmak:** Bir kimseyi çekiştirmek.
- **Ayağını kaydırmak:** Bir yolunu bularak birini işinden etmek.
- **Ayağını taştan esirgememek:** Acımamak, kıymak.
- **Ayağının bastığı yerde ot bitmez:** Uğradığı yeri yakar yıkar.
- **Ayakları dolaşmak:** 1.Şaşırıp yanlış bir iş yapmak. 2.Ayağın biri diğerine takılmak.
- **Ayaklarını yorganına göre uzatmak:** Masrafını, gelirine göre ayarlamak.
- **Ayaklı kütüphane:** Çok ve çeşitli konular okumuş ve okuduklarını kafasında saklamış olan kimse.
- **Ayarı bozuk:** Ahlak, karakter veya akıl durumu yerinde olmayan.
- **Ayıya kaval çalmak:** Anlayışsız bir kimseye bir şey anlatmaya çalışmak.
- **Ayıyı vurmaktan postunu satmak:** Henüz ele geçmemiş bir şey üzerinde hesap kurmak.
- **Aynı ağız kullanmak:** Aynı şeyi söylemek, aynı düşünceyi ileri sürmek.
- **Ayram kabarmak:** 1.Öfkelenip gayrete gelmek. 2.Cinsel arzusu uyanmak.

- **Aza sormuşlar nereye, çoğun yanma demiş:** Küçük kazançların dahi hep varlıklı kimselere düştüğü kanısını belirtir.
- **Azıcık aşım kaygısız başım:** Başım dertsiz olsun da başka bir şey istemem.

B

- **Baba adam:** Yaşlıca, ağırbaşlı, temiz yürekli olgun adam.
- **Babasma rahmet okutmak:** 1.Biri hakkında iyilik düşünmek. 2.Çocuğu, babasından daha kötü çıkmak.
- **Bacası tütmez olmak:** Ailesi dağılmak veya işi bozulmak.
- **Bacak kadar:** Ufacık.
- **Bağrı yanık:** Yaşlı, çok acı çekmek.
- **Bağrı yaralı:** Çok kahir çekmiş.
- **Bağırma basmak:** 1.Kucaklamak. 2.Birine sahip çıkararak onu korumak.
- **Bağırma taş basmak:** Sesini çıkarmaksızın her türlü acıya katlanmak.
- **Bahşiş atın dişine bakılmaz:** Yardım olarak verilen bir şeyin ufak tefek kusurlarını hoş görmelidir.
- **Bahtı kara:** Feleğim silsilesini yemiş kimse, umduğunu bulamayan.
- **Baklayı ağızından çıkarmak:** Sabrı tükenip karşısındaki kimse hakkında bildiği kötülükleri söylemeye başlamak.
- **Bal alacak çiçeği bilmek:** Çok yararlanılabilecek şeyi bulmak veya bilmek.
- **Bal bal demekle ağız tatlanmaz:** Sözde kalan dilek ve tasarıların iş bitirmede hiç bir etkisi olmaz.
- **Bal gibi:** 1.Pek tatlı. 2.Adamakıllı.
- **Bal tutan parmağını yalar:** Karlı bir işe girişenler, az çok o işten yararlanırlar.
- **Baldırı çıplak:** Ayaktakımından, serseri.
- **Balık baştan kokar:** Bir kötülüğün, başta olanlardan başladığını anlatır.
- **Balık kavağa çıkınca:** Hiç bir zaman olmayacak işler için söylenir.
- **Balon uçurmak:** İlgililerin ne diyeceklerini ve nasıl davranacaklarını anlamak amacıyla aslı olmayan bir haber yaymak.
- **Baltayı taşa vurmak:** Birine karşı bilemeyerek, dokunacak sözler söylemek, pot kırmak.
- **Bamteline basmak:** En çok kızacağı şeyi yapmak veya sözü söylemek.
- **Barut gibi:** 1.Sert (kimse). 2.Pek ekşi veya acı.
- **Baskın basanıdır:** İlk saldıran karlı çıkar, kazanır.
- **Baston yutmuş gibi:** Dimdik duran veya yürüyen (kimse).
- **Baş ağrıtmak:** Çok konuşmak suretiyle birini rahatsız etmek.
- **Baş başa vermek:** 1.Birkaç kişi önemli bir işi aralarında konuşmak üzere toplanmak. 2.Dayanışmak.
- **Baş göz etmek:** Evlendirmek.
- **Baş kaldırmak:** Karşı gelmek veya ayaklanmak.
- **Baş koymak:** Bir ülkü uğruna kendini feda etmeye hazır olmak.
- **Baş nereye giderse, ayak da oraya gider:** Küçükler büyüklerin izinde gider, her işte onları örnek tutarlar.
- **Baş ol da, istersen soğan başı ol:** Küçük bir işte de olsa, başkan olmak önemlidir.
- **Baş üstünde tutmak:** Çok iyi ağırlamak.

- **Başa kakmak:** Yapılan bir iyiliği yüzüne vurmak.
- **Başı bozuk:** Düzensiz.
- **Başı darda olmak:** Sıkıntıda olmak.
- **Başı dumanlı:** 1.Doruğunu sis bürümüş (dağ). 2.Sevdadan veya içkiden sarhoş.
- **Başma buyruk:** Kimseden izin almaksızın istediği gibi davranan.
- **Başına çorap örmek:** Birini zor duruma düşürmek için hazırlık yapmak, fesat kurmak.
- **Başma devlet kuşu konmak:** Büyük bir nimeti ele geçirmek.
- **Başma iş açmak:** Uğraştırıcı ve üzücü bir işin çıkmasına yol açmak.
- **Başında kavak yeli esmek:** Toyca hülyalar beslemek, hayal aleminde yaşamak.
- **Başında torbası eksik:** Hayvan, eşek anlamında.
- **Başından büyük işlere girişmek:** Kuvvetinin üstünde olan işlere girişmek.
- **Başını bağlamak:** Birini nişanlamak veya evlendirmek yofu ile başıboş olmaktan kurtarmak.
- **Başını ezmek:** Bir daha kötülük edemeyecek duruma sokmak.
- **Başını gözünü yarmak:** Bir işi kötü yapmak, bir işi istenilen şekilde yapmamak.
- **Başını kaşıyacak vakit bulamamak:** İş çok olmak çok sıkışık olmak.
- **Başını taşa vurmak:** Çok pişman olmak.
- **Başını yemek:** Ölmesine veya felaketine sebep olmak.
- **Baştan çıkartmak:** Ayartmak, kötü yola sürüklemek.
- **Bayrak açmak:** 1.Gönüllü asker toplamaya girişmek. 2.Bir dava uğruna ayaklanmak.
- **Bayram koçu gibi:** Gösterişli ve zevksiz bir şekilde süslenmiş olan.
- **Belini doğrultmak:** Yeniden durumunu düzeltmek.
- **Belini kırmak:** Bir şey yapamaz hale getirmek.
- **Belayı satın almak:** Göz göre göre belayı üstüne çekmek.
- **Beni sokmayan yılan bin yaşasın:** Tehlikesi olmayan düşmanla uğraşmak gereksizdir.
- **Beni tilki yiyeceğine aslan yesin:** Kötülüğün bile soylu bir kimseden gelmesi yeğdir.
- **Benzi atmak:** Yüzü sararmak.
- **Bereket versin:** İyi ki, Allah' şükür ki.
- **Besle kargayı oysun gözünü:** Nankörlük edenler için söylenir.
- **Beş parmak bir olmaz:** İnsanların karakterde birbirine benzememesi doğal bir haldir.
- **Beyin yıkama:** İnsanı, kendine özgü güşünce ve dünya görüşünü yabancılaştırmak, başka yönde düşünür ve davranır duruma sokmak amacıyla çeşitli yollarla etkileme.
- **Beyni atmak:** Birdenbire ve çok öfkelenmek.
- **Beyninden vurulmuşa dönmek:** Beklenmedik bir durum karşısında olağanüstü bir üzüntü ve şaşkınlığa uğramak.
- **Bıçak kemiğe dayanmak:** Bir durum artık tahammül edilemeyecek hale gelmek.
- **Bıçak yarası onulur, dil yarası onulmaz:** Ağır sözlerin unutulmayacağını anlatır.
- **Bıyık altından gülmek:** Eğlencere ve belli etmemeye çalışarak gülmek.
- **Bıyığı terlemek:** Bıyığı yeni çıkmaya başlamak.
- **Bileğinde altın bileziği olmak:** Çok kazanç getiren bir sanatı olmak.

- **Bildiğini okumak:** Başkasına uymaksızın bildiği gibi davranmak.
- **Bilir bilmez:** Yarım bilgi ile.
- **Bin dereden su getirmek:** Birini kandırmak için bir sürü neden ileri sürmek, dilleri dökme.
- **Bin pişman olmak:** Çok pişman olmak.
- **Bin tarakta bezi olmak:** Birçok işlerle uğraşmakta bulunmak.
- **Bir abam var atarım, nerde olsa yatarım:** Yer beğenmekte titizlik gösterilmediğini anlatır.
- **Bir ayağı çukurda olmak:** Yaşayacak az zamanı kalmış olmak.
- **Bir baltaya sap olmak:** Bir iş sahibi olmak.
- **Bir bardak suda fırtına koparmak:** Önemsiz bir işi mesele yapmak.
- **Bir dediğini iki etmemek:** Her istediğini yerine getirmek.
- **Bir eli yağda bir eli balda:** Varlık ve bolluk içinde bulunanlar için söylenir.
- **Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı var:** En ufak bir iyiliğin dahi unutulmaması gerekir.
- **Bir içim su:** Bir kadının çok güzel olduğunu anlatır.
- **Bir kapıya çıkmak:** Aynı sonuca varmak.
- **Bir kaşık suda boğulmak:** Büyük kötülük etmek, kin beslemek.
- **Bir kazanda kaynamak:** Pek iyi anlaşmak, uyuşmak, bağdaşmak.
- **Bir koltuğa iki karpuz sığmaz:** Aynı zamanda iki iş peşinde olmak başarı için tehliktir.
- **Bir koyundan iki post çıkmaz:** Birinden, gücünün yetmediği ikinci bir fedakarlık istendiği zaman söylenir.
- **Bir solukta:** Bir defada, bir seferde, çabucak.
- **Bir taşla iki kuş vurmak:** Bir davranışla iki ayrı sonuç elde etmek.
- **Birbirine düşürmek:** Aralarını açmak, bozmak.
- **Bire bin katmak:** Bir şeyi olduğundan daha fazla göstermek.
- **Bit pazarı:** Eski eşyaların alınıp satıldığı yer.
- **Boğaz boğaza gelmek:** Zorlu kavga etmek.
- **Boğaz dokuz boğumdur:** Sözün iyice ölçülüp biçilerek söylenmesi gerektiğini anlatır.
- **Boğaz kavgası:** Geçim için yapılan didinme.
- **Boğaz tokluğuna:** Ayrıca ücret verilmeden yalnız karnını doyurmak üzere.
- **Boğazına sarılmak:** Birinin üzerine yürüyüp yakasıyla beraber boğazından tutmak. Çok sıkıştırmak.
- **Boğazını yırtmak:** Olanca gücüyle bağırarak.
- **Bohçasını koltuğuna vermek:** Evden kovmak.
- **Bol keseden atmak:** Yerine getiremeyeceği vaatlerde bulunmak.
- **Bomba gibi patlamak:** Bir olay birdenbire meydana çıkarak herkesi şaşkırtmak.
- **Borç vermekle, yol yürümekle tükendir:** Birden ödenemeyen bir borç azar azar verilerek ödenebilir.
- **Borca batmak:** Çok borçlanmak.
- **Borusu ötmek:** Sözü geçmek, dinlenilmek.
- **Boş atıp dolu tutmak:** Doğruluğuna inanmadan söylediği şey gerçek çıkmak.
- **Boş gezenin boş kalfası:** İşsiz güçsüz dolaşan kimse.
- **Boş vermek:** Aldırmamak, önem vermemek.

- Boş boğazlık etmek: Söylenmemesi lazım gelen şeyleri, boş bulunup söyleyivermek.
- Boyundan büyük işlere kalkışmak: Yapamayacağı işlere girişmek.
- Boyunun ölçüsünü almak: Kendi yetersizliğinin, beceriksizliğinin derecesini anlamak.
- Boynuz takmak: Yakınlarından bir kadının iffetsizliğine aldırılmamak.
- Boynunu altında kalsın: Ölsün, gebermek.
- Boynum kıldan ince: Haksız olduğum anlaşılırsa verilecek her cezaya razıyım.
- Bozuntuya vermemek: Bir yanlış farkında değilmiş gibi davranmak.
- Bulanık suda balık avlamak: Karışık durumlardan yararlanıp kendi çıkarını sağlamak.
- Bulunmaz hint kumaşı: Pek az bulunduğu ve pek değerli olduğu sanılan şey.
- Buluttan nem kapmak: En küçük bir şeyden alınmak.
- Burun buruna: Birbirine pek yakın ve yüz yüze.
- Burun bükmek: Önem vermemek, aşağısamak.
- Burun kıvrırmak: Önem ve değer vermeyip alay etmek.
- Burnu büyük: Kibirli.
- Burnu kanamamak: Tehlikeli bir durumdan kazasız kurtulmak.
- Burnunda tütme: Bir şeyi çok özlemek.
- Burnunu kırmak: Şiddetli hareketlerinden vaz geçirmek, kibrimini azaltmak.
- Burnunu sokmak: Kendisini ilgilendirmeyen işlere karışmak.
- Burnundan kıl aldırmaz: Kendisine söz söyletmez, huysuz ve gururlu (kimse).
- Burnundan gelmek: Yaptığına çok pişman olmak. Karşılaştığı zorluk, daha önceki iyiliklerden çok olmak.
- Burnunun direği kırılmak: Pek pis bir koku duyarak tedirgin olmak.
- Burnunun borasına gitmek: Kendi bildiği gibi hareket etmek, öğüt dinlememek.
- Burnunun direği sızlamak: Çok acı duymak.
- Burnunun ucunu görmüyor: Pek sarhoş.
- Burnunun yeli harman savuruyor: Çok büyüklenenler hakkında söylenir.
- Buz gibi soğumak: Bir şeye karşı eski sevgisi birdenbire yok olmak, nefret etmek.
- Buz kesmek: Çok üşümek.
- Buzlar çözölmek: Aradaki dargınlık ortadan kalkmak.
- Bülbül gibi konuşmak: Kolaylıkla ve bütün bildiklerini söylemek.
- Bülbülün çektiği dilinin belası: İlerisi düşünülmeden söylenen bir söz dolayısıyla güç duruma düşmeyi anlatır.
- Büyük balık küçük balığı yutar: Güçlüler gücü yetmeyenleri ezer.
- Büyük başın derdi büyük olur: Büyük işlerle uğraşanların tasalarının da büyük olacağını anlatır.

C

- Cadı kazanı kaynatmak: Fenalık yapmak.
- Cafcaflı sözler: Güzel, süslü, hoş giden sözler.
- Caka satmak: Gösteriş yapmak, çalım satmak.

- **Can alacak yer:** En önemli, en hassas nokta.
- **Can boğazdan gelir:** İnsan yiyeceğine önem vererek güçlenebilir.
- **Can çekişmek:** Ölmek üzere olmak, ölürlen son kıpırdanışlarını yapmak.
- **Can evi:** En duygulu nokta, yürek.
- **Can kulağıyla dinlemek:** Çok dikkatle dinlemek.
- **Can sıkılmak:** Usanç vermek, bıktırmak.
- **Can pazarı:** Herkesin kendi canının kaygısına düştüğü bir durum.
- **Can yakmak:** 1.Zulmetmek. 2.Bir kimseyi çok zarar ve ziyana sokmak.
- **Canı can katmak:** İnsanın neşesini ve dinçliğini artırmak.
- **Canı kıymak:** Öldürmek.
- **Canı burnuna gelmek:** Bir şey yaparken çok zahmet çekmek.
- **Canı çekmek:** İstemek.
- **Canı çıkmak:** 1.Ölmek. 2.Çok yorulmak. 3.Yıpranmak.
- **Canını dişine takmak:** Her tehlikeyi göze alarak işe girişmek.
- **Canının derdine düşmek:** Kendi canından başka bir şey düşünemez olmak.
- **Canla başla çalışmak:** Bütün gayretiyle çalışmak.
- **Cansız düşmek:** Hastalık veya yorgunluk yüzünden bitkin bir hale gelmek.
- **Cehennem azabı çekmek:** Çok üzülme.
- **Cephe atmak:** Birine karşı olmak.
- **Cesaretini kırmak:** Korkutmak, cesaretini azaltmak.
- **Ciğerini sökmek:** 1.Her şeyini almak. 2.İşkenceyle öldürmek.
- **Ciğeri sızlamak:** Çok acımak.
- **Cin çarpmak:** 1.Çarpılmak. 2.Vücutunun herhangi bir yeri tutmaz hale düşmek.
- **Cin çarpmışa dönmek:** Neye uğradığını bilmeyecek kadar kötü bir hale düşmek.
- **Curcunaya çevirmek:** Ortahlıktaki düzeni bozup gürültülü bir hale getirmek.
- **Cümbür cemaat:** Topluca, hep birden.

Ç

- **Çabası boşa çıkmak:** Çalışmanın sonunda eline hiç bir şey geçmemek.
- **Çağ açmak:** Herhangi bir bakımdan ayrı olan yeni ve evrensel bir gidişe yol açmak.
- **Çakı gibi:** Canlı ve atik.
- **Çala kalem yazmak:** Çabuk ve çok yazmak.
- **Çala kaşık yemek:** Çabuk yemek.
- **Çala parça:** Zorla, sürükleyerek.
- **Çalım satmak:** Kurulup büyüklük taslamak.
- **Çalmadan oynamak:** 1.Çok keyifli ve sevinçli bir halde bulunmak. 2.Bir işe çok hevesli görünmek.
- **Çalıp çıpmak:** Seçmeden eline ne geçerse çalmak.
- **Çam devirmek:** 1.Pot kırmak. 2.Bilgisizliğini ele verecek söz söylemek. 3.Ağızdan iş bozacak laf kaçırmak.
- **Çam yarması:** İri gövdeli (insan).
- **Çam sakızı çoban armağanı:** Verilen bir armağanın, sunulduğu kimsenin değerine uygun olmadığını ve verenin gücü ancak buna yettiğini özür yolu

anlatmak üzere söylenir.

- **Çamur atmak:** İftira edip birini lekelemek.
- **Çanak ağızlı:** Sır saklamaz.
- **Çanak yalayıcı:** Dalkavuk.
- **Çanak tutmak:** 1.Dinlenmek. 2.Davranışları veya sözleriyle kötü bir karşılığı hak etme.
- **Çantada keklik:** Elde edilmiş sayılan (şey).
- **Çaptan düşmek:** Çalışma düzenini kaybetmiş olmak.
- **Çark etmek:** Dönmek.
- **Çatlak ses:** Pürüzlü ses.
- **Çay kenarında kuyu kazmak:** Elde ereği sağlayacak bol ağaç varken emek harcayarak başka yollar aramak.
- **Çaydan geçip derede boğulmak:** Büyük güçlükleri yenmişken önemsiz bir neden dolayısıyla başarısızlığa uğramak.
- **Çayı görmeden paçaları sıvamak:** Gerektiğinden çok önce hazırlanmaya kalkışmak.
- **Çehresi sirke satmak:** Asık yüzlü, somurtkan olmak.
- **Çekeceği olmak:** Başma sıkıntılı bir iş gelecek olmak.
- **Çekirdekten yetişme:** Herhangi bir işe küçük yaştan başlayarak ilerleye ilerleye yetişmiş olan.
- **Çekip çevirmek:** Hale yola koymak, yönetmek.
- **Çeliğe su vermek:** Sertliğini arttırmak için çeliği ısıtıp aniden suya sokmak.
- **Çelme atmak:** 1.Çelme ile yıkmaya çalışmak. 2.Bir işin olumlu sonuçlanmasını önlemek.
- **Çene çalmak:** Gevezelik etmek.
- **Çene yarıştırmak:** Karşılıklı gevezelik etmek.
- **Çene yormak:** Boşuna söz söylemek.
- **Çenesi düşük:** Geveze.
- **Çetin ceviz:** Yola getirilmesi, kendisine herhangi bir düşüncenin kabul ettirilmesi güç olan kimse.
- **Çıban başı:** Kurcalanırsa, ağır sonuçlar doğurabilecek halde olan sorun.
- **Çıkmaza girmek:** (Bir iş) Çözülmez hale gelmek.
- **Çılgına dönmek:** Çok telaşlanmak, ne yapacağını bilmez hale gelmek.
- **Çıplak gözle:** Görmeye yardımcı hiç bir alet kullanmaksızın.
- **Çiçeği burnunda:** Taze, henüz olmuş veya henüz çıkmış.
- **Çil yavrusu gibi dağılmak:** Perişan bir halde, her biri bir yana dağılmak.
- **Çile çekmek:** Sıkıntı çekmek.
- **Çile çıkarmak:** Sıkıntılı bir işin veya bir durumun sona ermesini beklemek.
- **Çileden çıkmak:** Sabrı ve dayanıklılığı kalmayıp taşkınlık göstermek.
- **Çirkefe taş atmak:** Edepsiz bir kimsenin tepkisine yol açacak bir davranışta bulunmak.
- **Çivi gibi:** Sağlam ve çevik (insan).
- **Çizmede yukarı çıkmak:** Aklının eremeyeceği bir işe karışmak.
- **Çocukluğu tutmak:** Çocuksu davranışlarda bulunmak.
- **Çürüğe çıkmak:** Sağlam olmadığı anlaşılması.
- **Çürük tahtaya basmak:** Girişilen bir işte uyanık davranmamak yüzünden zararlı

D

- **Dağa çıkmak:** Eşkiyalık etmek veya hükümete karşı gelmek için dağlara çekilmek.
- **Dağa kaldırmak:** Bir kimseyi herhangi bir maksat için zorla dağa götürüp orada alkoymak.
- **Dağda büyümüş:** Kaba ve görgüsüz .
- **Dağdan gelip bağdakini kovmak:** Sonradan katıştığı bir yerde eskileri beğenmez olmak.
- **Dağ doğura doğura bir fare doğurmuş:** Büyük şeyler beklenen bir işten önemsiz bir sonuç alınmca söylenir.
- **Dağ gibi:** Pek büyük, pek iri, pek güçlü.
- **Dağlar kadar:** Aşırı ölçüde büyük.
- **Dağlara düşmek:** Perişan ve avara olmak.
- **Daldan dala konmak:** Sık sık iş, konu veya düşünce değiştirmek.
- **Dalga geçmek:** Ortadaki işle uğraşmayarak aklı başka yerde olmak.
- **Dam üstünde saksagan, vur geli kazmaylan:** Yersiz ve saçma sözler karşısında hafifseme yollu söylenir.
- **Damarına basmak:** Birini öfkelendirecek bir davranışta bulunmak.
- **Damarına çekmek:** Soyunun huyuna benzemek.
- **Damanı kurusun:** Birinin huysuzluğuna öfkelenildiği vakit ilenme olarak söylenir.
- **Damanı tutmak:** Kötü huyu, aksiliği tepişmek.
- **Damarlarına işlemek:** Sinmek.
- **Damarlarında kan tutuşmak:** Şiddetle arzulamak, coşmak, galeyana gelmek.
- **Dananın kuyruğu kopmak:** Beklenen veya korkulan sonuç gerçekleşmek.
- **Dandimi bebek:** Yaşına yakışmayacak hafifliklerde bulunanlar için söylenir.
- **Dar boğaz:** Tehlikeli devre. Üzücü, zor devre.
- **Dara düşmek:** Para sıkıntısına düşmek.
- **Dara gelememek:** Başkalarının baskısıyla aceleye gelememek.
- **Davul gibi şişmek:** Fazla yemek yemek, çok şişmek.
- **Dayısı dümende olmak:** Arkası olmak, kayıranı olmak.
- **Dediği dedik, çaldığı düdük:** Söylenenlere aldırılmayıp kendi bildiğinden şaşmayanlar için kullanılır.
- **Defteri dürlmek:** Ölmek, öldürülmek.
- **Defter tutmak:** İşleri veya hesapları yazmak üzere defter kullanmak.
- **Değirmenin suyu nereden geliyor?:** Bu işin masrafını karşılayacak para nereden geliyor?
- **Deli bayrağı açmak:** Aşık olmak.
- **Deli divane olmak:** (Bir şeyin, bir kimsenin) Aşırı derecede üzerine düşmek.
- **Delinin eline deynek vermek:** Kötülük yapabilecek bir kimseye fırsat vermek.
- **Deli saçması:** Aşırı derecede saçma söz.
- **Deliye dönmek:** Pek çok sevinmek.
- **Dediği dedik olmak:** Söylediği sözden geri dönmek.
- **Demir almak:** Gemi yola çıkmak üzere çapasını denizden almak.

- **Demirperde:** Komünist ülkeleri hür dünyadan ayıran ve giriş çıkışı engelleyen sınırdır.
- **Demoklesin kılıcı:** Her zaman gerçek olabilecek tehlike.
- **Denizdeki balığın pazarlığı olmaz:** Gerçekleşmesi pek az umulan ihtimallere bağlanmak doğru olmaz.
- **Denizden geçip çayda boğulmak:** Büyük güçlükleri yenmişken önemsiz bir neden dolayısıyla başarısızlığa uğramak.
- **Denize düşen yılanı sarılır:** Güç bir duruma düşenlerin bundan kurtulmak için her türlü çareye baş vurmaları olağandır.
- **Derdini dökmek:** Derdini birine uzun uzun anlatmak.
- **Dervişin fikri ne ise, zikri de odur:** İnsan, önem verip düşündüğü şeyi konuşmaktan kendini alamaz.
- **Destursuz bağa gireni sopa ile kovarlar:** İlgilinin müsaadesi olmayan bir yere girmek veya bir işe el atmak kötü karşılanır.
- **Deveyi yardan uçuran bir tutam ottur:** Önemsiz bir şeye karşı sakıntsızca gösterilen tamahkarlık pek büyük zararlara mal olur.
- **Deveciyle görüşen kapısını yüksek açmalı:** Yüksek kişilerle görüşüp kalkanlar durumlarının gerektirdiği fedakarlığı göze almalıdırlar.
- **Dış eli yıkar içi beni yıkar:** Dışardan bakanlara iyi ve elverişli görünen, fakat gerçekte kötü ve elverişsiz olan.
- **Dik başlı:** Mağrur ve boyun eğmez.
- **Dik kafalı:** İnadından vaz geçmeyen, bildiğinden şaşmayan.
- **Diken üstünde oturmak:** Bulunduğu yerden her an kalkıp gitmek zorunda kalabileceğini düşünerek tedirgin olmak.
- **Dil belası:** Sarfedilen kötü bir sözün sonunda meydana gelen kötülük.
- **Dil dökmek:** Kandırmak veya yararlanmak için tatlı sözler söylemek.
- **Dil uzatmak:** Bir kimse veya bir şey hakkında kötü söylemek.
- **Dil yarası:** Acı sözün açtığı gönül yarası.
- **Dile düşmek:** Hakkında dedikodu yapılmak.
- **Dile gelmek:** 1.Dile düşmek. 2.Konuşmayan biri konuşmaya başlamak.
- **Dili tutulmak:** Herhangi bir nedenle söz söyleyemez oluvermek.
- **Dili varmamak:** Bir sözü söylemeye gönül razı olmamak.
- **Dilin keşniği yok:** İnsan doğru veya yanlış her şeyi söyleyebilir.
- **Dilinde tüy bitti:** Tekrar tekrar söylemekten usanıldı, bıkkıldı.
- **Dilinden kurtulmamak:** Sitemlerinden, çıkışmalarından kurtulmamak.
- **Dillere destan olmak:** Herkes tarafından önemle söylenmek.
- **Dimyata pirince giderken evdeki bulgardan olmak:** Daha büyük bir kar peşinde koşarken eldekini de kaybetmek.
- **Diş geçirememek:** Gücü yetmemek.
- **Dişinden tırnağından artırmak:** (Para hakkında) Yiyeyeceğinde, giyeceğinden keserek biriktirmek.
- **Dişini sıkmak:** Dayanmak, katlanmak.
- **Dizlerinin bağı çözülme:** Herhangi bir neden dolayısıyla ayakta duramayacak hale gelmek.
- **Doğruyu söyleyen dokuz köyden kovarlar:** Doğru olmakla birlikte başkalarının işine gelmeyen söz söyleyenlerin sevilmediğini anlatır.

- **Dokuz doğurmak:** Korkudan veya çok istenen bir şey ha oldu ha olacak diye tasalanmak veya sabırsızlanmak.
- **Dört dönmek:** Telaşla çare aramak.
- **Dört elle sarılmak:** Bir işe, bütün gayretiyle, önem vererek başlamak.
- **Dört gözle beklemek:** Pek isteyerek veya özleyerek beklemek.
- **Dudağını ısırarak:** Hoş olmayan bir hareket karşısında şaşakalmak.
- **Dünyaya kazık kalmak:** Çok uzun ömürlü olmak.

E

- **Eceli gelmek:** Ölümü yaklaşmak, ölümü kaçınılmaz hale gelmek.
- **Eceline susamak:** Ölmek istemiş gibi tehlikeli işlere girişmek.
- **Ecel teri dökmek:** Korku ve kaygı geçirmek.
- **Ekmeğinden olmak:** Geçimini sağlayan işinden olmak.
- **Ekmeğini kana doğramak:** Büyük bir sıkıntı ve üzüntüye katlanmak.
- **Ekmeğini taştan çıkarmak:** Geçimini sağlamakta pek becerikli olmak.
- **Ekmeğini tuza banmak:** 1.Çok az bir katıkla yetinmek. 2.Çok büyük sıkıntılara katlanmak.
- **El ayak çekilmek:** Herkes uykuya dalıp ortalık sessiz kalmak.
- **El basmak:** Kutsal kitaplardan biri üzerine el koyarak ant içmek.
- **El çektirmek:** İşinden almak, görevinden uzaklaştırmak.
- **El ele vermek:** Birlikte iş görmek.
- **El etek öpmek:** 1.Bir işi yaptırmak için yalvarmak. 2.Yaltaklanmak.
- **El koymak:** 1.Yetkili kimselerin bir olayı ele almaları. 2.Hükümet bir malı veya bir idareyi kendi emri altına almak.
- **Ele avuca sığmamak:** Söz dinlememek, baskı altına alınmamak.
- **Eli altında olmak:** Emrinde olmak, o şeyden istediği anda faydalanabilmek.
- **Eli böğüründe kalmak:** Bir iş yapmaya meydan bulamamak.
- **Eli kolu bağı kalmak:** Bir engel dolayısıyla hiç bir iş yapamaz hale gelmek.
- **Eli kulağında:** Nerede ise olacak, pek yakında olması beklenen (şey).
- **Elifi görünce mertek sanmak:** Çok cahil olmak.
- **Elinden geleni ardına komasın:** Elinden ne gelirse yapсын.
- **Elini kolunu sallaya sallaya gezmek:** Pervasızca, kimseden çekinmeden dolaşmak.
- **Elini sıcak sudan soğuk suya sokmamak:** Evde hiç bir hizmete el sürmemek, pek nazlı alışmış olmak.
- **El beğenmezse yer beğensin:** İnsanların beğeneceği bir adam olmazsa, ölmesi daha iyidir.
- **El elin aynasıdır:** İnsanın her halinin çevresindekilere açıkça görüldüğünü anlatır.
- **El ile gelen düğün bayram:** Kamunun hep birlikte uğradığı bir sıkıntıya yakınmasız katlanılacağını anlatır.
- **El mi yaman, bey mi yaman:** Baştaki ne kadar kuvvetli görünürse görünsün, esas kuvvetin halkta olduğunu anlatmak için kullanılır.
- **Elçiye zeval olmaz:** Herhangi bir anlaşmazlığı halletmek için aracılık yapanların suçu olmayacağını onların sorumlu tutulamıyacağını anlatır.

- **Eski defterleri karıştırmak:** Eski olayları, bir yarar umarak veya başka bir amaç gözeterek yeniden ele almak.
- **Eski hamam eski tas:** Hiç bir şeyi değişmemiş, eski halinde kalmış.
- **Eşeğe gücü yetmeyen semerini döver:** Büyüklerden birine kızıp da ondan alamadığı hıncını adamlarında almaya kalkar.
- **Eşiğine yüz sürmek:** Büyük saygı ve bağlılıkla birine yalvarmaya gitmek.
- **Etekleri tutuşmak:** Büyük bir kaygıya ve telaşa düşmek.
- **Etekleri zil çalmak:** Çok sevinmek.
- **Etilye sütlüye karışmamak:** Kendini ilgilendirmeyen işlere karışmamak.
- **Evdaki pazar çarşıya uymaz:** İşler önceden tasarlandığı halde umulmayan durumlar ortaya çıkabilir.

F

- **Faka basmak:** Tuzağa düşmek, aldatılmak.
- **Fal açmak (fala bakmak):** Suya bakarak, kitap, iskambil kağıdı açarak gelecekte haber vermek.
- **Falakaya çekmek:** Ayaklarını falakaya bağlayarak tabanlarını kalın bir sopa ile dövmek.
- **Farkına varmak:** 1.Bir şeyin var olduğunu anlamak, sezmek. 2.Aralarında fark bulunduğunu anlamak.
- **Fasulye gibi kendini nimetten saymak:** Kendine aşırı bir değer vermek.
- **Fazla kaçırarak:** 1.Her zamankinden fazla yemek, içmek. 2.Bir şeyi normalinden fazla yapmak.
- **Feleğin çemberinden geçmiş:** Başından pek çok iyi kötü olay geçmiş olan (kimse).
- **Feleğini şaşırarak:** Ne yapacağını bilemez duruma gelmek.
- **Felsefe yapmak:** Bir olayın nedenleri ve sonuçları hakkında değişik görüşler ileri sürmek.
- **Fena olmak:** 1.Bozulmak. 2.Çok üzülme. 3.Hasta gibi olmak.
- **Ferman çıkmak:** Yetkili bir kimse tarafından bir işin yapılması konusunda buyruk verilme.
- **Ferman dinlememek:** Hiçbir kural, yasa, buyruk tanımmamak.
- **Feryadı basmak:** Tehlikeli, korku verici bir durumla karşılaşınca bağırıp çağırma başlamak.
- **Fırsat düşkün (yoksulu):** Fırsatını bulunca kötülük yapmaktan çekinmeyen kimse için söylenir.
- **Fırsat kollamak:** Bir iş için elverişli zaman ve durumu kollamak.
- **Fıtık etmek:** Onu çok kızdırmak; sinirlendirmek.
- **Fikir yürütmek:** Herhangi bir konuda kendi düşüncesini söylemek.
- **Fitil etmek:** Onu çok kızdırmak.
- **Fiyaka satmak:** Gösteriş yapmak.
- **Fiyat biçmek:** Fiyatını belirlemek.
- **Fol yok yumurta yok:** "Ortada konuyla ilgili belli bir neden yok" anlamında.
- **Fos çıkmak:** 1.(Birinin) Bir işe yaramadığı anlaşılma. 2.Bir iş, beklenen sonucu vermemek.

- **Foyası meydana çıkmak:** Bir kimsenin kötü bir yönü bir şey dolayısıyla, bir süre sonra anlaşılacak.

G

- **Gafil avlamak:** Onu habersiz ve hazırlıksız olduğu bir sırada bastırmak, güç duruma düşürmek.
- **Gaf yapmak:** Farkında olmadan yersiz bir davranışta bulunmak ya da bir kimseyi incitecek söz söylemek.
- **Galebe çalmak:** Üstünlük sağlamak, yenmek.
- **Galeyana gelmek:** Bir şeyden çok etkilenmek, heyecanlanıp coşmak.
- **Galip gelmek:** Yenmek.
- **Garaz bağlamak:** Ona karşı düşmanca duygular beslemek.
- **Gargaraya getirmek:** Gürültüye getirerek bir sözün, bir eylemin önemini, etkisini hafifletmek, dikkatten kaçırmak.
- **Garibine gitmek:** Garip bulmak, yadırgamak.
- **Gavura (papaza) kızıp, oruç yemek (perhiz bozmak):** Başkasına kızıp kendisi için zararlı olabilecek bir davranışta bulunmak.
- **Gavur eziyeti:** Acımasız, zalimce davranış, güç; zahmetli iş.
- **Gavur ölüsü gibi:** Çok ağır ve hantal olan (şey).
- **Gayya kuyusu:** İşlerin karmakarışık, içinden çıkılmaz olduğu durum, ortam.
- **Gazel okumak:** Kandırmak amacıyla boş sözler söylemek.
- **Gebe bırakmak:** Onu borçlu duruma getirmek.
- **Gebe kalmak:** Ona borçlu durumda olmak.
- **Gece gündüz dememek:** Vaktin uygun olup olmadığına bakmadan sürekli çalışmak.
- **Gece kuşu:** Gece vakti gezmesini, iş görmesini seven, geceleri uyumayan (kimse).
- **Geçim kapısı:** Kazancın sağlandığı işyeri.
- **Gelce ağam, giden paşam:** “Başa kim gelirse gelsin benim için fark etmez, ben kendi işime bakarım” anlamında.
- **Gem almamak:** Hiçbir şekilde söz dinlememek, buyruk altına girmemek.
- **Gemi azrya almak:** Hiçbir şekilde söz dinlemez olmak, kural tanımamak.
- **Gemisini yürütmek:** İşlerini yola koymak.
- **Gem vurmak:** 1. Onum taşım, aşırı davranışlarını önlemek, önleyecek girişimde bulunmak. 2. Duygularına hakim olmak.
- **Geniş karmalı:** Hiçbir tasası olmayan, hoşgörülü kimse için söylenir.
- **Geri kafalı:** Tutucu, gerici; yeniliklere karşı çıkan, düşünce ve davranışlarıyla eskiye bağlı olan (kimse).
- **Geri kalmak:** 1. Nitelik ve zaman yönünden geride bulunmak. 2. Benzerlerine oranla daha az gelişmiş olmak.
- **Geyik muhabbeti:** Yararsız ve anlamsız uzun konuşma, gevezelik.
- **Gıcık vermek:** Birini kıskandıracak davranışlarda bulunmak.
- **Gık dedirtmemek:** Herhangi bir ses çıkarmasına, itiraz etmesine, davranışta bulunmasına fırsat vermemek.
- **Gıma gelmek:** O şeyden bıkmak, usanmak.

- **Gurgıra almak:** Onunla alay etmek.
- **Gurgır geçirmek:** 1. Onunla alay etmek. 2. Gevezelik etmek.
- **Gurtlağma basmak:** Bir kimseye bir işi yaptırmak için baskı yapmak.
- **Gurtlağma kadar borcu olmak:** Çok miktarda borcu olmak.
- **Gurtlak derdi:** Geçim kavgası; boğaz derdi.
- **Gizlisi kapaklısı olmamak:** Başkalarından gizlenecek herhangi bir şeyi olmamak.
- **Gizli tutmak:** Bir olayı, bir haberi hiç kimseye duyurmamak, açıklamamak.
- **Göbeği beraber kesilmiş:** “Her zaman onunla birlikte, ondan hiç ayrılmaz” anlamında.
- **Göbeği çatlamak:** Bir işi başarmak için çok zorlanmak, uğraşmak.
- **Göbek bağlamak (salmak):** Göbeği sarkacak ölçüde şişmanlamak, göbeklenmek.
- **Göge merdiven dayanış:** Çok uzun boylu kimse için şaka yollu söylenir.
- **Göğsü kabarmak:** Ondan büyük övünç duymak, kıvanmak.
- **Göğsünü gere gere:** Övünerek, kendine güvenerek, kıvanç duyarak.
- **Göğüs geçirmek:** Üzüntü nedeniyle derin derin nefes alıp vermek.
- **Göklere çıkarmak:** Onun yaptıklarını, niteliklerini abartarak övmek, onu yüceltmek.
- **Gökte ararken yerde bulmak:** Ele geçirilmesi güç sanılan bir şeyi, birini kolayca bulmak.
- **Gölgede bırakmak:** 1. Bir şey nitelik yönünden daha üstün olmak. 2. Bir kimseden daha başarılı olup değerce ondan üst düzeyde olmak.
- **Gölge düşmek:** Üzerine gölge gelmek.
- **Gölge etmek:** Rahatsız etmek.
- **Gölgesinden korkmak:** Kuruntulu olmak, tehlikesiz işlere girişmişken bile korkmak.
- **Gönlüden geçirmek:** Onu şöyle bir düşünmek, istemek.
- **Gönlüden kopmak:** Bir kimseye, o an içinden geçtiği kadar iyilikte bulunmak.
- **Gönlüne doymak:** Bir şeyin olacağını önceden sezgi yoluyla bilmek.
- **Gönlünü almak:** Kırgın, küskün birini güzel sözlerle ya da bir armağanla sevindirmek, memnun etmek.
- **Gönlünü etmek (yapmak):** Onu razı etmek, hoşnut etmek.
- **Gönlünü kaptırmak:** Ona aşık olmak.
- **Gönlünü kırmak:** Bir kimseyi kaba söz ve davranışlarla üzme, küstürmek.
- **Gönlü olmak:** Razi olmak, hoşnut olmak.
- **Gönlü tok:** Yetinmesini bilen kimse.
- **Gönlü vermek:** 1. Ona aşık olmak. 2. Ona sevgiyle bağlanmak.
- **Gönlü yapmak:** Dargın, memnuniyetsiz bir kimseyi uygun söz ve davranışlarla mutlu etmek.
- **Gönlü yarası:** Bk. Dil yarası.
- **Görüş açısı:** Bir şeyi değerlendirme biçimi.
- **Gösteriş yapmak:** İlgi çekmek, kıskandırmak gibi amaçlarla göze çarpan davranışlarda bulunmak.
- **Gövde gösterisi:** Bir topluluğun gücünü ve tavrını göstermek için büyük bir kalabalıkla yaptığı gösteri.
- **Göz açmamak:** İşlerin çokluğu yüzünden başka hiçbir şeyle ilgilenememek.
- **Göz açtırmamak:** Ona herhangi bir şey yapma fırsatı vermemek.

- **Göz ardı etmek:** Onu görmezlikten gelmek, ona gereken ilgiyi, önemi göstermemek.
- **Göz atmak:** Ona, üzerinde pek durmadan şöyle bir bakmak.
- **Göz boyamak:** Kötü bir şeyi iyi olarak gösterip aldatmak.
- **Gözdağı vermek:** Onu tehdit etmek, istediğini yaptırmak, kabul ettirmek için baskı yapmak.
- **Göz değmek:** Uğursuzluk ya da kötülük getirdiğine inanılan kıskanç ya da hayran bakışlar nedeniyle kötü bir duruma düşmek.
- **Gözden çıkarmak:** Bir şeyin elden gitmesine isteyerek ya da istemeyerek razı olmak, onu feda etmeye karar vermek.
- **Gözden düşmek:** Başkalarının sevgi, saygı ve güvenini söylediği sözler ya da yaptığı davranışlar nedeniyle yitirmek.
- **Gözden geçirmek:** 1.Ne olduğunu anlamak için ona iyice bakmak, incelemek. 2.Onu okumak.
- **Gözden kaçmak:** Farkına varılmamak, görülmemek.
- **Gözden kaybolmak:** Görülmez olmak, yok olmak.
- **Göz dikmek:** Onu ne pahasma olursa olsun ele geçirmek istemek.
- **Göz doldurmak:** 1.Bir şey görünüşüyle umulan etkiyi yapmak. 2.Bir kimse bir becerisi, başarısı vb.den ötürü beğenilmek.
- **Göze almak:** Bir işi gerçekleştirmek için ortaya çıkabilecek bütün engelleri, tehlikeleri kabullenmek.
- **Göze batmak:** 1.Durumu, davranışları çevredekileri tedirgin etmek. 2.Görünüşüyle dikkati çekmek. 3.Başkalarını kıskandıran bir mevkiye yükselmek.
- **Göze çarpmak:** 1.Görünüşüyle dikkatleri üzerinde toplamak. 2.Görülmek, fark edilmek.
- **Göze girmek:** Yaptıklarıyla çevresindekilerin saygı ve güvenini kazanmak.
- **Göz gezdirmek:** Ona üstünkörü bakmak, şöyle bir bakmak, onu yüzeysel olarak okumak, incelemek.
- **Göz gözü görmemek:** Sis, toz, duman gibi engeller yüzünden hiçbir şey görülmez olmak.
- **Göz kamaştırmak:** 1.Görmeyi bulanıklaştırmak. 2.Güzel bir şey büyük hayranlık uyandırmak.
- **Göz kırpmadan:** Hiç çekinmeden, bir an bile duraksamadan.
- **Göz koymak:** Onu elde etmeyi amaçlamak.
- **Göz kulak olmak:** 1.Onu korumak amacıyla gözetlemek. 2.Ne olup bittiği hakkında görerek, duyarak, bilgi toplayarak.
- **Gözleri açılmak:** 1.Uyanmak. 2.Bilinçlenmek; gerçeklerin, olup bitenlerin farkına varmak.
- **Gözleri dolmak (dolu dolu olmak):** Sevinçten ya da üzüntüden ağlayacak kadar duygulanmak.
- **Gözleri (gözü) dönmek:** 1.Hastalık nedeniyle gözlerin renkli bölümü görünmez olmak. 2.Aşırı istek ya da öfkeden ötürü saldıracak duruma gelmek.
- **Gözleri kan çanağına dönmek:** Uykusuzluktan ya da çok ağlamaktan ötürü gözleri çok kızarmak.
- **Gözlerinden okumak:** Düşünce ve niyetlerinin ne olduğunu bakışlarından anlamak.
- **Gözlerine inanmamak:** Gördükleri karşısında şaşkına dönmek, gördüklerine

inanamamak.

- **Gözleri parlamak:** Sevinci ve isteği gözlerinden belli olmak.
- **Gözleri sulanmak:** Hastalık, güneşe bakma ya da sevinçten ötürü gözlerinden yaş gelmek.
- **Gözleri (gözü) yollarda (yolda) kalmak:** Sevilen bir kimseyi özlemle beklemek.
- **Göz nuru dökmek:** İyi bir yapıtı ortaya koymak için dikkatli ve yorucu bir çalışma yapmak.
- **Göz önünde tutmak (bulandırmak):** Bir şeyin nasıl sonuçlanacağını, gerçekleşmesinin hangi koşullara bağlı olduğunu düşünmek.
- **Göz ucuyla bakmak:** Başını çevirmeden gözleriyle yandan, sezdirmeden bakmak.
- **Gözü aç:** Paraya, mal mülke doymak bilmeyen (kimse).
- **Gözül açık gitmek:** Yapmak istediklerini gerçekleştirmeden ya da yapılmasını istedikleri görmeden ölmek.
- **Gözül arkada kalmak:** Ayrıldığı kişinin ya da işin ne olduğunun merakı içinde olmak.
- **Gözül doymak:** İstediklerini elde ettikten sonra fazlasını istemez olmak.
- **Gözül dönmek:** Aşırı istek, öfke gibi duyguların etkisiyle ne yaptığını bilmez duruma gelmek.
- **Gözül hiçbir şey görmemek:** 1.Kendini bütünüyle işine verip hiçbir başka şeyle ilgilenmez olmak. 2.Öfkesinden ötürü sonucunun ne olacağını bilmediği kötü işler yapacak duruma gelmek.
- **Gözül kara:** Korkusuz, cesur (kimse).
- **Gözül kesmek:** Bir işi kendisinin ya da adı geçen kişinin yapabileceğine inanmak.
- **Gözünden kaçmak:** Görememek, farkına varamamak.
- **Gözünden uyku akmak:** Çok uykusu gelmek, gözleri uykudan kapanır gibi olmak.
- **Gözünde tütmeç:** Onu çok özlemek.
- **Gözüne batmak:** Tedirgin etmek, çok gelmek.
- **Gözüne ilişmek:** Onu dikkatlice aramadığı halde gelmek.
- **Gözüne kestirmek:** 1.Onun bir işi başarabileceğine inanmak. 2.Bir şeyi beğenmek, ele geçirebilmeyi tasarlamak.
- **Gözünü daldan budaktan esirgememek (sakınmamak):** Olur olmaz işlere girişmekten kaçınmamak, tehlikeleri önemsememek.
- **Gözünün içine baka baka:** Cesaret ve soğukkanlıkla, çekinmeden, cüret ederek.
- **Gözünün önüne gelmek:** Geçmişteki bir olayı, ilişki kurulan bir kimseyi zihinde canlandırmak, tasarlamak, anımsamak.
- **Gözünün yaşına bakmamak:** Ağlayıp sızlamasına aldırmış etmemek, acıtmamak.
- **Gözül olmak:** Onu elde etmeyi çok istemek.
- **Gözül tutmak:** Onu beğenmek, ona güvenmek.
- **Gözül üstünde olmak:** 1.Herkesin kıskandığı şey olmak. 2.Herkesin dikkatini çekmek.
- **Gözül yolda (yollarda) kalmak:** Birisinin gelmesini büyük bir merak ve istekle beklemek.
- **Gözyaşı dökmek:** Çok üzülüp veya sevinip ağlamak.

- **Göz yummak:** 1.Hataları, kusurları hoşgörüyüyle karşılamak. 2.Görmezlikten gelmek, görmemek.
- **Gurbete (gurbet ellere) düşmek:** Çeşitli nedenlerle aile ocağından uzakta yaşamak.
- **Gurur duymak:** Onunla övünmek, gururlanmak.
- **Gururunu okşamak:** Bir kimsenin yüzüne karşı beğenilen yönlerini belirterek gurur duymasını sağlamak.
- **Gücüne gitmek:** Bir söz ya da davranış bir kimsenin güvenmesine yol açmak.
- **Gülmekten kırılmak:** Çok gülmek.
- **Gülüp geçmek:** Bir söz ya da davranışın üzerinde durmamak, bunları önemsememek.
- **Güme gitmek:** 1.Hiç yere yok olmak. 2.Boşu boşuna ölmek. 3.Bir söz, bir düşünce başkalarının söz ve davranışları arasında kaynayıp gitmek.
- **Günaha sokmak:** Bir kimseye din yönünden suç sayılacak bir iş yaptırmak.
- **Günah (birinden) gitmek:** Söz dinlemeyen bir kimseye son olarak uyarıda bulunup rahatlamak, sorumluluğu o kişiye bırakmak.
- **Günahına girmek (günahını almak):** Bir kimseye yapmadığı bir işin, söylemediği bir sözün sorumluluğunu yüklemek, onun hakkında kötü düşünmek.
- **Gündeme gelmek (girmek):** Bir konu, sorun tartışılacak olanların arasına girmek.
- **Gün görmek:** Mutluluk içinde yaşamış olmak.
- **Gününü gün etmek:** Hiçbir sorunla ilgilenmeyip günlerini rahatça, hoşça geçirmeye bakmak.
- **Gürültü çıkarmak (koparmak):** 1.Gürültü etmek. 2.Tepkisini sert biçimde göstermek.
- **Gürültüye gelmek:** Bir düşünce çeşitli nedenlerle önem kazanmamak, onun üzerinde durulmamak.
- **Güven beslemek (duymak):** Ona güvenmek.
- **Güven vermek:** Güvenilir bir şey ya da kişi olduğu izlenimini vermek, böyle bir duygu uyandırmak.

H

- **Ha Ali Hoca, ha Hoca Ali:** 1.“Değişik gibi görünüyorlar ama gerçekte her ikisi de bir” anlamında. 2.“Öyle yapmakla böyle yapmak arasında hiçbir fark yok” anlamında.
- **Habbeyi kubbe yapmak:** Pek önemi olmayan bir şeyi abartmak, önemliymiş gibi göstermek.
- **Haber almak:** Birinden bir haber, bilgi öğrenmek, kendisine haber iletmek.
- **Haciz konmak (koymak):** Borçlunun malına mahkeme yoluyla el konmak (koymak).
- **Haddi hesabı yok:** “Sınırsız, ölçüsüz.” anlamında.
- **Haddine mi (düşmüş):** “Onda bunu yapacak güç, yetenek, cesaret yoktur.” anlamında tehdit, küçümseme yolu söylenir.
- **Hafif atlatmak:** Bir kazayı, tehlikeyi, ölüm olmaksızın, ciddi bir yara olmaksızın geçirmek.
- **Hafife almak:** Onu küçümsemek; ona önem vermemek.

- **Hafiflik etmek:** Hoş olmayan, ahlak kurallarıyla pek bağdaşmayan bir söz söylemek, davranışta bulunmak.
- **Hakkını vermek:** 1.Çalışmasının karşılığını tam olarak ödemek. 2.Bir işe gerektiği ölçüde emek vermek.
- **Hakkını yemek:** Bir kimseye hakkı olan şeyi vermemek, onun hakkını zorla almak.
- **Haklı çıkmak:** 1.Haklı olduğu anlaşılmaq. 2.Bir şey bir kimsenin yanılmadığını göstermek.
- **Haksız çıkmak:** Haksız olduğu anlaşılmaq.
- **Halden almak:** Bir kimsenin durumunu göz önüne alarak anlayışlı davranmaq.
- **Halep ordaysa, arşın burada:** “Yaptığımı söylediğim şey, inandırıcı olsun istiyorsan, haydi burada da yap, görelim.” anlamında.
- **Hali harap:** Birinin, bir şeyin durumunun “kötü, bitkin, perişan” olduğunu anlatmaq için söylenir.
- **Hali vakti yerinde:** Oldukça varlıklı, geçim sıkıntısı çekmeyen (kimse).
- **Hallaç pamuğu gibi atmak:** Onu, orayı dağıtmak, her birini ayrı yere atmak.
- **Hapı yutmak:** Kötü bir durumla karşı karşıya kalmak.
- **Hapis yatmak:** Cezası sürecince tutukevinde kalmak.
- **Hapse atmak:** Tutuklayıp cezaevine göndermek.
- **Haraca bağlamak (kesmek):** Ona belli zamanlarda belli miktarlarda haraç vermesini zorbalıkla kabul ettirmek.
- **Haram yemek:** Haksız yollardan kazanç sağlamak.
- **Hariçten gazel okumak (atmak):** 1.Bir konuda bilgisi olmadığı halde görüş bildirmek. 2.Öncesini bilmediği bir konuşmaya yersiz ve zamansız katılmak, müdahale etmek.
- **Har vurup harman savurmak:** Elindekileri hesapsızca harcayıp tüketmek.
- **Hasır altı etmek:** Onu örtbas etmek, unutturmaya çalışmak, işleme koymamak.
- **Hasret çekmek:** Ayrı kalman bir şeyi, kimseyi özlemek, onu görmek istemek, özlem duymak.
- **Hasret gidermek:** Uzun süre görülmeyen, ayrı kalman bir kimseyle görüşüp konuşmak.
- **Hasret kalmak:** Onu çok özlemek, ona özlem duymak.
- **Hataya düşmek:** Yanılmak, farkında olmadan bir yanlışlık yapmak.
- **Hatırını kırmamak:** Onun ricasını, isteğini yerine getirmek.
- **Hatırını saymak:** Bir kimseye gereken saygıyı göstermek.
- **Hatır sormak:** “Nasılınsınız, iyi misiniz?” diye sormak.
- **Hava almak:** 1.Açık havaya çıkıp dinlenmek. 2.İçine hava dolmak. 3.Eline bir şey geçmemek, umduğunu bulmamak.
- **Hava atmak (basmak):** Üstünlük taslamak.
- **Havada kalmak:** 1.İstenilen sonuca ulaşmamak. 2.Bir düşünce kanıtlanmadığı için tutarlı olamamak.
- **Havadan sudan konuşmak:** Belli bir konuda değil de, günlük gelişigüzel konulardan konuşmak.
- **Havanda su dövmek:** Hiçbir yarar sağlamayan, sonuca bağlanmayan işler yapılması olmak.
- **Havaya gitmek:** Hiç bir işe yaramamak.

- **Havaya savurmak:** Onu savurganca harcaayıp tüketmek.
- **Havayı bozmak:** Bir topluluğun dirlik ve düzenini bozmak.
- **Havlu atmak:** Yenilgiyi kabul etmek.
- **Havsalası almamak (havsalasına sığmamak):** Onu, onun olabileceğini aklı bir türlü kabul etmemek.
- **Hayale dalmak:** Yaşadığı ortamdan uzaklaşıp düş dünyasına dalmak.
- **Hayale kapılmak:** Hayallerin etkisinde kalmak.
- **Hayal kırıklığı:** Düşünülen bir şeyin gerçekleşmemesinden duyulan üzüntü.
- **Hayal kurmak:** Gerçekleşmesi istenen bir şeyi düşünmek.
- **Hayata atılmak:** Geçimini sağlamak üzere çalışmaya başlamak.
- **Hayat adamı:** Günün koşullarına ayak uydurabilen, her işi başarabilen kimse.
- **Hayata gözlerini kapamak (yummak):** Ölmek.
- **Hayata küsmek:** Yaşama sevincini yitirmek.
- **Hayatı kaymak:** Yaşama düzeni alt üst olmak.
- **Hayatına (yaşamuna) son vermek:** 1.Kendini öldürmek, intihar etmek. 2.Kapatmak, bitirmek.
- **Hayat pahalılığı:** Gelir ile gider arasındaki dengenin gelir aleyhine bozulması; temel gereksinimlerin pahalı olması.
- **Hayır görmemek:** Ondan yarar sağlayamamak.
- **Hayır işlemek:** Yararlı bir davranışta bulunmak; sevap işlemek.
- **Hayrete düşmek:** Şaşmak, şaşırıp kalmak.
- **Hazıra konmak:** Hiçbir emek harcamadan başkasının yaptığı bir şeyden yararlanmak.
- **Hazırdan yemek:** Çalışmadan eski kazandıklarını yemek, harcamak.
- **Hem nalına hem mihına (vurmak):** Bir birine karşı olan iki yanı da destekleme (destekler biçimde konuşmak).
- **Her boyaya girip çıkmak:** Çeşitli işlerde belirli süreler çalışmış olmak.
- **Her işe burnunu sokmak:** İlgisi olsun olmasın her şeye karışmak.
- **Her kafadan bir ses çıkmak:** Bir konuda konuşurken herkes aynı anda düşünmesini söylemek.
- **Herkes şapur şupur da, bize gelince ya Rabbi şükür mü?:** “Başkalarına cömertçe verdiğiniz şeyleri sıra bana gelince niçin esirgiyorsunuz?” anlamında.
- **Herkesin ağzına düşmek (Herkesin ağzına sakız olmak) :** Dedikodu konusu olmak.
- **Her tarafı buz kesmek:** 1.Çok üşümek. 2.Şaşırıp kalmak, ne yapacağını bilememek.
- **Her tarakta bezi olmak:** Birbirinden farklı işlerle uğraşır olmak.
- **Her telden çalmak:** Her işi yapabilir, her şeyden anlar olmak.
- **Hesabı almak (katmak) :** Onu göz önünde bulundurmamak, düşünmek; önemsemek.
- **Hesaba çekmek:** Ondan yaptığı işlerin hesabını sormak, açıklamasını istemek.
- **Hesabı kesmek:** Bir kimseye ilişkiyi ya da alışverişini kesmek, buna son vermek.
- **Hesabını bilmek:** Tutumlu olmak.
- **Hesabını görmek:** 1.Borcunu ödemek. 2.Onu öldürmek.
- **Hesap sormak:** Bir kimseyi yaptıklarından dolayı sorguya çekmek.
- **Hesaptan düşmek:** 1.Bir alacağı ya da borcu hesaptan çıkarmak. 2.Bir şeyi, bir kimseyi yok saymak.

- **Hesapta olmamak:** Daha önce hiç düşünülmemiş olmak.
- **Hınç almak:** Bkz. **Öç almak.**
- **Hırsından çatlamak:** Çok kızmak, öfkelenmek.
- **Hırsını almak:** Bir davranışta bulunarak öfkesini yatıştırmak.
- **Hışmına uğramak:** Birinin öfkesi, kızgınlığı kendisine yönelmek.
- **Hiçe saymak:** Önem vermemek, yok saymak.
- **Hizaya getirmek:** 1. Bir çizgi üzerinde düzgün olmasını sağlamak. 2. Bir kimsenin davranışlarını çeşitli yollarla düzeltmek, onu doğru yola getirmek.
- **Hora geçmek:** İşe yaramak, beğenilmek.
- **Hor bakmak (hor görmek):** Ona değer vermemek.
- **Hor kullanmak:** Onu hırpalarcasına kullanmak.
- **Hurdası çıkmak:** İşe yaramayacak duruma gelmek, çok eskimek, bozulmak.
- **Huyuna suyuna gitmek:** Bir kimseyi kızdırmayacak davranışlarda bulunmak, onun isteğine uygun hareket etmek.
- **Hüküm giymek:** Bir kimsenin hakkında ceza hükmü verilme.
- **Hüküm sürmek:** 1. Bir yerin sahipliğini yapmak, orada görevini sürdürmek. 2. Yaygın olmak, sürüp gitmek, devam etmek.
- **Hülya kurmak (hülyaya dalmak):** Hayal kurmak.
- **Hüsnü kuruntu:** Herhangi bir durumu kendisi için iyi olarak yorumlama.
- **Hüsrana uğramak:** Bir işten beklenen sonucun elde edilmemesi yüzünden zarar görmek, acı çekmek.
- **Hüt (Uhud) dağı gibi şişmek:** Vücudu, özellikle karnı çok şişmiş olmak.

I

- **İciğini cıçığını çıkarmak:** Her yerini, elden geçirmek, didik didik etmek.
- **İciğini cıçığını sormak:** 1. Bir kişinin her yönünü öğrenmek için ayrıntılı sorular sormak. 2. Bir şeyin en küçük ayrıntılarını bile sormak.
- **İkmıp sıkılmak:** Bir iş yapabilmek için kendini çok zorlamak.
- **İrz düşmanı:** Başkalarının namusuna göz diken ve isteğini yasa ve ahlak dışı yollarla sağlamaktan çekinmeyen kimse.
- **İrz ehli:** Namuslu (kimse).
- **İrzina geçmek (ırzını bozmak):** 1. Zor kullanarak bir kimseyle cinsel ilişkide bulunmak. 2. Bir şeyi bozmak, yozlaştırmak.
- **İstıpt ıstıpt önüne koymak:** Daha önce söz konusu olan bir konuyu ikide bir gündeme getirmek.
- **İska geçmek:** 1. Hedefi tutturamamak. 2. Önem vermemek, üzerinde durmamak, atlamak.
- **İskartaya çıkarmak:** Onu işe yaramaz duruma geldiği için ayırıp bir kenara koymak.
- **İstrap çekmek:** 1. Bir acıyı yaşamak. 2. Üzülme.
- **İstrap vermek:** 1. O şey o kimsenin acı çekmesine yol açmak. 2. O şey, o kimseyi üzme.
- **İşığı altında:** Bir durum ya da düşüncenin belli konuda yol göstermesinden yararlanarak.
- **İşık tutmak:** 1. Bir yeri ışıkla aydınlatmak. 2. Belli bir konuda düşünceleriyle ona

önderlik etmek, yol göstermek.

• İvrir zıvrır: Gereksiz, işe yaramayan eşya, şey.

İ

- İbret almak: Ondan gereken dersi çıkarmak.
- İcat çıkarmak: 1. Herkes tarafından yapılmayan, garip karşılanan davranışta bulunmak. 2. Ortaya gereği olmayan bir sorun atmak.
- İçeri girmek: 1. Zarara uğramak. 2. Hapse girmek.
- İç geçirmek: Derin bir soluk alıp vererek üzüntüsünü belirtmek.
- İçi açılmak: İç sıkıntısı ortadan kalkıp neşelenmek, ferahlamak.
- İçi bulanmak: Midesi bulandığı için kusacak gibi olmak.
- İçi burkulmak: Çok üzülme.
- İçi cız etmek: Çok üzülme.
- İçi daralmak: İç sıkılmak, sıkıntı nedeniyle bunalmak.
- İçi dışına çıkmak: 1. Bindiği taşıttın bozuk yoldan geçmesi sırasında ya da çok sallanmasından dolayı vücudu çok sarsılmak. 2. Midesi bulanıp kusmak.
- İçi erimek: Çok üzülme, tedirgin olmak.
- İçi ezilmek: Acılmaktan dolayı midesi rahatsız olmak.
- İçi hop etmek: Birdenbire heyecanlanmak.
- İçi kan ağlamak: Kimseye sezdirmeden üzülme, çok kederlenmek.
- İçi kararmak: Hiçbir şeyden zevk almaz duruma gelmek, umutsuzluğa düşmek.
- İçinden gelmek (doğmak): O şeyi yapmak isteği duymak.
- İçinden (içten) pazarlık: Sinsi, yapacağı kötülükleri sezdirmeyen (kimse).
- İçine ateş düşmek: Derin üzüntüye kapılmak.
- İçine atmak: 1. Üzüntüsünü kimseye bildirmemek. 2. Kendisine yapılan kötülüklerle belli bir tepki göstermemekle birlikte bunları unutmamak.
- İçine çekilmek: Kimse ile görüşmez olmak, kendi kendine kalmayı tercih etmek.
- İçine dert olmak: Yapılabilecek nitelikte olan bir şeyi yapamamış olduğu için üzülme.
- İçine işlemek: Bir söz, davranış, durum bir kimseye çok dokunmak, derinden etkilemek.
- İçine korku düşmek: Kötü bir şey olabileceğinden kaygılanmak.
- İçine kurt düşmek: Kötü bir şey olacağı kuşkusunu içinde olmak.
- İçine oturtmak: Çok etkilenmek, çok üzülme.
- İçini açmak: Derdini, sırrını ona anlatmak.
- İçini boşaltmak: 1. Kızdığı için bir kimseye içinden geçenleri söyleyip rahatlamak. 2. Derdini anlatmak.
- İçini çekmek: Üzüntüsünden derin derin nefes almak.
- İçini kemirmek: Onu sürekli rahatsız, tedirgin etmek.
- İçli dışlı olmak: Onunla çok samimi ilişkiler içinde bulunmak.
- İflahını kesmek: İş yapamaz duruma getirmek.
- İfıra atmak (etmek): Ona asılsız ve kasıtlı bir suç yüklemek.
- İğne ipliğe dönmek (iğne iplik kalmak): Çok zayıflamak.
- İki ayağını bir pabuca sokmak: Bir kimseyi bir işi hemen yapıp bitirmesi için sıkıştırmak, zorlamak.

- İleri geri konuşmak (laf etmek, söylenmek): Yersiz ve kıncı sözler söylemek.
- İleri gitmek (varmak): Söz ve davranışlarda aşırıya kaçmak.
- İleriyi görmek: İleride neler olacağını kestirebilmek; tahmin etmek, sezmek.
- İlgî çekmek: İlgîyi üzerinde toplamak.
- İlgî duymak: Onunla ilgilenmek.
- İlgî görmek: 1.Çok önemsenmek. 2.Çok sevilmek.
- İmanı gelmek: 1.Önce karşı çıktığı bir şeyi kabul edip istenileni yapmak. 2.Sonunda doğruyu söylemek. 3.İslamlığı benimsemek.
- İmanı gevremek: Bir işi gerçekleştirirken çok yorulmak.
- İmâğıne sarılmak: Bir kimseyi bir iş için çok sıkıştırmak.
- İmtihana çekmek: Bilgisini ölçmek, onu sınamak, denemek.
- İnce eleyip sık dokumak: Bir şeyi en küçük ayrıntılarına kadar gözden geçirmek.
- İpe çekmek: Onu asarak öldürmek.
- İpe sapa gelmez: Tutarsız, mantıkdışı, saçma (söz, konuşma).
- İpe un sermek: Birtakım bahaneler ileri sürerek istenilen bir işi yapmaktan kaçınmak.
- İsim takmak: Ona niteliklerine uygun bir isim vermek.
- İskeleti çıkmak: Çok zayıflamak.
- İstifayı basmak: Herhangi bir nedenle, ani bir kararla görevinden çekilmek.
- İstifini bozmamak: Bir olay karşısında hiçbir tepki göstermemek, aldırış etmemek.
- İş başa düşmek: Kendi işini başkasından hiç yardım görmeden kendisi yapmak zorunda kalmak.
- İş bitirmek: Bir işi zamanında ve iyi biçimde sonuçlandırmak.
- İş bozulmak: Geçimini sağladığı işinde zarar etmeye başlamak.
- İş düşmek: Bir yerde yapılacak işi bulunmak. 2.Bir kimsenin yardımıyla bitirilebilecek bir işi olmak.
- İşini bilmek: Nereden, nasıl çıkar sağlanacağını bilmek.
- İşini görmek: 1.Kendi işini ya da başkasının işini yapmak. 2.Başka bir şeyin yapacağı işi yapacak nitelikte olmak. 3.Dövmek. 4.Öldürmek.
- İş pişirmek: 1.Bir işi sonuca ulaştıracak gerekli hazırlıkları yapmak. 2.Kadın erkek aralarında gizlice anlaşmak.
- İş rast gitmek: Şansının da yardımıyla işleri istediği gibi olmak.
- İş yokuşa sürmek: Herhangi bir konuda engellemede bulunmak, güçlük çıkarmak.
- İş sarpa sarmak: İş birtakım zorlu engellerle karşılaşmak.
- İştah açmak: Yemek yeme isteğini artırmak.
- İyi gözle bakmamak: Hakkında iyi şeyler düşünmemek.
- İzine düşmek: İzlemek, peşi sıra gitmek.
- İz sürmek: 1.İnsan ya da hayvanların ayak izlerine bakarak nereye gittiklerini anlamak ve gittikleri yeri bulmaya çalışmak. 2.İzlemek, arkasından gitmek, takip etmek.
- İzzetnefsine dokunmak: Bk. Onuruna dokunmak.

J

- **Jeton düşmemek:** Söylenenleri, olup bitenleri anlayamamak.
- **Jeton geç düşmek:** Söz konusu şeyi geç anlamak.
- **Jeton takılmak:** Bk. Jeton düşmemek.

K

- **Kabahat bulmak:** 1.O kimsede suç, kusur aramak. 2.Bir şeyde eksik bir yan, kusur aramak.
- **Kabahat işlemek:** Kabahat sayılacak bir davranışta bulunmak.
- **Kabak başına patlamak:** Pekçok kişiyi ilgilendiren bir olaydan dolayı yalnızca bir kişi zarar (ceza) görmek.
- **Kabak çiçeği gibi açılmak:** Utangaçlığı, sıklıganlığı bir yana bırakıp herkesi şaşırtacak ölçüde özgür davranmaya başlamak.
- **Kabak tadı vermek:** Bir konu fazla yinelendiği için bıkkınlık vermek, usandırmak.
- **Kabına sığmamak:** Duygularını frenleyemeyip taşkın davranışlarda bulunmak, taşkınlık yapmaya başlamak.
- **Kabuğuna çekilmek:** Dış dünya ya da çevresiyle ilişkisini kesmek, kimseyle görüşmemek.
- **Kaçın kurası:** Zengin yaşam deneyimi olan, aldatılma 31 güç (kimse).
- **Kaderine küsmek:** Karşılaştığı kötü olaylar yüzünden talihini suçlu görmek.
- **Kadınlar hamamına dönmek:** Herkes aynı anda konuştuğu için gürültülü bir ortam oluşmak.
- **Kafa çekmek:** Bk. Kafayı çekmek.
- **Kafadan atmak:** Uydurup söylemek, yeterince düşünmeden cevap vermek.
- **Kafadan çatlak (kontak, sakat):** Akılsızca işler yapan, deli.
- **Kafa dengi:** Anlayışları birbirine uyduğu için arkadaşlık yapanlardan her biri.
- **Kafa dinlemek:** Zihni yoran işlerden uzak kalmak.
- **Kafa göz yarmak:** Beceriksizlik göstermek.
- **Kafa kafaya vermek:** Bir konuda görüşmek üzere bir araya gelmek.
- **Kafa patlatmak:** Bir iş gerçekleştirmek için büyük ölçüde zihinsel çaba harcamak.
- **Kafasına girmek:** Bk. Beynine girmek.
- **Kafası atmak:** Çok öfkelenmek.
- **Kafası bozulmak:** Ona kızmak, öfkelenmek, sinirlenmek.
- **Kafası çalışmak:** Bk. Kafası işlemek.
- **Kafası dönmek:** 1.Sersemlemek. 2.Öfkelenmek.
- **Kafasına koymak:** Onu yapmaya kesin karar verip uygun zamanı beklemek.
- **Kafasını kurcalamak:** Zihnini meşgul etmek, devamlı düşünmek.
- **Kafa şişirmek:** Gürültü ya da gevezelikle tedirgin etmek.
- **Kafa tutmak:** Ona aksilenmek, diklenmek; karşı gelmek.
- **Kafa ütülemek:** Çok konuşup tedirgin etmek; boş laflarla bunaltmak.
- **Kafayı çekmek:** İçki içmek.
- **Kafayı üşütmek:** Akli dengesini yitirmek.

- **Kahkaha atmak:** Yüksek sesle gülmek.
- **Kalay basmak:** Ona küfür etmek, sövmek.
- **Kalbine girmek:** Sevgisini kazanmak.
- **Kalbini açmak:** Duygu ve düşüncelerini ona söylemek.
- **Kalbini kazanmak (fethetmek):** İnce bir davranış, güzel bir sözle sevgisini kazanmak.
- **Kalbini kırmak:** Uygunsuz sözle ya da davranışla bir kimseyi gücendirmek.
- **Kaldırma düşmek:** Ucuz fiyatla satılmaya başlamak.
- **Kaleme almak:** Bir konuyu yazmak.
- **Kalem oynatmak:** 1.Yazı yazmak. 2.Bir yazıyı düzeltmek. 3.Yazılı bir belge üzerinde gizlice değişiklik yapmak.
- **Kalıbını basmak:** Onun doğruluğuna, öyle olduğuna tanıklık etmek.
- **Kalm kafalı:** Bir şeyi geç ve güç anlayan, anlayışı kıt olan (kimse).
- **Kalp kırmak:** Gücendirmek, yanlış bir davranışla, sözle birini üzme.
- **Kan ağlamak:** Büyük bir yıkımdan, sorundan, acıdan büyük üzüntü duymak.
- **Kana susamak:** Öldürme isteği içinde olmak.
- **Kancayı takmak:** Ona musallat olmak, onun kötülüğüne çalışmak.
- **Kan çekmek:** 1.Huyu benzemek. 2.Yakınlık duymak.
- **Kan çıkmak:** Kavga çıkıp kan dökülmek, cinayet işlenmek.
- **Kan gütmek:** Öldürülen bir yakının öcünü almak için öldüren tarafını birini öldürmek istemek, öldürmek için fırsat kollamak.
- **Kanı bozuk:** Soysuz (kimse).
- **Kanına dokunmak:** Çok sinirlenmek, kızmak.
- **Kanına ekmeğe doğramak:** Bir kimsenin büyük bir yıkıma uğramasına neden olup bundan çıkar sağlamak.
- **Kanına girmek:** 1.Bir kimseyi öldürmek ya da öldürtmek. 2.Kızılığını bozmak. 3.Kandırmak, yıkıma uğratmak.
- **Kanına susamak:** 1.Öldürme hırsıyla yanıp tutuşmak. 2.Kendisinin öldürülmesine yol açarak davranışlarda bulunmak.
- **Kan (kana kan) istemek:** Öldürülen bir kimsenin öcünün alınmasını istemek.
- **Kan kusturmak:** Ona çok eziyet çektirmek.
- **Kan oturmak:** Vücudun bir yerinde sıkışma nedeniyle damarların çatlayıp dokular arasında kan birikmek.
- **Kantarın topunu kaçırmak:** Ölçüyü kaçırp aşırı davranışlarda bulunmak.
- **Kan tutmak:** 1.Kanı görünce bayılmak. 2.(Adam öldüren için) Donup kaldığı için kaçamamak, şok geçirmek.
- **Kapağı atmak:** İsteddiği bir yere (mevkiye, okula vb.) geçmek.
- **Kapana sıkıştırmak:** 1.Onu zor durumda bırakmak. 2.Onu hile yoluyla yakalamak.
- **Kapısını yapmak:** Bir şey istemek ya da söylemek için karşısındakini önceden başka sözlerle hazırlamak.
- **Kapıyı göstermek:** Onun gitmesini istemek, onu kovmak.
- **Kara cahil:** Hiçbir şey bilmeyen, bilgisiz (kimse).
- **Kara çalmak (sürmek):** Ona iftira etmek suç yüklemek.
- **Kara gün dostu:** Arkadaşlığını felaket günlerinde etkin bir biçimde gösteren kimse.

- **Kara haber:** Üzücü haber.
- **Kara kaplı kitap:** Herhangi bir konuda, sorunda kanıt olarak/ tanık olarak alınan kitap (din kitabı, kanun kitapları...)
- **Karalar bağlanmak (giymek):** Çok üzölmek, büyük acısı olmak.
- **Karanlığa kurşun sıkılmak:** Bir konuda, gerekli hazırlıkları yapmadan, rastgele davranışlarda bulunmak.
- **Karanlık görmek:** Bir şeyin geleceği, sonu konusunda karamsar olmak.
- **Karasevdaya düşmek (tutulmak, uğramak):** Bir kimseyi şiddetli, fakat ümitsiz bir biçimde sevmek, ona büyük bir sevgiyle bağlanmak.
- **Karaya oturmak:** Gemi denizin sığ yerine saplanıp kalmak.
- **Karaya vurmak:** Dalgaların etkisiyle kıyıya kadar gelmek, sürüklenmek.
- **Karılık etmek:** 1.Evli bir kadın kocasına karşı görevlerini yapmak. 2.Erkek dönekçe davranmak, hile yapmak.
- **Karıncı kararınca (kaderince):** Elinden geldiği, gücü yettiği kadar.
- **Karnı burnunda:** Doğum yapacak durumdaki gebe (kadın).
- **Karnı geniş:** Tasasız, hiçbir şeyi kendine dert edinmeyen (kimse).
- **Karnın tok:** "Bu tür sözlerde beni kandıramazsın." anlamında.
- **Karnından konuşmak (uydurmak):** Çok hafif sesle söylemek.
- **Karnı zil çalmak:** Çok acıkmak.
- **Karşı durmak:** Ona direnmek, boyun eğmemek.
- **Karşı gelmek:** 1.Baş kaldırmak. 2.İtiraz etmek, dediğini yapmamak.
- **Karşı koymak:** Ona karşılık vermek, direnmek, önlemeye çalışmak.
- **Karşılık vermek:** 1.Ona karşı gelmek, baş kaldırmak. 2.Ona yanıt vermek, cevap vermek.
- **Karşı olmak:** Onu katılmamak; onun öyle yapılmasına uygun görmemek
- **Karşısına almak:** Onun düşüncesi ve tutumlarına katılmadığını belli etmek.
- **Karşısına dikilmek:** 1.Gelip bir kimsenin karşısında durmak. 2.Engel yaratacağını sözler ve davranışlarla belirtmek.
- **Kaskatı kesilmek:** Korku, şaşkınlık vb. yüzünden hiçbir şey söyleyemeyecek, hiçbir davranışta bulunamayacak duruma gelmek.
- **Kasvet basmak (çökmek):** Bunalmak, sıkılmak.
- **Kaş göz etmek:** Bir kimseye bir şeyi anlatmak düşüncesiyle kaşla gözle işaret vermek.
- **Kaşlarını çatmak, (kaş çatmak), (kaş yıkmak):** Kaşlarını birbirine yaklaştırarak öfkeli olduğunu belli etmek.
- **Kaş yapayım derken göz çıkarmak:** Küçük bir iyilik yapayım derken büyük bir zarar vermek.
- **Kazan kaldırmak:** Yönetime, yöneticinin tutumuna topluca baş kaldırmak, isyan etmek.
- **Kazık atmak:** Onu aldatmak, kandırmak.
- **Kazık kesilmek:** Kaskatı olmak.
- **Kazık marka:** Çok pahalı olan şey için kullanılır.
- **Kazık yemek:** Aldatılmak, kandırılmak, kazıklanmak.
- **Keçileri kaçırmak:** 1.Aklını yitirmiş gibi olmak. 2.Delirmek.
- **Kefeni yırtmak:** Ağır bir hastalık ya da tehlikeli bir durumdan kurtulmak.
- **Kel başa şimsir tarak:** Parasal gücü elverişli olmayan bir kimsenin pahalı şeyler

satın alması durumunda kullanılır.

- **Kelle koltukta:** Ölümlü göze alarak, büyük bir cesaretle.
- **Kemik atmak:** Oyalamak, susturmak amacıyla ona küçük bir şey vermek.
- **Kemikleri sızlamak:** Ölü huzursuz, rahatsız olmak.
- **Kendi ağzıyla tutulmak:** Söylediği yalan ya da işlediği suç kendi sözüyle anlaşılacak.
- **Kendi halinde (haline) bırakmak:** 1.Üzerinde çalışmamak. 2.Onunla ilgilenmemek, ona karışmamak.
- **Kendi kendini yemek (kendini yeyip bitirmek):** İsteklerini gerçekleştiremediği için sürekli üzülme.
- **Kendinden geçmek:** 1.Bilincini yitirmek, bayılmak. 2.Duygulanmak, çok heyecanlanmak.
- **Kendinden pay biçmek:** Başkasının başından geçen kötü bir olayı, kendi başına gelmiş gibi ya da gelmiş kötü bir şeyle karşılaştırıp düşünmek.
- **Kendine gelmek:** 1.Ayılmak, bilinçli hale gelmek. 2.Aklı başına gelmek. 3.Durumu düzelmek.
- **Kendini ağır (ağıra, ağırdan) satmak:** Bir işi birçok ricadan sonra yapmaya karar vermek; nazlanmak.
- **Kendini beğenmek:** Kendini başkalarından üstün görmek, çevresindekileri küçümsemek.
- **Kendini bırakmak:** 1.Üstüne başına özen göstermez olmak. 2.Çevreyle ilgisini kesip yalnız bir konuyla uğraşmaya başlamak.
- **Kendini bilmek:** 1.Aklı başında olmak. 2.Nasıl davranacağını bilmek, onuruna düşkün olmak. 3.Kendinin ve çevresinin bilincine varmak.
- **Kendini bir şey sanmak:** Kendini olduğundan değerli görmek.
- **Kendini göstermek:** 1.(Bir kimse) Yeteneklerini ortaya koymak. 2.(Bir şey) Ortaya çıkmak, meydana gelmek.
- **Kendini kaybetmek:** 1.Bayılmak, bilincini yitirmek. 2.Öfkesinden ne yaptığını bilememek.
- **Kendini kapıp koyuvermek:** 1.Karamsar olmak. 2.Üstüne başına özen göstermez olmak.
- **Kesip (kestirip) atmak:** 1.Etraflıca düşünmeden kesin yargıya varmak. 2.Tartışmalı bir durumu kesin olarak çözmek.
- **Keyfi kaçmak:** Neşesi bozulmak, neşesi kaçmak.
- **Keyfine bakmak:** Dilediğince, gönlünce yaşamak, hareket etmek.
- **Keyfini çıkarmak:** Bir şeyden, bir şeyi yapmaktan çok zevk almak; ondan zevk alarak yararlanmak.
- **Keyif çatmak:** Hoşça ve eğlenceli vakit geçirmek.
- **Kırık dökük:** 1.Sağlam olmayan, çürük değersiz (eşya). 2.Tam ve düzgün olmayan (söz).
- **Kırılıp bükülme:** Aşırı kibarlık gösterisinde bulunarak konuşmak.
- **Kısır döngü:** Herhangi bir sorunlu durumda kesin çözüme varamama, çıkmazda olma.
- **Kıskıvrak yakalamak (bağlamak):** Kolay kolay kurtulamayacak biçimde sınıksız tutmak (bağlamak).
- **Kısmet beklemek:** (Gelin olacak yaşa gelmiş kız) Evleneceği erkeği beklemek.
- **Kısmeti açılmak:** 1.Kazancı bollaşmak. 2.Kendisiyle evlenecek biri çıkmak.

- **Kısmeti bağlanmak (bağlı olmak):** 1.Evlenmesi için fırsatlar çıkmamak. 2.Kazancı bir türlü artmamak.
- **Kış basmak:** Kış mevsimiyle birlikte yağmurlar, karlar, fırtınalar, soğuklar başlamak.
- **Kıyameti (kıyametleri) koparmak:** Bir şeye kızarak bağınıp çağırmak.
- **Kızağa çekmek:** Onu etkin görevinden alıp edilgen bir göreve vermek.
- **Kızarıp bozarmak:** Utancından yüzü renkten renge girmek.
- **Kilit noktası:** Bütün işlerin bağlı bulunduğu yer ya da kişi.
- **Kimin nesî?:** "Kimdir, soyu soppu nedir?" anlamında.
- **Kim vurduya gitmek:** Kim tarafından öldürüldüğü bilinmemek.
- **Kin beslemek (bağlamak):** Ona karşı içinde öç almak duygusu oluşmak.
- **Kin gütmek:** Öcünü almaya kadar öç alma duygusunu sürdürmek.
- **Kin tutmak:** Ona karşı düşmanca duygular beslemek.
- **Kir götürmek:** 1.Kirini belli etmeyecek renkte olmak. 2.Bir şey çok kirli olmak.
- **Kitabına uydurmak:** Yasal olmayan bir işi yasalmış gibi gösterecek yol bulmak.
- **Kitap kurdu:** Çok kitap okuyan, geniş bilgisi olan (kimse).
- **Kof çıkmak:** Değersiz, işe yaramaz bir insan olduğu anlaşılmalık.
- **Kokusu çıkmak:** Gizli tutulan bir iş herkesçe anlaşılmaya başlamak.
- **Kokusunu almak:** 1.Bir şeyin kokusunun farkına varmak. 2.Gizli tutulan bir şeyi sezme.
- **Kolaçan etmek (bir şeyi):** Neler olup bittiğini anlamak için etrafı dolaşmak.
- **Kol atmak:** Yayılmak, genişlemek, uzanmak.
- **Kolayına bakmak (kaçmak):** Bir işin çıkar yolunu bulmaya çalışmak.
- **Kol gezmek:** 1.Karakol dolaşmak. 2.Şuçlu olduğu halde elini kolunu sallaya sallaya ortalıkta dolaşmak. 3.Güçlü, çok, etkin bir durumda olmak.
- **Kol kanat germek (olmak):** Onu korumak, ona yardımcı olmak.
- **Koltuk çıkmak:** Onu desteklemek, ona para yardımında bulunmak.
- **Koltukları kabarmak:** Kendisinin ya da yakınlarının başarıları hakkında yapılan övgülerden kıvanç duymak.
- **Kolu kanadı kırılmak:** Kendisine yardım edenleri yitirdiği için iş yapamayacak duruma düşmek, cesaretini yitirmek.
- **Komaya girmek:** 1.Hayati belirtilerini büyük ölçüde yitirmek. 2.Çok sinirlenmek, şaşırarak, üzülme.
- **Korku vermek:** Onu korkutmak.
- **Koyun gibi:** 1.Budala, şaşkın (kimse). 2.Başkalarının güdümüne giren (kimse).
- **Kozunu paylaşmak:** Aralarındaki anlaşmazlığı güç üstünlüğüne dayanarak sona erdirmek.
- **Koz vermek:** Ona elverişli durum sağlamak, başarı olanağı tanımak.
- **Kök salmak:** İyice yerleşmek, yayılmak, kökleşmek.
- **Kök sökmek:** Çetin bir işi başarırken çok zorlanmak.
- **Kök söktürmek:** 1.Birine herhangi bir işte sorunlar, engeller çıkarmak. 2.Bir iş, büyük bir zorlukla yapılabilme.
- **Kökünü kazımak:** Ortadan kaldırmak, varlığına son vermek.
- **Kökünü kurutmak:** Bk. Köküne kibrit suyu dökmek.
- **Köprüleri atmak:** Girişilen bir işten vazgeçilmesine yol açabilecek durumları ortadan kaldırmak.

- **Kör kurşun:** Nereden geldiği ve kimi hedeflediği belli olmayan kurşun.
- **Köstek vurmak:** 1.Hayvanın ayağına köstek bağlamak. 2.Engellemek. 3.Güreşte hasımının bir ya da her iki yağın sımsıkı yakalamak.
- **Köşe başını tutmak:** Nüfuzlu mevkiyi ele geçirmek, böyle bir mevkide bulunmak.
- **Köşe olmak:** Zenginleşmek, geçim sıkıntısı kalmamak.
- **Köşeye çekilmek:** Hiçbir işe karışmadan yaşamak.
- **Köşeyi dönmek:** Kolay yollardan, zahmet çekmeden kısa sürede zengin olmak.
- **Kötü gözle bakmak:** 1.Bir kimse için kötü duygu ve düşünceler beslemek. 2.Ona cinsel isteği belli eden bir tavırla bakmak.
- **Kötü kötü düşünmek:** Üzüntülü bir biçimde düşüncelere dalmak.
- **Kötüye çekmek:** Bir söze, davranışa kötü bir anlam vermek.
- **Kötüye kullanmak:** 1.Yetkisini yasalara aykırı bir biçimde kullanmak. 2.Bir kimsenin iyi bir davranışını olumsuz bir tavırla değerlendirmek.
- **Kötü yola düşmek:** Kadın ahlak dışı davranışlara yönelmek, orospuluğa başlamak.
- **Kraldan çok kralcı olmak:** Bir kimsenin davasını ondan daha çok savunur olmak.
- **Kucağına düşmek:** Kendini kötü kimselerin ya da kötü durumun içinde bulmak.
- **Kucak açmak:** Yardım gereksinmesi olan birini barındırıp korumaya hazır olduğunu göstermek.
- **Kucak dolusu:** Pek bol, çok.
- **Kulağına çalınmak:** Onu tesadüfen duymuş olmak.
- **Kulağına girmek:** Söylenilen sözleri, dikkate almak.
- **Kulağına kar suyu kaçmak:** Rahatını, huzurunu kaçıran, tedirgin eden bir haber duymak.
- **Kulağına küpe olmak:** Başına gelen bir işten hiç unutamayacağı bir ders almak.
- **Kulağını açmak:** Söylenenleri dikkatlice dinlemek.
- **Kulağını bükmek:** Söz ve davranışlarına dikkat etmesi için uyarıda bulunmak; uyarmak.
- **Kulağını çekmek:** Yaptığı olumsuz bir davranıştan ötürü hafif bir ceza vermek ve bir daha yapmamasını öğütlemek.
- **Kulağını çmlatmak:** Birini herhangi bir yönüyle anmak.
- **Kulağını doldurmak:** 1.Bir kimseye bir şeyle ilgili olarak yalan yanlış bilgiler vermek. 2.Bir kimseye dikkati olması için önceden konuyla ilgili birtakım bilgiler vermek.
- **Kulakardı etmek:** Söylenilen bir şeyi işitmemiş gibi davranmak.
- **Kulak dolgunluğu:** İşiterek öğrenilmiş bilgi için söylenir.
- **Kulak kabartmak:** Belli etmeden söylenilenleri işitmeye çalışmak.
- **Kulak kesilmek:** Büyük bir dikkatle dinlemeye çalışmak.
- **Kulüp bulmak:** Onun kusurlu bir yanını bulup göstermek.
- **Kurşuna dizmek:** Onu, onları tabanca veya tüfek kurşunlarıyla öldürmek.
- **Kurtları dökmek:** Çoktandır yapamadığı için özlemini çektiği bir şeyi bol bol yapıp hevesini almak.
- **Kuru kalabalık:** 1.Hiçbir işe yaramayan insan topluluğu. 2.Kırık dökük eşya.
- **Kur yapmak:** Ona ilgi göstermek, iltifat ederek ilgi ve sevgisini kazanmaya çalışmak.

- **Kuvvet almak:** 1.Ondan yardım görmek. 2.Ona dayanmak.
- **Kuyruğu dikmek:** 1.(Hayvan için) Koşmaya başlamak. 2.(Küçümsenen kişi için) Gezip tozmaya başlamak.
- **Kuyruğu kapana kısılmak (sıkışmak):** Çok zor duruma düşmek.
- **Kuyruğuna basmak:** Kışkırtmak, tahrik etmek.
- **Kuyruğuna teneke bağlamak:** 1.Biriyle çok alay etmek. 2.Birini aşağılayarak kovmak.
- **Kuyruk acısı:** Hınç, öç alma isteği.
- **Kuyruk sallamak:** 1.Yaltaklanmak, dalkavukluk etmek. 2.(Kız, kadın) Cilve yapmak.
- **Kuyusunu kazmak:** Bir kimsenin yıkımına yol açacak girişimlerde bulunmak.
- **Küçük dilini yutmak:** Çok şaşırarak, şaşkınlıktan ne yapacağını bilememek.
- **Küçük düşmek:** İtibarı sarsılmak, saygınlığı zedelenmek.
- **Küfür savrumak:** Çok küfür etmek.
- **Külahları değiştirmek (değiştirmek):** Araları açılmak, ilişkileri bozulmak; bozuşmak.
- **Küplere binmek:** Çok öfkelenmek.
- **Küpünü doldurmak:** Fırsatları değerlendirip çok zengin olmak.

L

- **Lafa boğmak:** Onun konuşmasına, tek bir sözcük bile söylemesine fırsat vermemek.
- **Laf açmak:** Söz etmek, konuşmak.
- **Laf altında kalmamak:** Kendisine söylenilen alaylı, kırıcı sözlere gereken karşılığı vermek.
- **Laf atmak:** 1.Bir erkek tanımadığı bir kadma uygunsuz ya da hoşu gidici sözler söylemek. 2.Ona sözle sataşmak. 3.Çene çalmak, söyleşmek.
- **Laf çıkmak:** Asılsız bir haber, söylenti, konuşma konusu haline getirmek.
- **Lafi ağzına tıkamak:** Bir kimsenin konuşmasını beğenmeyip uygun cevapla susturmak.
- **Lafi ağzında gevelemek:** Söyleyecekleri açık bir biçimde dile getirememek.
- **Laf lafi açmak:** Bir sözde (konudan) başka bir söze (konuya) geçmek.
- **Lafta kalmak:** Bir söz yerine getirilmemek, iş bir türü gerçekleştirilememek.
- **Laf yetiştirmek:** Söylenen sözlere anında karşılık vermek; hiçbir sözün altında kalmamak.
- **Lahavle çekmek (okumak):** Öfkeli, sıkıntılı vb. durumu yatıştırmak için "Lahavle" ile başlayan Arapça duayı okumak.
- **Lanet okumak:** Bir kimsenin, Tanrı'nın merhametinden yoksun kalmasını, Tanrı'nın gazabına uğramasını dilemek.
- **Lastikli konuşmak:** Her anlamlara gelebilecek biçimde konuşmak.
- **Lep demeden leblebiyi anlamak:** Bir kimse sözünü bitirmeden ne demek istediğini anlatıvermek.
- **Leşini sermek:** 1.Ölümlle tehdit etmek. 2.Çok dövmek.
- **Leyleği havada (ayakta) görmek:** O yere göç eden leyleği ilk kez havada uçarken gören kişi, o yıl kendisinin de oradan oraya gezeceğine inanmak ya da yıl içinde

oradan oraya durmaksızın gezmekte oluşunu, o yıl leyleği ilkin havada uçarken gördüğüne bağlamak.

• **Leyleğin ömrü lalklakla geçer:** Bir işi tasarlayan fakat gerçekleştiremeyen kimse için alay yollu söylenir.

• **Lügat paralamak:** Anlaşılmaz, ağdalı bir biçimde konuşmak, yazmak.

M

• **Madalyonun ters (ötesi) yüzü:** İşin ayrıca düşünülmesi gereken olumsuz yönü.

• **Madara etmek:** Yalanını, yanlışını ortaya çıkarıp onu kötü duruma düşürmek, mahçup etmek.

• **Madara olmak:** Kötü duruma düşmek, yanlışını ortaya çıkıp mahçup olmak.

• **Madik atmak (etmek, oynamak):** Aldatıp zarara uğramasına yol açmak.

• **Mahkum etmek:** 1.Mahkeme yargıyla ceza vermek. 2.Kötü bir duruma sürüklemek. 3.Bir işi yapmaya mecbur etmek.

• **Makaraya almak:** Onunla alay etmek, onu aşağılamak.

• **Mal canlısı:** Mala çok düşkün olan kimse.

• **Mangalda kül bırakmamak:** Bir konuda yapamayacağı şeyleri bile yapabirmiş gibi söylemek.

• **Mariz atmak:** Dövmek, dayak atmak.

• **Masal okumak:** İnanırcı olmayan sözlerle aldatmaya kalkışmak.

• **Maskara etmek:** 1.Onu gülünç, rezil duruma getirmek. 2.Onu bozmak, berbat etmek, işe yaramaz duruma getirmek.

• **Maskesi düşmek:** Gerçek niteliği ortaya çıkmak.

• **Maskesini indirmek:** Gizli amaçlarını, gerçek niteliğini ortaya çıkarmak.

• **Masrafı çekmek:** Bir iş yapılan harcamaları ödemek.

• **Matem tutmak:** Yas içinde olmak, çok üzülmek.

• **Maval okumak:** Yalan yanlış şeyler söylemek, yalan uydurmak.

• **Maymuna benzetmek (çevirmek, döndürmek):** Onu gülünç ve çirkin duruma getirmek.

• **Maymun iştahlı:** Hevesi çabuk geçen, hiçbir işte, uğraşta sebatlı olmayan (kimse).

• **Mecbur tutmak:** Onu, o şeyi yapmak zorunda bırakmak, yükümlü kılmak.

• **Mekik dokumak:** İki yer arasında sık sık gidip gelmek.

• **Meşgul etmek:** 1.Onun vaktini almak. 2.Onu uğraştırmak. 3.Onu oyalamak.

• **Meteliğe kurşun atmak:** Hiç parası kalmamak.

• **Metelik etmez:** "Hiçbir değeri ve önemi yok" anlamında.

• **Meydana gelmek:** Olmak, oluşmak, yapıлып bitirilmek.

• **Meydan dayağı:** Bir kimseyi herkesin gözü önünde dövmek.

• **Meydanı boş bulmak:** Çekinecek bir kimse ya da engel olmadığı için istediği şeyleri yapmak.

• **Meydan okumak:** Kendisinin daha üstün olduğunu ileri sürerek başkalarını karşılaşmaya çağırarak.

• **Mırım kırın etmek:** İstenilen bir şeyi yapmamak için yersiz, astılsız bahaneler ileri sürmek, nazlanmak.

• **Mide bulandırmak:** 1.Mideyi kusacak duruma getirmek. 2.Söz konusu iş kötü

sonuçlanacak diye kuşku duymak.

- **Midesi ağzına gelmek:** Çok öğürmek, çok iğrenmek.
- **Midesi bulanmak:** 1.Kusacak duruma gelmek. 2.İğrenmek, huzursuz olmak.
- **Milimi milimine:** Tam, tastamam, iyice.
- **Mim koymak:** 1.Unutulmaması için işaret koymak. 2.Uygun görülmeyen davranışını tekrarlamaması için bir kimseye uyarıda bulunmak. 3.Önemli görerek üstünde ısrarla durmak.
- **Minder çürütmek:** 1.Oturarak yapılan işlerde yıllarca çalışmış olmak. 2.İşsiz güçsüz bir şekilde vakit geçirmek. 3.Konuk gidilen bir yerde uzun süre kalmak.
- **Moralini bozmak:** Bir kimsenin dayanma, direnme gücünü sarsmak.
- **Moral vermek:** Bir kimsenin direnme gücünü yükseltmek, yüreklendirmek.
- **Muhallebi çocuğu:** Nazlı büyütülmüş (çocuk).
- **Muma döndürmek (çevirmek), (mum etmek):** Onu, her söylenilene yapar duruma getirmek, uslandırmak.
- **Mum gibi erimek (sönmek):** Zayıflamak, sararıp solmak, canlılığını yitirmek.
- **Mührünü basmak:** Bir şeyin doğruluğunu onaylamak.
- **Münasip bulmak (görmek):** Uygun ve yerinde bulmak.
- **Mürekkep yalamak:** Okumak, öğrenim görmek.
- **Mürüvvetini görmek:** 1.Ana baba evladının mutlu günlerini görmekle sevinç, kıvanç duymak. 2.Ana baba evladının ilgi ve yardımıyla rahat bir yaşam sürmek.
- **Müslüman mahallesinde salyangoz satmak:** İhtiyaç duyulmayan dahası gereksiz görülen bir işle uğraşmak.
- **Müşteri kızıştırmak:** Müşterileri bir malın satın alınması konusunda özendirici yollar izlemek.
- **Müzmin bekar:** Hiç evlenmemiş ve ne zaman evleneceği belli olmayan kimse.

N

- **Nabzı durmak:** Ölmek.
- **Nabzına göre şerbet vermek:** Birinin hoşuna gidecek, gururunu okşayacak davranışlarda bulunmak.
- **Nabzını yoklamak:** Bir kimsenin eğilimi ve ereğini anlamaya çalışmak.
- **Nalınca keseri gibi kendine yontmak:** Yalnız kendi çıkarını gözetmek.
- **Nalları dikmek:** (Hayvan ya da değer verilmeyen kişiler için) Ölmek.
- **Namus belası:** Namusunu ya da toplum içindeki değerini korumak için kişinin kabullendiği zarar, katlandığı sıkıntı.
- **Namusu iki paralık olmak:** Çevresinde onuru, saygınlığı kalmamış bir kimse durumuna düşmek.
- **Namusuna dokunmak:** Şeref ve onurunu olumsuz biçimde etkilemek.
- **Namusunu temizlemek:** 1.Bir işin içinde saygınlığını yitirmeden çıkmak. 2.Ahlak ve onuruna ters düşen bir durumdan kendini ya da ilgili kimseyi öldürerek kurtulmak.
- **Nane yemek:** Yakışıksız davranışta bulunmak.
- **Nara atmak (basmak):** Yüksek sesle haykırmak, bağırarak.
- **Nato kafa nato mermer:** Hiç laf dinlemeyen, kalın kafalı akılsız kimse için alay yollu söylenir.

- **Naza çekmek:** Bir şeyi yapmaya istekli olduğu halde yalvarmak amacıyla kendini isteksiz davranıyor göstermek.
- **Nazara gelmek:** Kötü ve kıskanç bakışların etkisinde kalmak.
- **Nazar değmek:** Uğursuzluk, kötülük gibi olumsuz sonuçlar veren kıskanç bakışlardan ötürü fena bir duruma düşmek.
- **Nazı geçmek:** Ona isteğini kabul ettirecek, yaptırabilecek kadar yakınlığı bulunmak, hatırı sayılmak.
- **Nazını çekmek:** Her isteğini yerine getirmek, onu kırmamaya özen göstermek.
- **Nefes çekmek:** 1.Sigara, pipo vb.nin dumanını ciğerlere çekmek. 2.Esrar çekmek.
- **Nefesi kesilmek (daralmak, tutulmak):** 1.Çok çalışmaktan, çok iş yapmaktan dolayı bunalmak. 2.Şaşırıp kalmak.
- **Nefesi keskin:** Hastaları okuyup üfleyerek iyileştirdiğine inanılan kimse.
- **Nefesi tükenmek:** Artık çalışacak, konuşacak gücü kalmamak.
- **Nefsine yedirememek:** İstenmeyen ya da onur kırıcı bir işi kendine uygun görmemek.
- **Ne günlere kaldık?:** Sürüp giden düzenin bozulması, yeni yaşama düzenlerinin ortaya çıkması karşısında özellikle olgun kuşağın isyanını gösterir.
- **Ne haddine:** "O, bunu yapamaz, haddini bilsin" anlamında uyarma sözü.
- **Ne hikmetse:** Bilinmeyen bir nedenden ötürü.
- **Ne karın ağrıyorsa:** Sevilmeyen rahatsızlık duyulan bir kimse ya da şey için söylenir.
- **Ne okdum delisi olmak:** Birdenbire özellikle maddi zenginliklere kavuşarak şırmamak.
- **Neşesi bozulmak:** Rahatı huzuru kalmamak.
- **Ne şiş yansın ne kebab:** "Hiç kimseyi, hiçbir yanı zarara sokmayacak bir çözüm yolu bulunsun." anlamında.
- **Neşter vurmak:** Bir sorunu kesin olarak çözmek, sonuç elde etmek amacıyla ele almak.
- **Ne tadı var, ne tuzu:** "Beğenip, zevk alıp mutlu olacağımız bir şey, bir durum değil." anlamında.
- **Ne yardan geçer, ne serden:** "Elde etmek istediği şey için ne fedakarlık yapmak istiyor, ne de istediğinden vazgeçiyor." anlamında.
- **Nifak sokmak (çıkarmak):** Anlaşmazlık çıkarmak, ara açmak.
- **Nikah düşmek:** Onunla evlenmekte din ve yasa açısından herhangi bir engel bulunmamak.
- **Nikah kıymak:** 1.Nikah memuru, evlenecek olanların nikah işlemini gerçekleştirmek. 2.Erkek bir kadımla evlilik ilişkisine girmek, onunla evlenme.
- **Nikah tazelenmek:** Ayrıldığı eşiyile yeniden evlenmek.
- **Nimeti saygıyla tepmek:** Çok yakınlığa gelmiş fırsatların, iyi durumların değerini bilmemek.
- **Not almak:** 1.Bir şey hakkında bir yere not yazmak. 2.Bir kimse ya da şeyin nitelikleri hakkında karar verilmek. 3.Öğrenci yazılı ve sözlü sınavlarda belirli bir derece almak.
- **Not düşürmek:** Bir açıklama eklemek.
- **Nuh der, peygamber demez:** Düşüncelerini, inançlarını hiçbir biçimde değiştirmeyen (kimse).

- **Numara yapmak (çekmek):** Yalancılıktan tavırlar takınarak, olmamış şeyi olmuş gibi göstererek aldatmaya çalışmak.
- **Nutuk atmak (çekmek):** Çok uzun, sıkıcı, özden yoksun konuşma yapmak.

O

- **Ocağına düşmek:** Bir kimseye korunması için sığınmak ya da ondan yardım istemek.
- **Ocağına incir dikmek, (ocağına darı ekmek, ocağını söndürmek):** Bir insana büyük kötülüklerde bulunmak, evini barkını, çoluğunu çocuğunu yok etmek, darmadağın etmek.
- **Ocağını söndürmek:** Evinin, ailesinin dağılmasına yol açmak.
- **Odsuz ocaksız:** Çok yoksul, aç ve barmaksız.
- **Oflayıp puflamak:** Herhangi bir şey ya da kimseden ötürü büyük sıkıntı duymak.
- **Oh çekmek:** Bir başkasının düştüğü kötü bir duruma sevinmek.
- **Oktanın altına girmek:** Doğrudan sorumlu olmadığı bir işte güç duruma düşmek, kusurlu sayılmak, zarar görmek.
- **Okuyup üfleme:** Bir hastalığı, belayı ortadan kaldırmak için birtakım dualar okuduktan sonra, üfleterek ruhlara yollamak.
- **Ok yaydan çıkmak:** Belli bir noktadan sonra olayları olurlarına bırakmak; geri dönmeyecek işler yapmak, çok sinirlemek.
- **Olay çıkarmak:** Hoş olmayan bir duruma neden olmak.
- **Omuz silmek:** İlgi göstermemek, önem vermemek.
- **Omuz vermek:** Ona destek olmak, yardım etmek.
- **On paralık etmek:** Onu sözle ya da davranışlarla küçük düşürmek.
- **Onur kırıcı:** Kişinin toplumca benimsenen saygınlığını hiçe indiren (söz, davranış).
- **Onuruna dokunmak:** Bir söz ya da davranış gururunu incitmek.
- **Onuruna yedirememek:** 1.Onur kırıcı, küçültücü nitelikte olan işleri yapmamak. 2.Başkalarının küçültücü, onur kırıcı davranışlarına karşı tepkide bulunmak; kendine yedirememek, nefesine yedirememek
- **Ortada fol yok yumurta yok:** "Konu ile ilgili hiçbir belirti yokken varmış gibi bir havaya giriliyor." anlamında.
- **Ortada kalmak:** 1.Bir şey söz konusu olduğunda kimse üzerine almamak. 2.Yatıp kalkacağı, barmacağı yeri olmamak. 3.İki kişinin ya da şeyin arasında kalmak, karar verememek.
- **Ortadan kaldırmak:** 1.Onu saklamak gizlemek. 2.Onu yok etmek, öldürmek.
- **Ortadan kalkmak:** 1.Yok olmak, bulunmaz olmak. 2.Öldürmek.
- **Ortadan kaybolmak:** Birdenbire yok olmak, kimseye duyurmadan çıkıp gitmek, nerede olduğu bilinmemek.
- **Ortalığı birbirine katmak:** Herkesi birbirine düşürmek, huzursuzluğa yol açmak.
- **Ortalık karışmak:** Kavgaya çıkmak, huzursuzluk baş göstermek, düzen bozulmak.
- **Ortaya atılmak:** 1.Kendini göstermek. 2.Bir sav, düşünce ileri sürülme, söylenme.
- **Ortaya atmak:** Bir düşüncüyü herkesin bilgi ve tartışmasına sunmak.
- **Ortaya çıkarmak:** Onun kesinliğini, varlığını kanıtlarıyla göstermek.

- **Ortaya dökmek:** 1.Ne var ne yok meydana çıkarmak, herkese göstermek. 2.Onu açıklamak, herkeşe bilindir duruma getirmek.
- **Ortaya (ortalığa) düşmek:** (Kadın) Orta malı olmak, herkesle cinsel ilişki kurmaya başlamak.
- **Ortaya koymak:** 1.Olan biten her şeyi göstermek. 2.Onu yapmak, yaratmak. 3.Tüm maddi varlığını gözler önüne sermek.
- **O tarakta bezi olmamak:** Söz konusu edilen şeyle, işle ilişkisi olmamak, onunla ilgilenmemek.
- **Oturup kalkmak:** Onunla birlikte hareket etmek, davranışlarını onunkinine benzetmek.
- **Ot yoldurmak:** Onu çok zor bir işe koşmak, çok uğraştırmak.
- **Oyuna gelmek:** Aldatılmak, kandırılmak.
- **Oyun bozanlık etmek:** Birlikte yapılması kararlaştırılmış bir işten caymak.
- **Oyuncağı olmak:** İrade zayıflığı yüzünden birinin buyruğuna, boyunduruğuna girmek.
- **Oyuncak etmek:** Birini kendi isteği, çıkarı uğrunda kullanmak.
- **Oyun etmek (oynamak, yapmak):** Onu kurnazca yöntemlerle aldatmak, tuzağa düşürmek.
- **Oyununu bozmak:** Onun hilesini boşa çıkarmak, önlemek.

Ö

- **Öç (öcünü) almak (çıkarmak):** Yapılan bir kötülüğün acısını kötülük yaparak çıkarmak.
- **Ödül kopmak (patlamak):** Çok korkmak.
- **Ödün vermek:** Kimi hak ve koşullardan vazgeçerek uzlaşma olanağı sağlamak.
- **Öfkesini almak (çıkarmak):** Öfkeli kişi haksız yere bir başkasına çatmak ya da olmayacak bir şey yaparak rahatlamaya çalışmak.
- **Öğüt almak:** Yol göstermesi için birinin görüşüne başvurmak.
- **Öğüt vermek:** Ona yapması veya yapmaması gereken işler hakkında yol göstermek.
- **Öküz(ün) altında buzağı aramak:** Akla aykırı bahanelerle suç ve suçlu aramak.
- **Ölçüyü kaçırmak:** Davranışlarda ya da yiyip içmekte aşırıya gitmek, sınırı aşmak.
- **Ölmek var, dönmek yok:** "Bu uğurda ne gerekiyorsa yapılacak. Hiçbir fedakarlıktan kaçınılmayacak." anlamında.
- **Ölü fiyatına:** Piyasa değerinin çok altında.
- **Ölü mevsim:** İşin veya alışverişin durgun olduğu zaman.
- **Ölüm fermanı:** Bir kimsenin mutlaka ölmesi gerektiğini belirten iş, hareket.
- **Ölümlle burun buruna gelmek:** Ölümlle yol açabilecek tehlikeli bir durumda karşılaşmak.
- **Ölüm sessizliği:** Derin sessizlik.
- **Ölüp ölüp dirilmek:** 1.Çok acı, sıkıntı çekmek. 2.Çok ağır bir hastalık geçirmek.
- **Ömrüne bereket:** "Ömrü uzun olsun" anlamında teşekkür sözü.
- **Ömür çürütmek:** 1.Bir işe uzun zaman emek vermiş olmak. 2.Boşuna zaman geçirmiş olmak.

- **Ömür sürmek:** 1.İyi ve rahat koşullarla yaşamak. 2.Belli koşullarda ya da belirli bir süre içinde yaşamak.
- **Ön ayak olmak:** Bir işin başlatıcısı ve yol göstericisi olmak, başkalarını ardından sürüklemek.
- **Önde gelmek:** Ön sırada yer almak; önemli, üstün olmak.
- **Önem vermek:** Ona değer vererek üstünde durmak, onu önemli saymak.
- **Öne sürmek:** 1.Bir düşünce, sav ileri sürmek. 2.Bir iş için birini önermek, onun daha iyi yapacağını belirtmek.
- **Önüne çıkmak:** 1.Bir kimsenin karşısına çıkmak. 2.Yolunu kesmek.
- **Önüne dikilmek:** 1.Gelip karşısına durmak. 2.Engel olmak istediğini söz ve davranışlarıyla göstermek.
- **Önüne düşmek:** 1.Bir kimsenin önünde yürümek. 2.Bir kimseye kılavuzluk etmek.
- **Önünü kesmek:** Yolunu kesmek, ilerlemesine engel olmak.
- **Öpüp (de) başına koymak:** 1.İçinde bulunulan durumu minnetle, memnurlukla kabul etmek. 2.Büyük saygı göstermek.
- **Örümcek kafalı:** Yenilikleri kabul etmeyen, eskiye bağlı, tutucu, geri düşünceli (kimse).
- **Övgü düzmek:** Onu aşırı ölçüde övmek.
- **Özen göstermek:** Bir şeyi özenle yapmak, elden geldiğince iyi olması için çok dikkat etmek, itina etmek.
- **Özenip benzetmek:** Bir işi dikkatle yapmak, çok özen titizlik göstermek.
- **Özlem çekmek:** Çok özlemiş olmak.
- **Özrü kabahatından büyük:** “İşlediği suçu bağışlatmaya çalışırken daha büyük suç işliyor.” anlamında.
- **Özü sözü bir:** Söylediği sözle eylemi aynı doğrultuda olan (kimse).

P

- **Pabucu dama atılmak:** 1.Daha iyi ve güzeline kavuşulduğunda bir yana itilmek. 2.Kendinden küçük kardeşi olduğundan artık eskisi kadar ilgi görmemek.
- **Pabucu (çarığı) ters giydirmek:** 1.Ona kurnazlıkla istediği her işi yaptırmak; onu kandırmak.
- **Pabuç bırakmamak:** Belli bir şeyden korkmamak, baskıdan yılmamak, başarmak için sonuna kadar mücadele etmek.
- **Pabuç eskitmek (paralamak):** Bir işi halletmek, başarılı olmak için çok fazla uğraşıp, didinmek.
- **Pabuç kadar dili var:** “Terbiyesizce cevaplar veriyor.” anlamında.
- **Paçalarından almak:** Kir ve pislik içinde olmak.
- **Paçaları sıvamak:** Bir işe tam anlamıyla girişmek için hazırlanmak.
- **Paçasını (paçayı) kaptırmak:** 1.Giriştiği işten istediği halde bir türlü kendisini kurtaramamak. 2.Dilediği gibi davranamamak.
- **Paçavrasını çıkarmak (paçavraya çevirmek):** 1.Ağır hareketlerle kötü duruma düşürmek. 2.Çok hırpalamak, dövmek.
- **Paçayı kurtarmak (sıyırmak):** 1.İsteyerek girişip de sonradan vazgeçtiği işlerden sonunda sıyrılmak. 2.Bir dertten kurtulmak.

- **Paha biçmek:** Değer, fiyat vermek.
- **Palavra atmak (savurmak, sıkmak):** Gerçekdışı şeyler konuşmak, abartmalı söz söylemek.
- **Pandomim kopmak:** Bir yerde keyif verecek bir kavga çıkmak, tartışma olmak.
- **Paniğe kapılmak:** Meydana gelen olaylardan ötürü ansızın telaşlanmak, aşırı biçimde etkilenmek, korkmak.
- **Para çekmek:** 1.Belli bir yere, kimseye yatırılan paranın bir bölümünü ya da hepsini gerektiğinde geri almak. 2.Başkasından sürekli olarak birtakım bahanelerle para almak.
- **Para dökmek:** Bir iş ya da kimse uğruna çok para harcamak.
- **Para gözlü:** Paraya aşırı düşkün olan kimse.
- **Para kesmek:** 1.Devlet söz konusu olduğunda para basmak, para çıkarmak. 2.İnsanlar için ise çok fazla para kazanmak.
- **Para kırmak:** Yaptığı işten ya da şeyden dolayı hak ettiğinden daha çok para kazanmak.
- **Parasını sokağa atmak:** Kar getirmeyen bir işe, mala para yatırmak.
- **Para yemek:** 1.Hesapsız harcama yapmak. 2.Rüşvet almak.
- **Parazit yapmak:** 1.Konuşmayı ilgisiz sözlerle kesmek. 2.Saçmalamaya başlamak.
- **Parmağında oynatmak:** Ona istediği her işi yaptırmak.
- **Parmağını oynatmak:** İşini kolayca yaptırmak için görevli kimseye rüşvet vermek.
- **Parmak basmak:** 1.Belli bir konuya temas etmek, dikkati çekmek. 2.Bir konunun ya da olayın üzerinde durmak. 3.Parmağının ucuna mürekkep sürüp imza yerine geçmek üzere kağıt üzerine basmak.
- **Parmak ısırarak:** Meydana gelen durum karşısında şaşkalmak.
- **Parmakla gösterilmek:** 1.Az bulunmak. 2.Şeçkin, ünlü olmak.
- **Parmakla sayılmak:** Çok az olmak.
- **Parti vermek:** Arkadaşlarını, dostlarını çaylı, içkili bir toplantıya çağırıp eğlenmek.
- **Pas vermek:** 1.Yaptığı eylemi başkasının sürdürmesi yolunu açmak. 2.(Kadın) Davranışlarıyla erkeği umutlandırmak. 3.Birine yüz vermek, iyi yüz göstermek.
- **Patlak vermek:** Gizlenen, bilinmesi istenmeyen ya da kötü olan bir durum birden ortaya çıkmak.
- **Pay biçmek:** Belli bir durumu, bir şeyin ya da kimsenin durumuyla karışlaştırıp bir yargıya varmak.
- **Pay çıkarmak:** Bir durum ya da olaydan gereken dersi alıp ona göre davranmak.
- **Paye vermek:** Ona saygı göstermek, değer vermek, onu önemsemek.
- **Pervane olmak:** Onun yanından hiç ayrılmamak, onun her istediğini yapmaya hazır olmak.
- **Pestili çıkmak:** Çok yorulmak, güçsüz kalmak.
- **Peşinden sürüklemek:** Birinin ya da birçoklarının arkasından gelmesini sağlamak.
- **Peşine düşmek:** 1.Bir kimsenin ardı sıra gitmek, onu izlemek. 2.Bir işin gerçekleşmesi için çok uğraşmak.
- **Pire için yorgan yakmak:** Küçük bir zarardan kurtulmak için daha büyük zarara yol açacak davranışta bulunmak.

- **Pireyi deve yapmak:** Önemsiz bir olayı, sorunu gereğinden fazla büyütmek, abartmak.
- **Pis pis düşünmek:** Derin ve sıkıntılı düşünceye dalmak.
- **Pis pis gülmek:** 1.Başkasının üzüntülü anında öç alırcasına gülmek. 2.Arsızca gülmek.
- **Pişkinliğe vurmak:** 1.Kötü bir davranışa aldırılmamak. 2.Kendine ilgisiz davranılmasını, önem verilmemesini anlamazlıktan gelmek.
- **Pişmiş aşa (soğuk) su katmak:** Ele geçirilmek ya da bitirilmek üzere olan bir işi bozacak davranışta bulunmak.
- **Pişmiş kelle gibi sırtmak:** Anlamsız, yersiz ve aptalca gülmek.
- **Plan kurmak:** 1.Bir amaca götürecek yolları düşünmek., tasarlanmak. 2.Birini kötü duruma düşecek bir düzen hazırlamak.
- **Posasını çıkarmak:** 1.Bir kimse ya da şeyden haksız ve sürekli çıkar sağlamak, onu sömürmek. 2.Onu çok yormak. 3.Onu kötü dövmek.
- **Pot kırmak:** Yersiz ve zamansız davranarak karşısındakini üzecek, ona dokunacak sözler söylemek.
- **Poz vermek:** Fotoğrafın çekilmesi için ya da resiminin, heykelinin yapılışı sırasında belirli bir durum almak.
- **Pusuya düşmek:** Hazırlanan tuzağa yakalanmak.
- **Pusuya yatmak:** Pusu kurup onun gelmesini beklemek; öldürmek, yakalamak için gizlenmek.
- **Püf noktası:** Bir işin en ince ve önemli noktası; gözönüne alınması, üzerinde durulması gereken nokta.
- **Püsküllü bela:** Büyük sıkıntı ve zarar yol açan kimse ya da şey.

R

- **Rafa kaldırmak (koymak):** Bir işle artık uğraşmaz olmak, onu bir kenara itmek.
- **Rahat (kıçma) batmak (rahatlık batmak):** Sahip olduğu iyi olanakların değerini bilmemek.
- **Rahatı kaçmak:** Tedirgin olmak, rahatsızlık duymak.
- **Rahatını bozmak (kaçırmak):** Rahatsızlık vermek, keyfini kaçırmak, canını sıkmak.
- **Rahat yüzü görmemek:** Bir türlü rahat bir duruma gelememek, sıkıntılarından, eksikliklerinden bir türlü kurtulamamak.
- **Ramak kalmak:** Gerçekleşmesine az kalmak.
- **Raydan (rayından) çıkmak:** Bir işin düzeni bozulmak, alt üst olmak, yoldan çıkmak.
- **Rayına koymak (oturtmak):** 1.İşleri belli bir düzene sokmak. 2.İşlerin yolunda, tıkrında gitmeye başlamasını sağlamak.
- **Rekor kırmak:** O zamana dek üstün sayılan dereceyi (ya da rakamı) geride bırakarak yeni rekorun sahibi olmak.
- **Rengi atmak (kaçmak, uçmak):** 1.Solmak, rengini yitirmek. 2.Korku ya da üzüntüden yüzü solmak, sararmak.
- **Renk katmak (vermek):** Onu renklendirmek, onun tekdüzeliğini ortadan kaldırmak, ona neşeli ve canlı bir özellik kazandırmak.
- **Renkten renge girmek:** Utanmak, utancını gezleyememek; kızarmak, bozarmak.

- **Renk vermemeek:** 1.Ne düşündüğünü, ne duyduğunu göstermemek. 2.Anladığını ya da bildiğini belli etmemek.
- **Rest çekmek:** Kesin olarak son sözünü söylemek; o şeyin istedikleri gibi olmayacağını (yapılmayacağını) bildirmek.
- **Riske girmek:** Sonuçta büyük zarara uğrama olasılığı gösteren bir girişimde bulunmak.
- **Rüşvet yemek:** Bir görevli, yetkisini kendi çıkarı doğrultusunda kullanmasını isteyen birinden gizlice para ya da değerli eşya almak.
- **Rüyalarına girmek:** 1.O şeye sahip olmayı çok istemek. 2.Bir şeyden çok etkilenmek, çok korkmak.
- **Rüzgar ekip fırtına biçmek:** Yaptığı kötülüğün daha şiddetlisiyle karşılaşmak.

S

- **Saat tutmak:** Bir işe başlama saatini ayrıntıyla saptamak ve bitinceye kadar geçecek zamanı belirlemek için sürekli olarak ya da sık sık saatine bakmak.
- **Sabır taşı:** Çok sabırlı kimse.
- **Sabrı taşmak (tükenmek, kalmamak):** Artık sabredemeyecek duruma gelmek.
- **Sabun köpüğü gibi sönmek:** Gösterişini, görkemini, albenisini en küçük bir etkiyle çabucak yitirmek.
- **Saçını başını yolmak:** Çok üzülme, üzüntüsünden dövünmek.
- **Saçıp savurmak:** Parasını düşünmeden, hesapsızca harcamak.
- **Saçma sapan:** Akla mantığa aykırı olan (söz, davranış).
- **Sadede gelmek:** Konuşulması gereken asıl konuya dönmek.
- **Sağ yapmak:** Arabanın direksiyonunu sağa çevirmek.
- **Sakal ele vermek:** Birisinin sözünden dışarı çıkamaz duruma gelmek, onun oyuncuğu, kuklası olmak.
- **Sallantıda kalmak:** O iş bir çözüme kavuşturulmamak.
- **Saman altından su yürütmek:** Yaptığı işi hiç kimseye belli etmeden yapmak; herkesi birbirine düşürmek.
- **Sancısı tutmak:** 1.Vücudunun herhangi bir yerinde ansızın sancı duymak. 2.Gebe kadın, dölütün rahmi zorlamasının yol açtığı ve doğum zamanının geldiğini bildiren sancıyı duymak.
- **Sapla samanı (birbirine) karıştırmak:** Birbirinden ayrı olan şeyleri birbirinin yerine koymak, öyle değerlendirmek.
- **Sarpa sarmak:** İş üstesinden güç gelececek bir duruma girmek, içinden çıkılmaz olmak.
- **Senli benli olmak:** Aralarında çok içten dostluk ilişkisi bulunmak.
- **Sepet havası çalmak:** Onun işine son vermek, onu kovmak.
- **Ses çıkarmamak (sesi çıkarmamak):** Herhangi bir duruma, şeye itiraz etmemek.
- **Sesini kesmek:** 1.Onu artık konuşurmamak. 2.Bir kimse, konuşmasına son vermek, artık konuşamaz olmak.
- **Sevdasına düşmek:** Bir şeyi elde etmek, gerçekleştirmek için var gücüyle çalışmak.
- **Seyirci kalmak:** Bir olay, durum karşısında tepki göstermemek.
- **Sıcak bakmak:** Onunla yakından ilgilendiğini belirtmek.

- **Sıfırdan başlamak:** Bir işe sadece kendi olanaklarına güvenerek başlamak
- **Sıkboğaz etmek:** Bir işi yapması için düşünmesine, hazırlık yapmasına fırsat vermemek, onu sıkıştırmak.
- **Sıkıntı basmak:** Sıkılmak, bunalmak.
- **Sıkıntı çekmek:** 1.Geçim zorlukları içinde olmak. 2.Ruhsal yönden tedirginlik içinde olmak.
- **Sıkıntıya düşmek:** Parayla ilgili herhangi bir konuda, özellikle geçim konusunda zorluk içinde olmak.
- **Sırası düşmek:** Bir iş için uygun zaman ve ortam oluşmak.
- **Sır küpü:** Pekçok insanın sırrını bilen, fakat bunları hiç kimseye söylemeyen kişi için kullanılır.
- **Sırta kadem basmak:** Bir kimse, ortalıktan yok oluvermek, hiç kimse onu görmez olmak.
- **Sırt çevirmek:** 1.Artık onunla ilgilenmez, ona yardım etmez duruma gelmek.
- **Sırtından çıkarmak:** Bütün giderleri ona (onlara) ödetmek, yüklemek.
- **Sırtından geçinmek:** Bütün giderlerini onun kazanacından sağlamak, onu sömürmek.
- **Sırtı yere gelmemek:** Yenilmemek.
- **Sırt sırta vermek:** Bir konuda işbirliği yapmak, dayanışmak.
- **Silah çekmek:** Öldürmek, yaralamak, korkutmak gibi amaçlarla silahı ona doğru yönelmek.
- **Sineye çekmek:** Bir zararı, kötü davranışı ya da sözü istemeye istemeye kabullenmek.
- **Sinirine dokunmak:** Bir durum, kimse, şey herhangi bir yönüyle, özelliğiyle birinin sinirlenmesine yol açmak.
- **Sinirleri boşanmak:** Kendini tutamayarak gülmek, ağlamak ya da bağırarak.
- **Sivri aklı:** Başkalarının aklını beğenmeyen, başkalarına ters gelebilecek biçimde düşünceleri olan kimse için alay yollu söylenir.
- **Sivri dilli:** Kırıcı, incitici söz söyleyen kimse için kullanılır.
- **Slogan atmak:** Çarpıcı sloganları yüksek sesle bağırarak.
- **Soğuk terler dökmek:** Zorlu bir durum karşısında korkmak, çok etkilenmek.
- **Sokağa düşmek:** 1.Her isteyenle belli bir ücret karşılığı cinsel ilişkide bulunabilecek bir kadın durumuna gelmek, genel kadın olmak. 2.Herkesçe biliniyor, konuşulur duruma gelmek.
- **Sol tarafından kalkmak:** İşleri ters gitmek, aksilik çıkarmak.
- **Soluğu kesilmek:** 1.Nefes alıp veremez duruma gelmek. 2.Gücü kuvveti iyice azalmak, tükenmek.
- **Suluk kesmek:** Çok güzel veya heyecan verici olmak.
- **Son kozunu oynamak:** Herhangi bir konuda istediğini elde etmek üzere elindeki son olanağını da kullanmak.
- **Sopa atmak (çekmek):** Onu dövmek.
- **Sopa yemek:** Dövülmek.
- **Sorguya çekmek:** Sanık ya da tanık durumunda olan kimseye bir suçla ilgili çeşitli sorular sormak; sorgulamak.
- **Sorumlu tutmak:** Onu sorumlu saymak.
- **Söz açmak:** Onun hakkında konuşmaya başlamak.

- **Söz almak:** 1.Bir kimsenin bir işi yapacağını kesin olarak bildirmesini sağlamak. 2.Bir toplantıda, sınıfta ilgili kimseden konuşmak amacıyla izin almak. 3.Erkek tarafı, çocuklarıyla evlendirmeyi istedikleri kızın ailesinden “evet, peki, kabul” biçimindeki vaadi almak.
- **Söz ayağa düşmek:** Bir konu yetkisiz ve sorumsuz kişilerin ileri geri konuştukları bir duruma gelmek.
- **Sözde kalmak:** Bir iş, yapılacağı önceden kesin olarak belirtildiği halde yapılmamak.
- **Söz dinlemek (tutmak):** Bir öğüde, uyarıya uygun davranmak.
- **Söz getirmek:** Bir kimseye söz gelmesine yol açacak davranışlarda bulunmak.
- **Söz götürmez:** Doğruluğu tartışmasız bir biçimde herkesçe kabul edilen şey için söylenir.
- **Söz kesmek:** Erkek ve kız tarafınca evlendirileceği konusunda kesin söz vermek.
- **Söz olmak:** Genellikle hoş karşılanmayan herhangi bir söz, davranış vb. hakkında dedikodu yapılmak.
- **Sözü ağzına tıkamak:** Bk. Lafi ağzına tıkamak.
- **Sözü ağzında bırakmak:** Söylemekte olduğu bir şeyi bitirmesine fırsat vermemek.
- **Sözül bağlamak:** Herhangi bir konuda yapılan konuşmayı sonuçlandırmak.
- **Sözül (sözünü) kesmek:** 1.Bk. Söz kesmek. 2.Anlattıklarını bitirmeden konuşmayı bırakmak.
- **Sözünden çıkmamak:** Çeşitli yönlerden bağlandığı bir kimsenin bütün sözlerine ve isteklerine uygun davranmak.
- **Sözünü etmek:** O şey hakkında konuşmak, o şeyden bahsetmek.
- **Sözünü kesmek:** Konuşmasını bitirmesine fırsat vermemek.
- **Sözünü tutmak:** 1.Herhangi bir konuda verdiği sözü tam olarak yerine getirmek. 2.Sayıdığı, sevdiği ya da herhangi bir nedenle bağlı olduğu birinin öğüt, eleştiri ve uyarısına uygun davranmak.
- **Suç işlemek:** Suç sayılacak bir davranışta bulunmak.
- **Su gibi akmak:** 1.(Para yiyecek, içecek) Çok bol kullanmak. 2.Zaman çok hızla geçmek.
- **Su koyuvermek:** Verdiği sözden caymak, cıvıtmak.
- **Sululuk etmek:** Yetersiz şakalar yapmak, yakışık almayan sözler söylemek, sırnaşıklık etmek.
- **Surat etmek:** Ona asık surat göstermek, dargın durmak.
- **Suratından düşen yüz (bin) parça:** Bk. Yüzünden düşen yüz parça.
- **Suratını ekşitmek (buruşturmak):** Bk. Yüzünü ekşitmek.
- **Suya düşmek:** O iş gerçekleştirilememek, o işten vazgeçilmiş olmak.
- **Suya sabuna dokunmamak:** Hiç kimseyi rahatsız etmeyecek, hiçbir sorun yaratmayacak bir yol izlemek, kendisine zarar gelmeyecek biçimde davranmak.
- **Suyu baştan (başından) kesmek:** Bir işi, sorunu ayrıntılarını konuşmaya gerek duymadan temelinden çözmeye çalışmak.
- **Suyu bulandırmak:** Yolunda giden bir işin bozulması için girişimde bulunmak.
- **Suyu ısınmak (kaynamak):** Bir kimsenin şu ya da bu nedenle görevinden uzaklaştırılması (ya da öldürülmesi) yakınlasmak.
- **Suyunca (suyuna) gitmek:** Söz ve davranışlarını o kimsenin istek ve eğilimlerine

uygun biçime getirmek.

- **Suyunu çekmek:** Özellikle para harcama harcama tükenmek.
- **Sünger çekmek (geçirmek):** Herhangi bir kötü, sevimsiz şeyi olmamış kabul edip unutmaya çalışmak.
- **Sürüncemede kalmak:** O iş bir türlü sonuçlanamamak.
- **Süsü vermek:** Herhangi bir şeyde ya da kendisinde, belirli bir nitelik varmış gibi göstermek.
- **Sütüman olmak (ortalık):** Bir yer, ortalık sessiz, sakin, kavgasız çekişmesiz duruma gelmek.

Ş

- **Şafak atmak:** Birden, içinde bulunduğu durumun güçlüğünü kavrayıp korkmak.
- **Şafak sökmek:** Sabaha karşı, gece karanlığı yok olup ortalık aydınlanmaya başlamak.
- **Şaha kalkmak:** 1. At huysuzlanıp azgınlaşınca ön ayaklarını yerden keserek arka ayakları üzerinde kısa bir süre durmak. 2. Özgürlük uğruna ya da haksızlığa karşı yiğitçe başkaldırmak.
- **Şahadet getirmek:** "Allah'tan başka tapacak olmadığımı ve Muhammed'in onun kulu ve peygamberi olduğuna tanıklık ederim." anlamındaki "kelime-i şahadet" denen Arapça cümleyi söylemek.
- **Şaka götürmemek:** 1. Bir şakadan hoşlanmamak. 2. Bir iş savsaklamaya, dikkatsizliğe gelmemek.
- **Şaka kaldırmak:** Yapılan şakalara katlanmak.
- **Şakaya almak:** Gerçek olarak söylenen sözü ya da yapılan davranışı şaka olarak yorumlamak.
- **Şakaya vurmak:** Ciddi bir şeyi şaka gibi kabul etmek.
- **Şamar oğlanı:** Bütün can sıkıcı olayların nedeni sayılan, herkesin her fırsatta suçlu görüp azarladığı (kimse).
- **Şansa kalmak:** Bir şeyin gerçekleşmesi çok az umut olmak.
- **Şans eseri:** Şansın yardımıyla.
- **Şansı açık:** Şansı yerinde olan, şanslı.
- **Şansı dönmek:** Şansı iyiyken kötüye ya da kötüyken iyiye gitmek.
- **Şansına küsmek:** İşleri ters gittiği için karamsar olmak.
- **Şapa oturmak:** Umduğunu bulamayıp güç duruma düşmek.
- **Şapka çıkarmak:** O şeyin üstünlüğünü kabul edip saygı duymak.
- **Şarj etmek:** Anlamaya, kavramaya başlamak.
- **Sart koşmak:** Onu şart olarak öne sürmek.
- **Şehit düşmek:** Savaşta düşman tarafından vurulup ölmek.
- **Şeytana uymak:** Uygunsuz bir iş yapma isteğine kapılmak, kötü bir iş yapmak.
- **Şeytan dürtmek:** Durup dururken, birdenbire yersiz ya da kötü bir şey yapmak.
- **Şeytanın bacağına (ayağına) kırmak:** Uzun süredir isteyip de yapamadığını yapabilmek, dileğini gerçekleştirmek.
- **Şeytan kulağına kurşun:** "Bu konuda, işte şimdiye değin hiçbir kötülükle karşılaşmadım, umarım şeytan bu durumu bilmez ve işimi bozamaz." anlamında.
- **Şifayı bulmak (kapmak):** 1. (Alay yollu) Sağlığı bozulup hastalanmak.

2. Herhangi bir şey iyice bozulmak.

- **Şimşekleri (yıldırımları) üstüne çekmek:** Çok sert eleştirilere konu olmak.
- **Şirazesinden çıkmak:** İş bozulup çığırından çıkmak.
- **Şom ağızlı:** Felaket olasılıklarından söz eden ve konuştuklarının gerçekleşmesinde korkulan (kişi).
- **Şüpheye düşmek:** 1. Kuşkulanmak. 2. Bir işin gerçekleşmesi güçleşmek.

T

- **Tabanları kaldırmak:** Koşmaya başlamak.
- **Tabanları yağlamak:** 1. (Alay yolu) Uzak bir yere gitmeye hazırlanmak. 2. Hızlı koşmak, kaçmak.
- **Taban tepmek (patlatmak):** Uzun süre yol yürümek.
- **Taburcu olmak:** Hasta, iyileşerek hastaneden çıkmak.
- **Tadı damağında kalmak:** Bir yiyeceğin tadını ya da iyi yaşanmış bir olayın olumlu izlerini unutamamak.
- **Tadı kaçmak (gitmek):** 1. Tatsız bir duruma gelmek. 2. Bir şey hoş giden, zevk veren niteliklerini yitirmek.
- **Tadına bakmak:** 1. Ağza alıp tadını anlamaya çalışmak. 2. O şeyden zevkini almak.
- **Tadına doyum olmamak (tadına doymamak):** Bir şeyin verdiği tadı, zevki çok beğenmek.
- **Tadına varmak:** Bir şeyin güzelliğini her yönüyle anlamış olmak.
- **Tadını almak:** 1. Yapmakta olduğu bir işten zevk almaya başlamak. 2. Bir şeyin güzelliğinin, zevkinin farkına varmak.
- **Tadını çıkarmak:** Güzel, hoş giden bir şeyden olabileceğine yararlanmak.
- **Tadını kaçırmak:** Güzel bir şeyin verdiği zevki, aşırılığa kaçarak bozmak.
- **Tafra satmak:** Güç, yeteneğini aşan işleri yapabileceğini ileri sürmek.
- **Tahtası eksik:** Aklını iyi kullanmayan, aptal kimse için şaka yolu söylenir.
- **Tahttan indirmek:** Onun hükümdarlığına, egemenliğine son vermek.
- **Tahtaya vurmak:** Bir uğursuzluktan kurtulmak için parmakla bir tahtaya vurmaktır.
- **Takla atmak:** 1. Çok sevinmek. 2. Dalkavukluk etmek.
- **Talihi açık:** İşleri yolunda olan talihli.
- **Talihine küsmek:** Başına gelenlerden ötürü talihini suçlu görmek.
- **Tam üstüne basmak:** 1. Doğru bir tahminde bulunmak. 2. Bir işin özünü vurgulamak.
- **Taraf tutmak:** Taraflardan birini desteklemek.
- **Tarih atmak:** Bir belgenin üzerine o günün (ya da ilgili günün) tarihini yazmak.
- **Tarihe geçmek:** Bir şey, kimse, olay önemi bakımından unutulmayacak bir nitelik kazanmak.
- **Tarihe karışmak (tarih olmak):** Unutulmak, hatırlanmaz olmak.
- **Tasa çekmek:** Üzülme, kaygılanma.
- **Taş atmak:** Ona dolaylı yoldan tedirgin edici, iğneleyici laf söylemek.
- **Taşa tutmak:** Ona, oraya arka arkaya taş atarak saldırmak.
- **Taş çıkartmak:** Biri, ötekenden kimi yönleriyle daha üstün olmak.
- **Taş kesilmek:** Herhangi bir durum, söz vb. karşısında hiçbir söz söyleyememek,

ne yapacağını şaşırarak.

- **Taş yürekli:** Acıklı durumlardan etkilenmeyen, acımasız (kimse).
- **Tat almak:** 1. Bir şeyin tadını dil aracılığıyla anlamak. 2. Bir şeyden hoşlanmak, zevk almak.
- **Tatlı dil:** Gönül alıcı, hoşnut edici söz, konuşma.
- **Tat vermek:** 1. Acı, tuzlu, tatlı, ekşi gibi belirli bir tat katmak. 2. Hoşa giden bir durum yaratmak. 3. Bıktırmak, usandırmak.
- **Tavır almak (takımmak, koymak):** Herhangi bir durum karşısında belirli bir davranış biçimini benimsemek.
- **Taviz vermek:** Kimi koşullardan, haklardan, isteklerden karşı taraf yararına vazgeçmek.
- **Tavşan yürekli:** Ürkek, korkak, ödle kimse için söylenir.
- **Tay durmak:** Yürüme çağına gelen bebek, iki ayağı üzerinde durmayı başarmak.
- **Tefekküre dalmak:** Derin derin düşünmek, derin düşünceye dalmak.
- **Tehdit savurmak:** Sözle korkutmak.
- **Tek durmak:** Uslu durmak, yaramazlık etmemek.
- **Tekme atmak:** 1. Ayakla vurarak bir yere atmak. 2. Çifte atmak.
- **Temel atmak:** 1. Yapının temellerini yapmaya başlamak. 2. Herhangi bir işe girişmek, başlamak.
- **Temiz çıkmak:** Hastalıkla ilgili bir bulguya rastlanmamak.
- **Temize çekmek:** Bir yazının karalamasını (müsveddesini) düzgün bir biçimde temiz olarak yeniden yazmak.
- **Temize çıkmak:** Suçsuz olduğu kesin olarak anlaşılacak; aklanmak.
- **Tepeden bakmak:** Onu küçümsemek, kendini ondan üstün görmek.
- **Tepeden inme:** 1. Beklenmedik, şaşırtıcı olan (şey). 2. Yüksek bir makamdan gelen (buyruk).
- **Tepesi atmak:** Birdenbire çok öfkelenmek.
- **Tepesinde bitmek:** 1. Ansızın yanına gelmek. 2. İstenmediği halde birinin yanına gelip türlü isteklerle onu rahatsız etmek.
- **Tepesine binmek:** Genellikle daha güçsüz kimseler üzerinde baskı kurmak.
- **Tepesine çıkarmak:** Onu çok şımartmak.
- **Tepesine çıkmak:** Şımararak, her istediğini yaptırmaya çalışmak.
- **Tepesine dikilmek:** Gelip yanında, başucunda durmak, bu duruşuyla rahatsızlık vermek.
- **Tepe tepe kullanmak:** 1. Eskiyeceğini, bozulacağını, yıpranacağını hiç düşünmeden onu istediği gibi kullanmak. 2. Birine yorulabileceğini hiç düşünmeden çok yüklenmek.
- **Ter dökülmek:** 1. Çok terlemek. 2. Bir işi yaparken çok zahmet çekmek; uğraşmak.
- **Ters düşmek:** 1. Aykırı durumda olmak. 2. Düşünceleri yönünden birbirine karşıt olmak.
- **Tersi dönmek:** Şaşırma sonucu bulunduğu yeri ve diyeceği yönü kestirememek.
- **Ters tarafından kalmak:** Aksiliği, huysuzluğu üzerinde olmak; huysuzluk, terslik etmek.
- **Teselli vermek:** Bir kimsenin acısını diindiren, sıkıntısını gideren sözler söylemek, onu avutmak.

- **Tetikte olmak:** Her zaman uyanık ve hazır durumda olmak.
- **Tıraşa tutmak:** Onu bıkkınlık verici, uzun, abartılı konuşmalarla oyalamak.
- **Tırpan atmak:** 1. Bir yerde istemediği kimselerin görevlerine son vermek. 2. Düşmanları, düşman olan bir topluluğu yok etmek.
- **Tok sözlü:** Hiçbir şeyden çekinmeyen, hatır ve gönül dinlemeden konuşan (kimse).
- **Tongaya basmak (düşmek):** Tuzağa düşmek, aldatılmak.
- **Topa tutmak:** 1. Bir yere topla art arda ateş etmek. 2. Kızılan bir kimseye ağır sözler söylemek.
- **Toprağa bakmak:** Ölümü yaklaşmış olmak.
- **Toprağı çekmek:** Kısa bir süre kalmak üzere gittiği yerde ölmek.
- **Toz kondurmamak:** Bir şeyde, kimsede kusur kabul etmemek, o şeyin, kimsenin kusurlu gösterilmesine şiddetle karşı koymak.
- **Treni kaçırmak:** Bir şeyi elde etme, bir işi gerçekleştirme fırsatını değerlendirememek.
- **Tuhafına gitmek:** Bir şeyi tuhaf bulmak, yadırgamak.
- **Tuzağa düşmek:** Kendisi için hazırlanan tehlikeli bir düzenle karşı karşıya kalmak.
- **Tuzak kurmak:** 1. Bir şeyi yakalamak için tuzak hazırlamak. 2. Bir kimseyi tehlikeli bir duruma düşürmek için düzen hazırlamak.
- **Tükürüğünü yalamak:** Söylediği sözden, verdiği karardan, kendini küçültmek pahasına geri dönmek.
- **Tüyleri diken diken olmak (tüyleri ürpermek):** 1. Soğuktan ötürü vücuttaki kıl dipleri kabarıp kıllar dikilmek. 2. Korku, tiksinti yüzünden vücuttaki kıl dipleri kabarıp kıllar dikilmek.
- **Tüyü bozuk:** 1. Neşesi, keyfi yok. 2. Kötü niyetli.

U

- **Ucu bucağı olmamak (bulunmamak, görünmemek):** Bir yer, alan sonu yokmuş gibi görünmek, çok geniş olmak.
- **Ucu dokunmak:** Biri o işten zarar görmek.
- **Ucunu bırakmak:** Artık onunla ilgilenmemek.
- **Ucuza çıkmak (mal olmak):** Az para harcayarak elde etmek.
- **Ucuza atlatmak:** Tehlikeli ya da güç bir durumdan az bir zararla sıyrılmak.
- **Uçan kuştan medet ummak:** Güç bir durum nedeniyle, sıkıntısının çözümü için olmayacak yerlerden ve kişilerden yardım beklemek, her çareye başvurmak.
- **Uğur getirmek:** O şey ona iyilik, şans, bereket getirmek.
- **Uluorta söz söylemek (konuşmak):** Bir şey hakkında gerekeni bilmeden, sonunun nasıl olacağını düşünmeden konuşmak.
- **Umudunu kesmek:** Artık umutlanmamak.
- **Umudunu kırmak:** Bir şey ya da kimse, birinin beklentilerini sonuçsuz bırakmak; güvenini, inancını sarsmak.
- **Umur görmek:** 1. Önemli görevlerde bulunmuş olmak. 2. Çok deneyimli olmak.
- **Umut vermek:** 1. Bir şey ya da kimse umulan şeyin olabileceği konusunda olumlu bir bekleme duygusunu uyandırmak. 2. Bir kimseye güven duygusu vermek.

- **Usturubuna getirmek:** En uygun durum ve zamanı yakalamak.
- **Utancından yere (yerin dibine) geçmek:** Çok utanmak.
- **Uygun görmek:** Yaraşır görmek, elverişli bulmak; onaylamak.
- **Uyku basmak (bastırmak):** Birdenbire çok uykusu gelmek.
- **Uyku gözünden akmak:** Çok uykusu gelmek ve bu yüzden gözleri kapanmak.
- **Uykusu kaçmak:** 1. Uyuması gerekirken, uykusu gelmişken, herhangi bir nedenle uyuyamamak. 2. Olumsuz bir durumdan dolayı kaygılanmak.
- **Uykuya dalmak:** 1. Rahat ve derin bir şekilde uyumak. 2. Çevresinde olup bitenlerin farkında olmamak.
- **Uyuz olmak:** 1. Ona sinirlenmek. 2. Parasız kalmak, züğürtlenmek.
- **Uzağı görmek:** Bir şeyin nasıl gelişeceğini, sonuçlanacağını kestirmek.
- **Uzun etmek:** 1. Sözü uzatmak. 2. Sözünde direnmek. 3. Aşırı gitmek, nazlanmak.

Ü

- **Ücreti (ücretleri) dondurmak:** Ücretlerin yükselmesini önleyici önlem almak.
- **Üç buçuk atmak:** İstenmeyen bir durum oluşacak diye korku içinde kalmak, tedirgin olmak.
- **Üçe beşe bakmamak:** Alışveriş sırasında alıcı ya da satıcı malın biraz ucuza ya da pahalıya satılıp alınmasına önem vermemek, çok pazarlık etmemek.
- **Ümide düşmek (kapılmak):** Bir şeyin gerçekleşeceğine inanmak, umut etmek, umutlanmak.
- **Ümit dünyası:** Gerçekleşmesi güç olan şeyleri ummanın hoş görülmesi gerektiğini anlatır.
- **Ürküntü vermek:** O şey onun ürkmesine yol açmak, onu ürkütmek.
- **Üste çıkmak:** 1. Suçlu olduğu halde kendini suçsuz göstermek. 2. Kendisinin suçlu olduğunu söyleyenleri suçlamayı başarmak.
- **Üstesinden gelmek:** Üzerine aldığı işi başarıyla tamamlamak.
- **Üstü kapalı (örtülü) konuşmak:** Anlatmak istediğini açık seçik söylemeden, dinleyenlerin anlayışına bırakmak.
- **Üstün bulmak (görmek):** Onun başkalarından ya da başka şeylerden değerli bulmak (görmek).
- **Üstünde (üzerinde) durmak:** Bir işe ya da kimseye önem vermek, onunla yakından ve sürekli ilgilenmek.
- **Üstünden (üzerinden) atmak:** Bir şeyi ya da kimseyi başkalarına bırakmak.
- **Üstüne (üzerine) almak:** 1. Bir işi yapmayı kabul etmek. 2. Onu ödev edinmek. 3. Olumsuz bir sözün ya da kaba bir davranışın kendisi için söylenmiş olduğunu sanarak bundan tedirginlik duymak.
- **Üstüne (üzerine) atmak:** Bir suçu, suçsuz olan bir kişinin işlediğini söylemek, suçu birine yüklemek.
- **Üstüne (üzerine) basmak:** 1. Yerinde bir düşünce ileri sürmek, tahminde bulunmak. 2. İyice belirtmek.
- **Üstüne (üzerine) düşmek:** 1. Bir çocuğu ya da kimseyi sevmek ve korumada aşırı davranmak. 2. Bir şeyi elde etmek için çok çaba harcamak.
- **Üstüne (üzerine) gelmek:** Bir şeyin ya da sözün yapılması ya da konuşulması sırasında çıkagelmek.
- **Üstüne (üzerine) gitmek:** 1. Karışmak, uğraşmak. 2. Dövmek amacıyla üzerine

yürümek.

- **Üstüne (üzerine) kalmak:** Bir işi yüklenmek durumunda kalmak.
- **Üstüne (üzerine) titremek:** Çok sevdiği şeyi ya da kimseye özenle korumak, ona bir kötülük gelmemesi için çok uğraşmak.
- **Üstüne (üzerine) yıkmak:** 1.Bir suçu başkasına yüklemek. 2.Bir işin sorumluluğunu, ağırlığını başkalarına yüklemek.
- **Üstüne (üzerine) yürümek:** Korkutmak, yıldırım amacıyla saldıracakmış, dövcekmış gibi davranmak.

V

- **Vadesi gelmek (yetmek):** 1.Süresi dolmak; günü yetmemek. 2.Ömrü bitmek.
- **Vakit geçirmek:** Oyalanmak üzere bir şeyle uğraşmak.
- **Vakit kazanmak:** 1.Harcanacak zamanı azaltmak. 2.Karşı tarafı oyalayıp hazırlanma süresini uzatmak.
- **Vakit öldürmek:** Boş, işe yaramayan uğraşlarla zaman geçirmek.
- **Varlık darlık çekmek:** Sahip olduğu varlıktan yararlanamayıp sıkıntıya düşmek.
- **Vebalini çekmek:** Bir işin sorumluluğuna katlanarak, cezasını çekmek.
- **Vecde gelmek:** 1.Kendinden geçecek kadar coşmak. 2.Hissettikleri ve gördükleri karşısında sonsuz bir coşkunluk duymak, esirmek.
- **Velvele vermek (ortalığı):** Çevredekilerde telaş ve heyecan yaratmak.
- **Volta atmak (etmek, vurmak):** Bir yerde bir aşağı bir yukarı gidip gelmek.
- **Vücuda gelmek:** Oluşmak, ortaya çıkmak.
- **Vücudunu ortadan kaldırmak:** Yok etmek, öldürmek.

Y

- **Yabana atmak:** Onu önemsememek, önemsiz görmek.
- **Ya devlet paşa, ya kuzgun leşe:** "Öyle bir işe girişiyorum ki ya başarırım ya da yok olur giderim." anlamında.
- **Yağ bağlamak:** 1.Semirmek, şişmanlamak. 2.İçi rahatlamak, sevinmek.
- **Yağcılık etmek:** Ona dalkavukluk etmek, onun hoşuna gidecek sözler söylemek.
- **Yağ çekmek:** Çıkarı için karşısındakine hep güzel şeyler söylemek, onu pohpohlamak.
- **Yağlayıp ballamak:** Abartılı biçimde anlatarak övmek.
- **Yağlı müşteri:** Para harcamaktan çekinmeyen, çok alışveriş yapan müşteri.
- **Yağ tulumu:** (Şaka yollu) Çok şişman kimse.
- **Yakası açılmadı:** Kimsenin bilip kullanmadığı (küfür, açık saçık söz).
- **Yakasma asılmak (sarılmak, yapıştırmak):** Hesap sormak ya da istediğini almak için bir kimseyi sürekli rahatsız etmek.
- **Yakasından atmak:** Biriyle ilişkisini kesmek, onu yanından uzaklaştırmak.
- **Yakasından inmek:** Artık musallat olmamak, onunla olan ilişkisine, birlikteliğine son vermek.
- **Yakasını kaptırmak:** Kendisini bir şeyden, bir kimseden kurtaramamak.
- **Yakayı ele vermek:** Kaçamayıp yakalanmak, ele geçmek.

- **Yakayı kurtarmak (sıyrmak):** İstemediği halde bulunduğu bir yerden, tehlik bir işten, yapışkan birinden kurtulmak.
- **Yalan atmak (krıvrılmak):** Yalan söylemek.
- **Yalan çıkmak:** Bir haberin, sözün yalan olduğu anlaşılma.
- **Yalan dünya:** Geçici, ölümlü dünya.
- **Yama vurmak:** Delik, yırtık bir şeyi yama ile onarmak.
- **Yana çıkmak:** Ona desteklemek; onun tarafından çıkmak, ona arka çıkmak.
- **Yan bakmak:** Ona kötü amaçlarla bakmak, onun hakkında kötü düşünmek.
- **Yan basmak:** 1. Aldanmak. 2. Kaypak davranmak, oyunbozanlık etmek.
- **Yan çizmek:** Bir işi yapmaktan kaçınmak.
- **Yanına (kar) kalmak:** Yaptığı kötülükler cezasız kalmak, kendisinden öğ alınmamak.
- **Yanıp yakılmak:** Sızlanmak, şikayet etmek.
- **Yan tutmak:** Taraflardan birini benimseyip desteklemek, tarafsız kalmamak.
- **Yan yan bakmak:** Öfkeyle, düşmanca duygularla bakmak.
- **Yara açmak:** Büyük bir acı, üzüntü yaratmak.
- **Yarasını deşmek:** Acısını tazelemek, dertlerini anımsatarak üzülmesine yol açmak.
- **Yaraya merhem olmak:** O şey zamanla bir gereksinmeyi karşılamak.
- **Ya sabır çekmek:** Bir sıkıntıya, üzücü bir duruma tepki göstermemeye çalışmak, buna katlanmak.
- **Yasak savmak:** 1. Bir şeyi hatır için, gönülsüz olarak yapmak. 2. Bir şey, bir gereksinmeyi o an için karşılamak.
- **Yas tutmak:** 1. Çok üzülmek. 2. Üzüldüğünü davranışlarıyla belli etmek.
- **Yaşamına son vermek:** 1. İntihar etmek, kendini öldürmek. 2. Kapatmak.
- **Yaşı benzemesin:** "Bu onun gibi aynı yaşta ölmesin." anlamında birinden söz ederken kullanılır.
- **Yaş ilerlemek:** Yaşlanmak, ihtiyarlamak.
- **Yaş tahtaya (yere) basmak:** Aldanmak, aldatılmak.
- **Yatağa bağlamak:** Hastalık onu kalkamayacak denli etkilemek.
- **Yatağa (yatalara) düşmek:** Hasta olup yatmak, yatak hastası olmak.
- **Yavaştan almak:** 1. Yumuşak davranmak. 2. İş gereken süreden önce yapıp bitirme konusunda çaba harcamamak.
- **Yaya kalmak:** 1. İstedğini yapamaz duruma düşmek. 2. Yardımcısız kalmak.
- **Yelkenleri suya indirmek:** Direnmekten vazgeçip anlayışlı davranmaya başlamak.
- **Yemeden içmeden kesilmek:** Üzüntü, korku, hastalık, heyecan vb. nedeniyle hiçbir şey yiyip içemez duruma gelmek.
- **Yer demir, gök bakar:** 1. "Başvurduğum yerlerin hiçbirinden gerekli yardımı göremedim." anlamında çaresizlik bildirir. 2. Çorak ve sıcak bir yeri niteler.
- **Yerden yere çalmak (vurmak):** 1. Onu hoş olmayan sözlerle kötölmek, yermek. 2. Güreşte rakibini çok hırpalamak.
- **Yere bakmak:** (Yaşlılar için) Ölümü yakın olmak.
- **Yerinden etmek:** Onun işini, sahip olduğu yeri yitirmesine neden olmak.
- **Yerinde saymak:** Bulduğu konumda herhangi bir gelişme, aşama göstermemek.

- Yerine getirmek: Onu yapmak, gerçekleştirmek.
- Yerini tutmak: 1. Bir görevi, işi öteki kimse kadar başarılı biçimde yapabilmek. 2. Bir şey başka bir şeyin yaptığı görevi yapabilecek durumda olmak.
- Yerle bir etmek: Orayı artık kullanılmayacak ölçüde tahrip etmek.
- Yer tutmak: 1. Belirli bir yer, hacim kaplamak. 2. Bir yerin kendisine ayrılmasını sağlamak.
- Yer vermek: 1. Ona önem vermek, onu önemli saymak. 2. Ona önemli bir görev vermek. 3. Bir olaya yol açmak. 4. Kendi yerini başkasına bırakmak.
- Yıldızı parlamak: Ün kazanmak, tanınmaya başlamak.
- Yıldızı sönmek: Ününü yitirmek, gözden düşmek.
- Yıldızları barışık olmak: Birbirleriyle iyi anlaşmak, iyi geçinmek.
- Yola düşmek: Bir yere gitmek üzere yola çıkmak.
- Yola düzülme: Yola çıkıp yürümeye başlamak.
- Yola gelmek: Davranışlarını düzeltmek, uslanmak.
- Yola getirmek: Davranışlarını düzeltilmesini, uslanmasını sağlamak.
- Yol almak: 1. Yolda ilerlemek. 2. Bir işte, alanda ilerlemek, ileri gitmek.
- Yol aramak: İstenilen sonuca ulaştıracak bir çare aramak.
- Yol bulmak: Çözüm yolu bulmak.
- Yol çizmek: Ne yapacağını, nasıl yapacağı konusunda plan yapmak.
- Yoldan çıkmak: 1. Kötü, yanlış, tehlikeli davranışlara, eğilimlere yönelmek. 2. (Kadın için) Orosu olmak, kötü yola düşmek.
- Yol göstermek: Ona herhangi bir konuda neler yapması, nasıl yapması gerektiği konusunda akıl vermek; örnek olmak, kılavuzluk etmek.
- Yol kesmek (vurmak): İssiz yörelerde soygun yapmak.
- Yollara dökülmek: Kalabalık halde yolda olmak.
- Yollara düşmek: Herhangi bir önemli iş nedeniyle yola çıkmak, oradan oraya gitmek.
- Yol tutmak: Genel olarak yaşamını ya da herhangi bir konudaki davranış ve eylemlerini kendine özgü bir düzen içinde sürdürmek.
- Yolu düşmek: O yer yolu üzerinde bulunmak, oraya uğramak.
- Yolunda gitmek: 1. Bir iş istendiği gibi yürümek. 2. Bir kimseyi izlemek, onun gibi yapmak.
- Yolunu bulmak: 1. Amacına uygun bir çalışma düzeni içine girmek. 2. Bir işin yapılmasındaki kolaylığı bulmak. 3. Yasadışı yollardan kazanç sağlamak.
- Yorgun düşmek: Herhangi bir işi yaparken çok yorulmuş olmak.
- Yorgunluğunu (yorgunluk) çıkarmak: Yorgunluğu, dimlendirici bir şeyle ya da işle gidermek.
- Yörüngesine oturmak: Bir iş istenilen yönde gelişmek, yoluna girmek.
- Yumruk göstermek: Korkutmak, tehdit etmek.
- Yumurta kaptıya gelmek (dayanmak): Yapılacak bir iş için zaman çok daralmış olmak, çok sıkışmak.
- Yuvarlak konuşmak: Gerekeni kesin olarak söylememek, genel olarak konuşmak, değişik yorumlanabilecek sözler söylemek.
- Yuvasını bozmak (dağıtmak): Aile birliğini, dayanışmasını bozmak.
- Yuvasını yapmak: Ona hak ettiği karşılığı vermek; onun hakkından gelmek.
- Yuvasını yıkmak: 1. Biri birtakım nedenlerle kendi aile düzenini bozmak. 2. Bir

kimsenin eşinden ayrılmasına yol açmak.

- **Yük kaldırmak:** İşlerin en zorlusunu üzerine alıp ötekilerin işini kolaylaştırmak.
- **Yük olmak:** 1. Bir kimseyi, başka birinin masrafını ödemek durumunda bırakmak. 2. Güç bir işi başkasına yaptırıp onu sıkıntıya sokmak.
- **Yüksekte atmak:** Yapılması çok güç olan ya da kendi bilgi, beceri ve yeteneğini aşan işleri yapabileceğini söylemek.
- **Yükünü tutmak:** Herhangi bir işten çok para kazanıp zengin olmak.
- **Yüreği ağzına gelmek:** Beklemediği bir anda karşılaştığı tehlikeli bir olay nedeniyle çok korkmak.
- **Yüreği cız etmek (cızlamak):** Ansızın bir şey sezip, anımsayıp ya da görüp üzülmek.
- **Yüreğine inmek:** 1. Ansızın ölmek. 2. Çok üzülmek.
- **Yüreği oynamak:** Birdenbire heyecanlanmak, korkmak.
- **Yüreği sızlamak:** Birine, kötü bir duruma çok üzülmek.
- **Yüz aklıyla (yüzünün akıyla) çıkmak:** Bir işi kendisinden beklendiği gibi eksiksiz ve başarılı bir biçimde yapıp bitirmek.
- **Yüz bulmak:** 1. Ondan yakın ilgi ve destek görmek. 2. Ondan şımarmasını, yaramazlık yapmasını hoş görecektik kadar yakınlık görmek.
- **Yüz çevirmek:** Ona karşı gösterdiği yakın ilgi ve desteği kesmek.
- **Yüze gülmek:** 1. Yapmacık olarak güler yüz göstermek. 2. İç açan, ferahlık veren bir görünüşü olmak.
- **Yüz kızartmak:** Sıkılarak yalvarmak, yalvarırcasına istemek.
- **Yüz sürmek:** Sevilen ve sayılan bir kimsenin huzuruna çıkarken eşiğine, ayağına doğru yüzünü yere sürecektik kadar eğilmek.
- **Yüz tutmak:** Belirtilen durum gerçekleşmeye başlamak.
- **Yüzü gözü açılmak:** 1. Çevresiyle yakın ilişki kurmayı öğrenmek. 2. Kız ya da erkek birbirlerinin cinsiyetini, cinsel ilişkileri öğrenmek.
- **Yüzü gülmek:** İstenen, özlenen bir duruma kavuşmaktan ötürü sevinmek.
- **Yüzü kızarmak:** Utanmak, sıkılmak.
- **Yüzünden okumak:** 1. Bir şeyi yazılı kağıttan okumak. 2. Ne olup bittiğini, neler yaptığını yüz ifadesinden anlamak.
- **Yüzüne gülmek:** 1. Ona dostmuş gibi davranmak. 2. Ona ilgi göstermek. 3. Ona dalkavukluk etmek.
- **Yüzüne karşı (söylemek):** Karşısına geçip, çekinmeden (söylemek).
- **Yüzüne vurmak (çarpmak):** Kabahatını, kusurunu yüzüne karşı söyleyip ayıplamak, kınamak.
- **Yüzünü güldürmek:** Onu sevindirmek, mutlu etmek.
- **Yüzünü kızartmak:** 1. Herhangi bir şeyi yapmadan önce utandığını yüz ifadesiyle belli etmek. 2. Birini utanacak duruma düşürmek.
- **Yüz yüze bakmak:** Birbirleriyle her zaman karşı karşıya gelip konuşur durumda olmak.
- **Yüz yüze gelmek:** Karşılaşmak, karşı karşıya gelmek.

- **Zahmet çekmek:** Sıkıntıya, zorluğa katlanmak.
- **Zahmete sokmak:** Ona kendisi, işi için yorgunluk vermek, masraf ettirmek.
- **Zamana uymak:** Genel olarak yaşayışını içinde bulunulan zamanın gereklerine uydurmak.
- **Zam gelmek:** 1. Bir malın satış fiyatı artmak. 2. Bir maddenin satış fiyatı artmak.
- **Zarara sokmak:** Onun zarar görmesine yol açmak.
- **Zarar görmek:** Kötü bir durumla karşılaşmak.
- **Zararı dokunmak:** Kötü duruma gelmesinde etkisi olmak.
- **Zayıf düşmek:** 1. Zayıflaşmak, cılızlaşmak. 2. Gücünü yitirmek, güçsüzleşmek.
- **Zevk almak (duymak):** Ondan hoşlanmak, o şeyi çeşitli yönleriyle beğenmek.
- **Zevkten dört köşe olmak:** Çok keyiflenmek, büyük zevk duymak, mutlu olmak.
- **Zıvanadan çıkmak:** 1. Çok kızmak, sinirlenmek. 2. Taşkın davranışlarda bulunmak.
- **Zihin açmak:** Zihni daha iyi çalışır duruma getirmek.
- **Zihin karışıklığı (bulanıklığı):** Düşünceler arasında ilişki kopukluğu.
- **Zihni açılmak:** Daha iyi anlamaya, kavramaya başlamak.
- **Zihni karışmak:** Ne yapacağını bilememek.
- **Zimmetine geçirmek:** Emanet edilen parayı, malı kendimin saymak, kendine mal etmek.
- **Zindan etmek:** Bir yeri yaşanması zor, zevk alınmaz duruma getirmek.
- **Zindan kesilmek:** 1. Işıksız, çok karanlık duruma gelmek. 2. Sıkıcı, yaşanmaz duruma gelmek.
- **Ziyafet çekmek (vermek):** 1. Konukları yemek sunarak ağırlamak. 2. En iyi biçimde üstesinden gelmek, başarmak, sergilemek.
- **Zora koşmak:** 1. Bir işin yapılmasında zorluk çıkarmak. 2. Yapılması olanaksız bir şey istemek.
- **Zorluk çıkarmak:** Bir şeyin yapılmasına engel olmak için sorun yaratmak.
- **Zoruna gitmek:** Bir davranış onuruna dokunmak.
- **Zulaya atmak:** Onu gizlemek, saklamak.
- **Zülfürt tesellisi:** Pek fazla başarılı olmayan, elde etmek istediklerine kavuşamayan bir kimsenin azla yetinmekten mutluluk duyduğunu ifade ederek kendisini avutması.
- **Zülfüyare dokunmak:** Gücendirici, kırıcı sözler söylemek, davranışta buhunmak.